
Jehova Tanúi

Történetük, tanításuk, értékelésük

Lothar Gassmann

29,80

Jehova Tanúi

Történetük, tanításuk, értékelésük

Lothar Gassmann

EVANGÉLIUMI KIADÓ

A könyv eredeti címe és kiadója:
Zeugen Jehovas; Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart

Német kiadás:
© Hänssler-Verlag 1996

Magyar kiadás:
© Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió 1998

ISBN 963 9012 85 8

Fordította:
Dr. Szentpétery Péter

Lektorálta:
Kovács Zsolt
Pintér Károly

A magyarországi jogok tulajdonosa és kiadásért felel az
Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió
1066 Budapest, Ó utca 16.
Felelős szerkesztő: Vohmann Péter

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
ELNEVEZÉSEIK	8
TÖRTÉNETÜK	9
1870-1916: Charles Taze Russel kora	9
A kezdetek	9
Végidő-számítások.....	12
Az Órtorony Társulat	16
Viszályok és botrányok.....	18
Russell önértelmezése és munkája	20
Kapcsolat a szabadkőművességgel.....	23
Adventista hatások	25
Russell végrendelete	27
1916-1942: Joseph Franklin Rutherford kora	28
Út a hatalomhoz	28
Az „1914-válság” kezelése	31
Rutherford kontra Johnson.....	32
„A beteljesült titok”	34
Szakadások.....	35
Fogság.....	38
A „Komoly Bibliakutatóktól” „Jehova Tanúig”	40
Egy élet összefoglalása	41
1942–1977 Nathan Homer Knorr kora	43
„Pénzkereső Úr”	43
Új végidőszámítás	44
A „Vezető Testület” megerősítése	46
1977–1992: Frederick William Franz kora	47
Az Órtorony-tan kialakítója	47
Frederick Franz kontra Raymond Franz.....	49
1992-től: Milton G. Henschel kora	51

Szakadások	51
„Szabad Biblia-Gyülekezet”	52
„Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület”	52
„Isten Országának Egyháza”	53
A BIBLIA	55
Keletkezése és magyarázata	55
Ihletettség és tévedhetetlenség	55
Egyenértékűség és „lóugrás”	56
Előrevetítés és párhuzamvonás	57
Új kinyilatkoztatás és allegorizálás	58
„Új Világ Fordítás”	60
Szerzők és források	60
A „Jehova-név” beillesztése	62
További jellegzetességek	67
ISTEN	71
A „Jehova” név	71
Szenháromság – igen vagy nem?	75
„Elohim”	75
„Értelmetlen”	76
„Bibliátlan”	79
„A szent Szellem – Isten tevékeny ereje”	81
A Szenháromság a Bibliában – áttekintés	84
Filippi 2,6-11	88
Az Atya – nagyobb Jézusnál?	90
János 1,1-3	92
János 10,30	96
János 20,28	97
Kolossé 1,15	98
Zsidók 1	100
Összefoglalás	101
AZ EMBER	102
Angyalok és démonok	102
A tökéletes ember	103

Lélek és teljes halál	106
„A lélek halhatatlansága” ellen	106
Kontinuitás vagy diszkontinuitás?.....	107
A halhatatlanság bibliai kontra platonista reménysége.....	110
„A pokol – a nyugalom helye”	112
„Nincsen örök gyöttelem”.....	112
A „pokol” fogalma	113
„A második halál”	118
„Aióniosz”	118
„Apóleia”	119
Kérdések	120
Ószövetségi „bizonyítékok”	121
Lukács 16,19-31.....	122
Lukács 23,43.....	125
ÜDVÖSSÉG	128
Áttekintés	128
A bűn – diszharmónia	129
„Krisztus – Mihály arkangyal”	130
„Angyali szint – emberi szint – angyali szint”	130
Dualizmus és Krisztus leértékelése	131
A „váltásdíj” – segítség az önsegélyezéshez	132
Hit és cselekedetek.....	132
A bűnök jóvátétele vagy túlaradó kegyelem?.....	133
Kereszt vagy kínozócölöp?	135
Feltámadás vagy újjáteremtés?	137
„Materializált testek”	137
Valóságos vagy látszólagos testi lét?	139
GYŰLEKEZET	142
„Jehova birodalma a földön”	142
Általános jellegetességek	142
„Vezető Testület” és hierarchia.....	142
„Állam az államban”	144
„Igaz vallás” kontra „Babilon”.....	145
A két osztály rendszere	147
Mennyei és földi osztály	147

Kritikus kérdések	149
Jehova Tanúinak élete és szolgálata	157
Kereszttség és emlékvacsora	161
Közösségmegvonás	164
A vér fogyasztása és a vérátömlesztés	166
VÉGSŐ DOLGOK	174
Kronológia és végidei dátumok	174
A megítélés három kritériuma	174
Kr. e. 4028/4026: „Ádám teremtése”	177
Kr. e. 607/606: „A nemzetek idejének kezdete”	180
1914: Az aratási idő vége vagy kezdete?	184
1975: „Az ezeréves birodalom kezdete”	191
A legújabb előrejelzések	192
A végső idő eseményeinek lefolyása	193
Áttekintés	193
Jézus Krisztus látható vagy láthatatlan visszajövele?	197
Apokaliptika és Órtorony-történet	200
Armageddon	201
Az ezeréves birodalom	203
Az új és az új föld	205
Hol tartunk a végső időben?	208
MISSZIÓ – JEHOVA TANÚI IRÁNT	210
ÓRTORONY-TANÍTÁS ÉS KERESZTYÉN HIT	213
IRODALOM	218
A/ Az Órtorony Társulat kiadványai	218
B/ További irodalom	221
C/ A fordításhoz felhasznált, magyar nyelven is megjelent Órtorony-irodalom	232
*	
FÜGGELÉK A MAGYAR KIADÁSHOZ	233
*	

BEVEZETÉS

Jehova Tanúi az elmúlt évtizedekben – többszöri visszaesés ellenére – *világméretben erőteljesen növekednek*. 1945-ben 141 606 aktív hirdetőjük volt, 1975-ben kb. 2 millió, 1985-ben kb. 3 millió, 1995-ben pedig több mint 4,5 millió. Folyóiratuk, az *Őrtorony* 1995-ben 120 nyelven jelent meg, és kb. 16 milliós példányszámban a föld sok országában terjesztették. 1996 elejére a példányszám már 18,9 millió-ra emelkedett, és a növekedés azóta is tart. Így az *Őrtorony* a világon a legnagyobb példányszámú vallási folyóirat.

Ebben a helyzetben és tekintettel arra, hogy majdnem mindenki találkozott már Jehova tanúival, sürgősen szükség van történetük és tanításuk leírására és értékelésére. *Hogyan jött létre az Őrtorony Társulat? Milyen fejlődésen ment keresztül? Melyek az alapvető tanításai? Összhangban vannak-e ezek a Bibliával? Hogyan, illetve mivel misszionálnak Jehova Tanúi? Hogyan fogadhatják őket meggyőződéses keresztyének missziói lelkülettel?* Ezekre a kérdésekre kíván felelni ez a könyv.

* * *

A magyar fordítás kb. negyedével rövidebb a német eredetnél. Különösen is illusztráló idézetek és a németországi helyzettel foglalkozó szakaszok maradtak ki. A rövidítést a szerző végezte. Ha valaki részletesebben szeretné megismerni az itt tárgyalt témákat és az idézetek eredeti szövegét, nézzen utána a német eredetiben: *Die Zeugen Jehovas*, Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart 1996.

* * *

Az Evangéliumi Kiadó kiadványaiban az Istenség harmadik személyét Szent Szellemnek nevezi. A könyv fordítójának a kérésére a magyar nyelvi bibliafordításokban általában használt Szentlélek megnevezést használtuk.

ELNEVEZÉSEIK

A „Jehova Tanúi” nem a csoport eredeti elnevezése. Charles Taze Russel (ld. később) első követői eredetileg egyszerűen „keresztényeknek”, „őskeresztényeknek” és hasonlóaknak nevezték magukat. Hamarosan a „*Millenial Dawnist*” (az ezeréves birodalom hajnalpírjának hírnökei) megjelölés következett. Ezt köznyelven az ezeréves birodalom embereinek nevezték. A csoport 1913-ban vette fel az „*International Bible Students Association*” (Komoly Bibliakutatók Nemzetközi Társasága) nevet. Végül 1931-ben következett a „*Jehova's Witnesses*” (Jehova Tanúi) névváltoztatás. Később a „*New World Society*” (Új Világ Társaság) vagy a „*Teokratikus Társaság*” is egyre gyakoribbá vált.

TÖRTÉNETÜK

1870-1916: Charles Taze Russel kora

A kezdetek

A mozgalmat *Charles Taze Russell* indította el. 1852-ben Allegheny-ben (Pennsylvania) született. Szülei Joseph L. és Anna Eliza Russell sz. Birney voltak, a presbiteriánus egyház tagjai. Charles 9 éves volt, amikor anyja meghalt. Először magántanítók tanították, majd a helyi elemi iskolába járt.

Az Őrtorony Társaság későbbi alapítása szempontjából fontos, hogy Charles már 11 éves korában részt vett apja egyre növekvő textilipari vállalatának életében. Jelentős tőke állt tehát készenlétben vallási célokra.

A *presbiteriánus (református) egyház*, amelynek Charles kezdetben tagja volt, kálvinista jellege különösen is a kettős predestináció (eleve elrendelés) tanában mutatkozott meg. Eszerint Isten egyeseket üdvösségre, másokat kárhozatra rendelt. Másik fő jellegzetessége a zsinat-presbiteri, azaz az idősebbek általi vezetés. Az ifjú Charlesnak egyik sem tetszett, ezért 1866-ban, 14 éves korában átlépett a kongregacionalista (gyülekezet-központú) egyházba. Itt demokratikus gyülekezeti szemlélettel és a kollegialitás elvével találkozott, az egyes gyülekezetektől a zsinatig. Itt is megvolt azonban a betű szerinti örök kárhozatról szóló tanítás. Ugyanakkor a bibliakritika is behatolt ezekbe a körökbe, ami a fiatal Charlest nagyon elbizonytalanította a hitben. Ezért 17 éves korában a kongregacionalista egyháztól is elfordult.

Keresése folyamán 1870-ben találkozott egy szakadár adventista csoporttal, a „Második Adventistákkal”, amely nem tanította az örök pokol büntetését, és elutasító volt a bibliakritikával szemben. Ez a

Jonas Wendell szabad prédikátort követő kör irányította Russell gondolkodását az apokaliptika (a végső időkkel való foglalkozás) felé. *William Miller*, az adventisták megalapítója 1844-re várta Krisztus visszajövetelét. Mivel a várakozás nem teljesedett, számos szakadásra került sor, különböző magyarázatokkal. Egy ilyen csoport vezetője volt Jonas Wendell is. További lépés volt Russell ismeretsége *Nelson H. Barbourrel*, az adventista „*The Herald of the Morning*” (Hajnali Hírnök) című folyóirat kiadójával 1876-ban. Barbour azt állította, hogy Krisztus 1874 óta láthatatlanul jelen van a földön. Úgy gondolta továbbá, hogy az igaz ádvent-hívők össze lesznek gyűjtve, és 1876-ban elragadtatnak a földről. Russell csatlakozott Barbourhoz, 1876-tól „pásztornak”, „lelkésznek” (pastor) nevezte magát. Ezt a címet minden teológiai képzettség és lelkésszé avatás nélkül viselte. A továbbiakban nézzük meg közelebbről az első idők három mérvadó csoportját.

A „második adventisták” „*a jövődő kor adventistái*”-nak is nevezték magukat. Jonas Wendell, e csak néhány tucat tagot számláló csoport prédikátora az 1872/73-as év fordulóját (később 1874-et) jelezte meg, amikor meg kell égnie a világnak. Számításai szerint Ádám óta ekkor telt volna el hatezer esztendő. Az ilyen számítások, amelyek Russell számára meghatározóvá váltak (ld. később a „Végső dolgok” c. részt), a hét napjaiból indulnak ki, ahol minden nap ezer évnek felel meg. Hat nap, azaz hatezer év után kezdődik a hetedik nap, a hetedik évezred (millennium), amikor Krisztus fog uralkodni. A millennium, vagy ezeréves birodalom tehát Wendell számításai szerint 1873-ban vagy 1874-ben kezdődött volna.

A második csoport magának *Charles Taze Russelnek* köre volt. Ez a kör Pittsburghben és Alleghenyben találkozott kb. 1870 óta. A kör 1873-ig a wendelli gyülekezet elágazásának számított. Russell később önállósította.

A harmadik *N. H. Barbour* köre volt. Barbour és a második adventisták között jelentős volt a tanbeli különbség. Ez nem csak Jézus visszajövetelének *időpontjára*, hanem jövetelének *módjára* is vonatkozott. Wendelltől eltérően Barbour nem láthatóan várta az 1873–74-es világégés után Krisztus visszajövetelét, hanem *láthatatlan jelenlétére* számított. Itt találkozott a hetednapos adventisták „prófétanője-

nek”, *Ellen G. White*-nak nézeteivel. Ő is azt állította (először majdnem 30 évvel Barbour és Russell *előtt!*), hogy Krisztus láthatatlanul – már 1844-ben, a Miller által kiszámított időben visszajött, és elkezdte „a mennyei szentély megtisztítását”.

Barbour és Russell Jézus láthatatlan visszajövetelének tanítását (nyilvánosan) csak 1874 után kezdte képviselni. 1877-ben jelent meg közös művük: *Three Worlds and the Harvest of This World*” (Három világ és e világ learatása), illetve más címen *Three Worlds and the Plan of Redemption*”, amelyben kifejtették nézeteiket. Azt írták, hogy Jézus érkezése 1874-ben kezdődött, így most van az aratás, az üdvözülő gyülekezet összegyűjtésének ideje, amely 1914-ben fog végetérni. Az aratás tehát negyven évig tart, 1914-ben jön el a világ vége. Ezenkívül ebben a korai műben már megtalálhatók az ember „teljes haláláról”, Jézusról, mint „Mihály arkangyalról” és a „váltóságáldozatról” szóló tanítások. A pokol, mint „a kárhozottak büntetése helyének” valóságát tagadták.

Egy idő után *vitákra* került sor Russell és Barbour között, mégpedig két ponton. Először: Barbour azt várta, hogy az élő hívők és szentek „1878-ban *testben elragadtatnak*”. Miután ez a várakozás nem teljesült, és Russell követőin kiábrándultság lett úrrá, Russell azt a tant állította fel, hogy azok, akik 1878 után még élnek, haláluk után nyomban átváltoznak, és nem kell öntudatlanul a sírban feküdniük. Jehova Tanúinak későbbi tanításaival szemben a korai Russellnél így ezen a ponton is találhatók különbségek.

A szétválás másik oka a „váltóságáldozat”-ról vallott eltérő felfogás volt. Ezen Krisztus kereszthalálát értették. Barbour nem tulajdonított neki jelentős szerepet. Russell számára központi esemény volt, akkor is, ha Isten háromságát tagadta. Az 1878 augusztusi „Herald”-ban Barbour azt írta, hogy „a mi Urunk halála nem használt többet az ember bűnéért való fizetségként, mintha egy legyet átszúrnánk tűvel”. Ez (ti. a kereszthalál) a bibliakritika miatti „baloldali elhajlás” lett volna Russell részéről, aki Jézus keresztségének döntő hatást tulajdonított, azaz az Ádám kudarcával elkezdődött bűnök jóvátételét. E tanításbeli különbségek miatt végül szakításra került sor Barbour és Russell között.

Végidő-számítások

Most az *évszámok kiszámítására* vessünk egy pillantást Jézus visszajövetelével kapcsolatban. Már a zsidó rabbik is a Krisztus utáni I. században – Dániel könyvének számaira utalva – alkalmazták ezt a szabályt: egy nap egy év. Így kísérelték meg a Messiás eljövetelének kiszámítását. A középkorban *Joachim di Fiore* is készített számításokat. Így a Jel 11,3-ban és 12,6-ban szereplő 1260 napot Jézus születésének évéhez adta, így jött ki az 1260-as év, amikor a Szentlélek korszakának kell kezdődnie. További példák is említhetők az egyháztörténetből. Így például *Johann Albrecht Bengel* württembergi prelátus, aki 1836-ban jelölte meg Krisztus visszajövetelét. (Ezek azonban egyéni vélemények, és nem a történelmi egyházak hivatalos tanításai – a kiadó.)

Mely *alapidőből* indulnak ki ezek a számítások? Legalább három lehetőséget kell tekintetbe vennünk. Az első kiindulópont *a világ*, illetve az első emberpár *teremtése*. Ezeknek az eseményeknek az időpontja természetesen nagyon bizonytalan. A másik lényeges dátum *Krisztus születésének éve*, amely a naptár változása és egyéb okok miatt nem határozható meg pontosan. A harmadik gyakran alkalmazott időpont Jeruzsálem lerombolása Nebukadneccár (Nabukodonozor) babiloni király által, amely teológiai és régészeti kutatások szerint *Kr. (i.) e. 587-ben* történt. A jelzett időpontok mellett számos olyan adat is megtalálható, amely különböző egyéb számításoktól (is) függ. Ezekre a „Végső dolgok” (eszhatológia) c. fejezetben részletesebben is kitérünk.

Amint már említettük, a múlt században Jézus Krisztus visszajövetelének *1844-re* jövendölése *William Miller* által nagy feltűnést keltett. Miller előtt – aki sokáig magában tartotta ezt a „felfedezést”, és csak 1831-ben állt elő vele –, az angol *John Aquila Brown* már nyilvánosan képviselte, mégpedig egy 1823-ban kiadott írásában. Franz kutatásai szerint valószínűleg Dán 4 hét idejét 2520 évnek magyarázta. Brown szerint a Dán 12-ben szereplő 2300 napnak 1844-ben kell véget érnie, a Dán 4-ben olvasható 2520 évnek vagy hét időnek 1917-ben (Jeruzsálemnek Kr. e. 604-ben történt – hibásan kiszámított – lerombolásából kiindulva.) Barbour (szintén hibásan) Kr. e. 606-ra

tette ezt az eseményt, így jutott 1914-hez. Végül Russell átvette ezt a számítást. Ma az Őrtorony Társulat a Kr. e. 607. évből indul ki, mivel Russell (hibásan) nulladik évet is számolt.

Russell a Barbournál és másoknál található számítások nyomán alakította ki a maga nézeteit 1874-ről és 1914-ről. Krisztus 1874-ben visszajött, hogy megkezdje az aratás idejét, és összegyűjtse gyülekezetét –, ez az idő pedig 1914-ben véget ér. A később „Jehova Tanúi”-nak nevezett csoportosulás alapítójának ez a korai nézete lényegesen különbözik a Russell utáni számításoktól. Most azonban azt nézzük meg, hogy Russell milyen eseményeket jövendölt 1914-re. Először a „The Time is At Hand” (Közel az idő) c. könyvéből idézünk: „Ebben a fejezetben mutatjuk be azt a bibliai utalást, hogy a pogányok (nemzetek) idejének teljes vége, azaz uralmuknak teljes vége 1914-ben be fog következni, és ez a dátum a tökéletlen emberek uralmának végső határa lesz...”

Először azt, hogy Isten országa, amelyért Urunk így tanított imádkozni: ‘Jöjjön el a Te országod’, teljes, univerzális uralomra jut világméretekben, és ‘fel lesz állítva’, vagyis szilárdan megalapozva a földön.

Másodszor az bizonyítja, hogy ő, akinek jogában áll magára venni ezt az uralmat, azután a föld új uralkodójaként jelen lesz, és nem csak ez, hanem az is, hogy már ama dátum előtt is jó ideig jelen lesz, mert e nemzeti felsőbbségek bukása közvetlenül arra lesz visszavezethető, hogy ‘szétzúzza őket, mint cserépedényt’ (Zsolt 2,9; Jel 2,27), és a saját igazságos kormányzatát állítja fel helyettük.

Harmadszor az bizonyítja, hogy egy bizonyos idővel 1914 előtt Krisztus istenileg elismert egyházának (választottainak) utolsó tagjai, azaz a ‘királyi papság’, ‘Krisztus teste’ a Fővel együtt megdicsőül...”

További események, amelyeknek Russell nézetei szerint be kellett következniük: Izrael összegyűjtése és lelki megújulása, valamint ‘a szorongattatás idejének csúcspontja’. Ez az idő „akkorra ér véget, és akkorra fogják megtanulni az emberek, hogy csendesek legyenek, hogy Jehova Isten, és hogy Ő igen megdicsőül a földön”.

Mi teljesezett be ebből 1914-ben? Semmi – az első világháború ‘szorongattatásán’ kívül, amely azonban négy évvel később véget ért, és nem azonosítható a Mt 24,21-ben szereplő „nagy nyomorúsággal”,

vagy „szorongattatással”, mivel a világtörténelem az első világháború után is folytatódott. Bár Russell előre megsejtette a zsidók összegyűjtését (már hosszú ideje létezett az ezért munkálkodó cionista mozgalom, amelyhez Russell közel állt), de ez sehogyan sem következett be 1914-ben, hanem az utána való években és évtizedekben. Izrael lelki megújulása, Jézus Messiásként való elfogadása még ma is túlnyomórészt hátravan. Ami azonban sehogyan sem valósult meg, bár Russell és követői oly égő vágygal várták, az a földi nemzetek uralmának vége, majd helyükön Jehova birodalmának felállítása a földön. Russell követői ezért ezt a várakozást 1914 utánra tolták, és az 1914-es év már nem az aratási idő vége (mint Russellnél), hanem a kezdete.

Feltűnő, hogy az 1914-es év közeledtével maga Russell is egyre óvatosabbá vált jóvendőléseivel. 1907. október 1-jén ezt bizonygatta az Őrtoronyban:

„Azt mondjuk, amit már tanulmányokban, az Őrtoronyban, szóban és levelekben, hogy számításainkban sohasem léptünk fel a csalhatatlan pontosság igényével. Sohasem léptünk fel azzal az igénnyel, hogy itt tudásról van szó, vagy hogy vitathatatlan bizonyítékokon, tényeken, felismeréseken alapulnak. Tételünk mindig úgy hangzott, hogy hitre épülnek.”

Majd azonban ugyanabban a cikkben azt állítja, hogy „a kronológiában való hitből majdhogynem a helyességéről való tudás lesz. Ha csak egyetlenegy évszámot is megváltoztatunk, a csodaszép párhuzamok egész rendszere szétesik.”

Mi történt, miután az 1914-es év a megjövendölt események beteljesedése nélkül telt el? 1916-ban „Közel az idő” c. könyvének előszavában Russell bevallotta tévedését, ugyanakkor szépíteni is megpróbálta:

„A szerző bevallja, azt tanácsolja e könyvben az Úr szentjeinek: szabad azt várniuk, hogy a nemzetek idejének végén vele lesznek dicsőségben. Ez hiba volt, amelynek elkövetése igen természetes volt, az Úr mégis így rendelkezett népének javára. Az a gondolat, hogy az egyház 1914 októbere előtt dicsőségben egyesül, kétségtelenül biztató és megszentelő hatást gyakorolt ezekre, akik eszerint mindannyian dicsérhetik az Urat, éppen a hiba miatt” (német kiadás, 1926 7. o.).

Russell itt megpróbált a szükségből erényt csinálni, és hamis próféciáit „áldásnak” beállítani. Mégis, valóban hamis *prófeciákról*, vagy csak Russell nem kötelező *véleménynyilvánításáról* volt szó?

Franz Stuhlhofer (1914, 83 kk) a *prófétai igény* három kritériumát nevezi meg: 1. Istenre hivatkozik (tehát nem a saját véleményére, mint a jövődölések forrására), 2. Az az állítás, hogy valami biztosat, de legalábbis nagyon valószínűt jövődöl. 3. jövődölések nyilvánosságra hozatala. – Mint Stuhlhofer a források részletes elemzése alapján kimutatta, Russellnél (és követőinél) mindhárom feltétel fennáll, még akkor is, ha – többnyire utólag, azaz a jövődölések nem teljeseésekor – az Őrtorony Társulat különösképpen is megpróbálta, hogy mérsekelje a prófétai igényt.

A hiábavaló várakozások sora után 1985-ben kiadott „Érveljünk az Írásokból” ezt mondja: „Jehova Tanúi nem állítják magukról, hogy ihletett próféták. Voltak tévedéseik.” Utána azonban mégis korlátozzák ezt a beismerést: „Amiben nézeteik helyreigazításra szorultak, viszonylag jelentéktelen volt azokhoz a bibliai igazságokhoz képest, amiket felismertek és hirdettek” (139-140. o.).

A Biblia egyértelmű mércét állít a *hamis próféták* felismerésére: „Ha egy próféta az Úr nevében mond egy ígét, de az nem történik meg, nem teljeseedik be, azt az ígét nem az Úr mondta...” (5Móz 18,22). Russell jövődöléseinél egészen nyilvánvalóan hamis próféciáról van szó –, mégis sokan 1914 után is kitartottak tanai mellett, vagy egyes pontokat átértelmeztek. Így Jehova Tanúi azt a nézetet képviselik, hogy Krisztus 1914-ben ledobta a sátánt az égből, és ezáltal megindította az első világháborút a földön. Az üdvprófeciából, azaz Jehova birodalmának földi felállításából a nagy nyomorúság próféciája lett, és így az ellenkezőjébe csapott át.

Ez a kijelentés, amelyet Jehova Tanúinak egy, a hamis prófétákról szóló írásaiban tettek, Russellben – és nem csak benne – a legmegdöbbentőbb módon beteljesedik. A könyvben: „Helyreállított Paradicsom az emberiségnek a teokrácia által” a következőket olvashatjuk: (355. o.):

Jehova, az igaz próféták Istene minden hamis prófétát megszégyení, akik önmaguknak szereztek ezt a hivatalt. Nem hagyja beteljesedni, vagy próféciáikat oly módon valósítja meg, hogy az a hamis pró-

fétáának éppen az ellentéte lesz. A hamis próféták megpróbálják szegyenük okát elrejtteni, amennyiben tagadják, hogy kicsodák is valójában.”

Az Órtorony Társulat

Máris nagyon előresiettünk. Térjünk vissza az 1879-es évhez, amikor Russell életében három jelentős eseményre került sor: szakítás N. H. Barbourrel, házasságkötés Maria Frances Ackley-vel és a „Sion Őrtornya és Krisztus jelenlétének hírnöke („Zions Watch Tower and Herald of Christ's Presence”) első számának kiadása.

A Barbourrel való szakítás okait már említettük. Russell jelentős vagyonával kivonult Barbour mögül, aki 1903-ig – azaz három évvel halála előttig – szerkesztette a „Herald”-ot. A Russell által nemsokára kiadott folyóirat: „Sion Őrtornya” (az első szám 1879. július elsején jelent meg) a cionista mozgalom iránti izzó lelkesedésre utal, amelyet utódja, Rutherford már nem osztott, és mára már teljesen eltűnt Jehova Tanúinak látóköréből. Az „Őrtorony” elnevezés Hab 2,1 utánérzése: „Őrhelyemre állok, odaállok a bástyára; figyelek, várva, hogy mit szól hozzám és mit felel panaszomra.”

Az eleinte havonta, 1892 óta kéthetente megjelenő folyóiratot kezdetben hatezer példányban adták ki. 1996-ban, mint említettük, a példányszám 19 millió körül jár. A név többször is változott. A lapot először „Sion Őrtornya és Krisztus jelenlétének hírnöke”-nek hívták, 1909-től csak „Az Őrtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke”. 1939-ben erősebben hangsúlyozták azt a tényt, hogy Krisztus királyként már a mennyben uralkodik (Jehova Tanúi, Isten királyságának hirdetői, 725. o.). Akkor újévkor így nevezték el: „Az Őrtorony és Krisztus királyságának hírnöke”. Végül 1939. március 1-jén kapta ma is érvényes címét: „Az Őrtorony hirdeti Jehova királyságát”.

A folyóirat 1879. évi megjelentetése nyomán keletkeztek az első *gyülekezetek*. Ezek Őrtorony-olvasók összejövetelei voltak egy-egy helyen, akik kongregacionalista mintára laza kapcsolatot tartottak egymással. A mai Őrtorony Társulathoz hasonló merev, centralizált vezetés kezdetben még nem létezett. Russell persze a csírázó új mozgalom lelki vezetőjének és tisztelt prófétájának számított. Az első

csoportok eleinte osztályoknak vagy „ecclesia”-knak (görög, gyűlés, gyülekezet), később egyértelműen „gyűléseknek” nevezték magukat.

1881-ben alapították Pittsburghben a „Pennsylvániai Sion Őrtorony Biblia és Traktátus Társulatot”. 1884 decemberében hatóságilag is bejegyezték. Egyes szerzők (például Hookema, 1972, 11. o.) ezt a dátumot a (későbbi) Jehova Tanúi mozgalom hivatalos kezdetének tekintik. Az Őrtorony Társulat részvénytársaság volt, üzleti vállalkozás, amelynek mindenki tagja lehetett, aki legalább tíz dollárért részvényt vásárolt. Russell élethossziglani elnök, felesége titkár és pénztáros volt. Mellettük, illetve alájuk rendelve hét igazgató működött. A társulat rengeteg traktátust, röplapot és könyvet adott ki, amelyek túlnyomórészt Russelltől származtak. Az Őrtoronyba kezdetben még A. O. Jones, J. H. Paton, H. B. Rice, W. I. Mann, Russell felesége és mások is írtak cikkeket. Teljesen egy üzleti vállalkozásnak megfelelően alkalmaztak újságárúsokat, akik a nép között terjesztették az iratokat. Az egyes hívek általunk ismert házról-házra járása még nem volt jellemző mai üdvösnek tekintett és kötelező formájában.

Russell hivatalosan is bevallotta, hogy *üzleti vállalkozásként* tevékenykedik. A „Bibliai tanulmányok” végén a következő szavakkal mutatta be társulatát: „Őrtorony Biblia és Traktátus Társulat. Ez egy olyan üzleti vállalkozás neve, amely fontos vallási könyvek, folyóiratok és más, a Biblia tanulmányozásához hasznos segédeszközök kiadásával foglalkozik” (vö. Twisselmann, 1995, 6. o.).

1944-ig működött így a vállalkozás, majd a részvénytársaságot megszüntették, és „a teokratikus renddel” összeegyeztethetetlennek nyilvánították (i.m. 21. o.). Az Őrtorony Társulat továbbra is nagy nyereségre tesz szert, amely persze – amennyire felismerhető – teljesen a szervezet további kiépítését szolgálja. Az „Őrtorony Biblia és Traktátus Társulat Gazdasági Vállalkozás” mai pénzügyi szerkezetéről Klaus Dieter Pape a következőket írja:

„A bevételek adományokból, de sokkal inkább előfizetői jogokból származnak, amelyeket a Őrtorony Társulat szed be az egyes országokban lévő szervezeteitől. Ezek a jogokért folyósított összegek azonban valójában azt a nyereséget jelentik, amelyet az egyes országokban könyveladásokból érnek el, és a New York-i főhadiszállásnak átutalnak. Az egyes országokban lévő szervezeteknél megkülönböztetendő,

hogyan az amerikai jog szerinti testületek-e, mint a svájci, vagy közhasznú egyesületek-e, mint a németországi. Egy közhasznú egyesület, társaság is érhet el nyereséget, például adományokból, vagy gazdasági tevékenységből, így könyvkiadásból is. Ez megengedett, csak az alapszabály céljának meg kell felelnie, és aszerint kell felhasználni. (Informationen Nr. 2, „Christliche Dienste, ACV, 1994 Mai, 2. o.).

De térjünk vissza Russellhez. Fő műve, a „*Bibliai tanulmányok*” (1904-ig Millennial Dawn – Millenniumi Hajnal) címen ismertté vált hat kötet a programadó címekkel: „A korszakok (isteni) terve” (1886), „Az idő elérkezett” (1889), „Jöjjön el országod” (1890), „A bosszú napja”) (később: „Az armageddoni csata”) (1897), „Az ember kiengesztelése Istennel” (1899), „Az új teremtés” (1904). A hetedik kötet: „A beteljesült titok”, amely 1917-ben posztumusz jelent meg, nagyrészt nem Russelltől származik (erről később részletesebben). Az első hat kötet Russell halálának évéig, 1916-ig 16 millió példányszámot ért el, legalábbis az Őrtorony Társulat szerint.

A századfordulón Russell követőinek száma 2500 körül volt. 1995-ben kb. 4.5 millió Jehova Tanúja található a világon. Russell üzenete – ha egyes pontokon jelentős változtatásokkal is –, óriási mértékben elterjedt.

Viszályok és botrányok

Russell életének a külső siker mellett árnyékos oldalai is vannak. Most egykori követőivel, feleségével és ellenfeleivel való viszályairól szólnunk.

Már az 1892 utáni években voltak viták az Őrtorony Társulat négy vezető tagjával (e. Bigan, S. D. Rogers, J. B. Adamson, O. von Zech), akik bírálták Russell tanításainak egyes pontjait, és felrótták neki túlzott befolyását. Erre hevesen válaszolt az „Egy összeesküvés felfedezése” c. brosrájában (1894).

1911-ben J. H. Giesey, az Őrtorony Társulat alelnöke, magántitkára A. E. Williamson és E. C. Hennings fiókhivatal-vezető is hasonló okokból ellene fordult. Bíralták dogmatikus-tekintélyuralmi vezetési stílusát, és azt állították, hogy „testvérnőkkel bizalmaskodott”. Russell

mértéket nem ismerve reagált, úgy, hogy a tőle való elszakadást a Krisztustól való elszakadással tette egyenlővé:

„Egymás mellett, egy közösségben az alázatos, hívő és avatott szentekkel, ugyanazokban a kis gyűlésekben, azokkal együtt, akik megmenekültek a babiloni fogságból, ugyanabban a háztartásban és gyakran az Úrnak ugyanannál az asztalánál olyan személyek osztálya alakult ki, akik önmagukat szeretik, önzők, szerzésre vágyók, tekintélyre és dicsőségre az emberek előtt, kérkedők, gögösek... Mivel nem vetik alá magukat a test fejének, Jézus Krisztusnak, arra törekszenek, hogy ők legyenek új pártok fejeivé” (Őrtorony, 1911, 42 kk).

Ezekhez járultak a fájdalmas viták a saját feleségével a kilencvenes évek közepétől, továbbá egyházi ellenfeleivel. Maria Frances Russell sz. Ackley – férjéhez hasonlóan – magát is próféta személyiségnek és vele egyenrangúnak érezte. Nagymértékű beleszólást és társszerzőséget követelt az Őrtorony kiadásában. Russell 1896-ban megvonta tőle a társkiadóságot. Maria erre fel 1897-ben elhagyta. Hat évig külön éltek, míg az asszony 1903-ban beadta a válókeresetet, és 1906-ban hosszadalmas tárgyalás után, nagy nyilvános feltűnést keltve került sor a válásra (Hellmund, Hutten 1982, 82. o.) Az Őrtorony Társulat szerint ezzel szemben az „1908-ban” hozott ítélet „nem válásra”, hanem „elválást ágytó-asztaltól, valamint tartásdíjat” tartalmazott (Jehova Tanúi, 645. o.). Russell házassága mindenesetre teljes kudarcot vallott. Felesége többek között úgy nyilatkozott róla, hogy ő nem csak a „hű szolga” Mt 24,45-51 szerint, hanem a „haszontalan szolga” is –, ezért neki kellene a helyét átvennie. „Egoizmussal, uralomvágygal és más nők iránti tisztátalan magatartással” vádolta (v. ö. Stroup 1945, 9kk, Metzger 1953, 65 kk, Hutten 1982, 82. o.).

A „papsággal” vagy „religionistákkal”, ahogyan Russell az egyház képviselőit megvetően nevezte, sok vitája volt. Kezdetben még visszafogta az egyházkritikát, sőt ezért egyes templomokban még prédikálhatott is, ez a nyolcvanas években azonban egyre inkább megváltozott, amikor éles hangot ütött meg. 1888-ben azt hirdette, hogy a névleges egyházat a láthatatlanul jelenlévő Krisztus 1878-ban elvetette. Ekkor érezte hivatásának, hogy Jehova igazi híveit kivezesse az egyházakból. Ezek a támadások nem maradhattak válasz nélkül. Főleg azt

kérdezték kritikusan, hogyan lett „lelkész” önhatalmúlag –, így például J. J. Ross baptista lelkész.

1912-ben Ross kiadott egy írást „Néhány mondat az önmaga által kinevezett Charles T. Russell ‘lelkésről’” címmel, amely bírósági eljáráshoz vezetett. Russell rendszerét Ross „értelmetlennek, tudománytalannak, bibliátlannak, keresztyénellenesnek és Isten szeretett Fia evangéliuma eltorzításának” nevezi (7. o.). Ezenkívül Russell önhatalmú címével kapcsolatban felrója: „Sohasem járt magasabb iskolába, tulajdonképpen semmit sem tud a filozófiáról, a rendszeres vagy a történeti teológiáról, és teljesen járatlan a régi nyelvekben” (3kk).

1913-ban került sor Ontarióban (Kalifornia) Ross és Russell között a perre, amelyet Russell elveszített. A per után Ross még egyszer írt róla ezzel a címmel: „Néhány és még több tény az önmaga által kinevezett Charle T. Russell ‘lelkésről’”. Ross ebben beszámol a per részleteiről, amelyek rossz fényt vetnek Russell jellemére. Russell kimutathatóan hamis kijelentéseket tett lelkésszé „avatásáról” és nyelvismeretéről.

Staunton ügyvéd például azt kérdezte tőle: „Ismeri a görög abc-t?” Russell így felelt: „Ó igen.” Amikor Staunton mégis felszólította, hogy olvasson el néhány görög betűt, be kellett vallania, hogy nem járatos a görög nyelvben. Hasonlóan zajlott a kihallgatás Russell állítólagos ordinációjával kapcsolatban is. Miután eskü alatt vallotta, hogy lelkésszé avatták, végül csak be kellett vallania, hogy „soha egyetlen püspök, lelkész, presbiter, zsinat vagy megfelelő szerv” nem avatta fel.

Russell önértelmezése és munkája

Bár Russell botrányai többé nem maradhattak titokban, követőinek száma egyre gyarapodott, különösen is a mágikus, 1914-es időpont közeledtével. Így tudták 1909-ben az Őrtorony Társulat központját bővíteni és *Brooklyn*ba (New York) átköltöztetni, ahol ma is található. Russell az 1914 előtti években *egyre többet utazott és tartott előadásokat*. Azt állítják, hogy életében több mint 1,6 millió kilométert utazott, több mint 30 ezer prédikációt tartott, és ezekből hétről-hétre 3

ezer európai, amerikai és kanadai lapnak küldött, ahol sok – nagyrészt fizetett hirdetésként – meg is jelent (v. ö. Jehova's Witnesses in the Divine Purpose, 1959, 50. o.) Máshol azt mondják, hogy több mint 50 ezer oldalnyi könyvet írt, és gyakran havi ezer levelet diktált (1977-es évkönyv, 77. o.).

Vitán felül áll, hogy Russell igen elfoglalt és a maga korában eléggé ismert ember volt, de az ilyen adatok eléggé legendásak. Franz Stuhlhofer (1994, 46 kk) minden, Russell által írt könyv és cikk oldal-számát összeadta, és arra az eredményre jutott, hogy „a Russell által írt 50 ezer könyvoldal sokszoros túlzás” (uo., ld. Martin/Klann kritikáját is, 1985, 15 kk).

A mozgalom ismertségét nagymértékben növelte „A Teremtés Fotodrámája”, amelyet 1912-ben készítettek, és 1914 januárjában mutattak be New Yorkban. Ez a legújabb technikai lehetőségek, a filmek és fényképek kombinációja, amelyet zenei és beszédlemezekkel szinkronizáltak, és az USA számos városában adták elő. 1914 végéig több mint 9 millió ember látta „A Teremtés Fotodrámáját”. Ebben az egész bibliai üdvtörténetet – Russell értelmezése és magyarázata szerint – összesen nyolc órában mutatták be. Fényképekkel, az ösködőtől az armageddoni csatáig és az ezeréves birodalom végéig.

Russell úgy nyilatkozott fő művéről, a hatkötetes „Bibliai tanulmányok”-ról, hogy ezek nélkülözhetetlenek a Szentírás megértéséhez. Ha valaki a „Bibliai tanulmányok”-at, miután tíz évig olvasta és jártos lett bennük, félreteszi, nem foglalkozik velük, csak a Bibliával, „így – tapasztalataink azt mutatják –, akkor is, ha tíz évig értette a Bibliát, két éven belül sötétségre jut. Ha azonban csak a Bibliai tanulmányokat tanulmányozta a benne lévő bibliai idézetekkel, *de a Biblia egyetlen oldalát sem*, két év elteltével még mindig a világosságban lenne, mert övé az Írás világossága” (Örtony, 1910 dec., 218 k). *Russell tehát a Szentírás fölé rendelte művét.* Az azonban, hogy munkája mennyire korhoz kötött volt, és hogy ebben is mennyire tévedett, mutatja az a tény, hogy Jehova Tanúi hamarosan (kb. a húszas évek közepétől – kézenfekvő okokból – már nem adták ki a Bibliai tanulmányokat (a nem teljesült időszámítások és hasonlók miatt).

Miről szóltak ezek a Bibliai tanulmányok? Az első kötetben („A korszakok isteni terve”) Russell áttekintést ad rendszeréről. Az Istenkérdést, a Biblia megértését, a megváltást és Krisztus lényét, továbbá – egy világekorszak-térkép alapján – az üdvösség történetének menetét írja le. Az olvasót szeretné az istenhitben megszilárdítani, továbbá a Biblia, mint Isten kinyilatkoztatása felől, és erre építve kifejteti az isteni üdvtervet. A második kötetben („Az idő elérkezett”) részletesen szól „időről és időpontokról”, „teljes kronológiáról”. A harmadik kötet („Jöjjön el országod”) ehhez kapcsolódva vizsgálja a Dániel és a Jelenések könyvében szereplő prófétai időszakaszokat, továbbá Izrael sorsának kérdését és az időszámítást a Kheopsz-piramis méretei alapján. A negyedik kötet („A bosszú napja”) „a dolgok jelenlegi rendjének felváltásáról” szól. Az ötödik kötet („Az ember kiengesztelése Istennel”) részletesen kifejti Russell felfogását Jézus Krisztus váltságáldozatáról, akit anygali lénynek, nem pedig az isteni Háromság második személyének tart. A hatodik kötet („Az új teremtés”) végül leírja a teremtés hetét 1Móz 1 kk szerint, a gyülekezet „kiválasztását”, továbbá rendjét, szokásait, szertartásait, kötelességeit és reménységeit.

Russell életmódjáról nagyon eltérően nyilatkoztak. Egyesek azt mondják, hogy egyszerűen és szerényen élt a New York-i „Bethel”-ben, és sok éven át csak zsebpénzt vett fel. Mások azt állítják, hogy az Őrtorony Társulat összes részvényét ő birtokolta. Mi tehát az igazság?

Tény, hogy az apjától örökölt üzemi teljes vagyonát az Őrtorony Biblia és Traktátus Társulatra és az ezzel együttműködő cégekre (például Tower Publishing Company) fordította. Negyedmillió dollárért eladta a virágzó textilipari vállalkozást, és a pénzt az Őrtorony tevékenységére fordította (vö. Twisselmann 1995, 47. és 59. o.). A válópárban azt állítja, hogy szegény, és semmit sem akar fizetni. A bíróság azonban megállapította, hogy van pénze, és csalásért megbüntette. Világos tehát, hogy Russell kezében tartotta egy társaság, az Őrtorony Társulat ellenőrzését, ahol a tőke többségével rendelkezett (Martin 1985, 39 kk).

Mi következik ebből? Russell semmi esetre sem volt szegény, lehetséges azonban, hogy a mindennapokban szerényen élt. végrendeletéből is – amellyel hamarosan foglalkozunk –, kiderül, hogy jelentős tőkével rendelkezett.

Russell körül már életében sok követője *személyi kultuszt* alakított ki. Kifejezett végidőbeli küldetésstudata volt. Úgy gondolta, hogy az idők végén az igazság fénye egyre erősödik, és az isteni titkok egyre hozzáférhetőbbek lesznek. Ő, azaz Russell ennek e fénynek hordozója. Önmagát a Mt 24,45-51-ben és a Lk 12,41-46-ban szereplő „hű és bölcs szolgálóhoz” hasonlította. Követői Jel 3,14-22 nyomán „a laodiceai gyülekezet angyalának” tartották. A „Bibliai tanulmányok” hetedik kötetében Russellt egy szintre helyezték Pállal, Jánossal, Arius-szal, Valddal, Wicliffel és Lutherrel, akik Jel 2-3 többi gyülekezetét képviselik Feltűnő, hogy az apostolok és az egyháztörténet nagy alakjai mellett az eretnekként elítélt Arius is megjelenik. Ennek okát majd Jehova Tanúinak istenfogalmánál és krisztológiájánál fogjuk látni.

Russell egyik utazása során halt meg 1916. október 31-én, egy vasúti kocsiban Pampa (Texas) közelében. New Yorkban temették el, egy több mint száz autóból álló menetoszlop, virágtenger és tizenhét megemlékezés búcsúztatta.

Kapcsolat a szabadkőművességgel

Russell életrajzával kapcsolatban néhány kérdést közelebről is meg kell vizsgálnunk. Az első kérdés így hangzik: *Szabadkőműves volt-e Russell, vagy legalábbis nyitott volt-e a szabadkőműves gondolkodásra?* Különösen is *Erich Brüning* egykori Jehova Tanúja foglalkozott a kérdéssel. Könyvében: „3 Systeme. Was verbindet Freimauer, New Age und Jehovas Zeugen?” (Három rendszer. Mi a kapcsolat a szabadkőművesek, a New Age és Jehova Tanúi között? – 1994) részletesen idéz Russell egyik beszédéből, amelyet 1913-ban szabadkőművesek, komoly bibliakutatók és különböző felekezetű hallgatók előtt tartott. Ez a „*templomi beszéd*” az „International Biblestudents Souvenir, Convention Report 1913”-ban, 359 kk jelent meg. Íme néhány részlet:

„Örülök a különleges alkalomnak, hogy olyan dolgokról mondhatok egyet-mást, amelyekben egyetértünk szabadkőműves barátainkkal, hiszen most egy, a szabadkőművességnek szentelt épületben vagyunk. Mi is szabadkőművesek vagyunk. Szabad szabadkőműves vagyok.

Szabad és elismert szabadkőműves vagyok, ha szabad teljes egészében kifejtенem. Azt hiszem, mindannyian azok vagyunk. Csak nem pontosan szabadkőműves barátaink stílusában. Legjobb barátaim közül néhányan valóban szabadkőművesek, és úgy látom, van néhány fontos igazság, amelynek szabadkőműves barátaink birtokában vannak.”

Russell a továbbiakban kifejti, hogy Jézus Krisztus „a mi szabad és elismert szabadkőművességünk magas rendjének nagymestere”, és a templom alapítója. Russell pontról-pontra egy szabadkőműves templomhoz hasonlítja a gyülekezetet. Végül megállapítja:

„Tudjátok, hogy az ember a szabadkőműves rendben fokról-fokra halad, és egyre többet tanul. Így vannak 32. fokozatú szabadkőművesek, akik sokkal többet tudnak, mint a 14-16. fokúak... Így van ez a lelki templomban is. Az apostol arra buzdít minket, hogy egyre feljebb emelkedjünk. Azt mondja, hogy növekedjünk a kegyelemben és az ismeretben, és egyre jobban hasonlítsunk az Úrhoz, hozzá, a nagy Főparancsnokhoz, elhivatásunk nagyszerű Főpapjához, minden templomos lovagok legnagyobbikához” (Brüning 1994 b, 62 kk).

Jehova mai tanúinak minden bizonnyal eléggé ismeretlenek ezek a nyilatkozatok. Mégis sok minden utal arra, hogy Russell maga is vagy szabadkőműves volt, vagy legalábbis nem utasította el gondolatvilágukat. Mindenesetre fontos közös vonás, hogy mind a szabadkőművesség, mind pedig Russell elutasítja Jézus Krisztusnak a Szentháromság értelmében való isteni lényegét. Russell továbbá megkísérelt az egyházak dogmáitól függetlenül új vallást alapítani. A szabadkőműves gondolatvilág nem csak Russell idézett templomi beszédében nyilvánul meg, hanem az általa is gyakran választott piramiszimbolikában, amely fontos része a szabadkőműves jelképrendszernek. Gondoljunk csak az „Bibliai tanulmányok” harmadik kötetére, amelyben egy egész fejezetet szentel a gizehi piramisoknak. Jehova Tanúi később ejtették Russell piramistanát, mint ahogy hivatalosan Russell szabadkőműves törekvéseiről sem akarnak tudni. Mégis, kezdetben ennek tagadhatatlanul jelentős befolyása volt.

Arról megoszlanak a vélemények, hogy Russell tagja volt-e valamely szabadkőműves páholynak. Brüning maga is ellentmondásosan nyilatkozik. Egyrészt azt írja:

„A Lady Queenborough-páholy névsorában Russell neve előtt a három-pont-szimbólum a tagságra utal” (i. m. 68. o.).

Másrészt:

„Nem kell arról vitatkozni, hogy Russell beavatott szabadkőműves volt-e vagy sem. Világnézete – a szabadkőműves jelképek tisztelete, a szabadkőműves szókinccs alkalmazása és a bibliai gondolatvilág átértelmezése szabadkőműves ‘teológiává’ – valószínűleg elegendő Russell alapvető magatartásának megértéséhez. ‘Kötény nélküli’ kőművesekről is beszélünk” (uo.).

Brüning utóbbi kijelentéseivel összhangban Hans-Jürgen Twisselmann levélben 1996. február 2-án a következőket írta:

„Russell, ahogyan egy német szabadkőműves páholy révén megállapíthattam, *sohasem* volt szabadkőműves. Vitathatatlan azonban, hogy a legjobb kapcsolatokat tartotta fenn egyes szabadkőműves szemlékkel és szervezetekkel.”

Adventista hatások

További érdekes szemponttal szolgálnak a Russell tanítása és a korai *adventizmus* közötti hasonlóságok és különbségek, amelyekből kinőtt. Legalább *elvben* átvette a *Szentíráshoz való ragaszkodást*, a Biblia isteni ihletettségébe vetett hitet, mégha önkényes módon is (erről majd később), továbbá az Ó- és az Újszövetség egyenlő tartalmi értékéről vallott felfogást. A bibliai kijelentéseket – a történelem fontos szerepének hangsúlyozása ellenére – nem üdvtörténeti folyamatokban szemléli és veszi komolyan, hanem mintha követ bányászna, kiragadja őket a szövegösszefüggésből, és saját elképzelései szerint kombinálja. Jehova Tanúinak ún. „lóugrásos” módszerére majd még részletesebben is kitérünk. Az Ószövetség azonos szintre helyezése az Újszövetséggel az adventistáknál többek között a szombat megünnepléséhez vezet, Jehova Tanúinál pedig nagyon is törvényeskedő gondolkodáshoz, amely különösen is feltűnő a vér tilalmánál.

További közös jellemzőjük, hogy megkísérelték Krisztus visszajövetelének időpontját kiszámítani. Mivel a látható visszajövetel nem teljesedett be, mind az adventista körök mind pedig Russell Krisztus láthatatlan visszajövetelére vagy jelenlétére tért át.

Közös továbbá az az elképzelés, hogy az embernek *nincs* lelke, hanem *ő maga* lélek. Ezzel függ össze a lélek halhatatlanságáról szóló mindenfajta állítás tagadása. Mivel az ember a maga egészében lélek, nem maradhat meg a testi halálon túl, hanem teljesen meghal. Nincs további lét a halál után. A feltámadás újjáteremtést jelent. A teljes halál elmélete ma is mind a hetednapos adventistáknál, mind pedig Jehova Tanúinál megtalálható. Szorosan összefügg ezzel a pokoli örök büntetés tanának elvetése is. A pokol csak a sír, a nyugalom és a remény helye, ahol sem tudat, sem érzés nincsen.

Amiben viszont Russel különbözik az adventistáktól, az mindenekelőtt a Szentháromság tanának elvetése, de a szombat megszentelése is, ezenkívül egyes időszámítások, nem utolsósorban a Kheopsz-piramis szerepeltetése korszak-tanában. Mégis feltűnőek a hasonlóságok a XIX. századi adventista mozgalommal. Russell újításaiból csak kevés élte túl halálát. Időpont-számításait követői átértelmezték vagy „aktualizálták”, a Kheopsz-piramist elhagyták. Joggal jegyzi meg Dietrich Hellmund „Geschichte der Zeugen Jehovas” (Jehova Tanúinak története) c. disszertációjában:

„Vannak persze bizonyos hittételek, amelyek az alapítót változatlanul vagy csak kevés változtatással túléltek, amelyeket Jehova Tanúi mindmáig képviselnek: a lélekről és a poklóról (nem) szóló tanítás, a Szentháromság tagadása, az Ószövetség gyakorlati előtérbe helyezése. Tágabb értelemben az időbeosztás (Ádám teremtése kb. 4000 évvel Krisztus előtt), a végidőből kiinduló magyarázat, a millennium mint a megtisztulás időszaka és az Írás elsődlegessége is ide számítható. Az Istenről való tanítás kivételével az összes többi adventista eredetű, vagy általuk közvetített.”

Az 1993-ban kiadott történelemkönyvben: „Jehova Tanúi – Isten királyságának hirdetői” nyíltan bevallják más személyek és csoportok befolyását Russellre, különösen is az adventistákét:

„C. T. Russell hálásan ismerte el azt a segítséget, amelyet George W. Stetsontól (Edinboro, Pennsylvania) kapott az Írások tanulmányozásában... Stetson... az adventista keresztény egyház pásztora... volt.

C. T. Russell halát érzett George Storrs iránt, aki mintegy 56 évvel volt idősebb nála. Russell sokat tanult Storrstól a lélek halandóságát illetően (45k).

Ebben az összefüggésben idézik Russell önvallomását:

„Beismerem hát, hogy hálával tartozom az adventistáknak és más felekezeteknek... mert bár az adventistáknak és felekezeteknek... mert bár az adventista hit nem segített hozzá egyetlen alapigazsághoz sem, abban viszont nagy segítséget nyújtott, hogy félretegyem a hibákat, és így módon felkészített az Igazságra” (43k).

Russell végrendelete

Russell 1908-as *végrendeletében* – amely az Örtorony 1917 februári számában jelent meg –, nyilatkozott arról, hogy mi történjék halála után. Előrebocsátjuk, hogy jó néhány hézag van a végrendeletben, így (nem általa kijelölt vagy beiktatott!) utódja, Rutherford kényelmesen „átprogramozhatta”. Russell az alábbiakban jelölte meg végakarátát:

„Úgy rendelkezem, hogy az Örtorony kiadásának egész munkája egy öttagú bizottság kezébe kerüljön, akiket a legnagyobb gondosságra és az igazság iránti hűségre intek... Az alábbiakban a kiadói bizottság tagjainak kijelölt testvérek (feltéve, hogy elfogadják), mint feltételezem, teljesen hűek a Szentírás tanításaihoz, különösen is a váltásáldozathoz, és ahhoz, hogy nincs elfogadás és nincs megmentés az örök életre a Krisztusban való hiten, az igéje és lelke iránti engedelmességen kívül. Ha a kijelöltek közül egyesek valamikor nem lesznek harmóniában ezzel az intézkedéssel, megsértik lelkiismeretüket, és ezért bünt követnének el, ha még mindig a kiadói bizottság tagjai maradnának...

A kiadói bizottság tagjai a következők: William E. Page, William E. Van Amburgh, Henry Clay Rockwell, E. W. Brenneisen, F. H. Robinson. Az az öt testvér, akikről feltételezem, hogy üresedés esetén a leginkább alkalmasak lennének a kiadói bizottságba: A. E. Burgess, Robert Hirsch, Isaak Hoskins, Geo H. Fisher (Scranton), J. F. Rutherford, Dr. John Edgar...

Az Örtorony Biblia és Traktátus Társulatot minden szavazó részvénnyel eladtam, és ezeket öt meghatalmazott kezébe teszem. Ezek a következők: E. Louise Hamilton nővér, Almete M. Nation Robinson nővér, J. G. Herr nővér, C. Tomlins nővér, Alice G. James nővér. Ezek a meghatalmazottak élethosszigan szolgáljanak. Haláluk

vagy lemondásuk esetére az Órtorony Biblia és Traktátus Társulat igazgatói, a Kiadói Bizottság és a meghatalmazottak maradékai közül kell utódot választani, miután Isten vezetéséért könyörögtek.”

1916-1942: Joseph Franklin Rutherford kora

Út a hatalomhoz

Joseph Franklin Rutherford volt a „Komoly Bibliakutatók” második elnöke. Az ide vezető út azonban nem volt sima. Milyen volt, és milyen újításokat vezetett be Rutherford –, ezt tekintjük át a mostani fejezetben. Mi történt Charles Taze Russell halála után?

Russell különböző csoportokat említett végrendeletében, azt akarva, hogy ezek együtt lépjenek örökébe. A hatalom teljességének, amely azelőtt lényegében az ő személyében testesült meg, *három testület között* kellett megoszlania. Sajnos, a három testület hatásköre nem volt világosan elhatárolva. Melyek voltak tehát ezek a testületek?

Mindenekelőtt az *Órtorony Biblia és Traktátus Társulat hétagú igazgatósága*. De ezen igazgatóság mellé konkurenciaként Russell végrendeletében a „*Sion Őrtornya*” ötfős kiadói bizottságát állította. Az öt kiadó közül legalább három egyetértése volt szükséges ahhoz, hogy valamely cikk a „*Sion Őrtornya*”-ban megjelenjen. Ez a bizottság eleinte az igazgatóságtól függetlenül létezett. A harmadik az *öt részvényes-meghatalmazott testülete* volt, tagjai mindannyian nők, akiket Russell vagyonának kezelésére jelölt ki. Feltűnő, hogy Russell nem egy utódot állított, hanem mindannyiszor utódok *csoportjait*, azért, hogy a hatalom és az anyagiak megosztása demokratikus legyen. Senki sem lehetett egyeduralkodó.

A végrendelet azonban – ez okozta a problémákat – így nem volt végrehajtható. Az említett öt hölgy a mintegy 150 ezer szavazó részvényből csak 25 ezer szavazattal rendelkezett. A maradék kb. 600 részvényes között oszlott meg. Russell halála után azt állították, hogy elhunytával részesedése is megszűnt. A hölgyeket megfélemlítették,

és így lemondtak szavazataikról, amelyek közvetlenül az Őrtony Társulaté és vezetőségéé lettek. Dietrich Hellmund azt feltételezi, hogy a *hatalomtól megfosztás* e „remekműve” mögött valószínűleg „Rutherford jogász érzéke” rejtőzött.

A következő „mestermunka” a kiadói bizottságban valósult meg. Ahhoz, hogy valaki a kiadói bizottság tagja legyen, a „Bethel-családba” (ez a brooklyni Őrtony-központ munkatársi gárdája) kellett belépnie és ott zsebpénzért dolgoznia. Fel kellett adni a más hivatással járó kööttségeket. Erre azonban nem mindenki volt kész, közöttük nem minden Russell által javasolt kiadói bizottsági tag. Két jelölt: William A. Page és E. W. Brenneisen ezért már eleve kiesett. „Page azért, mert nem tudott Brooklynban letelepedni, Brenneisen pedig azért, mert világi munkát kellett végeznie, hogy eltarthassa a családját” (Jehova Tanúi... 65. o.). Helyükre Robert Hirsche és J. F. Rutherford került. Őket az igazgatóság választotta ki, amely ezáltal rangban a kiadói bizottság fölé került.

Miután Rutherford már tagja volt a héttagú igazgatóságnak és háromtagú vezetőségének, a kiadói bizottságban is a hatalom első vonalába került. Jogi ügyekben már évek óta tett szolgálatokat az Őrtony Társulatnak, így alapos áttekintése volt annak szervezetéről, ami a további felemelkedést számára nagymértékben elősegítette. Rutherford ösztönzésére – méghozzá személyében – egyre *központosítottab*bá vált a vezetés. Nem csoda tehát, hogy az 1917. január 6-i éves közgyűlésen A. N. Pierson igazgatósági tag javaslatára az Őrtony Társulat *elnökévé* választották. A választás azonban nem volt ellentétektől mentes. Mégis, mielőtt a vitákkal foglalkoznánk, vessünk egy pillantást Rutherford személyiségére.

Joseph Franklin Rutherford 1869. november 8-án Morgan Countyban (Missouri) egy farmon született. Szülei baptisták voltak. Tizenhat évesen egy college-ba (főiskola) járt, és jogot tanult. Húsz évesen a missouri 14. kerületi bíróság fogalmazója lett. 1892-ben kapott Missouri államra ügyvédi engedélyt. Boonville-ben nyitott irodát, és a Draffen & Wight cég jogtanácsosa lett. Később ügyész lett és helyettes (külön)bíró a missouri 8. kerületben. Különbírói tevékenysége nyomán vette fel a „bíró” címet. Követői – nem teljesen helyesen – „Rutherford bírónak” nevezték, hasonlóan Russellhez, aki a „lelkész”

címet választotta magának. Rutherford olyan sikeres jogász lett, hogy felhatalmazták az USA Legfelsőbb Bírósága előtti ügyek képviselőjé-
re, Washingtonban. 1909-től haláláig New Yorkban ügyészként mű-
ködött, részben az Őrtorony Társulat elnöksége mellett.

1892-ben Russell két női követőjétől háza ajtajában megkapta a „Bibliai tanulmányok” (akkor még „Millenniumi Hajnal”) három kötetét. Ezek felébresztették érdeklődését a mozgalom iránt, „megke-
resztelkedésére” azonban csak 1906-ban került sor. Végül 1907-től az Őrtorony Társulat jogi tanácsadója lett, ahol az egyre betegesebb Russellt rendezvényeken és vitákon „teológiaiilag” is helyettesítette. Az Őrtorony Társulat jogi képviselőjeként a legnagyobb jogi hata-
lommal rendelkezett, és már régóta Russell de facto helyettese volt, akkor is, ha az a bizottsági tagok között csak a második vonalban em-
lítette.

Azt, hogy Rutherford mennyire gátlástalan és dörzsölt volt, mu-
tatja a Hellmund által említett, 1915-ben történt eset. *J. H. Troy* dél-
kaliforniai baptista prédikátor volt. Russell gyakran folytatott vitát az
egyházak képviselőivel. Ekkor azonban egészségi állapota megaka-
dályozta ebben, és Rutherford állt ki helyette. 1915 elég nehéz év volt
a „Komoly Bibliakutatók” számára. Nem teljesültek az 1914-re szóló
jövendölések. Troynak tehát minden adu a kezében volt.

Rutherford azonban nem volt elveszett ember. Troy-jal írásban
megegyezett: mindketten ezer dollár óvadékot tesznek le, megakadá-
lyozandó, hogy személyes dolgokról vitatkozzanak. Russellt nem volt
szabad befektíteni, ami például házassága miatt gyakran megtörtént a
nyilvánosság előtt. Troy vállalta ezt, mégpedig abból a meggondolás-
ból, hogy így valóban tárgyilagosan vitázhatnak.

Kezdet előtt három perccel azonban Rutherford félrehívta Troy-t,
és emlékeztette: „Ezer dollár erejéig köteleztük magunkat arra, hogy
nem támadunk személyeket.” Troy erre azt kérdezte: „Tehát akkor
egyszer sem említhetem Russellt?” „Nem, különben ezer dollárral
megkönnyebbül.” Troy erre teljesen elbizonytalanodott, színtelen és
sápadt volt a vita folyamán. Russell hibás számíthatásai így már szóba
sem kerülhettek.

Az „1914-válság” kezelése

Amikor Rutherford az Őrtorony Társulat elnöke lett, *három feladatot* kellett ellátnia. Először is szervezeti reformokat kellett végrehajtania, mindenekelőtt a toborzómunkát megelevenítenie. A „Komoly Bibliakutatók” persze az 1914-es kudarc és a Russell körüli botrányok miatt súlyos csapásokat szenvedtek. Másodszor – ez szorosan összefügg az elsővel – meg kellett birkóznia a múlttal, mindenekelőtt a hiteltelenné vált időjóslatokat kellett „helyesbíteni”, és a Russell körül kialakult személyi kultuszt is módosítani. Vagyis Russelltől elvenni és az Őrtorony Társulatra átruházni –, amelyet egyre inkább Rutherford képviselt. Harmadszor pedig emberi problémákkal, mindenekelőtt a munka- és vetélytársakkal is meg kellett birkóznia. Voltak vetélytársak a társulat legmagasabb hivatalára, és Rutherford elnöksége kezdetben egyáltalán nem állott vitán felül. Ezek a harcok kb. egy évig tartottak, és igen hevesek voltak.

Az első *a szervezeti reform és a toborzómunka élénkítése* volt Rutherford jelentősen növelte az ún. „zarándok testvérek”, házalók és úttörők számát, akik misszionáriusként vagy újságárusként szolgáltak. Az addig csak lazán kapcsolódó gyűléseket, vagy „ecclesia”-kat centralizálták, és utasításokkal látták el a brooklyni központból. Nagy kongresszusokat rendeztek. Ez Rutherford és követői alatt a „bibliakutató”-mozgalom óriási növekedését eredményezte.

A második *a múlttal való megbirkózás* volt. Át kellett értelmezni Russell írásait, ki kellett törölni vagy aktualizálni a nem teljesült próféciákat. Ha Russell eredeti megfogalmazásaiból indulunk ki, akkor *hamisításokról* kell beszélnünk. A későbbiekben majd példákat is említünk. Rutherford további „húzása” a „Bibliai tanulmányok” hetedik kötetének kiadása volt. A Russell által hátrahagyott feljegyzéseket Rutherford két munkatársa, George H. Fisher és Clayton J. Woodworth állította össze, aktualizálta és bővítette. Sok részét feltehetően teljesen újonnan írták. E kötet címe: „*A beteljesült titok. Isten haragjának borsajtója és Babilon bukása*” (1917). Az első hat kötetben pedig részben megváltoztatták az évszámokat.

- Rutherford azonban nem engedte, hogy az összes évszámot megváltoztassák, hanem ki is hagyott belőlük, és ezeket határozatlan

időadatokkal helyettesítette. Az 1914-es kiadásban például még úgy volt, hogy „a szentek megszabadítása valamivel 1914 előtt megtörténik”, ezt 1926-ban úgy változtatták meg, hogy „a szentek megszabadítására nagyon hamar sor kerül az aratás befejezése után” (214. o.).

Russell írásait a húszas évek közepétől egyszerűen már nem adták ki. Túl sok volt a hamis jóslat és a megváltoztatott tanítás. A bibliai kronológia és a Kheopsz-piramis párhuzamba állítását éppúgy ejtették, mint Russell kronológiáját és gyülekezet-szemléletét általában. Egyes átértelmezések a tanítás teljes újrafogalmazásának felelnek meg.

Rutherford kontra Johnson

Harmadikként pedig nézzük meg közelebbről a Russell halála után a *főhatalomért* folytatott harcot az Őrtorony Társulatban. Rutherford gyenge kapcsolatteremtő és gyanakvó előjárónak számított, kiszámíthatatlan volt, és brutálisan tudott bánni ellenfeleivel. Magának tartotta fenn a jogot, hogy legfelső szinten fogalmazzon meg hitigazságokat. Ha hívei szerették Russell „lelkészt”, Rutherford „bírótól” féltek. Az Őrtorony Társulat ma nyíltan beszél erről. Így „Jehova Tanúi – a Királyság hírnökei” című történeti művükben közölnek egy kanadai „Jehova szolgájától” származó levelet, amely világosan kifejezi a *Russell és Rutherford közötti különbségeket*. Ez áll a Rutherfordnak szóló levélben:

„Kedves Testvér! Ne értsd félre, amit most írok. A te természeted és drága Russell testvérünk természete annyira különbözik egymástól, mint nappal az éjszakától. Sokan, sajnos nagyon sokan kedvelték Russell testvért személyisége, természete stb. miatt, és nagyon, de nagyon kevesen ellenkeztek vele. Nagy számban fogadták el az igazságot csak azért, mert Russell testvér mondta...

Neked, Rutherford testvér, azonban olyan a természeted, amelyet össze sem lehet hasonlítani Russell testvérével. Még a külsőtök is egészen más. Ez nem a te hibád. Így születél, és ezen nem tudsz változtatni... Amióta csak a Társulat ügyeinek élére helyeztek, igazság-

talán bírálatoknak és a legrosszabb rágalmaknak céltáblája vagy, mégpedig mindez az atyafiak részéről...

A múltban mindannyian hajlottunk arra, hogy inkább imádjuk a teremtményt, mint a Teremtőt. Az Úr tudta ezt. Tehát egy másféle természetű teremtményt helyezett az ügyek élére, vagy úgy is mondhatnám, a munka, az aratási munka felügyeletére..." (625 k).

Melyek voltak tehát azok a konfliktusok, amelyeket meg kellett vívni a Rutherford hatalomátvételéhez vezető úton? Az ellenzék élén *Paul S. L. Johnson állott*. A korábbi evangélikus lelkész 1903 óta volt a „Komoly Bibliakutatók” tagja. Mint kiváló szónok és kifejezett küldetésstudattal rendelkező személy, Rutherford méltó ellenfele volt. Russell nem sokkal halála előtt úgy döntött, hogy Johnson Angliába menjen, azért, hogy ápolja és erősítse a tengerentúli kapcsolatokat. Az Őrtorony Társulat 1916 novemberében – számos jogosítvánnyal felruházva – küldte ki. Nagy-Britanniában nagyon önállóan működött –, két vezető bibliakutatót (H. J. Shearn és W. Craeford) félreállított, és megkísérelte, hogy Rutherford és a brooklyni vezetés befolyását elnyomja, ezért is zároltatta az Őrtorony Társulat londoni bankszámláját. Azt állította, hogy Russell „lelkész” köntöse úgy esett rá, mint Illés prófétáé Elizeusra.

Rutherford ebben a nehéz helyzetben – miután Johnstont nem sikerült félreállítania –, nem látott más kiutat, mint hogy New Yorkba visszahívja, azért, hogy jobban ellenőrizhesse. Persze ezzel a saját házába hozta az ellenzékét. Az Őrtorony Társulat által alakított vizsgálóbizottság arra az eredményre jutott, hogy Johnson angliai eljárása helyes volt. Johnson rövid idő alatt az Őrtorony Társulat hét igazgatójából négyet maga mellé állított. A hatalom az igazgatóság kezében volt –, ehhez tartozott Rutherford is – a többi testület már meg volt fosztva. A vezető testületből tehát csak két ember állt Rutherford oldalán, vagyis A. N. Pierson alelnök és W. E. Van Amburgh titkár és pénztáros. A többiek Johnsonhoz húztak.

Rutherford már nem volt abban a helyzetben, hogy akarátát a szavazásoknál keresztülvigye. Másrészt ő volt az elnök, akit nem lehetett elmozdítani, mert a megbízatás élethossziglanra szólt. Így bizonyos patthelyzet alakult ki: Mindegyik párt megpróbálta „Bethel”-ből kitűrni a másikat, vagy legalább megfosztani a hatalomtól. A Johnson

oldalán álló igazgatók azt a véleményt képviselték, hogy az elnököt rendeljék alá az igazgatótanácsnak. Így csak egy tanácsadó jogaival rendelkezett volna. Rutherford erre offenzívát indított.

Kiadta a „*Bibliai tanulmányok*” *hetedik kötetét*. A kötet 1917. július 17-én jelent meg a brooklyni Bethelben, ezzel a címmel: „*The Finished Mystery*” (A beteljesült titok). A könyv megjelenése az el-lenséges pártok között ötórás heves vitát váltott ki, nyílt lett és szakításhoz vezetett a konfliktus. Johnson és követői Russell tanainak átértelmezésével vádolták Rutherfordot, új évszámok jövendölésével (1918-ra) és túlzott hatalmi igénnyel.

„A beteljesült titok”

Először azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy mi is volt a „Bibliai tanulmányok”-nak „A beteljesült titok” c. hetedik kötetében. Elsőként a *Charles Taze Russell körüli személyi kultusz* tűnik szembe. A kötet az Énekek énekéhez és a Jelenések könyvéhez írt kommentárként fogalmazódott meg. Nem egy szokásos értelemben írott kommentárról, hanem a „komoly bibliakutatók” szemszögéből történt átértelmezésről van szó. Így Russellt Ezékiel prófétához hasonlítják, aki ezzel Ezékiel próféta előképeként jelenik meg. Úgy magyarázzák Ezékiel jövendöléseit, hogy ezek később Russell tevékenységére utaljanak, mint például a templomról szóló prófécia. Bár Russellnek nagy volt az öntudata, de ha ő maga írta volna, ahogyan a kitalált szerzőjű könyv sugallja, akkor nagyzási mániában kellett (volna) szenvednie.

Másrészt a hetedik kötet hevesen *polemizál a hagyományos kereszténységgel szemben*, különösen is a római katolikus egyház és a pápaság ellen kel ki. A „komoly bibliakutatók” Rómával szembeni fokozott averziója ellenére általában az egész kereszténységet, nem pedig csak a római katolicizmust nevezi „Babilon”-nak. A hetedik kötet szerzői számára a „komoly bibliakutatókon” kívül mindenki „Babilon”-nak, azaz, a hittől elszakadt nagy paráznának számít.

A harmadik feltűnő dolog a hetedik kötetben új évszámok szerepeltetése, különösen is az *1918-as dátum*. A „negyven évi aratási időt” a „nyomorúság” kezdetéig Russell az ún. „üdv történeti párhuzamok” alapján állította az őskeresztyén kor (Kr. u. kb. 30-70) és a

végidő (1874-1914) között. Rutherford és munkatársai az 1917-ben megjelentetett kötetben három és fél évet adtak a 40 évhez, és így jutottak 1918 tavaszához, mint a szorongattatás kezdetének és „Babilon bukásának” küszöbönálló időpontjához –, tehát az egész keresztyénségének a „komoly bibliakutatók” kivételével. Ezt azzal indokolták, hogy bár a rómaiak Kr. u. 70-ben rombolták le Jeruzsálemet, de csak 73-ban verték le véglegesen a zsidó felkelést. Itt is tehát párhuzamos üdvtörténeti időrendet alkalmaztak.

Így Jel. 3,14 magyarázatában azt fejtegetik, hogy a „laodiceai kor” 1874 ősztől 1918 tavaszáig tart, „három és fél éves előkészület és 40 év aratási idő”.

Minden arra utal, hogy „1918 tavasza még nagyobb szorongattatást hoz a keresztyénségre, mint ami 1914 őszén történt” (65. és 69. o.). 1918 persze nem hozott „még nagyobb szorongattatást”, hanem az első világháború végét és –, legalább néhány évre – békét. A feltételezett prófécia itt is az ellentétébe csapott át.

Ugyanígy a be nem teljesült próféciaik miatt „A beteljesült titok” egy későbbi német kiadásában *hamisan fordították az amerikai eredeti egyes szakaszait*. Eckhard von Süsskind alapos forráskritikájában „*Jehova Tanúi. Az Őrtorony Társulat igénye és valósága*” címmel kimutatta az évszámok megváltoztatását vagy relativizálását, amelyek „*A beteljesült titok*” 1925-ös német kiadásában található. Egyes helyeken egyszerűen kihagyták az 1918-as évet. E. von Süsskind így summázza:

„A hamisan fordított szakaszok kivétel nélkül olyan próféciaikra vonatkoznak, amelyek a keresztyénség eredetileg 1918-ra várt végét a munkások és a szocialisták akcióinak, a köztársaságok és a munkásság 1920-ra hirdetett végének, valamint az ebben a korban állítólag növekvő anarchiának tulajdonítják”(73. o.).

Szakadások

Hogyan került sor a Rutherfordnak kellemetlen igazgatók és más ellenzékiek *hatalomtól való megfosztására*? Rutherfordnak ebben jogászai tapasztalata is segítségére volt. Ellenfeleinek hivatalukból

történi elmozdításához formális jogi indokokat talált. Rutherford és a négy ellenkező igazgató beszélgetéséből nyilvánvaló az eljárás:

„Testvérek, elkerülte a figyelmeteket... hogy ti mind a négyen a pennsylvaniai testület tagjai vagytok. E testület alapszabálya azt mondja, hogy titeket Pennsylvania államban kell megválasztani. Ott lettetek megválasztva?

Nem – felelték.

New York államban választottak meg benneteket. Ha most nagyon tárgyilagosak akartok lenni, akkor szigorúan tárgyilagosan azt mondom nektek, hogy mindenekelőtt ti nem vagytok törvényes tagjai a testületnek” (Gebhard 1970, 105. o.)

Ehhez járult még, hogy Rutherford *visszamenőlegesen* alkalmazott egy szabályt, amely az igazgatók évenkénti újraválasztását követelte meg. Mivel azonban ilyen évenkénti újraválasztásra nem került sor, hanem Russel élethossziglanra jelölte az igazgatókat, így ők –, állította Rutherford –, nem jogszerű tagjai az igazgatóságnak. Johnson a maga részéről vitatta, hogy egy ilyen szabályt visszamenőleg is alkalmazni lehetne, és azt kérdezte, hogy Rutherfordot szintén nem jogellenesen választották-e elnökké.

Rutherford mindazonáltal ilyen formális mulasztások alapján el tudta mozdítani a négy igazgatót. Elbocsátásuk után helyüket négy bizalmi embere foglalta el. A tisztogatási akció során az Őrtorony Társulat több tucat vezető munkatársa csatlakozott az ellenzékiekhez, ezért nekik is menniük kellett. Ez sok gyülekezetben nyugtalanságot, sőt szakadást is okozott.

Rutherford „tisztogatási akciójáról” Johnson a maga nézőpontjából a következőképpen tudósít:

(Rutherford) „megparancsolta nekem, hogy még aznap hagyjam el Bethelt, a négy igazgató pedig hétfőn. Többszöri tiszteletteljes kérésemet, hogy nyilatkozatot tessek a család előtt, nem teljesítették. Hirsch testvér azt kérte, hadd olvassa fel Pierson testvér levelét, aki azt írta, nem járult hozzá, hogy Rutherford a négy testvért kizárja a direktóriumából, és hű marad a régi igazgatótanácshoz. J. F. R. valószínűleg kiabálta, hogy Johnson testvér ‘hamissága’ az oka, hogy ez a levél megszületett... Még hangosabban parancsolta, bírósággal fenyegetve, hogy hagyjam el Bethelt. Azt feleltem, hogy e döntés miatt

felhívtam az igazgatótanácsot, és mivel a tanácsot hivatalban lévőknek tekintem, amelynek joga van fellebbezéseket elbírálni, ennek döntésére várok. Ha a tanács azt parancsolná, hogy hagyjam el Bethelt, akkor ezt azonnal megteszem. Rutherford erre minden önuralmát elveszítette. Hogy érvényt szerezzen parancsának, rámrontott, és így kiáltott: 'elmész ebből a házból!'. Megragadta a karomat, úgy, hogy majdnem elestem" (Rogerson 1969, 49. o. alapján).

Johnson erre elhagyta az Őrtorony Társulat központját. Az ellenzékiek mégsem adták meg magukat. Rutherford az elbocsátott igazgatóknak a tiszteletteljes, de befolyás nélküli „zarándok testvéri” posztot ajánlotta, hogy megőrizze a látszatot. Ők azonban természetesen elutasították az ajánlatot, és további nyugtalanságot szítottak. 1917 nyarán világszerte a legtöbb gyűlés megosztott volt. A hatalmi harcoknak ebben az idejében történt az Őrtorony Társulat átalakítása –, ehhez fogható sem előtte, sem utána nem volt.

Rutherford ellenfelei még kétszer megkísérelték, hogy magukhoz ragadják az irányítást, de eredménytelenül. Az 1917 augusztusi nagygyűlésen Rutherford volt a levezető elnök, és egyszerűen nem adott szót ellenfeleinek. A Pennsylvanai Társulat testületi gyűlésére, 1918 januárjára Rutherford már régóta átvette szervezete tájékoztatási eszközeinek ellenőrzését, és a legtöbb tagot megnyerte magának. A dolog tehát eldőlt.

A *szétesést* ezek után már nem lehetett feltartóztatni. Az ellenzék újjászerveződött, egy „hetes bizottságot” hívott össze, saját hírlevelet adott ki „Krisztus királyságának hírnöke” címmel, és 1918. március 26-án saját emlékvacsorát tartott, ami végképp megpecsételte a szakadást. Az ellenzékiek Russell tiszta tanítása örököseinek tekintették magukat. A „*Dawn Bible Students Association*” (a „Hajnal Bibliatanulmányozók Társasága” nevet vették fel. Rutherford és követői szakadároknak számítottak, akik kisajátították maguknak Russell anyagi örökségét. 1918–19-ben a „Komoly Bibliakutatók” kb. 18 ezer hívet számláltak, az ellenzékiekhez valószínűleg 4 ezer ember tartozott. Az ellenzék azonban csak rövid ideig volt egységes. További sorsukról Dietrich Hellmund így tudósít:

„Hamar vége lett az ellenzéki egységfrontnak. 1918-as nagygyűlésükön mindenféle viszálykodásra került sor közöttük. Johnson a négy

igazgató megkerülésével saját főhivatalt állított fel Philadelphiában. Ez a „*Laymen's Home Bible Student's Movement*” (a Laikusok Házi Bibliatanulmányozó Mozgalma) kezdete. A maradék sem tudott békében meglenni, és még egy sor kisebb szektára bomlott... Az ellenzék végső sorsa tehát a szétdarabolódás lett.”

Fogság

Hamarosan további drámai esemény következett a „Komoly Bibliakutatók” számára. 1917. április 6-án az USA is belépett a *háborúba*. Világnézetük alapján Rutherford és barátai radikális pacifistáknak, vagy pontosabban „neutralistáknak” számítottak: egyetlen háborús párthoz sem csatlakoztak. Tanításuk azonban hatásában igencsak politikai volt, mivel az Őrtorony Társulat azzal az igénnyel lépett fel, hogy Isten igazi királyságát testesíti meg a földön. Gyakorlatilag minden más politikai és egyházi rendszert elutasítottak. Később ugyan enyhítették ezt a nézetüket, de az első világháború idején – egészen a hatvanas évekig – erőteljesen képviselték. Jehova Tanúinak ezért kellett különböző országokban súlyos üldöztetést elszenvedniük. Németországban a náci önkényuralom idején, vagy a kommunista diktatúrákban. De demokratikus államokban, mint az USA-ban is, nemkívánatos volt az állammal kapcsolatos tanításuk –, különösen is válsághelyzetekben, mint az első világháború, amikor lehetőség szerint minden férfit mozgósítani akartak.

Az állam és egyház elleni mértéktelen polémia éppen a „Bibliai tanulmányok” 1917-ben kiadott hetedik kötetében volt megtalálható. Itt például állandóan hangsúlyozták, hogy minden földi birodalom 1917-ben vagy 1918-ban véget ér. Rutherford 1918. február 28-án Los Angelesben egy nyilvános előadáson ezeket mondta:

„Az Írások értelmében mint osztály, a papok a leginkább elmarasztalhatóak a földön azért a nagy háborúért, amely most az emberiséget sújtja. Ezetötszáz éven át tanították az embereknek a sátáni tanítést, hogy a királyok isteni jogon uralkodnak. Összevegyítették a politikát és vallást, az egyházat és az államot; hűtleneknek bizonyultak ahhoz az Istentől kapott kiváltságukhoz, hogy hirdessék a messiási Királyság üzenetét. Arra adták fejüket, hogy megerősítsék az uralko-

dókat, ebből fakadóan bármit tesz is, az helyes.” Rutherford vezetése alatt az Őrtorony Társaság arra törekedett, hogy „az egész világnak megmutassa a vallási rendszerek jogtalanságát és szentségtelen kapcsolatát a dolgok jelenlegi gonosz rendjének romlott kormányzaival” (Jehova Tanúi... 648. o.)

A válasz nem sokáig váratott magára: mind az amerikai kormány, mind az egyházak képviselőit rendkívül felingerelte ez az *egyház- és háborúellenes propaganda*. Ezért különösen is figyeltették a „komoly bibliakutatókat”. John Lord O’Brian, az igazságügy-minisztérium háborús különmegbízottja személyesen vette kézbe a bizonyítékok gyűjtését. Végül 1918. május 7-én kiadták a *letartóztatási parancsot* Joseph Franklin Rutherford és két legközelebbi munkatársa ellen. A vád összeesküvés volt a kémkedési törvény megsértésével, továbbá engedetlenségre buzdítás és szolgálatmegtagadás az USA hadseregében.

1918 nyarán J. F. Rutherfordot, W. E. Van Amburgh-ot, A. H. Macmillant, R. J. Martint, T. H. Robinsont, C. J. Woodworth-öt és G. J. Fishert négyszer 20 évre, G. DeCecca-t négyszer 10 évre ítélték, és az atlantai börtönbe zárták. A mai Jehova Tanúi rámutatnak, hogy ezeket az embereket „súlyosabb büntetésre ítélték, mint azt az orgyilkost, akinek lövései elindították az első világháborút” (i. m. 653. o.). Miért ez a szigorú büntetés? Harland B. Howe bíró az ítélet kihirdetésekor ezeket mondta:

„A bíróság véleménye szerint a vallásos propaganda, amelyért a vádlottak határozottan síkraszálltak, és amelyet az egész országban és szövetségeseink között üztek, nagyobb veszélyt jelent, mint egy egész német hadosztály...Nem csak a kormány jogi képviselőit és az USA hírszerző szolgálatát tették kétségessé, hanem az egyházak összes szolgáját is támadták. A büntetésnek ezért nagyon szigorúnak kell lennie” (Macmillan 1957, 99. o. alapján).

A bebörtönzöttek nagy szerencséjére hamarosan véget ért az első világháború. A háború végével a háborús láz is alábbhagyott. Így tehát enyhébben tekintettek az elítéltekre, és már 1919. március 25-én *szabadon bocsátották* őket, mielőtt egy, a hívek által gyűjtött, 700 ezer aláírást tartalmazó petíciót átadtak volna a kormánynak.

Rutherford fogsága alatt 1919. január 4-én zajlott az Őrtorony Társulat testületi ülése Pittsburgh-ben (Pennsylvania). Itt Rutherfordot túlnyomó többséggel *megerősítették* elnöki tisztében. Távolléte, fogsága és áldozatkészsége tovább növelte népszerűségét. Annak esélye, amire ellenfelei ácsingóztak, hogy távollétében fosszák meg a hatalomtól, híveinek állandóan növekvő száma miatt teljesen elpárolgott.

A „Komoly Bibliakutatóktól” „Jehova Tanúig”

Amikor Rutherford visszatért a fogságból, rögtön hozzáfogott az Őrtorony-mozgalom *átszervezéséhez*. Jelentős mérföldkő volt ebben az 1919 szeptemberében Cedar Pointban (Ohio) tartott kongresszus. A bibliakutatókat bátorítani és cselekvésre buzdítani kellett. Egy új folyóirat, amelyet ezen a kongresszuson mutattak be, az „Aranykor” (1937-től „Vigasztalás”, 1946 óta „Ébredjetek”) címet viselte.

Rutherford 1920-ban a következő, feltűnést keltő címen egy iratot jelentetett meg: „Most élő embermilliók sohasem fognak meghalni”. Ebben az írásában *1925-re* tette „minden dolgok beteljesülését”, különösen is „Ábrahám, Izsák és Jákób ősatyák, továbbá a régi szövetség hithű prófétáinak visszatérését” a földre (80. o.). Rutherford ezt írta:

„Az imént tárgyalt érvekre támaszkodva, azaz, hogy a dolgok régi rendje, a régi világ véget ér, és eltűnik, és hogy az új rend betör, és hogy az 1925-ös év a régi szövetség hű győzteseinek feltámadását és a helyreállítás kezdetét jelzi, ésszerű az a következtetés, hogy a jelenleg a földön élő emberek milliói 1925-ben is még a földön lesznek. Így tehát azokra az ígéretekre támaszkodva, amelyek le vannak fektetve Isten ígéjében, arra a pozitív és vitathatatlan következtetésre kell jutnunk, hogy most élők milliói sohasem fognak meghalni” (88. o.).

Amikor ez az 1925-re vonatkozó prófécia nem teljesedett be, Rutherford ezt mondta: „Nevetségessé tettem maga” (az angol eredetiben: „Tudom, hogy szamarat csináltam magamból”) (Őrtorony 1984. XII. 25. 26. o., idézi: Franz 1991, 136. o.). Őrtorony-körökben 1925-öt 1914-hez hasonlóan „vizsgaévnék” tekintik – könnyen felismerhető okokból. Rutherford maga ettől kezdve lemondott a hasonló állításokról –, ami nem zárta ki, hogy utódai később hasonló hibába essenek.

A számos *újítás* közül, amelyet Rutherford bevezetett, a legfontosabbak: minden „bibliakutató” alapvető elkötelezettsége a házról-házra végzett szolgálatra, saját rádióállomás létesítése, sok „pogánynak” számító szokás, ünnep és jelkép megszüntetése (kereszt, karácsony, húsvét, születésnap stb.) és mindenekelőtt az egyre inkább szektás vonásokat felvevő „bibliakutatók” propagálása, mint „Jehova Tanúinak” új, üdvtörténeti népe, amelynek Izrael ószövetségi népe, de a keresztyén egyházak helyét is el kell foglalnia. Jehova Tanúinak mai arculata lényegében Rutherford alatt alakult ki.

1931-ben volt a döntő kongresszus Columbusban (Ohio), amely az új irányt megszabta. Rutherford ezen a kongresszuson emelte az Órtorony Társulatot a végidő üdvösségének gyülekezetévé. Itt vették fel Ézs 43,10-12 alapján a *Jehova Tanúi* nevet: „Ti vagytok a tanúim – így szól az ÚR –, és szolgálaim, akiket kiválasztottam, hogy megismerjete, higgyetek bennem, és megértsétek, hogy csak én vagyok. Előttem nem lett isten, és utánam sem lesz. Én, én vagyok az ÚR, rajtam kívül nincs szabadító. Én mondtam meg, hogy megszabadítalak, én hirdetem, nem valamelyik idegen isten. Ti vagytok a tanúim – így szól az ÚR –, hogy és Isten vagyok.”

Rutherford a kongresszus meghívójára további magyarázat nélkül két nagybetűt nyomtatott: „*J. W.*”. Csak a kongresszuson leplezte le a titkot. A tízezrek által dörgő tapssal fogadott előadás után hirdette meg az új nevet: „*Jehova's Witnesses*” – Jehova Tanúi.

Az 1931-es columbusi kongresszuson a csoport önmagát abszolútilzáva, Rutherford körül a csúcspontjára jutott. A *szektás jelleg*, amely mindenekelőtt a saját csoport vagy álláspont kizárólagossá tételében mutatkozik meg, legkésőbb itt lesz alig túlszárnyalhatóan nyilvánvaló. „Jehova Tanúi” mindmáig „a” szekta iskolapéldájának számítanak.

Egy élet összefoglalása

1938 volt az az év, amikor Rutherford lezárta „reformjait”: „A gyülekezeti elven végképp túlléptek, a vének befolyását megszüntették, a szervezetet mereven, ‘teokratikusan’ átalakították. Hivatalosan elfogadták azt az alapelvet, hogy ‘a Társaság az Úr látható képviselője a földön.’ Most már tökéletes volt a centralizmus” (Obst, 276. o.).

„A Teokratikus Szervezet egy óriási propaganda-gépezethez hasonlít, amelyet úgy szerkesztettek meg, hogy minden energiát egységesen és ésszerűen a 'hirdetésre' összpontosítson. Egyik kerék a másikhoz illeszkedik, és minden kerék áttételeken keresztül össze van kötve a csúcscsal, hogy úgy forogjanak, ahogyan a csúcs akarja” (Hutten, 1982, 114. o.).

Rutherford mégsem tudott túl sokáig örülni sikerének. 1942. január 8-án, 72 éves korában vastagbélrákban meghalt, mégpedig „Beth Sarim”-nak (a fedelmek háza) nevezett otthonában, San Diegoban (Kalifornia), amelyet a várva várt ösatyáknak, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak szerzett. Rutherford halála után néhány évvel az Őrtorony Társulat eladta Beth Sarimot. Rutherford *családi viszonyait illetően* általában hallgatnak a források. Oka az lehet, amit egy egykori vezető Jehova Tanuja, Raymond Franz a következő száraz szavakkal közöl:

„Sok éve különváltan élt feleségétől (Marytól), aki szintén a Tanúknál volt, és betegen, gyengélkedve élt Kaliforniában. Egyetlen fiuk, Malcolm, miután felnőtt, nem mutatott érdeklődést apja vallása iránt (Franz 1991, 22. o.).

Leonard és Marjorie Chrétien is ugyanerre a helyzetre utal:

„Elődjéhez, C. T. Russellhez hasonlóan Rutherford bíró is elhagyta feleségét. Mary és fiuk, Malcolm Los Angelesbe (Kalifornia) költözött. Az elidegenedéshez hozzájárult az asszony gyenge egészsége, Malcolm kolerikus és önző természete, és egészen nyilvánvalóan az a tény, hogy súlyos alkoholista volt” (Chrétien 1988, 48. o.).

Rutherford 18 könyvet és 32 brosúrát írt, ezekkel „pótolta” Russell túlhaladott műveit (vö. Hutten 1982, 89. o.). A mai Őrtorony-”teológiát” jelentősen meghatározta. Mégis ugyanaz történt vele, mint elődjével: könyveit az Őrtorony Társulat ma már alig-alig adja ki. (Pontosabban: csak néha idéznek belőlük – a kiadó.) Minden kiadványt, amelyek persze Rutherford (és részben Russell) gondolataira épülnek, név nélkül jelentetnek meg. Ezért az új stílusért Rutherford utódja, Nathan Homer Knorr felelős.

1942–1977 Nathan Homer Knorr kora

„Pénzkereső Úr”

Nathan Homer Knorr 1905. április 23-án Bethlehemben (Pennsylvania) született. Tizenhat éves korában, még allentowni diákévei alatt került kapcsolatba a „Komoly Bibliakutatókkal”, és csatlakozott ottani gyűlésükhöz. 1923-ban fejezte be iskolai tanulmányait. Július 4-én kapta meg a bibliakutatók „kereszttségét”, és szeptember 6-án belépett a brooklyni Bethel-családba, az Őrtorony Társulat központjába. Életútja ezzel már elő volt készítve. Lépésről-lépésre küzdötte fel magát, egészen az elnökségig.

Először kilenc évig a postázásnál és a nyomdában dolgozott. Itt fedték fel kiváló szervezőképességét. 1932-ben, huszonhét éves korában Knorrt a nyomda és a kiadó vezérigazgatójává nevezték ki. 1935-ben lett az Őrtorony Biblia és Traktátus Társulat alelnöke New Yorkban, 1940-ben Pennsylvániában is. Rutherford halála után 1942 januárjában az igazgatóság egyhangúlag mindkét amerikai testület elnökévé, továbbá az angliai Nemzetközi Bibliakutató Társaság elnökévé választotta.

Knorr elnöki idejéből kevesebb látványos beszámolni való van, mint két elődjéből. Ha Russell lelkésznek és Rutherford bírónak számított, akkor Knorr üzletembernek és az Őrtorony Biblia és Traktátus Társulat *szervezőjének*. Ő volt az, aki a Rutherford által kivívott győzelmek után teljes nyugalommal a szekta kiépítésének és hatása növelésének szentelhette idejét. 35 évig állt a szervezet élén. Knorr az Őrtorony-konszernt a modern gazdasági vállalkozás elvei szerint vezette. Új felvevőpiacokért (például nemzetközi szervezetek), valamint a könyv- és folyóirat-kiadás minőségi és mennyiségi növeléséért fáradozott.

Csak néhány mérföldkövet szeretnék említeni Knorr elnökségének idejéből. Knorr 1943-ban nyitotta meg a Gileád-Bibliaiskolát South Lansingben (New York). Itt képzik a misszionáriusokat Jehova Tanúinak világméretű terjesztésére. Ahhoz, hogy a szekta világméretű elterjedését elősegítsék, Knorr személyesen is síkraszállt. Így 1947-

ben és 48-ban világszerte utat tett, amely az Órtorony adatai szerint 76 912 km volt. Ekkor Jehova Tanúinak összes állomását meglátogatta, és gyakran tartott előadásokat nagy hallgatóság előtt. Az ötvenes évek közepére a szekta annyira megnövekedett, hogy a földet két zónára osztották fel, amelyek számos fiókhivatalt foglalnak magukba. A „királyság-hírnökök” száma csak 1947 és 1952 között 207 552-ről 456 265-re nőtt.

1950-ben „A teokrácia növekedése” kongresszuson New Yorkban elkészítették a „*Keresztény Görög Iratok – az Újszövetség ‘örtornyos’ elnevezése – Új Világ Fordítását*” A legfeltűnőbb jellegzetesség az volt, hogy 237 helyen (főleg a görög „*Küriosz*” helyén) a „Jehova” isten nevet vezették be (erről később részletesebben). 1960-ra készült el a teljes Biblia (mint „*Új Világ Fordítás*”) angolul. A német kiadás 1963-ban jelent meg. (Magyar kiadása nincsen – kiadó).

Új végidőszámítás

Az 1966-os év különleges dátum volt. Ekkor jelent meg az „*Örök élet – Isten fiainak szabadságában*” c. könyv. Ebben a könyvben bukkant fel először az 1975-ös évszám, mint az az időpont, amikor Krisztus ezeréves uralmának el kell kezdődnie. A korábbi csalódások miatt mindenestre óvatosabbak voltak, és gyakrabban beszéltek ennek az eseménynek bekövetkeztéről „kb. a hetvenes évek közepe táján”. Ennek az időszámításnak legfontosabb élharcosa az Órtorony Társulat akkori alelnöke, *Frederick W. Franz* (1945 októberétől alelnök, 1977-től Knorr utódja, ld. később). Ennek az óvatosabb, mégis spekulatív magatartásnak tipikus példája a következő esemény:

„A Baltimore-ban (Maryland) tartott kongresszuson F. W. Franz tartotta az utolsó beszédet. Így kezdte: ‘Épp mielőtt az emelvényre jöttem, egy fiatal ember odajött hozzám, és ezt mondta: Mondd, mit jelent ez az 1975?’ Franz testvér aztán utalt arra, hogy sok kérdés vetődött fel azt illetően, hogy az új könyvben levő anyag vajon azt jelenti-e, hogy 1975-ig befejeződik Armageddon, és addigra Sátán meg lesz kötözve. Lényegében a következőket állapította meg: ‘Lehetséges. De mi nem mondjuk. Istennél minden dolog lehetséges. De mi nem mondjuk. És egyikőtök se mondjon semmi konkrétumot azt

illetően, mi fog történni mostantól 1975-ig. Mindezen dolgok lényege, drága testvérek az, hogy az idő rövid. Az idő fogy – efelől nincs két-ségünk” (Jehova Tanúi... 104. o.)

Mégis sok Jehova Tanúja ebben az időben határozottan lehorgony-zott az iménti dátumnál. Az idézett hely így folytatódik:

„Jehova Tanúi közül sokan az adott tanács szellemében tevékeny-kedtek az 1966-ot követő években. Ugyanakkor más megállapítások is napvilágot láttak e témában, és némelyik valószínűleg konkrétabb volt, mint az tanácsos lett volna. Ezt *Az Őrtorony* 1980/18-as száma a 3. Oldalon (1980. márc. 15., ang.) is elismerte. Jehova Tanúit ugya-nakkor arra is figyelmeztették, hogy elsősorban Jehova akaratának a cselekvésére koncentráljanak, és ne törődjenek túlságosan a dátumok-kal és egy mielőbbi szabadulás reményével” (uo.).

Feltűnő, hogy a *tévedést* megint csak évekkel a szintén nem telje-sült jövendölés után vallották be. Az az ember, aki a fent említett Őr-torony-cikkkel írta, Frederick W. Franz unokaöccse, *Raymond Franz* volt, a „Vezető Testület” tagja, aki néhány hónappal később elhagyta a szektát. „*A lelkiismereti konfliktus*” c. könyvében tudósít az 1975-ös „blamázsról”:

„Elmúlt az 1975-ös év, ugyanúgy mint 1881, 1914, 1918, 1920, 1925 és a negyvenes évek.” Az Őrtorony Társulat „vezető Testülete” Knorr és utódja, F. W. Franz alatt éveken át hallgatott erről, mégis, amikor a tagok száma az 1975 előtti vágató növekedés után – azaz 1975 után – mind jobban csökkent, csak 1979-ben érezték kényszerít-ve magukat, hogy állásfoglalást tegyenek közzé.

„15 szavazattal 3 ellenében elhatározták, hogy állásfoglalást tesz-nek közzé, ahol legalább célzásként bevallják, hogy a szervezet is felelős a tévedésért. Ez az Őrtorony 1980. június 15-i számában jelent meg. Majdnem négy évre volt szüksége a szervezetnek ahhoz, hogy végrehajtó szervei által bevallja: hibásan cselekedett, és egy teljes évtizeden át hamis várakozásokat gerjesztett. Ezt persze nem lehetett ennyire nyíltan kimondani ebben a hirdetményben, akkor sem, ha ez volt az igazság. Minden tervezetnek a maga egészében kellett a Tes-tület számára elfogadhatónak lennie ahhoz, hogy kinyomtathassák. Tudom, hiszen engem bíztak meg az állásfoglalás megfogalmazásá-val” (Franz 1991, 201 kk).

De máris nagyon előresiettünk. 1968-ban adták ki azt a könyvet, amelyet Jehova Tanúinak „missziós” tevékenysége során a leginkább el kellett terjeszteni: *„Ismeret, amely örök élethez vezet”*. Már 1974-ig 81 nyelven 63 millió példányban adták ki. Az Őrtorony Társulat úgy dicsérte, mint a Biblia után a legelterjedtebb könyvet. Az „Ismeret”-könyvet az újonnan érdeklődőknek szánták, és ezért különösen is szívesen osztogatták a lakásajtóknak. Ebben könnyen érthető formában közlik Jehova Tanúinak lényeges tanításait. Knorr elnöksége óta, más könyvekhez hasonlóan ez is név nélkül jelent meg. Russell és Rutherford idejében még nem így volt.

A „Vezető Testület” megerősítése

Knorr elnökségének utolsó szakaszában 1972-ben és 1975–76-ban lényeges *szervezeti változtatásokat* hajtottak végre –, érdekes módon a „Vezető Testület” később kizárt tagja, Raymond Franz ösztönzésére. Knorr 1965-ben megbízta Raymond Franz-ot egy bibliai kézikönyv, Jehova Tanúinak egyfajta bibliai lexikona megfogalmazásával *„Segítség a Biblia megértéséhez”* címmel. Többéves munkája során Raymond Franz egyre több eltérést fedezett fel a Biblia és az Őrtorony Társulat között, először szervezeti jellegűeket. Visszatekintve így tudósít erről:

„Amikor a ‘vén’ és a ‘felvigyázó’ címszavakra megkaptam a megbízást, a Biblia kutatásából hamarosan világossá lett számomra, hogy felügyeleti rendszerünk a gyűléseken nem felel meg az első századéknak. (Nálunk nem volt idősek tanácsa a gyűléseken, minden gyűlésnek csak egyetlen ‘felvigyázója’ volt.) Ez valamelyest nyugtalanított, és nagybátyámnak előadtam ezeket a felismeréseimet” (Franz 1991, 29. o.)

Raymond felfedezése nagybátyján, Frederick Franz alelnökön keresztül eljutott Nathan Homer Knorrhoz, aki kezdeti habozás után magáévá tette, és megindította a megfelelő reformokat. Jehova Tanúinak történeti műve így tudósít erről:

„A gyülekezetek felvigyázásában történő kiigazítások világszerte 1972. október 1-jétől válnak érvényessé. Többé nem csak egy gyülekezetszolga vagy felvigyázó lesz, hanem az 1972. október 1-jét megelőző hónapokban minden gyülekezet felelős, érett férfiai javasolják a

Társulatnak azoknak a nevét, akik vének *testületeként* szolgálnak majd... Egy vént kijelölnek majd elnöklőnek, de valamennyi vén egyenlő tekintéllyel rendelkezik, és osztozik a döntéseknél a felelőségben.”

„1975. december 4-én a Vezető Testület egyhangúlag jóváhagyta azt a szervezeti kiigazítást, amely az egyik legjelentősebbnek mondható Jehova Tanúinak mai történelmében.

1976. január 1-jétől kezdőd Watch Tower Societynek és Jehova Tanúi gyülekezeteinek minden tevékenységét világszerte a Vezető Testület hat igazgatási bizottságának felügyelete alá vonták. Ezzel az elrendezéssel összhangban 1976. február 1-jén változások léptek hatályba a Társulat valamennyi fiókhivatalában világszerte. Többé nem egy fiókfelügyező felügyelt minden egyes fiókra, hanem három vagy több érett férfiból álló fiókbizottság, amelynek az egyik tagja állandó koordinátorként szolgált” (Jehova Tanúi... 106. és 109. o.).

Azt mondhatjuk, hogy a *monarchikus* vezetési elvet, amelyet még Rutherford idejéből vettek át, *demokratikus(abb) vezetési stílushoz* közelítették. A hatalmat a „Vezető Testületben” is több személy között osztották meg, akik között természetesen az elnök jelentős súllyal bírt és bír. Az Órtorony Társulatot azonban már nem annyira hivatalánál fogva, hanem meghatározó személyisége által vezeti.

Nathan Homer Knorr 1977. június 8-án halt meg, operálhatatlan agydaganat következtébe, 72 éves korában. Két héttel később a 83 éves Frederick W. Franz-ot, a hosszú ideig volt alelnököt választották utódjává.

1977–1992: Frederick William Franz kora

Az Órtorony-tan kialakítója

Frederick William Franz 83 éves korától 99 éves koráig vezette az Órtorony Társulatot. Jelentősége azonban messze túlterjed ezen a korszakon. Már Knorr idejében háttér-gondolkodónak, az *Órtorony-„teológia” kialakítójának* számított. Az Órtorony és más írások sok

cikke az ő tollából származott. Az olyan művek, mint a Biblia „Új Világ Fordítása” és Jehova Tanúinak bibliai lexikona döntően az ő kezdeményezésének és munkájának eredménye. Az Őrtony-központban sokakkal, például Knorral szemben ő tanult bibliai görögöt az egyetemen. Unokaöccse, Raymond Franz így írt róla elnökségének idején:

„Fred Franz, a jelenlegi elnök, a korábbi elnökökhöz hasonlóan vezető egyéniség, és személyes befolyása nagyon nagy, akkor is, ha az elnöki tisztelet a hatalom decentralizálása 1975-76-ban betű szerint minden jogkörétől megfosztotta. A tanítás egész épülete, amelyet Rutherford bíró halála után 1942-ben építettek fel, gyakorlatilag az ő műve... A Vezető Testület ... egyetlen tagja sem tudna új biblia-magyarzatokat olyan markánsan szavakba foglalni és bonyolult érvelési láncolatokkal megerősíteni, mint Fred tette (Franz 1991, 328. o.)

Frederick William Franz 1893. szeptember 12-én Covingtonban (Kentucky) született. Hat éves volt, amikor szülei, akik a presbiteriánus egyházhoz tartoztak, Cincinnatibe költöztek. 1911-ben itt fejezte be a középiskolát, és utána a cincinnati egyetemen bölcsészettudományokat, többek között bibliai görögöt tanult, mert presbiteriánus (református) lelkész akart lenni. Eredményei olyan jók voltak, hogy Rhodes-ösztöndíjra javasolták, ami megnyitotta volna előtte az utat Oxfordba, a híres angol egyetemre. Franz azonban nem akart erre az útra térni...

Tanulmányai során, 1913-ban testvére, Albert a „komoly bibliakutató” John Edgar: „*Hol vannak a halottak?*” című brosúráját adta neki, amely nagyon fellelkesítette. Utána Russel „Bibliai tanulmányai”-val foglalkozott. Ez az olvasmány teljesen megváltoztatta életét. Franz kilépett a presbiteriánus egyházból, és a „komoly bibliakutatókhoz” csatlakozott. 1911. november 11-én vette fel „kereszttségüket”, 1914-ben otthagyta az egyetemet, és az Őrtony Társulat házalója lett. Ehhez a szervezethez 80 éven keresztül (!), a hatalom minden szintjén hű maradt. 1920-ban került a hatalom brooklyni központjába, és hosszú ideig a főhivatalban dolgozott. 1945-ben alelnökké, 1977-ben az Őrtony Társulat elnökévé választották.

Frederick Franz kontra Raymond Franz

Franz elnökségének idejéből kevés rendkívüli beszámolnivaló van. Tovább növekedett a szervezet. 1977 és 1992 között világszerte 29 ezer gyülekezetet alapítottak. A taglétszám 4,5 millió „királysághírnökre” növekedett. Csupán 1980 körül következett be visszaesés, amikor – éppen unokaöccse, a többször említett *Raymond Franz* vezetésével – *ellenzéki csoport* alakult a New Yorki Bethelben és azon kívül, ami sokakat elbizonytalanított. Az Őrtorony Társulat kb. 350 alkalmazottját távolították el, vagy mentek el önként Bethelből, a hatalom különböző szintjeiről. Sokfelé lett nyugtalanság és szakadás. Több Őrtorony-cikkben kellett nyugtatóan és csillapítóan hatni a „királysághírnökökre”. Jehova Tanúinak történeti művében sem lehet hallgatni erről a fenyegetésről:

„1980-ban több személy, aki néhány évig részt vett Jehova Tanúi tevékenységében – köztük olyanok is, akik kiemelkedően szolgáltak a szervezetben – különböző módokon megpróbált széthúzást előidézni, és ellenállást szítani Jehova Tanúi munkája ellen. Hogy felvértezzék Jehova népét e hitehagyó befolyás ellen, *Az Őrtoronyban* ilyen cikkel láttak napvilágot: ‘Maradjatok szilárdak a hitben’ (1981/3 [1980. Aug. 1., aug.]), ‘Feltűnés nélkül ártalmatlan szektákat fognak bevezetni’ (1984/6 [1983. szept. 15., aug.]), és ‘Vessétek el a hittagadást, ragaszkodjatok az igazsághoz!’ (1983/19 [1983. ápr. 1., aug.]) (Jehova Tanúi... 111. o.).

A „szakadók” ekkor nem mást fedeztek fel, mint azt, hogy az Őrtorony Társulat tanítása és szervezete lényeges pontokon nem egyezik a bibliai üzenettel. Vita azonban nem volt lehetséges ezekről a felismerésekről, hanem *közösségmegvonással* büntették a szakadárokat. Raymond Franz: „A lelkiismereti konfliktus” című könyvében részletesen beszámol a hetvenes és nyolcvanas évek vitáiról:

„1979 végén válaszút elé kerültem. Majd’ 40 évig voltam főállásban e szervezet szolgálatában, végigmentem egészen mélyről egészen magasra. Az utolsó 15 évben a világközpontban tevékenykedtem, ezen belül 9 évig mint Jehova Tanúi legfőbb vezető testületének tagja. Ez az utolsó kilenc év volt a döntő. Ebben az időben érte utol illúzióimat a valóság. Lassan megvilágosodott előttem, hogy életemet nagyrészt

nem másra, mint éppen egy mítoszra alapoztam. Minden változás abból a belátásból nőtt ki bennem, hogy teljesen szektás szemmel láttam a Bibliát” (Franz 1991, 215. o.).

Melyek voltak azok a „hamis tanítások”, amelyeket a „Vezető Testület”, nagybátyjával, Frederick Franz-cal az élen a terhére rótt? A következő pontokról van szó:

„1. Jehovának nincs szervezete a földön, és a Vezető Testületet nem Jehova vezeti.

2. Mindenkinek, akit Krisztus ideje óta (i. sz. 33) megkereszteltek és a vég bekövetkeztéig megkeresztelnek, legyen mennyei reménysége is...

3. A „hű és bölcs szolgák osztálya” bevezetésének, amelyet a felkentekből és a Vezető Testület soraiból választottak Jehova népének vezetésére, nincs bibliai alapja.

4. Nincs két osztály, egy mennyei és egy földi.

5. A Jel 7,14-ben és 14,1-ben szereplő 144 ezres számot szimbolikusan, nem pedig betű szerint kell érteni...

6. Ma nem az „utolsó napok” különleges idejében élünk, hanem az „utolsó napok” 1900 évvel ezelőtt, Kr. u. 33-ban kezdődtek...

7. 1914 esetében nem biztos dátumról van szó. Jézus Krisztus nem akkor lépett trónra, hanem Kr. u. 33-tól uralkodik királyságában. Jézus Krisztus jelenléte (parouszia) még nem kezdődött el, hanem a jövő eseménye...”(Franz 1991, 254. o.).

Sok, itt említett tanításra a leírás folyamán részletesen is visszatérünk.

Frederick William Franz 1992. december 22-én, 99 éves korában halt meg. Nem hagyta, hogy unokaöccse helyreigazítsa. Jehova Tanúinak történeti műve így szól róla:

„Kiváló hírneve mint jeles bibliai szaktekintély, és fáradhatatlan munkája a Királyság-érdekek előmozdításában mindenütt megnyerte számára Jehova tanúi bizalmát és lojális támogatását” (Jehova Tanúi... 109. o.).

1992-től: Milton G. Henschel kora

Franz halála után Milton G. Henschelt választották elnökké. Henschel már több évtizede az Órtorony Társulat vezetőségéhez tartozott, és mint titkár, már Knorr is elkísérte szolgálati útjaira, bár időnként összeveszett vele. Henschellel először választottak (kényszerűségből) olyan elnököt, aki 1914 *után* született.

Milton G. Henschel 1920. augusztus 9-én Ponomam (New Jersey) született. Szülei és nagyszülei a „komoly bibliakutatókhoz” tartoztak, így „beleszületett” ezek hagyományába. 1934-ben „keresztelkedett meg”, és hamarosan belépett a brooklyni Bethelbe. Ott – azon kívül, hogy egy ideig Knorr titkára volt – az igazgatásban, továbbá a szolgálati és a kiadói bizottságban kapott feladatokat. Mielőtt 1992-ben elnökké választották, az Órtorony Társulat számos nyomdájának legfőbb felügyelője volt.

Henschel elnökségének idejére esik, hogy mélyreható változások váltak szükségessé, különösen is az 1914-es évvel és az akkor élt nemzedékkel kapcsolatban. Ez a változtatás, amely 1995-ben történt (ld. a „Végső dolgok” című részt) Henschelnek, aki a Vezető Testület szavazásainál mindig a status quo őrzőjének számított, valószínűleg nem lehetett könnyű, de elkerülhetetlen volt. A helyi „bázis” ezt valószínűleg nem fogja elfogadni. Különböző megfigyelők véleménye szerint (például Twisselmann, 254. o.) az Órtorony Társulat „még előtte van az 1914-gyel elültetett válság csúcspontjának”.

Szakadások

A Charles Taze Russell-lel feltűnt mozgalom történetében sok a szakadás és a szakadár csoport. Már említettem, hogy a mai Jehova Tanúit inkább Russell anyagi, mint szellemi örököseinek kell tekintenünk. A mozgalom Rutherford általi teljes átszervezése messzemenően új, még szektásabb jelleget adott neki. Éppen Rutherford idejében az első évek hatalmi harcai és az abból származó centralizáció miatt egy sor tiltakozás és kilépés történt. De más okok is voltak, amelyek szétforgácsolódáshoz vezettek. Dietrich Hellmund „Jehova Tanúinak

története” című disszertációjában *20 csoportot* sorol fel, amelyek egykor Russell tanaival voltak kapcsolatban, és azt állítják, hogy ők őrzik, vagy önállóan továbbfejlesztik, köztük a mai Jehova Tanúi is. Hellmond hangsúlyozza:

„A régi ‘Komoly Bibliakutatók Nemzetközi Társasága’ – a dogmatörténet és a tanfejlődés szempontjából – halott. A régi név egy ideig való megtartása ellenére a mai Jehova Tanúi csak feltételesen tekinthetők a régi „Komoly Bibliakutatók” folytatásának. Ők csak szociológiai értelemben utódok. Az 1917–19-es hatalmi harcok közvetlen következményeként sok hitközösséget újonnan alapítottak, ezek tehát nem léteztek 1917 előtt. Akkoriban olyan szakadási folyamat indult el, amely még ma sem jutott nyugvópontra... A szakadár csoportok összlétszámáról csak feltételezések vannak.”

A következőkben csak a három legjelentősebb csoportot vázoljuk, ezek: a „Szabad Biblia-Gyülekezet, a „Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület” és az „Isten Országának Egyháza”.

„Szabad Biblia-Gyülekezet”

A „Szabad Biblia-Gyülekezet” különböző russelli szakadár csoportok gyűjtőneve, amelyek 1916 óta keletkeztek, mert Rutherfordot és irányzatát nem voltak hajlandók elismerni. Megtartották Russell tanításának lényeges pontjait, például: az ember teljes halála, az örök pokoli gyötrellem tagadása és az üdvösség várása a földi ezeréves birodalomban. Ezzel szemben elutasították a „Teokratikus Társaságot”, mint az üdvösség közvetítőjét és a kegyelem csatornáját, ahogyan Rutherford propagálta. A legtöbb csoportban még az egyházból való kilépést sem várják el a tagoktól. Nem akartak „az üdvösséghez szükséges szervezetet” alapítani, hanem csak a gyűlések laza közösségét, kongregacionalista mintára, ahogyan ezt Russell képviselte.

„Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület”

A „Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület” ugyanígy Russell tanai őrzőjének tekinti magát. 1917-ben keletkezett a Rutherford és Johnson, illetve a vele szövetséges igazgatók vitája nyomán. 1929-ben

Pittsburgh-ben, Russell korábbi működési helyén a „Komoly Bibliakutatók” egy csoportja levált az Őrtorony Társaságról, Russell „Biblia-ház kápolnájában” találkozott, és a tanaihoz való visszatérést propagálta, amelynek nagy részét szerintük a „rutherfordiánusok” veszni hagyták. Egyes kiábrándult bibliakutatók csatlakoztak hozzájuk, és több országban, sok helyen gyűléseket alakítottak. Folyóiratok, traktátusok, saját rádió- és tv-adások révén a csoport mindenekelőtt az USA-ban bizonyos befolyással rendelkezik. Jellemző, hogy nem a mai (Russell által alapított!) „Őrtorony Társulat”, hanem a „Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület” adja ki mindmáig Russell „Bibliatanulmányait”, (még ha változtatásokkal is, például az időszámításokkal kapcsolatban).

„Isten Országának Egyháza”

Nagymértékben önálló irányzatot képvisel az „Isten Országának Egyháza”, vagy „Emberbaráti Gyűlés”. Alapítója *F. L. Alexandre Freytag* (1870-1947) 1898-ban csatlakozott a „Komoly Bibliakutatókhoz”, és később több évig – hivatalától 1920-ban történt megfosztásáig – annak genfi fiókhivatalát vezette. A bibliakutatókkal szemben növekvő kritikája (kérdéses időszámítások, világi bíróságok igénybevétele, következetlen élet stb.), amelyet 1920-ban „Üzenet Laodiceának” című írásában hozott nyilvánosságra, saját szektás tanok (az altruizmus a világmindenség törvénye, életfolyadék, földi halhatatlanságra törekvés megváltozott életmóddal stb.) megfogalmazásával járt együtt. Ez elkerülhetetlenül saját szekta alapításához vezetett, amely a nevezettek közül a legtöbb embert nyerte meg (néhány tízezret). Freytag halála után stagnálás és újabb szakadások következtek be (például J. B. Sayerce „*Amis de l’Homme*” – emberbarátok – bizonyos mértékig a „Komoly Bibliakutatók” „unokaszektája”.)

E fejlemények alapján, az állandó szakadások révén felismerhető, hogy a szektás szellem mindig újabb szektákat szül. Ennek alapját persze már maga *Russell* vetette meg. Olyan eszmékbe bonyolódott, amelyekből nem tudott és nem akart megtérni. Ez volt az ő *tragikuma*. Az a tragikum, amelyet még rosszabbnak érzett volna életének tévedéseinél, az a sors volt, amelyben halála után lett része. A szektaszakértő

Friedrich-Wilhelm Haack az alábbi mondatokkal foglalja össze ezt a tragikus helyzetet:

„Ha az alapító Charles Taze Russell (1852-1916) ma akarna Jehova Tanúinak tagja lenni, szinte semmit sem szabadna hinnie és tanítania abból, amit könyveiben és traktátusaiban leírt. Ha mégis ezt tenné, „közösségmegvonást” kapna a gyűléstől vagy az elnökségtől –, ez olyan szó és nyomásgyakorló eszköz, amely számára még teljesen ismeretlen volt. Russell például használta írásaiban a keresztet, amelyet Jehova Tanúi ma elutasítanak; követőinek körében egyfajta demokratikus alkotmány volt, amiközben ma a ‘teokratikus vezetéssel’ hivatkoznak. Teljesen másképp számolta ki a végidőt, mint ahogyan a szekta ma teszi” (Haack 1993, 13. o.).

A BIBLIA

Keletkezése és magyarázata

Ihletettség és tévedhetetlenség

Jehova Tanúi (a következőkben általában ezt a nevet használjuk) Istent a Szentírás szerzőjének és fogalmazójának tekintik. Ezzel nem zárják ki az emberi közreműködést a Biblia létrejöttében. Isten persze egyes embereket használt, és a Szentlélek nem számít személynek, hanem Isten „hatékony ereje”, amely ezeket az embereket vezette. Jehova Tanúinak bibliai lexikonában, amely a „*Segítség a Biblia megértéséhez*” címet viseli, inspiráció, ihletettség címszó alatt a következőket részletezi:

„Az eszköz vagy szerszám, amely a ‘teljes Írás’ ihletettségét munkálta, Isten szent (figyeljünk a kisbetűs írásra!) lelke vagy hatékony ereje... Ez a szent lélek férfiakra hatott, hogy Isten üzenetének leírására indítsa őket... A Biblia írói ezzel Jehova ‘keze’ vagy kormányzó és vezető ereje alatt találták magukat” (Segítség... 708. o.)

Egyébként a bibliai lexikon, amelyből ez az idézet származik, és amelyben a később kizárt R. Franz közreműködött, a tárgyszerűségre való törekvésében és az állítások bibliai megalapozásában előnyére különbözik más Őrtorony-iratoktól. Ezért az Őrtorony-tanok megítélésénél gyakran fogok rá hivatkozni, hogy lehetőleg tisztességes és megfelelő színvonalú vitát folytassak Jehova Tanúival. Mindenesetre helyesen hangsúlyozzák ebben a bibliai lexikonban, hogy „azok a férfiak, akikkel Isten a Bibliát íratta, nem robotok voltak, akik pusztán azt jegyezték fel, amit diktáltak nekik”. A lexikoncikk szerzője rámutat arra, hogy a Biblia szerzői utánajártak az eseményeknek (például Lk 1-14), és természetes képességeik megmaradtak, ami megmagya-

rázza a különböző stílust. Ez mégsem zárja ki, hogy a bibliai iratok *tévedhetetlenek*.

„Ihletettségen nem pusztán egy eszme sugalmazását, olyan érzések spontán keletkezését értjük, amelyek magas fokú kreativitást és érzékenységet váltanak ki, amint gyakran mondják ezt világi művészekről vagy költőkről, hanem tévedhetetlen iratok megszövegezését, amelyek olyannyira mértékadóak, mintha Isten maga írta volna őket... Isten írott igéjének tehát abszolút tévedhetetlenséget kell tulajdonítani, az eredeti szövegeknek mindenképpen”(Segítség... 710 k.). „Azok a férfiak, akikkel Jehova megíratta a Bibliát, együttműködtek az ő szent lelkével...” (i. m. 709. o.).

Egyenértékűség és „lóugrás”

E részben mindenesetre „ortodox” nézet mellett azonban egy sor problematikus tanítás is megtalálható. A változás szinte észrevétlenül kezdődik, amennyiben állítják:

„Teljesen mindegy, hogyan közölték az egyes üzeneteket, a Biblia minden része mégis egyformán értékes, mindegyikük inspirált, vagy ‘Istentől belélehelte’. Minden rész egyformán mértékadó, mivel mindannyian inspiráltak és tévedéstől mentesek” (i. m. 709. és 711. o.).

Azt a teljesen helyes megállapítást, hogy a teljes Szentírás Istentől ihletett (ld. 2Tim 3,16) azzal a hamis következtetéssel kapcsolják össze, hogy ezért minden rész *egyformán értékes*, egyenlő súlyú. E szemlélet következménye az üdvtörténet elhanyagolása, valamint a Krisztustól, mint az Írás közepétől való eltérés – mindenekelőtt eszhatológiai – mellékszínterekre. Ahogyan egy köfejtőből a köveket, úgy a Bibliából is a legkülönfélébb helyekről vesznek elő kijelentéseket, és – többnyire a szövegösszefüggésre és a keletkezés körülményeire való tekintet nélkül – szabadon kombinálják őket. Alig tesznek különbséget az Ó- és az Újszövetség, ígéret és beteljesülés között, sőt az Ó- és Újszövetség elnevezést is elutasítják; és a „Héber Iratok” és „Keresztény Görög Iratok” kifejezéssel helyettesítik (ld. alább). A szektaszakértő Kurt Hutten a „lóugrás” módszeréről beszél (úgy „ugrálnak” a Szentírásban, mint egy ló/huszar a sakktablán) egyik helyről

a másakra), tekintet nélkül az üdvtörténeti összefüggésre (Hutten 1982, 128. o.).

Mivel Jehova Tanúi alig – legfeljebb érintőlegesen – különböztetik meg a régi és az új szövetséget, az ígéretet és a beteljesedést, a törvényt és az evangéliumot, olyan tanokhoz jutnak, mint a „Jehova-név” tisztelete, törvényeskedés (például a vér teljes tilalma), teljes halál és hasonlók (ezekről a későbbi fejezetekben részletesebben). Az egykori Jehova Tanúja, Hans-Jürgen Twisselmann megállapítja, hogy” az Őrtorony Társulat annyira ‘törvényesen’ alkalmaz újszövetségi textusokat, mintha még a zsidó törvény korában élnénk”, és ezért kérdés, hogy „a Jehova-név tisztelete vajon nem visszaesés-e a keresztyénség előtti gondolkodásba”. „Minden olyan tanítást azonban, amely Krisztus mögé, például a zsidó törvénybe visszaesik, vissza kell utasítanunk” (Twisselmann 1992, 13k.).

Előrevetítés és párhuzamvonás

Jehova Tanúi bibliamagyarázatának további jellegzetessége az előrevetítés, „előárnyékolás”. Ez azt jelenti, hogy bibliai személyeket vagy eseményeket későbbi alakok vagy események ‘típusainak’, előképeinek tekintenek. Így a hagyományos teológiában is elterjedt eljárás, hogy ószövetségi alakokat, történeteket Krisztusra és művére való utalásként láttassanak. Ezt az eljárást persze csak óvatosan és fegyelmezetten lehet alkalmazni. Különben a magyarázat túl könnyen általános és önkényes lesz, úgy például, mint ahogyan egyes egyházatyáknál is, hogy az Ószövetség minden fájában Krisztus keresztyének előképét látták (vö. Goppelt 1973).

Jehova Tanúi azonban az előképezés módszerét minden mértéken felül alkalmazzák. A Biblia személyeit és eseményeit úgy értelmezik, ahogyan a legjobban illik nézeteikhez. Így például az özönvíz az egyház megsemmisülésének előrevetítése az armageddoni csatában –, Noé bárkája pedig a Teokratikus Társaság képe, mint egyedüli védelem a megsemmisüléstől az utolsó idők katasztrófái közepette (Őrtorony 1952. január 15., v. ö. Hutten 1982, 129k.)

Az előrevetítés módszerével szorosan összefügg a *párhuzamba állítás*, amely Jehova Tanúinál egyszerű fekete-fehér sémával történik A

Biblia pozitív alakjait az Őrtorony Társulat mellé helyezik, a rosszakat ellenségei mellé. Klasszikus példája ennek a gazdag és Lázár példázatának magyarázata (Lk 16,19-31), amelyet később említendő okokból Jehova Tanúinak át kell értelmezniük. Az „Isten igaz marad” című könyvben (1946) a (negatív) gazdag „a ‘keresztény’ papság önző osztályát”, a (pozitív) szegény Lázár ezzel szemben „Krisztus testének” maradékát ábrázolja, amelyet az Őrtorony Társulat testesít meg.(84 kk.).

A párhuzamvonás Jehova Tanúinál szokásos további formája a bibliai kronológia szakaszainak átvitele a közelmúltra, a jelenre vagy a jövőre („*párhuzamos üdvrendek*”). Például a Jézus nyilvános fellépése és a jeruzsálemi templom lerombolása közötti negyven év (30 ill. 70) a napok végén bekövetkező aratás negyven évének párhuzamaként. (Russellnél: Krisztus láthatatlan visszajövele 1874-ben, az ítélet érlelődése és az ezeréves birodalom felállítása 1914-ben, követőinél is hasonló sémák, ld. a „Végső dolgok” című részt). Azt, hogy az ilyen párhuzamok igen önkényesek, az eddigi összes számítás teljesülésének elmaradása mutatja.

Új kinyilatkoztatás és allegorizálás

Bár Jehova Tanúi azzal az ígérennyel lépnek fel, hogy életük egyedül a Bibliára támaszkodik, *a valóságban messze túlmenni azon, amit a Biblia mond*. Sok magyarázatuk a valóságban inkább idegen, világnézetileg adott tartalom belemagyarázása a Szentírásba. Csak így magyarázhatók a vad spekulációk az évszámokkal, a valódi bibliai tanítások elutasítása vagy meghamisítása, amit még majd bemutatunk. Ezt az eljárást ilyen igehelyekkel, mint Dán 12,4 indokolják: „Te pedig Dániel, zárd be ezeket az ígéket, és pecsételd le ezt a könyvet a végső időkhöz. Sokan tévelyegnek majd, de az ismeret gyarapodik.” Ilyen igehelyekkel támasztják alá azt a nézetüket, hogy a napok végén „gyarapodik az ismeret”, és hogy Jehova Tanúi ennek az ismeretnek elfogadói. A „több fény” az „előrehaladó igazság” felismeréséhez vezet (vö. Jehova Tanúi... 121. és 133. o.). Ennyiben tehát Jehova Tanúi az „*új kinyilatkoztatási mozgalmak*” közé sorolhatók.

Bizonyára igaz, hogy mindenekelőtt Dániel könyvéből és János Jelenéseiből felvilágosításokat kaphatunk a végidők fejleményeiről. Viszont éppen a *be nem vált spekulációk* hosszú listája az elmúlt évszázadokból (nem csak Jehova Tanúinál) mutatta meg, mennyire óvatosnak kell lennünk a magyarázatokkal. Ami az időpont-számításokat illeti, itt Jézus alapvető kijelentései érvényesek, hogy senki sem tudja a vég idejét és óráját (Mt 24,36; ApCsel 1,7; ld. még a „Végző dolgok” című részt).

Ezenfelül minden új kinyilatkoztatást azon kell lemérni, hogy miképpen viszonyul a bibliai kánonban összefűzött írások „*alap-tradíciójához*”. Mihelyt ellentmondás lép fel a Biblia egyértelmű helyeinek kijelentéseivel szemben, a Bibliának kell igazat adnunk, nem pedig az új kinyilatkoztatásnak, illetve képviselőinek (részletebben: Gassmann 1993, 144-151. o.). Jehova Tanúi kijelentéseinek vizsgálata a Szentírás világos tanításainak alapján, amelyek szavaik értelméből és a szövegösszefüggésből adódnak, fogja eljárásunkat meghatározni a további kutatásban.

Mivel az „új kinyilatkoztatások” elfogadói nagyon szeretik felismeréseiket, sugallataikat vagy nézeteiket bibliai igékkel alátámasztani, gyakran az *allegorizálás* eszközéhez nyúlnak, vagyis a bibliai kijelentésekre más jelentést fognak rá, mint ami a szavak értelméből és a szövegösszefüggésből adódik. Jehova Tanúi is gyakran alkalmazzák ezt a belemagyarázási módszert (ernek tudom csak nevezni).

Így például, mivel Russell és utódai tagadták az örök kárhozatot, átértelmezik a megfelelő bibliai szakaszokat („tüzes tó”, „gyötrelem helye”, „sírás és fogcsikorgatás” és sok egyéb), és az örök megsemmisülés (nem gyötrelem) szimbólumainak nevezik. Erre és a végidő-spekulációkkal összefüggő allegorizálásra részletesen visszatérek (ld. az „Ember” és a „Végző dolgok”) című részeket.

A Szentírás átértelmezésének klasszikus példája az „Új Világ Fordítás”.

„Új Világ Fordítás”

Szerzők és források

Az „Új Világ Fordítás” (a továbbiakban ÚVF) a század hatvanas évei óta Jehova Tanúinak Bibliája. Német nyelvterületen azelőtt az Elberfeldi Bibliát részesítették előnyben, többek között azért, mert régebbi változatában ez még használja a „Jehova” nevet. (Magyar kiadása nincs, a Károli-fordítást használják, illetve magyar nyelven megjelent könyveikben idéznek az ÚVF-ből – a kiadó.)

Az ÚVF-ben nem található utalás a munkatársakra. Csupán azt jelzik, hogy egy „*Új Világ Bibliafordító Bizottság*” névtelen munkája (5 k). Az „*Érveljünk az Írásokból*” című könyv megkérdezi: „Valóban tudományos ez a fordítás?” A válasz: „Mivel a fordítók ismeretlenek kívánnak maradni, képzettségükről semmi továbbit nem mondhatunk. A fordítást a minősége alapján kell megítélni” (375. o.).

Raymond Franz mégis arról tudósít, hogy az ÚVF főleg nagybátyja, Frederick William Franz tollából származik. „...egyedül Fred Franz bírta eléggé a bibliai nyelveket ahhoz, hogy neki merjen vágni egy ilyen fordításnak. Két évig tanult görögül a Cincinnati Egyetemen, a hébert azonban magánszorgalomból vette fel.” Frederick Franz mellett Nathan Homer Knorr, Albert Schroeder és George Cangas volt tagja a bizottságnak az Órtorony társulat vezetőségéből (Franz 1991, 55. o.).

Edmund C. Gruss ezenkívül még Milton G. Henschelt, Frederick Franz utódját is a fordító bizottsághoz számítja (Gruss 1974, 74. o.). Raymond Franz-hoz hasonlóan ő is rámutat Frederick Franz hiányos héber tudására, amint ez egy skóciai bírósági kihallgatáson 1954 novemberében (tehát az ÚVF készítése közben) kiderült. A következőben Frederick W. Franz-nak az ellenfél ügyvédje általi „keresztkihallgatásáról” van szó.

„Kérdés: Ön tehát járatos a héberben?

Válasz: Igen...

Kérdés: Valóban rendelkezik tehát a megfelelő nyelvi apparátussal?

Válasz: Igen, a bibliai munkám során való használatra.

K: Úgy gondolom, Ön tudja héberül, görögül, latinul, spanyolul, portugálul, németül és angolul olvasni a Bibliát és a gondolatmenetét követni...

V: Igen...

K: Ön olvas és beszél héberül, ugye?

V: Nem beszélek héberül.

K: Nem?

V: Nem.

K: Le tudja ezt héberre fordítani?

V: Mit?

K: A Genézis könyvének második fejezetéből a negyedik verset.

V: Erre gondol itt?

K: Igen.

V: Nem. Nem is szeretném megpróbálni.” (Idézi: Gruss 1974, 75. o.).

Gruss így kommentálja:

„Amit Franz meg sem kísérelt héberre fordítani, az egy egyszerű gyakorlat volt, amellyel egy átlagos héber tanulónak a szeminárium első vagy második évében semmilyen nehézsége sem lett volna. Ezt a következtetést egy képesített héber tanár vonta le. Így a fordítások a fordítók alkalmatlansága miatt sok esetben nem az eredeti nyelvekből származó pontos visszaadások voltak, hanem inkább azt fejezték ki, amit Jehova Tanúi hittek” (uo.).

Az Új Világ Fordítást eredetileg hat kötetben adták ki 1950 és 1960 között. 1961-ben jelent meg egy egykötetes revideált kiadás, 1970-ben a második revideált változat – minden először angolul. 1971-ben következett a harmadik revízió, lábjegyzetekkel. 1969-ben már kiadták „A Görög Iratok Királyság Sorközi Fordítását”. Persze ezek az angolra fordítások a Westcott és Hort által 1881-ben revideált görög szövegből származnak, amely a mai teológiai kutatásban már meghaladottnak számít. Az újabb szövegkritikai kiadásokat, mint Nestle, Bover, Merk, UBS és Nestle-Aland pusztán csak „figyelembe vették” (ÚVF 7. o.).

A világméretű összkiadás 1993-ig 72 035 000 példányt tett ki. Ekkor az Őrtorony Társulat teljes Szentírás-fordítása a következő nyelveken volt meg: dán, német, angol, francia, olasz, japán, holland,

portugál, svéd, szlovák, spanyol, cseh, valamint részletek más nyelveken (ÚVF német 1993, 4. o.)

Az ÚVF bevezetésében mindenekelőtt azt indokolják, hogy miért nem beszélnek Ó- és Újszövetségről:

„Sokan az ‘Ószövetségre’ és az ‘Újszövetségre’ osztják a Bibliát, ezzel szemben mi az első 39 könyvet ‘Héber Iratoknak’, a többi 27 könyvet ‘Keresztény Görög Iratoknak’ szeretnénk nevezni. Ez a megkülönböztetés pusztán a nyelveken, és nem egy megkövetelt „szövetség”, „testamentum” szerinti beosztáson alapul” (ÚVF 7. o.).

A „nyelvi beosztást” – amint már bemutattuk, azért részesítik előnyben, mivel mindent „egyenértékűnek” tekintenek a Bibliában, így az üdvtörténeti szemlélet (régí és új szövetség) látókörükből kiesik. Az egész Bibliát „idézet-síkká” csiszolják, annak lehetőségével, hogy „lóugrással” tanításokat alkossanak, és tetszés szerint kombináljanak.

Az ÚVF „*Héber Iratainak*” alapjául a B 19, A Leningrádi (Pétervári) Kódex szolgál, amint ez Rudolf Kittel Biblia Hebraica-jában 1951–55 között használatossá lett. A mai szövegkutatás számára mérvadó 1977-es Biblia Hebraica Stuttgartensiana-t az 1984–86-os revideált ÚVF-hoz pusztán „a lábjegyzet-apparátus összeállításához” vették elő (ÚVF 7. o.).

A „*Keresztény Görög Iratok*” az Örtorony Társaság kiadásában – mint már említettük –, Westscott-Hort „Az Újszövetség eredeti görögül” (The New Testament in the Original Greek) szövegéhez nyúlnak vissza (uo.).

A „*Jehova-név*” beillesztése

A módszerről azt mondják, hogy újra bevezetik Isten „*Jehova*” nevét –, méghozzá minden olyan helyen, ahonnan Jehova Tanúi szerint más biblia-kiadásokból kivették:

„Mivel a Biblia az univerzum szuverén Urának akaratát adja tudtul, nagy szégyen, sőt felségének és tekintélyének megsértése, ha egyedülálló isteni nevét kihagyjuk, vagy eltitkoljuk, amely valójában közel hétezer alkalommal ... *JHVH*-ként szerepel a héber szövegben. A jelen fordítás legkiemelkedőbb jelentősége eszerint az, hogy az

isteni Név újra a megfelelő helyére került...Ezt pedig a német (és magyar – a kiadó) ‘Jehova’ forma alkalmazásával érték el, amely 6.973-szor jelenik meg a Héber iratokban és 237-szer a Keresztény Görög Iratokban” (ÚVF 7. o.).

Az Órtorony Társulatnak is ismerős, hogy az istennév kiejtése ma már nem rekonstruálható egyértelműen. Mivel a bibliai kéziratokban csak a mássalhangzós héber tetragramm (= négy betű) található, bizonytalan a kiejtése. Ez feltételezhetően a zsidók szokásával függ össze, akik visszariadtak Isten szent nevének szájukra vételétől. A mai teológiában a „*Jahve*” kiejtést részesítik előnyben, amely a tetragramm és a héber Úr – „*Adonáj*” szó viszonyából a legvalószínűbbnek tűnik. Jehova Tanúi (akik különben egyáltalán nem szeretik az egyházi hagyományokat) mégis a „*Jehova*” kiejtés mellett akarnak kitartani, mivel ez „évszázadok óta ismert forma” (ÚVF 1.624. o.). Mindenesetre már Luther Márton és az utóbbi évszázadok más bibliafordítói is az Ószövetségben az „Úr” szót használták (gyakran nagybetűvel: ÚR) a tetragramm átírására, és már a Septuaginta-ban (LXX), az Ószövetség görög fordításában is minden rendelkezésünkre álló kézirat „*küriosz*”-szal („Úr”) adja vissza a tetragrammot.

Az Órtorony Társulat sok elmeköszörülést végez annak kimutatására, hogy a Septuaginta legrégebbi kéziratai tartalmazzák a tetragrammot, és a zsidók csak később (a Kr. u. I. században, a templom lerombolása következtében) „babonás félelemből” törölték. A „Keresztény Görög Iratokban”, amelyek idézeteket tartalmaznak a Septuagintából, először szintén megmaradt volna, és csak később („valamikor az i. sz. II. vagy III. században”) távolították el. Nézzük meg közelebbről is a fontosabb idevonatkozó érveket. Az Órtorony-lexikonban (Segítség a Biblia megértéséhez) Jehova címszó alatt a következőket fejtik ki:

„Sok kézikönyvben nyilatkoztatják ki azt a feltételezést, hogy a Név i. e. 300 körül eltűnt a használatból. Ehhez az időadathoz a tetragrammnak a *Septuaginta*-ból való hiányában láttak támpontot, a Héber Iratok görög fordításából, amelyet i. e. 280 körül kezdtek el. Igaz, helytálló, hogy a *Septuaginta* ma ismert kéziratai mindenütt azt a szokást követik, hogy a tetragrammot a görög ‘*küriosz*’ (úr) vagy ‘*theosz*’ (isten) szóval helyettesítik. Ezek a legterjedelmesebb kéziratok persze

csak az i. sz. IV.-V. századig nyúlnak vissza. Ezzel szemben nem túl régen régebbi kéziratokat, mégha töredékeket is felfedeztek, amelyek bizonyítják, hogy a *Septuaginta legkorábbi* kéziratai mégiscsak tartalmazták az isteni Nevet.

Egy papirusztekercs töredékeiben (ti. a Septuaginta görög szövegével) – ezeket Fouad-papiruszok 266 sorszám alatt tartják nyilván és Mózes öt könyvének második felét tartalmazzák –, mindenhol a tetragramm fordul elő, ahogyan az, héber írásjelekkel a héber szövegben megjelenik. A tudósok ezt a papiruszt az i. e. II-I. századra teszik, tehát négy vagy öt évszázaddal idősebb, mint az imént említett kéziratok. Így tehát nem szól értelmes érv amellett, hogy az istennév – legalábbis írott formájában – már időszámítás előtt ne lett volna ismeretes, vagy már ne lett volna használatos. Ennek a Név iránti babonás magatartásnak első jelei az i. sz. I. században lépnek fel... valamivel a jeruzsálemi templom 70-ben történt lerombolása előtt (ÚVF 744. o.).

Az érvelés folytatását az ÚVF függelékéből veszem. Itt ugrik át a Septuagintáról az Újszövetségre, és ezt állítja: „Ha ezek szerint Jézus és tanítványai héberül vagy görögül olvasták a szent Íratokat, tagadhatatlanul az isteni Névbe ütköztek.” Itt Hieronymus egyházatyára hivatkoztak (de vir, inl. III., E. C. Richardson kiadása, 1896, 8k), aki úgy nyilatkozott, hogy Máté evangéliumát „először... héber nyelven és (héber) írásjegyekkel” fogalmazta meg, és az Őrtorony Társulat által így fordított latin adatból (ÚVF 1.627. o.) messzemenő következtetéseket von le:

„Máté a maga iratában több mint százszor idézett a Héber Íratokból. Azokon a helyeken, ahol ezek az idézetek az isteni Nevet tartalmazzák, arra volt kötelezve, hogy hűségesen felvegye evangéliumába a tetragrammot. Amikor azután görögre fordították Máté evangéliumát, a kor szokásának megfelelően a tetragramm lefordíthatatlanul benne maradt a görög szövegben. A másolók valamikor az i. sz. II. vagy III. században távolították el a tetragrammot, mind a *Septuagintából*, mind a Keresztény Görög Íratokból, és helyettesítették „*küriosz*”-szal (úr), vagy „*theosz*”-szal (Isten).”

Az, hogy valójában mire is szolgál az érveknek ez a hosszú láncolata, a záró idézetből válik érthetővé. Jehova Tanúi itt csatlakoznak *George Howard* (Georgia Egyetem, USA) elméletéhez, amelyet a

„*Journal of Biblical Literature*” 1977. évi 96. kötetében képviselt. Howard a 63. oldalon ezt fejtegeti:

„A következő oldalakon azt az elméletet terjesztjük elő, hogy a JHVH istennév (esetleges rövidítéseivel együtt) valójában eredetileg az Újszövetségben szereplő ószövetségi idézetekben és utalásokban írva volt, és később, az idők folyamán változtatták KSZ-re (*küriosz*, úr rövidítése). Nézetünk szerint a tetragramm eltávolítása vezetett a korai pogánykeresztények összezavarodásához ‘Isten az Úr’ és ‘Krisztus az Úr’ viszonyában, amit ez az újszövetségi szövegek kézirat-hagyományában tükröződik.”

Az Őrtorony Társulat erre következtet:

„A következő kivétellel egyetértünk a fenti magyarázattal: Ezt a nézetet nem ‘elméletnek’, hanem a bibliai kéziratok hagyományozásával kapcsolatban történeti tények leírásának tekintjük” (ÚVF 1.627 k.).

Miért vesznek itt nagy hirtelen egy „elméletet” (feltételezést) „ténynek”. Nyilvánvalóan világnézeti okokból, amelyekre a következő fejezetekben részletesen is kitérünk: *Jehova Tanúi hevesen vitatják az isteni háromságot –, azaz Jézus Krisztus és a Szentlélek egylényegű voltát Istennel, az Atyával.* A tetragramm eltüntetése és az összetéveszthető küriosz-cím bevezetése oda vezetett volna, hogy Jézus Krisztust összetévesztették Jehovával –, ez pedig hamis.

Válaszomat az Őrtorony Társulat érvelésére a következő hat pontban fogalmazom meg:

1. Egyáltalán nem kell vitatni, hogy a tetragramm a *Septuaginta* legrégebbi kézírataiban (például az említett Fouad-papiruszokban) megtalálható. Itt mégiscsak a héber Biblia fordításáról van szó, amely nyilvánvalóan tartalmazza a tetragrammot (v. ö. Theologischer Begriffslexikon zum Neuen Testament I/1977, 660. o.).

2. A Septuagintától eltérően a görög *Újszövetség* esetén papiruszok ezrei között *egyetlenegy kéziratlelet sincsen*, amelyben megjelenne a tetragramm. *Minden más állítás pusztá spekuláció.*

3. Egy héber vagy arám „*Ős-Mátét*” (már az egyházatyáknál is) újra meg újra említenek. A görög Mátének ezt az őset azonban sohasem találták meg, akkor sem, ha létezése nem zárható ki teljes bizonyossággal. Papias korai megjegyzése (idézi: Eusebius: hist. eccl. III, 39,16), miszerint Máté „*hebraici dialektó*” írta evangéliumát (ez a

megjegyzés sok korai keresztyén szerzőt befolyásolt), különféleképpen érthető: „Héber (vagy inkább arám) nyelven”, de lehetséges, hogy azt jelenti: „Héber, sémita stílusban” (így Karzinger 1983, v. ö. a vitát Carson/Moo/Morris-nál 1992, 68 kk.). A teológiai kutatásban ma már az a vélemény uralkodik, hogy eleve *görögül* írták Máté evangéliumát. Az újszövetséges Werner Georg Kümmel így summázza: „Evangéliumunk (evangéliumaink) arám őset csak a szájhagyományban lehet bizonyossággal elfogadni” (Kümmel 1983, 30. o.). A kutatás nehézségeire való tekintettel nyitva kell hagynunk ezt a kérdést. Egy dolog persze akkor is megállapítható: *Még ha* volt is héber vagy arám „Ős-Máté”, ez még nem bizonyítja, hogy a benne esetleg előforduló tetragramm a görög szövegbe is bekerült, és csak később helyettesítették „*küriosz*”-szal. Az ilyen állítások pusztá spekulációk, amelyek az igazolhatóság minden határán túllépnek.

4. Különböző kutatók abból indulnak ki, hogy a *Hieronymus* által említett evangélium esetében az apokrif *Nazoreusok evangéliumáról* van szó, amelyből különböző egyházatyáknál töredékek találhatók. Hennecke/Schneemelcher (I., 1987, 133. o.) nézete szerint az arámul írott Nazoerus-evangélium „irodalmi jellegét tekintve a kanonikus Mátéval szemben másodlagos; forma- és hagyománytörténeti, továbbá nyelvi szempontból nem Ős-Máté, hanem a görög Máté-evangélium továbbalakítása... Eszerint a *terminus a quo* Máté evangéliumának megírása, a *terminus ad quem* pedig Hegeszipposz (180), aki elsőként tanúsítja a Nazoreus-evangélium meglétét. Valószínűleg a II. század első felében keletkezett.” Ha Hennecke/Schneemelcher állítása helyes, akkor a Nazoreusok evangéliuma a görög Máté visszafordítása arámra, és Máté eredeti jellegét tekintve semmiféle bizonyító erővel nem bír. A kutatás állása persze itt is bizonytalan, és egyik irányban sem lehet végső bizonyossággal érvelni.

5. Az újszövetségi iratok eredeti formáját illetően semmit sem bizonyít a további 28 *visszafordítás* görögből héberre vagy arámra, amelyeket az Őrtorony Társulat az ÚVF bevezetésében megemlíti (11 kk.). A legrégebbi 1385-ből, a legújabb 1986-ból származik. Ha itt alkalmanként beleteszik az Újszövetségbe a tetragrammot, akkor legfeljebb a „*theosz*” vagy „*küriosz*” szavaknak a megfelelő helyeken a mindenkori fordító szerinti utólagos értelmezéséről van szó. Ugyanez

vonatkozik „a rejtélyes, sőt mondaszerű, vitatott zsidó-zsidókeresztényen recenzensekre, ill. fordítókra: Theodotionra, Aquilára és Symmachusra, akik ‘szövegrevíziókat’ végeztek a Septuaginta kora kereszténység általi használatának ellenreakciójaként” (v. ö. M. Hengel, in: Hengel/Schwemer 1994, 205 kk.).

6. Az Újszövetség szerzői természetesen ismerték az istenneveket az Ószövetségből és a zsidó hagyományból, de nem a tatragrammot, hanem a „küriosz” címet használták, amelyet a Septuagintából vettek (v. ö. R. Hanhart, in: i. m. 8kk.), és tudatosan Istenre az Atyára és Jézus Krisztusra alkalmazták, azért, hogy világossá tegyék a Fiú egységét az Atyával. Jézus *Isten, Ő* JHVH az Újszövetség kinyilatkoztatásának formájában. Ez az Újszövetség egyértelmű kijelentése. „Nyilvánvaló, hogy a Pál előtti hellenista gyülekezetből származik az istentiszteleti hitvallásos megszólítás: *Küriosz Iészousz...* Jézus Úr. Ez a hitvallás az egyik, ha nem éppen a legrégebbi keresztény hitvallás. Ezzel a megszólítással az újszövetségi gyülekezet Urának rendeli alá magát, és ezzel a világ Urának is vallja (kozmokrátor, ld. Róm 10,9a; 1Kor 12,3; Fil 2,11): Isten feltámasztotta Jézust a halottak közül, és univerzális *küriosz*szá ... felmagasztalta. Ez úgy bontakozik ki, hogy Krisztus uralkodik a föld minden királya felett, királyok királyának és urak Urának nevezik (Jel 1,5; 17,17; 19,15 k). Jézus ugyanazokat a méltósági címeket kapja, mint maga Isten (1Tim 6,15; vö. Dán 2,47) (Theol. Begriffslexikon zum NT 1977, 662. o.).

A Háromsággal kapcsolatos vitával részletesen foglalkozunk a következő fejezetben. Most még az ÚVF néhány további jellegzetességét szeretném bemutatni.

További jellegzetességek

A kritikus megfigyelőnek az ÚVF következő jellegzetességei tűnnek azonnal szembe: egészen szabad fordítások – félrefordításokig menően, olyan szavak betoldása, amelyek nem találhatók a héber és a görög szövegben és megváltoztatják annak értelmét, félrevezető lábjegyzetek és apparátusok, amelyek az Őrtorony-tanok alátámasztására szolgálnak, kis- és nagybetű önkényes használata, például az isteni

Háromság (tagadott) személyeinél (szent lélek). Hamarosan több példát is említünk.

A *szavak betoldásáról* az Órtorony Társulat így ír az ÚVF bevezetésében:

„Szögletes zárójelben [ ] közbeírt szavak szerepelnek, azért, hogy a (német stb.) szövegben tökéletesebben adják vissza az értelmet, a dupla szögletes zárójel [[ ]] az eredeti szövegben szereplő betoldásra (interpolációra) utal” (ÚVF 9. o.).

Az egyik legfeltűnőbb példa erre Kol 1, ahol az Órtorony Társulat azon fáradozik, hogy Jézust teremtményként mutassa be „más” teremtmények mellett, és a görögben nem szereplő „más” szót beleilleszti: „Ő a láthatatlan Isten képmása, az egész teremtésben az elsőszülött” (Csia). „Ő általa teremtett minden [egyéb dolog]. Minden [egyéb dolog] ő általa és ő érte teremtett. Ő előbb volt minden [egyéb dolog]nál, és minden [egyéb dolog] őbenne áll fenn” (v. ö. Érveljünk az Írásokból 144 k.).

A *lábjegyzetek* használatáról ezt mondja az Új Világ Fordítás:

„Ezenkívül a lábjegyzetek mutatják a német fordítás alapjául szolgáló szöveget, ha a német szöveg különbözik az eredeti szövegtől, amennyiben olyan kéziratokat és fordításokat adnak meg, amelyek eltérő olvasásmódot támogatnak. Ugyanígy a görög és héber szövegek alternatív fordítási lehetőségeit is ajánljuk, más kéziratok és fordítások különböző olvasásmódjaival együtt” (ÚVF 9. o.).

Tehát régi és valószínűtlen olvasási módokat is idéznek, csak azért, hogy támogassák az Órtorony Társaság speciális értelmezését. Ehhez még az eltérő és az elfogulatlan olvasó számára szokatlan fordítást lábjegyzetekben vagy a még sajtószerűsége, részletesebb függelékben indokolják. Erre vegyük példának 1Móz 1,2-t. E vers fordítása az ÚVF-ban a következőképpen hangzik:

„A föld kietlen és pusztaság volt, a mélység fölött sötétség volt” (új protestáns fordítás), de „Isten tevékeny ereje mozgott ide-oda a vizek felszíne felett” (vö. „Kell-e hinned a Háromságban?”, 20. o.).

A Háromság elvetése miatt Jehova Tanúi kerülnek a személyes „lélek” fogalmát, helyette a „tevékeny erő” személytelen körülírást használják. Az ÚVF lábjegyzet-kommentárja így nyilatkozik erről:

„A *ruach* szót nem mindig ‘szellemnek’ fordítják, hanem szélnek, vagy más kifejezésekkel is, amelyek láthatatlan tevékeny erőt jelölnek” (ÚVF 17. o.).

A *Függelékben* (1.624 kk.) a szöveg szokatlan fordításait, értelmezéseit és változtatásait részletesebben kommentálják. Lényeges címszavak: „lélek, seol, hádész, gye-henna, tartarosz, parúzia, kínczölöp (kereszt helyett), valamint „Jehova” (gyakran „*küriosz*” helyett). A bibliai tanítás ezzel összefüggő megváltoztatását a következő fejezetekben részletezzük.

Erich Brüning egykori Jehova Tanúja „*Sind Zeugen Jehovas noch Christen?*” (Keresztyének-e még Jehova Tanúi) című könyvében arra figyelmeztet, hogy az ÚVF hasonlóságokat mutat a spiritiszta *Johannes Greber* 1936-os Újszövetség-„fordításával”. Bár a mai Órtorony-hívők megpróbálnak elhatárolódni Grebertől és a spiritizmustól (ld. pld. Órtorony 1983. júl. 1. 31. o.), fordításaikban korábban egyenesen hivatkoztak Greberre, mint Brüning bizonyítja, a párhuzamok, különösen is a háromságtan tagadásánál és az abból adódó „fordításoknál” félreismerhetetlenek. Jézust nem ismerik el istennek a Háromság második személyeként, hanem „egy Isten”, „egy szellem”, „egy hatalmas”, „egy szószóló” és hasonló; tehát pusztán úgy tekintik, mint a teremtett szellemi („angyali”) világból való lényt (vö. Brüning 1994, 45 kk., 88 kk.).

A Brüning idézte számtalan párhuzam közül elégedjünk meg kettővel. Greber így „fordítja” Jn 1,1-et: „...a Szó egy isten volt”, az ÚVF pedig: „...és isten volt a Szó.” Kol 1,17-et Greber így „fordítja”: „Minden más teremtmény előtt jött létre”, az ÚVF-t („minden [egyéb dolog] előtt való”) pedig már láttuk.

Az Órtorony Társulat *nagyon szabad fordításai* arra szolgálnak, hogy belevigyék tanaikat a Bibliába, a szembenálló tanokat, például a Háromságot pedig kitöröljék. Ilyen szabad és részben kifejezetten *hamis* fordítások például:

1Tim 4,1 „*to pneuma legei*” azt jelenti: „A lélek/Lélek mondja.” Az ÚVF-ban: „Az ihletett kijelentés mondja.” A „*ruach*”-ot és a „*pneuma*”-t más helyeken is ismételten „tevékeny erőként” és „ihletett kijelentésként” írják körül, azért, hogy minden gondolatot kikapcsoljanak a Szentlélek személy voltáról (ld. az „Isten” című részt).

Róm 10,10: „*kardia pizteuetai*” azt jelenti: „szívvel hisz”. Az ÚVF-ban: „Szívvel gyakorlunk hitet.” Itt a „hitet” Jehova Tanúi többlépcsős „üdvösségre vezető útjának” egyik cselekedetévé redukálják. (ld. az „Üdvösség” című részt).

Róm 10,13: „Mindenki, aki az Úr nevét segítségül hívja, üdvözülni fog.” Az ÚVF-ban: „Mindenki, aki segítségül hívja Jehova nevét, megmenekül” (ld. még az „Isten „című részt).

Róm 11,25: „A megkeményedés (*porószisz*) Izraelnek csak egy részét érte.” Az ÚVF-ban: „A felfogóképesség eltompulása Izrael részéről csak addig következett be...”

1Kor 1,18: „A keresztről szóló beszéd (*ho logosz tou sztaourou*) bolondság...” Az ÚVF szerint: „A kínoszlopról való beszéd...” (ld. még az „Üdvösség” című részt).

2Pt 3,4: „Hol van az ő eljövételének ígérete?” (*hé epangelia tész parousziasz autou*)? Az ÚVF-ban: „Hol van az ő megígért jelenléte?”

2Pt 3,12: „...akik várjátok és siettetitek az Isten napjának eljövetelét” (*tén parouszian tész tou theou hémerasz*). Az ÚVF-ban teljesen ellentmondásos: „...amennyiben Jehova napjának jelenlétét várjátok, és szilárdak vagytok az értelemben” (ld. még a „Végső dolgok” című részt).

Az elmondottak alapján – a további bemutatás újabb példákkal fog szolgálni a bibliai kijelentések elferdítésével kapcsolatban –, csatlakozom a stuttgarti „*Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen*” (Protestáns Világnézeti Központ) megítéléséhez, amely az Őrtorony Társaság Új Világ Fordítását „a keresztyénség története folyamán a Biblia egyik legsúlyosabb hamisításának” mondja (vö. Idea-Spektrum 1986. febr. 1.).

ISTEN

Ebben a fejezetben a következő kérdésekről lesz szó: *Kicsoda Isten? Kicsoda Jézus Krisztus? Kicsoda a Szentlélek?* Az Istenről szóló tanítással együtt tárgyaljuk a krisztológiát és a pneumatológiát is, mert ez központi téma a Jerova Tanúival a Szentháromságról folytatott vitában. A krisztológiával a szótériológiával (üdv- és megváltástan) kapcsolatban ismét foglalkozunk.

A „Jehova” név

Az Istenről szóló tanítás vizsgálatának kezdetén már az előző fejezet végén említett *istennév*-kérdés áll. Jehova Tanúi számára, mint saját elnevezésük is mutatja, fontos szerepe van a névnek. A tetragrammot (JHVH) „Jehová”-nak fordítják, bár bevallják, hogy ma senki sem tudja teljes bizonyossággal, hogyan ejtették ki eredetileg Istennek a nevét (vö. Az ISTENI NÉV, amely mindörökké fennmarad, 8. o.). Majd:

„Jóllehet sok fordító a Jahve kiejtést részesíti előnyben, az *Új Világ fordítás* és még sok más fordítás is a Jehova kiejtési formát használja, mivel már évszázadok óta ezt szokták meg az emberek... De ez azt jelenti, hogy helytelen, ha valaki a *Jahve* alakot használja? Egyáltalán nem! Csupán arról van szó, hogy a Jehova név már könnyebben jön az olvasó ajkára, mivel a legtöbb nyelven ez honosodott meg. A lényeg mindenesetre az, hogy használjuk ezt a nevet, és hirdessük azt másoknak” (i. m. 10 k).

Ugyanebben a brosúrában még egyszer foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy a zsidók miért hagyták abba Isten nevének kimondását. A válasz így hangzik:

„Valószínűleg, vagy legalább részben talán azért is, mert a harmadik parancs szavait rosszul értelmezték: ‘Jehova, a te Istened nevét méltatlanul fel ne vedd!’” (2Mózes 20,7). Lehetséges, hogy a Kr. u. I. századi neoplatonista filozófia befolyásolta őket, például Alexandriai

Philo tanítása a világfelettiről. „Philón tanítása szerint Isten ‘meghatározhatatlan’, ‘megismerhetetlen’, ennél fogva meg sem lehet őt nevezni” (i. m. 14. o.).

A Biblia azonban arra szólít fel, hogy *segítségül hívjuk* a nevet: „Mindenki, aki az Úr (görögül *küriosz*) nevét segítségül hívja, üdvözülni” (Róm 10,13). Jehova Tanúi idézik ezt a helyet, és megkérdezik: „...vajon azt kell következtetnünk, hogy Pál a fenti szavakban Jézusról beszélt?” (i. m. 26. o.) – ami kézenfekvő a teljes bibliai összefüggés alapján. Erre azt válaszolják:

„Nem, semmiképpen! A Róma 10,13. vers alatt közölt idézet a Károli fordításban utal a Joel 2,32. versére a Héber Iratokban. Ha kikeressük ezt az írásszöveget, azt találjuk, hogy Pál tulajdonképpen Joel szavait idézi a Rómaiakhoz írott levelében; és Joel az eredeti héber szöveg szerint ezt mondta: ‘Mindaz, aki segítségül hívja Jehova nevét, épségben megmenekül’ (Új Világ fordítás). Igen, Pál értelmezése szerint itt *Jehova* nevét kell segítségül hívni. Noha hinnünk kell Jézusban, mégis megmentésünk Isten nevének helyes értékelésével kapcsolódik össze.

Ez a példa is szemlélteti, hogy Isten nevének szándékos kihagyásával mennyire összekeveredett sok ember tudatában az, hogy kit kell az *Úr* szón érteni: Jehovát-e vagy Jézus Krisztust? Nem vitás, hogy nagymértékben ennek tulajdonítható a háromság tanának a kialakulása is!” (uo.)

Itt háromféle dolgot állítanak. Először: A megmentő név segítségül hívása nem Jézus Krisztusra vonatkozik. Másodszor: Jézust és Jehovát szigorúan meg kell különböztetni, egymástól távoltartani. Harmadszor: Üdvösségünk a Jehova név használatától függ. *Mindhárom állítás hamis.*

Róm 10 összefüggése pedig világosan arra utal, hogy itt a Jézus Krisztus által való megmentés a fő kérdés. Bár a 13. vers tényleg Jóel 3,5-öt idézi, de az isteni megjelöléseket a Római levél és az egész Újszövetség tudatosan Jézus Krisztusra vonatkoztatja. Róm 10-ben így felbukkan a már az előbbi részben említett őskeresztyén hitvallás: „*küriosz Iészousz*” (Jézus Úr”. „Ha tehát száddal *Úrnak vallod Jézust*, és szíveddel hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt a halálból, akkor üdvözülsz” (Róm 10,9).

Ha az Őrtorony Társulat a „küriosz”-t Róm 10,9-ben „Úr”-ral, Róm 10,13-ban viszont „Jehová”-val adja vissza, akkor itt az a fordítói önkény működik, amelyet az előző fejezetben bemutattam. A görög Újszövetségben mindkét helyen „küriosz” áll, és egyetlen kézirat sem létezik, amelyben más lenne. Ha azonban az Őrtorony Társulat Jóel 3,5 alapján feltétlenül Róm 10,13-ba szeretné tenni a tetragrammot, abból éppen arra lehet következtetni, amit Jehova Tanúi el akarnak kerülni, vagyis, hogy Róm 10 a *JHVH és Jézus közötti identitást* állapítja meg.

Az Őrtorony Társulat azonban nem tud és nem akar erre a következtetésre jutni, mert vitatja Jézus istenségét (ld. később). Ha Jézus számukra (a szó bibliai-hagyományos) értelmében nem Isten, akkor nem is hozhat valódi megváltást. Ezzel Jehova Tanúi számára a „Jehova-név” segítségül hívása *az üdvösséghez szükséges*. „Az igazság, mely örök élethez vezet” című könyvben ezért ezt követelik:

„A lényeg ... nem az, hogy miként ejted ki az isteni nevet, a ‘Jahveh’, ‘Jehova’ vagy valamely más módon, amint az a te nyelveden szokásos. A helytelen azonban az, ha *nem* használod ezt a nevet. Miért? Mivel azok, akik nem használják, nem azonosíthatók azokkal, akiket Isten kiválasztott, hogy egy néppé legyenek ‘*az ő neve számára*’.”

Az Őrtorony Társulat bibliai lexikonában a „Jehova” címszó alatt „*a név megszenteléséről és igazolásáról*” beszélnek, és azt fejtegetik, hogy „Jehova nevének megszentelésétől függ a béke és az egyetértés, sőt az egész univerzum és lakóinak jóléte” (Segítség a Biblia megértéséhez 752. o.)

Bizonyára helyes, ha segítségül hívják és tiszteletben részesítik Isten nevét. „A bibliai kinyilatkoztatás alapvető és nélkülözhetetlen jellegzetességeihez tartozik, hogy Isten nem névtelen, hanem saját tulajdonneve van, amelyen megszólítható és -szólítandó” (Theologischer Begriffslexikon zum Neuen Testament = Újszövetségi Teológiai Fogalmi Szótár, TBLNT II/1977 959. o.). A név e segítségül hívásakor azonban *két veszély* fenyeget: először a név *dologiasítása* (tárgyasítása), amelyet mint valami tulajdont gondolnak, ami azzal a veszéllyel jár, hogy mágikus automatizmusként és az üdvbiztonság garanciájaként visszaélnék vele (így elvesz Jahve szuverenitása és

szabadsága). Másodszor: nem veszi figyelembe, hogy *a név kinyilatkoztatása is előrehaladt az üdvtörténet folyamán* (JHVH-tól Krisztusig). Mindkét veszély utolérte Jehova Tanúit.

Ők „Jehova népének” tekintik magukat, az üdvösség új népeként, amely a Jehova nevet viseli és használja. Aki ehhez a néphez tartozik és benne marad, megmentettnek számít. A Jehova név használata biztosítja neki a kizárólagosságot és ezzel az üdvösséget is (legalábbis az 1931-es Columbus-i kongresszus óta, ld. ott). Az isteni névnek ez a *leszűkítése* a szektára azonban nem más, mint csúnya visszaélés. A zsidók – részben valóban túlzásba vitt – félelmének helyére, hogy szájukra vegyék Isten nevét, Jehova Tanúinál az ellenkező mágikus félelem lépett: az attól való, hogy *ne* használják. Isten azonban nem hagyja magát egyetlen szektára leszűkíteni, amely az állítólagos „Jehova” nevet az üdvösség automatizmusaként használja. Az „Újszövetségi Teológiai Fogalmi Szótár” találóan állapítja meg:

„...Jahve neve a kinyilatkoztatás ajándéka, amely fölött az ember nem rendelkezhet... A név szuverén marad, ahogyan Jahve maga is”. Ahol nem figyelnek erre, ott „Jahve neve...*önálló hatalommá* válhat, amelynek használatával a kegyes védelemre és segítségre talál. ... Jahve neve (majdnem) Jahve hiposztázisa (ábrázolása) lesz... Azt a helyet foglalja el, ahol a kultuszi kép állott más vallásokban” (TBLNT II/1977 959. o.)

Nem a mindenható Istent és Atyát kell nevének segítségül hívásával „*igazolni*”, hanem ő igazítja meg a hozzá térő bűnöst, Fiának helyettesítő odaadásával a kereszten: „Mármost ahogyan egynek a vétke lett minden ember számára kárhozattá, úgy lett egynek az igazsága minden ember számára az élet megigazulásává” (Róm 5,18, ld. az „Üdvösség” című részt).

A második veszélyt, a név üdvtörténeti kifejtésének elhanyagolását az Őrtorony Társulat ama görcsös kísérlete mutatja, hogy mindenképpen elkerülje Jahve (Jehova) és Jézus azonosítását. Isten azonban az Újszövetségben éppen Jézusban nyilatkoztatta ki magát, és az ő művével alapozta meg az üdvösséget. „*Jézus*” etimológiailag azt jelenti: „*Jahve a Megmentő/Segítő/Segítség*”. Ezért szabad és kell nekünk keresztyénekként Jézus nevét imádságban segítségül hívunk –, és általa, Istenfiú által Istent, az Atyát dicsérnünk.

„Jézus életének és művének teljessége nevében mutatkozik meg (Mt 1,21). Viseli a kapott fiúi nevet (Zsid 1,4 k), neve 'Isten Igéje' (Jel 19,13; v. ö. Jn 1,1). Isten Úr neve az Ő neve is lesz (Fil 2,9k; Jel 19,16)... Jézus nevébe bele van foglalva az üdvösség benne kinyilatkoztatott valóságának egész tartalma (Csel 4,12; 1Kor 6,11). Isten parancsa az, hogy higgyünk Fiának nevében (1Jn 3,23; 5,13), ami azt jelenti, hogy hiszünk Jézus messiási küldetésében (Jn 3,18). Aki hisz az ő nevében, elnyeri a bűnök bocsánatát (Csel 10,43; 1Jn 2,12), azé az örök élet (Jn 20,21; 1Jn 5,13), elkerüli az ítéletet (Jn 3,18)...Aki segítségül hívja az Úr nevét, az a gyülekezethez tartozik (Csel 9,14;1Kor 1,2), és üdvözülni (Csel 2,17-21; Róm 10,13). Erről a névről kapták nevüket a keresztyének. Ez az a „szép név”, amelyről a keresztyéneket nevezik (Jk 2,7). A beteljesülés ajándékaihoz tartozik, hogy a győztesek a Bárány nevét fogják viselni (Jel 3,12; 14,1; 22,4) (TBLNT II/1977, 962. o.).

Ha az üdvösségnek és az ígéreteknek arra a teljességére tekintünk, amelyek Jézusban és nevében vannak, akkor nagyon szegényesnek kell tartanunk az Újszövetség kinyilatkoztatása előtti időbe történő visszaesést, ahogyan ez az Órtorony-híveknél történik. „Nagy dolog, ha valakit a saját nevéen szólíthatunk. Ez közösséget teremt. De még több, ha 'Atyát' szabad mondanunk. Ez *fiúságot* jelent. Az, hogy Isten Jézus Krisztussal mondatja: Atyánk akar lenni, megnyitja utunkat Isten *szívéhez*” (Twisselmann 1992, 25. o.).

Szentháromság – igen vagy nem?

Folytassuk a Szentháromság kérdésével. *Egy-e Isten, vagy három?* A legegyszerűbben így lehet feltenni a kérdést. Jehova Tanúi mindenestre helyesen felelnek azzal, hogy Isten *egy*. Csak éppen – milyen is ez az egység?

„Elohim”

Az Órtorony Társulat bibliai lexikonában a „Elohim” címszó alatt először azt állapítja meg, hogy a héber „Elohim” szó pusztán nyelvtan-

nilag *többesszámú* alak. Szó szerint „istenek”-et jelent. Jehova Tanúi azonban helyesen mutatnak rá, hogy az „Elohim” ott, ahol a teremtő Istenre, Izrael Istenére vonatkozik, *egyszámú állítmánnyal, tulajdonságokkal szerepel.* („Elohim teremtette”, „Elohim szólt” stb.). E megfigyelések szerint Elohim ezekben az esetekben nem lehet számszerű többesszám (más, ha az „elohim” angyali lényeket, emberek bírját stb. jelöli). Akkor viszont milyen többesszám? A „szentháromsági többesszámot” (Atya, Fiú, Szentlélek Elohimként nyilatkoztatja ki magát) Jehova Tanúi előítéletük miatt magától értetődően kizárják. Ehelyett „felséges, dicsőséges, gazdagságos többesszámot” feltételeznek „Jehovára alkalmazva az ‘Elohim’-ot a fenség, dicsőség, gazdagság értelmében használják” (Segítség a Biblia megértéséhez 354 k.).

Meg kell itt jegyeznünk, hogy ez a magyarázat semmiképpen sem egyértelmű. Igaz, hogy a teremtő Istenre tekintve nem zárható ki a „felséges többes”. Más értelmezési lehetőségek (pluralis deliberationis, pluralis amplitudinis vagy pluralis trinitatis – tanácskozó, magasztos vagy szentháromsági többesszám) is hasonlóképpen valószínűek. Mindenesetre figyelni kell arra, hogy a szentháromsági többes – például 1Móz 1,26-ra tekintettel – az ógyház korától a XX. századig (Karl Barth) az „Elohim” klasszikus jelentésének számított. Az ószövevényes Claus Westermann persze a „pluralis deliberationis”-ért mint az önmagával való tanácskozás stílusformájáért szállt síkra, és a (Jehova Tanúi által kedvelt) felséges többesre tekintettel írja: „Általánosan feladták azt a korábbi magyarázatot, hogy itt pluralis majestatis-ról (felséges többes) lenne szó, mivel ilyen nincs a héber igében” (Westermann 1976, 200. o.).

„Értelmetlen”

Nézzük meg az Órtorony Társulat további érvelését. A Szentháromságtan elleni legfontosabb érveket a „Kell-e hinned a Háromságban?” című broszúrában foglalták össze (a továbbiakban: „Háromság”). Ebben mindenekelőtt hangsúlyozzák: „Isten egy, nem három.” Az olyan igehelyeket mint az első parancsolat („Ne legyenek más isteneid rajtam kívül” – 2Móz 20,3) és a s’ma Jiszraél [„Halljad Izraél, az Úr a mi Istenünk, egy(edül az) Úr – 5Móz 6,4] – minden-

képpen helyesen – a *monoteizmus* (egyistenhit) mellett sorakoztatják fel.

A monoteizmusból azonban arra következtetnek, hogy nem létezhet Szentháromság. Hiszen a Szentháromság azt jelentené, hogy *három* Isten lenne, ez pedig nem csak a bibliai kinyilatkoztatásnak, hanem az emberi értelemnek is ellentmondana. Jehova Tanúi azt írják, hogy a szentháromságtan „az emberi ész számára felfoghatatlan. „Sokan, akik elfogadják a Háromságot, ugyanígy vélekednek” (Háromság, 4. o.).

Jehova Tanúi ezzel az „ész”-*ér*vvvel különös társaságban találják magukat: egyrészt egyazon oldalon a *racionalista* filozófiával és teológiával. továbbá az *iszlámmal*, amely szintén vitatja a Háromságot és harcol ellene. Ha felismerjük ezt, akkor a – kifejezetten katolikus és a vallások ökumenéjéért (!) sikraszálló – teológustól származó idézet a – különben antikatólikus és antiökumenikus – Örtorony Társulat egyik írásában már nem annyira meglepő. A „Háromság-irat” 4. oldalán Hans Küng: *Christentum und Weltreligionen* (Kereszténység és világvallások) című könyvéből egyetértéssel idézi az alábbi szakaszt:

„Még egy jól értesült mohamedán sem tudja egyszerűen követni, miként a zsidók sem tudták mind ez ideig felfogni a Háromság lényegét... A Háromság dogmájában az egy isten és három létmódja közötti *különbség* tételek sem tudják meggyőzni a mohamedánokat...” (4. o.).

Az Örtorony Társulat érvelésében ismételten racionalista gondolatokkal találkozunk, ahogyan itt is. Mit mondjunk a szentháromságtan „felfoghatatlanságáról” és végeredményben „értelmetlenségéről” szóló szemrehányásra?

A magam részéről a szentháromságtant nem értelmetlennek, hanem „*értelem felettinek*”: a természetes emberi értelmet meghaladóknak tartom. Isten sohasem nyilatkozta ki nekünk legbensőbb lényét úgy, hogy minden titkot teljes mélységében megismerjünk. Az, amit mi teremtményi értelmünkkel nem tudunk a legpontosabban kiszámolni, attól még létezhet. Isten felfoghatatlanságát a Biblia újra meg újra hangsúlyozza (Jób 38k; Ézs 40,13; Róm 11,33-36; 1Kor 2 stb.). Isten azonban mégis kinyilatkoztatta azt, ami megmentésünkhöz szükséges (v. ö. Jn 20,30 k). Éppen Jézus keresztye, a legmélyebb megaláztatás helye egyúttal a kinyilatkoztató Isten legmélyebb elrejtettsé-

gének helye („Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” – Mt 27,46; vö. 1Kor 1,18 k) és az üdvösség forrása.

Isten sohasem követelte meg tőlünk, hogy önmagában kikutassuk istenségét, vagy gondolataiba beeléssünk, de éppen Jehova Tanúi hivatkoznak mindig az emberi értelemre, hogy kitalálják, mit gondol, mit tervez Isten, és mi a legbensőbb lényege. Olyan kikutathatatlan isteni titok, amelyet „csak hinnie kell” az embernek, számukra nem létezik.

Bár az isteni Szentháromság emberi értelemmel nem ragadható meg a végsőig, vannak azonban *magyarázási kísérletek*, például a mindennapi tapasztalatokkal és tárgyakkal való összehasonlítás. A Szentháromság szemléltetésének klasszikus példaként a *háromszöget* említhetjük. A háromszögnek három szöge van, mégis egy. A három személy (Atya, Fiú, Szentlélek) lényege szerint elválaszthatatlanul összetartozik, akkor is, ha kifelé különbözőképpen nyilatkoznak meg. Tertullianus egyházatyja fogalmazta meg –, sajnos a „szubsztancia” kifejezés miatt félreérthetően: „*una substantia, tres personae*” (egy lényeg, három személy).

Ha Jehova Tanúi racionalista érvekkel harcolnak a szentháromságtan ellen, akkor *következetlenül* cselekszenek, hiszen elvileg nem zárják ki (a Biblia radikális kritikájának és „mitológiátlanításának” híveivel ellentétben) a csodát és a természetfelettit. Az 1995-ben kiadott „Ismeret, amely örök életre vezet” című Órtorony-irat ezt mondja Jézusról:

„Amikor Isten szent szelleme hatalmat adott neki arra, hogy csodákat tegyen, ő könyörületesen meggyógyította a betegeket, a sántákat, a nyomorékokat, a vakokat, a süketeket, a leprásokat (Mt 8:2-4; 15:30). Jézus éhes emberek ezreit látta el élelemmel (Mt 15:35-38). Lecsendesített egy vihart, amely barátai biztonságát veszélyeztette (Mk 4:37-39). Sőt még halottakat is támasztott (Jn 11:43.44). Ezek a csodák a történelem jól megalapozott tényei” (40. o.).

Az Órtorony Társulat híveitől azt kell kérdeznünk: Ha annyira bíznak Istenben, hogy *ilyen* csodákat művel, vagy lehetővé tesz, akkor miért nem bíznak *három-egyben létezésének* csodájában?!

Jehova Tanúi maguk is érzik, hogy a racionalista érv nem elegendő. Ezért azt is állítják, hogy a szentháromságtan bibliátlan.

Milyen „bibliai érveket” hoznak fel Jehova Tanúi – a „racionalizmus” érvén túl – az isteni Háromság ellen? Részletesen idézem az Írás leglényegesebb kijelentéseinek összeállítását „Az igazság, mely örök életre vezet” című kiadványból:

„Az időszámításunk szerinti körülbelül nyolcadik századából származó Athanasius féle hitvallás azt mondja, hogy az Atya, a Fiú és a Szent Lélek /Szellem) mindhárom együtt egylényegű Isten, mindhárom örökkévaló (s ezért nincs kezdetük), és mind a három mindenható. Így ebben a hitvallásban azt is olvassuk, hogy ‘a háromságban nincs első vagy utolsó? egyik sem nagyobb vagy kisebb a másiknál’. Ésszerű-e ez a tanítás? Még fontosabb kérdés: Összhangban van-e a Bibliával?

Ez a tantétel ismeretlen volt a héber próféták és a keresztény apostolok előtt... Így az első keresztények, akiket Jézus Krisztus közvetlenül tanított, nem hitték, hogy Isten ‘háromság’ lenne.

Amikor Jézus a földön volt, bizonyosan nem volt egyenlő az Atyjával, mert ő maga mondta, hogy vannak dolgok, amelyeket sem ő, sem az angyalok nem tudnak, csak egyedül Isten (Mk 13:32). Azonkívül ő az Atyjához imádkozott segítségért, amikor megpróbáltatás alatt volt (Lk 22:41.42). Máskor ő maga mondta: ‘Az én Atyám nagyobb nálam’ (Jn 14:28). Ezért beszélt Jézus az Atyjáról, mint ‘az én Istenem’-ről és mint ‘az egyedül igaz Isten’-ről. – János 20:17; 17:3.

Miután Jézus meghalt, Isten újra életre támasztotta és nagyobb dicsőséget adott neki, mint amilyennel azelőtt rendelkezett. Jézus azonban még mindig nem volt egyenlő a mennyei Atyjával. Honnan tudjuk ezt? Onnan, hogy az ihletett Szentírás később megállapítja, hogy Isten még mindig ‘feje a Krisztusnak’ (1Kor 11:3). A Biblia tehát azt mondja, hogy Jézusnak mint Isten felkent királyának addig kell uralkodnia, míg Isten az összes ellenségeit az ő lábai alá veti, s hogy azután ‘maga a Fiú is alávetettik annak, aki neki mindent alávetett, hogy az Isten legyen minden mindenben’ (1Kor 15:28). Világos tehát, hogy Jézus Krisztus még a feltámadása után sem egyenlő az – atyjával.

De nem mondta-e Jézus egyik alkalommal: ‘Én és az Atya egy vagyunk?’ (Jn 10:30) Igen, ezt mondta. Ezek a szavak azonban egyálta-

lán nem jelentenek ‘háromságot’, mivel ő csak kettőről s nem háromról mondta, hogy egyikek... Amit Jézus ezzel a kifejezéssel mondani akart, azt később maga tette világossá, midőn azért imádkozott, hogy a követői ‘egyek legyenek’, miként ő és az Atya ‘egyek’ (Jn 17:22). Jézus és az Atyja ‘egyek’ abban, hogy Jézus teljesen összhangban van Atyjával...

A ‘szent szellem’, az úgynevezett ‘harmadik személy’, mint már láttuk, nem személy, hanem Isten láthatatlan ereje...

Mit mutatnak tehát a tények a háromságtant illetően? Sem a ‘háromság’ vagy ‘szentháromság’ szónak, sem ilyen gondolatnak még a legcsekélyebb nyoma sincs Isten Igéjében, a Bibliában. Ez a tanítás nem Istentől származik. Ámde bizonyára érdeklődéssel vesszük tudomásul, hogy ... az ősi Babilonban a pogányok hittek ilyesmit; a valóságban ezek nemcsak egy, hanem több háromság istent imádtak” (22-25. o.).

Eddig az idézet „Az igazság, mely örök élethez vezet” című könyvből. Még egyszer összefoglalom Jehova Tanúinak lényeges nézeteit a Szentháromságról, és vázolólok elképzelésüket Jézus Krisztusról és a „szent szellemről” (kisbetűvel!), különböző kiadványaik alapján.

Jehova Tanúi abból indulnak ki, hogy a szentháromságtanban három isten tisztelnek: Atya Fiú, Szentlélek. Ezért a *Sátán* a szentháromságtan szerzője, amely ezt Jehova megszegyenyítésére hozta a világba. *Jézus emberré lett arkangyal* („*Mihály*”), és ebben az értelemben *egy* (azaz egyik – a kiadó) isten, „*egy istenfiú*”, „*egy hatalmas isten*”, de nem maga „*a mindenható Jehova Isten*”. Ő Isten első és közvetlen *teremténye* („*teremtett, nem nemzetett*”), így volt kezdete, és – csak ebben a formában – a teremtés közvetítője minden „*más, egyéb*” teremtény számára. A „*szent szellem*” nem más, mint Isten láthatatlan, tevékeny *ereje*, amelyet akarátának végrehajtására használ, de semmiképpen sem Istennel azonos személy. Ezek a nézetek nagyon hasonlítanak az ariánusok ógyházi szektájának gondolkodásához.

„A szent Szellem – Isten tevékeny ereje”

A „szent szellemről” Joseph Franklin Rutherfordnál „Isten hárfája” című könyvében ezt olvassuk: „A szent szellem Jehova láthatatlan ereje és energiája, láthatatlan befolyása. Isten szent, ezért ereje, energiája és befolyása szent” (91. o.).

Hasonlóan jellemzi Isten Lelkét a „Kell-e hinned a Háromságban?” című Őrtony-irat, eszerint „irányított erő”, sőt az elektromos áramhoz hasonlítja:

„A Bibliában a ‘szent szellem’ kifejezés az az irányított erő, amelyet Jehova Isten sokféle módon felhasznál szándékának megvalósítására. Bizonyos értelemben hasonlítható az elektromos áramhoz, vagyis olyan erő, amely sokféle formában képes működni.

Az 1Mózes 1:2-ben a Biblia kijelenti, hogy ‘Isten tevékeny ereje [‘szelleme’ (héberül: *ru’ach*)] mozgott ide-oda a vizek felszíne felett’. Itt isten szelleme az ő tevékeny erejeként vett részt a föld megformálásában.”

A Lélek elektromos áramhoz hasonlítása nem csak Jehova Tanúinál fordul elő, hanem az okkultizmusban és a *spiritizmusban* is, akikkel istenképük következtében Jehova Tanúinak több közös vonásuk van, mint amennyit észre akarnak venni. A spiritiszta Jophannes Greberrel való érintkezési pontokra már rámutattunk. A tárgyiasított lélekfogalomnak is ezoterikus gyökerei vannak, és nagyon hasonlít az „életerőhöz”, amely a különböző ezoterikus rendszerekben eltérő néven fordul elő.

Az okkultizmus és a spiritizmus számára az egész valóság *szellemi-energiái erőteré*. Ebben az ásványok, a növények, az állatok, az emberek világa, továbbá „Isten” és „az isteni” csak az életenergia különböző szintjét mutatja. Ez az életenergia vagy életerő az egyes vallásokban vagy világnézeti-vallási rendszerekben különböző nevet visel –, mégis ugyanarról van szó: „a világosság bukott angyalának világából” (2Kor 11,14) származó erő. Lehet világéter (F. A. Mesmer), od-erő (K. von Reichenbach), jeszód (kabbala), máná (Poli-nézia), baraka (szufizmus), ka (Egyiptom), csi (taoizmus), prána (hinduizmus) stb. (vö. Ruppert 1990, 90 kk.).

Jehova Tanúi azonban nem tudnak mit kezdeni azzal a megfigyeléssel, hogy a Biblia *személyként* szól a Szentlélekről: beszél (Csel 13,2; 21,11), gondolkodik (Csel 5,3; 15,28), tanít (Lk 12,12; Jn 14,26), adományokban részesíti az embereket (1Kor 12,11), és ismeri a jövőt (Csel 21,11). Megszomorodhat (Ézs 63,10; Ef 4,30), megcsalhatják (Csel 5,3) és káromolhatják (Mt 12,31). Keresi az emberek közösségét (2Kor 13,13). Szállást vehet az emberben, és el is hagyhatja, ha az ember megreked a bűnben (Zsolt 51,13; Lk 11,13; Csel 2,4; 1Kor 6,19). Isteni tulajdonságai vannak: mindentudás (1Kor 2,10k), teljhatalom (Lk 1,35-37) és örökkévalóság (Zsid 9,14). Olyan névvel bír, amelyre meg lehet keresztelkedni (Mt 28,19). Vigasztaló (Paraklétosz), aki Jézust eltávozása után helyettesíti (Jn 16,7-17), és aki szeret minket (Róm 15,30).

Az Órtorony Társulat ide vonatkozó „ellenérvei” rendkívül gyengéknek tűnnek. Először egy kevésbé ismert katolikus (!) teológusnál találnak menedéket:

„Dehát nincsenek-e a Bibliában olyan versek, amelyek a szent szellemről úgy beszélnek, mintha személy lenne? Vannak, de jegyezzük meg, mit mond erről egy katolikus teológus, Edmund Fortman a *The Triune God* (A háromszemélyű Isten) című könyvében: ‘Bár ezt a szellemet gyakran személyre utaló szavakkal írják le, valójában teljesen világosan kitűnik, hogy a [Héber Iratok] szent írói sohasem értelmezték vagy ábrázolták ezt a szellemet különálló személynek’” („Háromság” 21. o.).

Fel kell tennünk a kérdést, honnan akarja ezt Fortmann tudni. Ha elfogulatlanul olvassuk az előbb idézett bibliai helyeket, akkor tagadhatatlanul a Szentlélek személyes jellemzőibe ütközünk. Jehova Tanúi azonban ezzel szemben is elővesznek egy érvet:

„A Szentírásban nem szokatlan, hogy egy tárgy vagy fogalom meg van személyesítve. A bölcsességről azt olvassuk, hogy fiai vannak (Lk 7:35). ...ennélfogva a szent szellem sem válik szellemszeméllyé a megszemélyesítés által” (i. m. 21k).

Erre a következőket válaszolom: A Biblia valóban megszemélyesít ilyen fogalmakat, mint „bölcsesség”, „bűn” és „halál”. Ez a tény azonban nem szól az ellen, hogy emellett *valódi személyek* is vannak,

mint például a Szentlélek, természetesen valódi személyes jellemzőkkel.

Ha az ilyen fogalmak mint bűn stb. megszemélyesítésénél nem stílusesszokról lenne szó, mondhatnánk: A „visszaélés” nem szünteti meg a használatot (azaz, a valóságos személyek személyként való megjelölését).

Jehova Tanúi ennyitől még nem adják meg magukat. Ezt írják:

„Még azokban a bibliai szövegekben is, ahol a szent szellem szól, egyéb szövegekből kitűnik, hogy ezt vagy embereken vagy angyalokon keresztül teszi (Mt 10:19.20; Csel 4:24.25; 28:25; Zsid 2:2). A szellem működését ilyen esetekben a rádióhullámokhoz lehet hasonlítani, amelyek egyik személytől egy messzi távolságban lévő másik személyhez képesek üzenetet továbbítani.” („Háromság” 22. o.).

Itt is vissza lehet kérdezni: Ha a Lélek embereken keresztül beszél, akkor miért ne legyen személy? Az ellenkezője igaz: Éppen *mivel* személy – persze láthatatlan és térben nem korlátozott – az isteni Szentháromság harmadik személyeként –, beszélhet emberekhez, amint ezt az Örtorony Társulat által említett és még sok más bibliai szöveg mutatja. *Mivel* személy, szállást vehet azokban az emberekben, akik szeretik Istent, de vissza is vonulhat, ha megszorítják –, és természetesen beszélhet és cselekedhet is általuk, amíg bennük lakozik.

Személytelen erő-e a Szentlélek – vagy azonos-e a személyes Istennel, a világ teremtőjével? A kérdés egyértelműen megválaszolható: A Szentlélek *Isten*, nem pedig erő. A Szentlélek hatása által azonban – még jobban: Szentlélekként mutatja meg erejét Isten a földön, azután, hogy a Fiú az Atya mellé megdicsőült. Ennélfogva „a Szentlélek erejének hatásáról” is beszélhetünk. De – hogy még egyszer világossá tegyük –, a Szentlélek nem személytelen erő, hanem a személyes Isten, aki az isteni Háromság harmadik személyeként kinyilvánítja erejét a gyülekezetben. Jézus nem sokkal megfeszítése előtt így szólt tanítványaihoz:

„...jobb nektek, ha én elmegyek, mert ha nem megyek el, a Pártfogó (*ho paraklétosz*) nem jön el hozzátok, ha pedig elmegyek, elküldöm őt hozzátok. És amikor eljön, leleplezi a világ előtt, hogy mi a bűn, mi az igazság és mi az ítélet. A bűn az, hogy nem hisznek énbem-

nem; az igazság az, hogy én az Atyához megyek, és többé nem láttok engem; az ítélet pedig az, hogy e világ fejedelme megítéltetett. Még sok mindent kellene mondanom nektek, de most nem tudjátok elviselni: amikor azonban eljön ő, az igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra. Mert nem önmagától szól, hanem azokat mondja, amiket hall, és az eljövendő dolgokat is kijelenti nektek. Ő engem fog dicsőíteni, mert az enyémből merít, és azt jelenti ki nektek. Mindaz, ami az Atyáé, az enyém; ezért mondtam, hogy az enyémből merít, és azt jelenti ki nektek” (Jn 16,7-15).

Itt – mint más említett bibliai szövegekben is –, állandóan személyes kategóriákkal találkozunk. Isten és a Szentlélek azonosságáról záró bizonyítékként Anániás és Szafira történetére utalok:

„Egy ember, név szerint Anániás, feleségével, Szafirával együtt eladott egy birtokot, és árából feleségének tudtával félretett magának, egy részét pedig elvitte, és az apostolok lába elé tette. Péter azonban így szólt: ‘Anániás, miért szállta meg a Sátán a szívedet, hogy *hazudj a Szentléleknek*, és félretegyél magadnak a föld árából? Ha megmaradt volna, nem neked maradt volna-e meg, és miután eladtad, nem te rendelkeztl-e az árával? Mi indította szívedet ilyen cselekedetre? Nem embereknek *hazudtál*, hanem az *Istennek*’” (Csel 5,1-4).

Ezek a kijelentések: „*hogy hazudj a Szentléleknek*” és „*hazudtál ...Istennek*” teljesen párhuzamosak, így nem lehet kétséges, hogy a Szentlélek – Isten.

A Szentháromság a Bibliában – áttekintés

Ha a Bibliát a Szentháromságra tekintettel olvassuk, mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a „Háromság”, „Három-Egy” stb. *kifejezés* sehol sem fordul elő. A kifejezést feltehetően Antiókhiai Teofilosz alkotta Kr. u. 180 körül, és hamarosan Tertullianus bontakoztatta ki. Az azonban, hogy a fogalom nem fordul elő, semmiképpen sem zárja ki, hogy az *ügy*, amelyet fed, ne fejeződjön ki sok helyen világosan a Szentírásban.

Mindenekelőtt a „*trinitárius formulákra*” (Atya, Fiú, Szentlélek), *leírásokra* vagy *elbeszélésekre* kell emlékeztetnünk, ezek többször megtalálhatók az Újszövetségben, például Mt 3,16k; 28,19; 1Kor

12,4-6; 2Kor 13,13; Ef 4,3-6; 1Pt 1,2; Zsid 10,29-31; Júd 20-21; Jel 1,4k. Atya, Fiú, Szentlélek együtt szerepel, vagy pedig (Háromságon belüli) cselekvésüket egymásra vonatkoztatva írja le. További ide vonatkozó helyek például Mk 1,9-11; Lk 1,35; 3,21k; Jn 3,34-36; 14,26; 16,13-15; Csel 2,32kk; Róm 15,16.30; 2Kor 3,4-6; Ef 1,13k; 2,18-22; 3,14-17; 2Tesz 2,13k; 1Tim 3,15k; Zsid 9,14.

A következőkben azokat a bibliai helyeket tekintjük át, amelyek azt mutatják, hogy *JHVH és Jézus egyek*. Ez az egység azokból a tulajdonságokból lesz világos, amelyek közösek JHVH-nál és Jézusnál. A kijelentések és a bibliai helyek tömkelegéből csak rövid válogatást tudunk adni:

JHVH Isten (1Móz 1,1; 5Móz 6,4; Zsolt 45,6k) – és Jézus Isten (Jn 1,1.18; 20,28; Róm 9,5; Tit 2,13; Zsid 1,8; 2Pt 1,1).

JHVH a dicsőség Ura (1Móz 15,7; 2Móz 20,2; 4Móz 6,24kk; 5Móz 6,4) – és Jézus a dicsőség Ura (Mk 12,35kk; Lk 2,11; Jn 20,28; Csel 2,36; 10,36; Róm 10,9; 1Kor 8,5k; 12,3; 16,22; 2Kor 4,5; Fil 2,11; 1Pt 2,3; 3,15; Jk 2,1).

JHVH az Első és az Utolsó, Alfa és Ómega (Ézs 41,4; 48,12; Jel 1,8) – és Jézus az Első és Utolsó, Alfa és Ómega (Jel 1,17k; 2,8; 22,12-16).

JHVH megmentő és szabadító (Zsolt 130,7k; Ézs 43,3.11; 48,17; 54,5; 63,8k; Lk 1,47; 1Tim 4,10) – és Jézus megmentő és szabadító (Mt 1,21; Lk 2,11; Jn 1,19; 4,42; Csel 20,28; Ef 1,7; Tit 2,13; Zsid 5,9; 9,12).

JHVH mennyei Király (Zsolt 95,3; Ézs 43,15; 1Tim 6,14-16) – és Jézus mennyei Király (Jel 17,14; 19,16).

JHVH mennyei Bíró (1Móz 18,25; Zsolt 50,4.6; 96,13; Róm 14,10) – és Jézus mennyei Bíró (Jn 5,22; 2Kor 5,10; 2Tim 4,1).

JHVH Teremtő (1Móz 1,1; Jób 33,4; Zsolt 95,5k; 102,26; Ézs 40,29) – és Jézus Teremtő (Jn 1,2kk; Kol 1,15-28; Zsid 1,1kk).

JHVH öröktől fogva létezik (1Móz 1,1; 2Móz 3,15; Zsolt 90,2; Dán 6,27; Róm 1,20) – és Jézus öröktől fogva létezik (Jn 1,1; 8,58; 12,41; 17,5; 1Kor 10,4; Fil 2,6; Zsid 9,26; 13,8; Júd 25).

JHVH megbocsátja a bűnöket (2Móz 34,6k; Neh 9,17; Dán 9,9; Jón 4,2) – és Jézus megbocsátja a bűnöket (Mt 2,1-12; Csel 5,31; 26,18; Kol 2,13; 3,13).

JHVH halottakat támaszt fel (1Sám 2,6; Mt 22,31k; Jn 5,21; Csel 2,24; 3,15; Róm 4,24; 2Kor 1,9) – és Jézus (a végítéletben is!) halottakat támaszt fel (Lk 7,11kk; Jn 5,21; 6,40; 11,39kk).

JHVH az angyalok és az emberek dicséretét és imádatát fogadja (5Móz 32,43; Zsolt 22,28; 66,4; 95,6; 97,7; 99,9; Ézs 45,23; Jel 14,7; 19,10) – és Jézus az angyalok és az emberek dicséretét és imádatát fogadja (Mt 2,2; 14,33; 28,9.17; Jn 5,23; 20,28; Csel 1,24; 7,59k; 9,10kk; 1Kor 1,2; 16,22; 2Kor 12,8; Fil 2,10k; Zsid 1,6; Jel 5,8kk).

Ehhez járul még egy sor közös állítás és tulajdonság, mint „világosság”, „szikla”, „Pásztor”, „életadó” és „mindenütt jelenvaló” (v. ö. Harris 1992, 315kk; McDowell/Larson 1985,20-79). Az is feltűnő, hogy Jézus „én vagyok” szavai János evangéliumában közvetlenül a JHVH névre utalnak. Az újszövetséges Rudolf Schnackenburg így látja: „Az az ószövetségi igehely, amely Jézus kijelentése mögött van, valószínűleg 2Móz 3,14, ahol Isten ‘vagyok, aki vagyok’-nak tanúsítja magát, a Septuaginta ezt *ego eimi ho ón*-nal adja vissza (Schnackenburg II/1971, 300. o.). Az újszövetséges Murray L. Harris a „*Jesus as God*” (Jézus mint Isten) témával kapcsolatos összes bibliai hely átfogó egezetikai vizsgálatának eredményeként a következőket állapítja meg:

„Biztos, hogy a *'theosz'* (Isten) fogalmát Jn 1,1 és 20,28 Jézus Krisztusra alkalmazza. Nagyon valószínű, hogy Róm 9,5; Tit 2,13; Zsid 1,8 és 2Pt 1,1 is Jézus Krisztusra vonatkozik, továbbá Jn 1,18 is... Ha Jézust *'theosz'*-nak (Isten), vagy *'ho theosz'*-nak (az Isten) nevezi, ez arra szolgál, hogy *expressis verbis* hangsúlyozza istenségét. A Krisztus istenségéről szóló újszövetségi tanítás azonban bizonyára nem ama helyek számán áll vagy bukik, amelyek *'theosz'*-nak nevezik Jézust. Sőt, ha sohasem vonatkoztatná Jézusra a címet, istensége akkor is nyilvánvaló lenne. Kizárólag Istennek kijáró funkciókat lát el: a teremtéskor, a bűnök megbocsátásakor és a végítéletkor. Hozzá intézik a kérő imádságokat. Minden isteni tulajdonság a sajátja. Számos címet visel, amelyek az Ószövetségben JHVH-ra vonatkoznak” (Harris 1992, 271. és 293. o.).

A szentháromságtan, ahogyan az itt összefoglalt, továbbá a következőkben még részletesebben kifejtendő bibliai kijelentésekből adódik, a következőképpen fogalmazható meg: Csak egyetlen igaz Isten

létezik (monoteizmus). Úgy működik, és úgy nyilatkozik meg, mint Atya, Fiú és Szentlélek. Az Atya Isten, a Fiú Isten, a Szentlélek Isten – *lényegileg létezően, mégis három személyben nyilvánvaló*. Jézusnak földi élete során két természete volt: valóságos istenség és valóságos emberség. *Valóságos ember* volt. Gyermekből felnőtt férfi lett, éhes és szomjas, fáradt és álmos is volt, örömet és bánatot érzett. Testi és lelki fájdalmat szenvedett, végül pedig a halált (ld. Mt 2,1; Lk 4,2; 19,41; Jn 4,6; 13,21; 19,28.30 stb.). Mégis ugyanakkor *valóságos Isten* volt, és az is; amint a fenti állítások mutatják. Hatalma volt a természet felett, ismerte az emberek gondolatait, megbocsátotta a bűnöket, csodálatosan gyógyított betegeket, és halottakat támasztott fel. Mindegyik evangélium tele van ilyen beszámolókkal.

Mégis annyiban különbözött Istentől, az Atyától, hogy földi léte folyamán részben alá volt vetve e lét határainak: Ebben az időben nem volt mindenható, mindenütt jelenlévő és mindentudó, hanem önként vette magára ezeket a tulajdonságokat (*kenózis*, ld. ott). Emberré létele előtt másképpen volt, és feltámadása, az Atyához való felmagasztalása után megint másképp lett. Ezért emberi életének idejét találóan nevezik „*status exinanitionis*”-nak (az istenség önküresítésének, önmegalázásának – ld. később). Ahol nem figyelnek erre, ott olyan félreértések keletkeznek, mint az ariánusoknál és Jehova Tanúinál.

Murray J. Harris az Atya, Fiú, Szentlélek „*szubsztanciális egységéről*” és „*személyes különbözőségéről*” beszél. Ezt mondja:

„Jézust, bár '*theosz*' (Isten), sohasem nevezik '*patér*'-nak (Atya), vagy '*küriosz ho theosz*'-nak (=JHVH Elohim), vagy '*ho monosz aléthinosz theosz*'-nak (az egyetlen igaz Isten). A binitárius vagy trinitárius szakaszokban vagy megfogalmazásokban mindig csak az Atyát, de sohasem a Fiút (vagy a Szentlelket) nevezik „*ho theosz*”-nak (például binitárius: 1Kor 1,3; 8,6; trinitárius: 1Kor 12,4-6; 2Kor 1,21-22; 13,14)” (Harris 1992, 275. o.).

A Szentháromság értelmezéséhez részletesebben is nézzük meg a lényeges bibliai szakaszokat.

Filippi 2,6-11

„...mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgálai formát vett fel, emberekhez hasonlóná lett, és magatartásában is embernek bizonyult; megalázta magát, és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért fel is magasztalta őt Isten mindenek fölé, és azt a nevet adományozta neki, amely minden névnél nagyobb, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyeieké, földieké és földalattiaké; és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.”

Ez a teológiai kutatásban gyakran „az ősgyülekezet korai Krisztushimnuszának” tekintett fontos ige világossá teszi, hogy Jézus Krisztus eredetileg Isten „*morfé*”-jában (formájában) volt: „*en morfé theou hüparhón*”. Az a „*morfé theou*”, amelyet Krisztus visel, „a létet lényege szerint jellemző létmód” (Gnilka, 114. o.). Testté lételeivel Krisztus önként határozta el, hogy aláveti magát az Atya tekintélyének –, nem azért, mert kellett neki, hanem, mert így akarta: „...nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel”. Az előbb említett kiindulás alapján a „*harpagmon*”-nak csak ez a fordítása jön számításba (nem pedig „nem törekedett erőszakkal arra, hogy Istennel egyenlő legyen”, amint az Őrtorony Társulat javasolja, vö.: „Érveljünk az Írásokból” 105. o.). Az, hogy Jézus feladhatta Istennel való egyenlőségét, azt feltételezi, hogy birtokában volt ennek az egyenlőségnek. Isten emberré lett (vö. Jn 1,14). Jézus *rangban*, de nem *természete* szerint vetette alá magát Atyjának. Ez az alávetés semmit sem változtat az Atyával és a Szentlélekkel való lényegbeli egységén.

Jézus tehát birtokolta és birtokolja Isten lényegét, de nem tartott ki isteni helyzete mellett, hanem megüresítette magát, és felvette a „*morfé doulou*”-t („szolgai formát” vagy „rabszolgalétet”). Megtörtént tehát „az isteni lényeg inkarnációja”. „Ha ott Isten létmódja volt, úgy most a rabszolgáé”- A Filippi-himnusz „a preegzisztens útját írja le, aki magától veszi magára az emberi lét rabszolgaságát” (Gnilka, 118 kk).

Jézus ezért tehát csak ember volt, mint az ariánusok és Jehova Tanúi állítják? Semmiképpen sem. Hanem csupán földi létmódja idejére

lemondott Istennel való egyenlőségéről, önként rendelte alá magát az Atyának (*megaláztatás*), és (ahogyan Zsid 4,15-ből látható) ember lett mint mi, mégis bűn nélkül, hogy minket, embereket megváltson. Megtestesülése Istennel való egyenlőségének kiüresítésével (*kenószis*) lett egyenlő (bizonyos isteni tulajdonságok érvényesítéséről lemondott), amelyekben kereszthalála után megint teljes mértékben részesült (*felmagasztalás*). Egykor „minden térd meghajol előtte ...és minden nyelv vallja: Jézus Krisztus Úr” (10-11. v.). Már Athanasius is az ariánusokkal folytatott vitájában részletesen foglalkozott Fil 2,6-11-gyel és a Logosz Jézus Krisztus megaláztatásának és felmagasztalásának szótérelmés (≠üdvteni) jelentőségét hangsúlyozta:

„Ha az Úr nem lett volna emberré, akkor nem lettünk volna megváltva a bűnöktől és nem támadtunk volna fel a halottak közül, hanem holtan a föld alatt maradtunk volna. A mennybe sem magasztaltattunk volna fel, hanem az alvilágban feküdnénk. Miattunk és értünk van így: ‘felmagasztalta’ és ‘adta’” (Az ariánusok ellen I,43).

Fil 2,9-11-ben *Ézs. 45,22-24*-ből vett idézet található:

„Rám figyeljete a föld legvégéről is,
és megszabadultok,
mert én vagyok az Isten, nincs más!
Magamra esküdtem, igazság jött ki számon,
szavam megmásíthatatlan:
Előttem hajol meg minden térd,
rám esküszik minden nyelv,
és ezt mondják rólam:
Csak az Úrnál (*JHVH*) van igazság és erő!
Meggégyenülve mennek hozzá
mind, akik gyűlölték őt.”

A Filippi-himnusz azt mondja: „Jézus nevére minden térd meghajoljon... és minden nyelv vallja: Jézus ...Úr” Itt is világos utalásunk van Jézus Krisztusnak JHVH-val, vagy Istennel, az Atyával való egyenlőségére. Gnika hangsúlyozza:

„Az új irány, amelyet Fil 2,10k ad, abban ... mutatkozik meg, hogy most minden radikálisan Krisztusra helyeződik (át). Minden hódolata *en tó onomati lészou* történik... A kúriosz-címnek az ószövetségi idézettel kapcsolatban az ószövetségi istennévvel egyenértékűnek kell lennie” (127., 129. o.).

Ezekből a megfigyelésekből, amelyeket ezen a Jézus Krisztus istensége és embersége szempontjából döntő textuson végeztünk, a következő eredmény származik, amely a további helyek megértéséhez is alapvetően fontos: Jézus Krisztus isteni és emberi tulajdonságainak viszonya csak *az üdvösség és a kinyilatkoztatás történetének* ismeretében érthető helyesen. *Jézus földi létmódjának idejére nem szabad minden, egyedül az Atya Istennek kijáró állításból kiindulnunk.* Már említettük, hogy a Fiú alárendelte magát az Atyának, és ezért a földön nem mindig élt isteni tudatával, mindenhatóságával, mindenütt való jelenlétével (hanem majd újra, megdicsőülése után). Ebből a – *csak ideigvaló* – alárendeltségből (szubordináció) magyarázhatók meg igen világosan például a következő bibliai szakaszok, amelyeket Jehova Tanúi (többek között) Jézus istenségével szemben vetnek be.

Az Atya – nagyobb Jézusnál?

Jn 14,28-ban Jézus ezt mondja: „Az Atya nagyobb nálam.” Ez az a „parádés” vers, amelyet Jehova Tanúi Jézus teremtettsége mellett felhoznak. De valóban Jézus istensége ellen szól? A szövegösszefüggés világossá teszi, hogy itt az Atya és a Fiú közötti, Szentháromságon belüli cselekvésről van szó: Jézus az Atyától való jöveteléről és a hozzá való visszatéréséről szól. Az Atya nagyobb, hiszen tőle indul ki minden Szentháromságon belüli cselekvés, mert ő az, aki a Fiút és a Szentlelket küldi (vö. Schnackenburg III/1976, 98. o.). Az Atya, Fiú, Szentlélek egységét, továbbá a Fiú és a Szentlélek Atya általi küldését János evangéliumának egész 14. fejezete különösen is hangsúlyozza. Ezért ez a mondat: „Az Atya nagyobb nálam” csak Jézusnak az ugyanebben a fejezetben szereplő kijelentése (9. v.) és más hasonlók alapján helyezhető el megfelelően: „Aki engem lát, látja az Atyát”. A Fiú Atyának való alárendelése megüresítése földi létmódjának idejére nem szünteti meg istenségét. „Minőségileg Isten volt, testben kinyi-

latkoztatva, míg emberként mennyiségileg korlátozott volt” (Martin 1985, 119. o.)

Jn 5,19: „Meggzóalalt tehát Jézus és ezeket mondta nekik: ‘Bizony, bizony, mondom néktek: a Fiú önmagától semmit sem tehet, csak ha látja, hogy mit tesz az Atya; mert amit ő tesz, azt teszi a Fiú is, hozzá hasonló módon.’ Itt is (mint sok más hasonló helyen) Jézus az Atyától való teljes függőségét hangsúlyozza földi élete folyamán, amely önkéntes alárendeléséből származik. A következő versek világossá teszük azonban, hogy Jézus ugyanúgy Isten mint Atyja: „Mert ahogy az Atya feltámasztja a halottakat, és életre kelti őket, úgy a Fiú is életre kelti azokat, akiket akar. Az Atya nem is ítéel senkit, hanem az ítéletet egészen a Fiúnak adta át, *hogy mindenki úgy tisztelje a Fiút, ahogyan az Atyát tisztelik.* Aki nem tiszteli a Fiút, az nem tiszteli az Atyát sem, aki őt elküldte (21kk).

Mk 13,32: „Azt a napot viszont, vagy azt az órát [a világ végét és a végítéletét] senki sem tudja, sem az angyalok az égben, sem a Fiú, hanem csak az Atya”. Itt mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a kéziratok többségében az „*oude ho hüiosz*” (a Fiú sem) hiányzik. A Nestle-Aland görög szövege persze a *lectio difficilior* (nehezebb olvasásmód) mellett dönt, és az „*oude ho hüiosz*”-t felveszi a főszövegbe, mivel fontos kéziratok, mint a Vatikáni Kódex, tartalmazzák. Ha abból indulunk ki, hogy az „*oude ho hüiosz*” az eredeti szöveghez tartozik, akkor az alábbi tartalmi következtetés adódik: Jézus *birtokában volt* a tudásnak eljövetele módjáról és a világ végéről. Sok-sok jelet említett tanítványainak, amelyek megelőzik ezeket az eseményeket (Mt 24 par). Annak „a napnak és órának”, amikor ezek *pontosan* bekövetkeznek, az „állandó éberségre” figyelmeztetett tanítványok előtt (Mt 24,32 kk; 25 par) mégis rejtve kell maradniuk. A tartalmilag hasonló Csel 1,7-ben Jézus ezt mondja: „Nem a ti dolgotok (*‘ouk hüimón esztin’*), hogy (olyan) időkről (*‘kairousz’*) és alkalmakról (*‘kronousz’*) tudjatok... A végső események idejének az Atya akaratában elrejtve kell maradniuk. Már a XVII. századi kenózis-vitában a tübingeni és a giesseni teológiai karok arról vitakoztak ilyen igehe-lyek kapcsán, hogy Jézusnak valóban nem volt-e tudomása a vég időpontjáról (*kenószisz*), vagy csak nem akarta továbbadni tanítványainak az információt, hanem elrejtteni előlük (*krüpszisz*). Mk 13,32 alapján

az első tűnik valószínűbbnek. Ez megintcsak Jézus emberré lételével, a szolgálaként önként vállalt korlátokkal magyarázható.

1Kor 15,28: „Amikor pedig majd alávettetett neki minden, akkor maga a Fiú is aláveti magát annak, aki alávetett neki mindent, hogy Isten legyen minden mindenekben.” – Ez a hely (amint Jn 17,3; 20,17; 1Kor 11,3 és az Újszövetség hasonló kijelentései) csak az üdvrend felől („status oeconomiae” – az üdvrendek állapota) és a Szentháromságon belülről (az isteni személyek kölcsönös viszonya) érthetők helyesen. Isten, az Atya minden teremtmény fölé helyezte Fiát, „mindent az ő lába alá vetett (27. v.). Ez azonban csak a dolgok végső beteljesüléséig tartó időre érvényes. A végén a Fiú mindent átad az Atyának, aki mindent alávetett neki, és ő maga is örökké gyakorolja fiúi helyzetét („alárendelés”), amelyet már a világ alapjának megvetése előtt az Atyához viszonyítva elfoglalt. Különben nem lenne Fiú – mégha az Atya által öröktől, kezdet nélkül nemzve is –, és ezzel isteni lényegű. (Vagyis Jézus csak Fiú voltában különbözik – ezt fejezi ki „az Atya által öröktől, kezdet nélkül nemzve” –, egyébként ugyanazt az isteni lényegét, hatalmat birtokolja, „öröktől, kezdet nélkül” – a kiadó.)

János 1,1-3

„Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött.”

Ezek a versek az Őrtorony Társulat Új Világ Fordításában a következőképpen hangzanak (figyeljünk a kis és nagybetűkre):

„Kezdetben volt a Szó, és a Szó Istennél volt, és isten volt a Szó. Ez kezdetben Istennél volt. Minden dolog általa jött létre, és nélküle egy dolog sem jött létre”.

Az ÚVF különbséget tesz Isten (= „Jehova”) és „egy isten” (= Mihály arkangyal alias a Logosz Jézus alias Jehova első teremtménye vagy szócsöve). Hogyan indokolják Jn 1,1-nek ezt a fordítását? Részletesen idézem a „Kell-e hinned a Háromságban?” című Őrtorony-iratból:

„A János 1:1-ben a görög *the.os'* (isten) főnévnek kétféle előfordulása van. Az első a Mindenható Istenre utal, akinél volt a Szó ('és a

Szó [*lo'gos*] az Istennél volt [*the.os'* egyik formája]”). Ezt az első *the.os'*-t a görögben a határozott névelő egyik formája a *ton* (az) szó előzi meg, amely egy megkülönböztetett azonosságra utal, ebben az esetben a Mindenható Istenre (‘és a Szó [az] Istennél volt’).

Másfelől a második *the.os* szó előtt a János 1.1-ben nincs határozott névelő. Szó szerinti visszaadásban így olvasható: ‘és isten volt a Szó’. Amint láttuk, sok fordítás ezt a második *the.os'*-t (ami főnévi állítmányi kiegészítő) ‘isteninek’, ‘istenszerűnek’ vagy ‘egy istennek’ adja vissza. Milyen alapon?

A görög koiné nyelvben volt határozott névelő (‘az’), de hiányzott a határozatlan névelő (‘egy’). Ha tehát a főnévi állítmányi kiegészítő nem előzi meg határozatlan névelő, akkor az a szövegösszefüggéstől függően lehet határozatlan értelmű.

A *Journal of Biblical Literature* (Bibliai irodalmi újság) című folyóirat azt mondja, hogy ‘az olyan kifejezések, amelyekben nem áll az ige előtt határozott névelős főnév [azaz, amelyek főnévi állítmány kiegészítők], elsősorban jelzői értelműek’. Ahogyan a *Journal* megjegyzi, ez azt jelzi, hogy a *lo'gos* hasonlíthat egy istenhez. A János 1:1-ről még elmondja: ‘Annyira nyilvánvaló itt a jelzői állítmány kiegészítő szerep, hogy a főnév [*the.os'*] nem tekinthető határozottnak.”

Így a János 1,1 verse kiemeli a Szó természetét, amely ‘isteni’, ‘istenszerű’, vagyis ‘egy isten’ volt, de nem maga a Mindenható Isten. Ez összhangban van számos írásszöveggel, amely azt mutatja, hogy Jézus, akinek neve itt ‘a Szó’, Isten engedelmes és alárendelt Szócsöve volt, akit Feljebbvalója, a Mindenható Isten a földre küldött” (27. o.).

Eddig az Őrtony-idézet. Úgy érvelnek tehát, hogy Jn 1,1 fordításának a teljes bibliai szövegösszefüggésből kell adódnia. Ez helyes. De éppen mivel helyes, Jehova Tanúinak fordítása hamis. Mivel, amint már rámutattam, a teljes Biblia összefüggéséből egyértelműen kiderül, hogy Jézus a mindenható Isten második személye. Jehova Tanúi tehát nem meggyőzőek a kontextusra való hivatkozással.

Így marad az a kérdés, hogy Jn 1,1-3 maga mit mond. Ennek kutatását kezdjük el a legelején. János evangéliuma a súlyos mondattal kezdődik: „*En arché én ho logosz*” („Kezdetben volt az Ige”). Ez az „*én*” mindig az egyik fő érv volt az ariánusok ellen (vö. Zahn 1921,

48. o.). Eltérően attól, ami „*lett*”, a Logosz öröktől fogva „*volt*”. A mennytől és a földtől (IMóz 1,1) és persze a bölcsességtől (Péld 8,22), amelyek mind teremtve lettek, „nyugvó és tartós létében”, örök fennállásában különböznek. (Protestáns igemagyarázók közül is egyesek tévesen azonosították a bölcsességet – amely teremtmény – a Logosszal – a kiadó.) Az „*arché*” éppen a kezdetet jelöli. Zahn is gondol „arra a lehetőségre, hogy a Logosz, mint első ami lett, a teremtett dolgok csúcán áll, és hogy keletkezése minden változás és történet kezdete lenne”, utána azonban megállapítja:

Ez azonban az *en arché én* miatt félreérthetetlenül ki van zárva, annál is inkább, mivel a négyszeri, mint a 2. vers mutatja, ugyanarra az időpontra (*en arché*) vonatkozó *én*-t háromszori, a minden létrejött-ről mondott *egeneto* vagy *gegonen* vált fel a 3. versben (uo.).

A Logosz Jézus Krisztus tehát már akkor létezett, amikor „minden, ami lett, lenni kezdődött”, létezése megelőzi „minden alakuló és lett létezését”. Így olyan „idő előtti, örökkévaló lett” birtokában van, amilyen csak a mindenható Istennek jár. A Logosz ezáltal az örök, nem teremtett Isten. Nem a teremtmények oldalához tartozik, hanem Istenéhez, az Atyához és Teremtőhöz, akihez a minden idő előtt született Fiúként viszonyul.

Sőt Zahn még azt is hozzáteszi (vö. Harris 1992, 54kk, 310kk), hogy a „*kai theosz én ho logosz*” félreérthető lenne, ha elszigetelten néznénk – ha nem lenne előtte az „*en arché én ho logosz*”, ami világosan meghatározza a rá következő szöveg mondanivalóját:

„Az *en arché én ho logosz* és a 3. vers utáni mondatok nélkül a *theosz én* nem zárna ki azt a gondolatot, hogy a Logosz mint a szellemi világ más tagjai, teremtmény.” Viszont „az *en arché én* és benne a logosz kezdet nélküli vagy örökkévaló léte gondolatának megismétlésével a *houtosz*-szal újra elővett *theosz én ho logosz* is közelebről meghatározott. Az alakulás kezdetén már létező és az Istennel (*ho theosz*) eleven kapcsolatban álló Logosznak nem Isten teremtő cselekvése következtében lett többé-kevésbé része az isteni természetben, hanem saját és tulajdon természeteként öröktől fogva birtokolja” (Zahn, i. m. 46 kk).

Az összefüggés segítségével végzett *tartalmi* tisztázás után még a *nyelvi* kérdés marad: Hogyan fordítandó a „*kai theosz én ho logosz*”

mondat – „és Isten volt az Ige”, vagy „és egy isten volt az Ige”? A válasz a koiné-görög – Jehova Tanúi számára is ismert – nyelvtani szabályából adódik, amelyet E. C. Colwell (Journal of Biblical Literature 52 [1933]) fogalmazott meg (vö. Blass/Debrunner 1984, §273, 223k; Hoffmann/von Siebenthal 199, §135c, 185. o.). A „Kell-e hinned a Háromságban?” című Őrtony-iratban ezt mondják:

„Colwell ... azt állította, hogy a görögben ‘a főnévi állítmánykiegészítőnek akkor van [határozott] névelője, ha az ige után áll, de nem kell [határozott névelő], ha az ige előtt áll. Ezen azt érti, hogy a főnévi állítmányi kiegészítőt, amely az ígét megelőzi, úgy kell érteni, mintha ott lenne előtte (‘az’) határozott névelő. A János 1:1-ben a második főnév (*the.os*’) állítmánykiegészítőként megelőzi az ígét – ‘és [*the.os*’] volt a Szó’. Colwell azt állítja, hogy a János 1:1-et helyesen így kellene érteni: ‘és [az] Isten volt a Szó’” (28. o.).

Jehova Tanúi tehát azt írják, hogy a főnévi állítmánykiegészítő az ige előtt *határozatlanul* is (egy) használható. Magára Colwellre hivatkoznak, aki azt mondta: az állítmánykiegészítő „ebben a helyzetben csak akkor határozatlan... ha az összefüggés ezt megkívánja.” Ehhez csatlakoznak kérdésükkel:

„Megkívánja-e a János 1:1-ben a szövegösszefüggés a határozatlan névelőt? Igen, mert az egész Biblia arról tanúskodik, hogy Jézus nem azonos a Mindenható Istennel” (uo.).

Amint láttuk, a teljes bibliai és a közvetlen összefüggés alapján éppen az ellenkezője igaz.

Egyáltalán miért használja Jn 1,1-ben ezt a szokatlan konstrukciót (névelő nélküli főnév, mint ige előtti állítmánykiegészítő)? Csak azért, hogy kiemelje a Logosz Jézus Krisztus *különlegességét* a teremtményekkel szemben. Ez a különlegesség pedig nem más, mint istensége: „...és Isten/isten volt az ige.”

Bár az Ige *Isten*, mégis *megkülönbözteti* Istentől, az Atyától. Ezért található meg Jn 1,1-ben kiegészítésként ez a megfogalmazás: „...az Ige Istennél volt”. Bár Jézus, a Logosz egylényegű az Atyával, más feladata és funkciója van. Az ún. patrippassziánusok hibája az volt, hogy állításuk szerint az Atya szenvedett a kereszten. Ezzel szemben a Fiú az, akit az Atya értünk, helyettünk halálra adott (Mt 27,46; Jn 3,16). A Fiú nem csak a kereszthalálban, hanem örökkévalóságtól

fogva gyakorol az Atyától eltérő funkciókat, amennyiben az Atya „minden dolgot” általa mint a *logosz* által „csinált” (Jn 1,3). Atya, Fiú és Szentlélek tehát világosan megkülönböztetendők, de nem választhatók el egymástól. Jézus – Isten. János evangéliuma a Jézus istenségéről szóló hitvallással kezdődik (1,1), és vele is végződik (20,28 – ld. alább).

János 10,30

Jézus mondja: „Én és az Atya egy vagyunk.”

Jehova Tanúi úgy érvelnek, hogy az „egy” (görögül *hen*) nem Jézus istenségét jelzi, hanem csak a *meggyőződés* és az *akarat* egységét Jehova és Jézus között:

Az Atya és a Fiú „gondolatmenetben és szándékban” egyek. Az „egy” (*hen*) szó semlegesnemű... ami az együttműködésben való egységüket jelzi” („Háromság” 24. o.). Jézus és Jehova „egyek a szellemben... egyek a szándékban és célban, egyek a harmonikus cselekvésben”. Éppen ezért úgy egyek, „ahogyan Jézus később az Atyához imádkozott, hogy az egyház, az ő utódja eggyé legyen vele” (Rutherford: Isten hárfája, 93. o.).

Valóban nincsen szó *többről* mint akarat- és cselekvésbeli egységről? Dehogynem! Ez pedig a zsidók reakciójából érthető, akik mégiscsak megértették Jézus kijelentését: „Ekkor... köveket vittek oda a zsidók, hogy megkövezzék ... és így feleltek neki: ‘Nem jó cselekedetért kövezünk meg téged, hanem káromlásért, és azért, hogy te *ember* létedre *Istenné teszed magad*’” (31.33. v.). Jézus kijelentését úgy értették, hogy Istennel teszi magát egyenlővé, és bizonyosan ő is így gondolta.

A semlegesnemű „*hen*” – a hímnemű „*heisz*”-szel szemben arra mutat, hogy nem az isteni *személyek*, hanem az isteni *lényeg* azonosításáról van szó. Ha nem figyelnek erre, akkor a patriszianizmus (az Atya szenvedett a kereszten, ld. fent) veszélye fenyeget.

Jézust csak azért érthette az istenkáromlás vádja, mivel az Atya isteni lényegével való egységét hangsúlyozta, és ezért érezte magát az első hallásra meglepő bizonyítási eljárásra kényszerítve, amely a 30-38. v-ben következik. Ott azt fejt ki, hogy ha a zsidók már „*istenek*-

ként” jellemezhetek embereket (bírákat, vö. Zsolt 82,6), akkor neki sokkal inkább joga van ahhoz, hogy „Istennek” nevezze magát. „Csak az az állítás, hogy ő egy az Atyával, és hogy ezért, aki az ő kezében van, ezzel együtt Isten kezében is van, idézte elő azt a vádat, hogy Istenné teszi magát, és Istent káromolja (29-33. v.). Mivel Jézus nem vonhatja vissza ezeket a bizonyágtételeket, és nem is akarja, olyan bizonyítékot ad elő, amely arra irányul, hogy káromlás nélkül ‘*theosz*’-nak nevezheti magát (Zahn 1921, 471. o.). Hiszen megdicsőülésének és teljes kinyilatkoztatásának órája még nem jött el. Ez csak feltámadása után történt.

János 20,28

Tamás így szólt a feltámadott Úr Jézus Krisztushoz: „Én Uram és én Istenem!”

Ez az egyik legfontosabb olyan hely az Újszövetségben, amely világosan Istennek mondja Jézust. Ezért az Őrtorony Társulatnak elég nehezen megy az átértelmezés. A „Kell-e hinned a Háromságban?” így fejtegeti:

„Tamás számára Jézus olyan volt, mint ‘egy isten’, különösen is ha arra a csodálatos körülményre is gondolunk, amely kiváltotta belőle ezt a felkiáltást. Egyes tudósok vélekedése szerint Tamás egyszerűen csak felkiáltott érzelmi meglepetésében Jézushoz fordulva, de valójában Istenhez intézve szavait. Bármelyik esetet vesszük is alapul, Tamás nem gondolta Jézus Mindenható Istennek, hiszen ő is és a többi apostol is tudta, hogy Jézus soha nem tartotta magát Istennek, hanem azt tanította, hogy egyedül Jehova ‘az egyedüli igaz Isten’ (János 17:3)” (29. o.).

A kétkedő Tamás és a feltámadott Jézus találkozásának ez a magyarázata a legteljesebben elbeszél a bibliai szöveg mellett. Pedig a szöveg összefüggésében az a történet célja, hogy leírja Tamás útját a kétkedéstől a *Jézusban*, mint Feltámadottban való hitig. A feltámadott Úr ezért felel így Tamás felkiáltására: „Mivel látsz engem Tamás, hiszel; boldogok, akik nem látnak és hisznek”. Jézus tehát *megeősíti* Tamás hitét, amelyet hitvalló felkiáltásában fejezett ki, és amely a kétszeresen hangsúlyozott *én...-mmel* csak a közvetlenül előtte álló

Jézusra, (nem pedig Istenre, az Atyára) vonatkozhatott (vö. Harris 1992, 108kk). Azokkal az állításokkal, hogy Jézus csak „egy” Isten, és hogy az Újszövetség nem beszél Jézus istenségéről, az imént már foglalkoztunk.

Még egy további fontos tudnivalónk van: Az „*én Uram és én Istenem*” az Ószövetség gyakori kifejezése, állandósult *imádságos megszólítása Istennek, az Atyának* (például 2Sám 7,28; 1Kir 18,39; Zsolt 35,23; 50,3; Jer 31,18; Zak 13,9). Mivel ez a hitvallásos és imádságos megszólítás *Jézusra* vonatkozik, ez megintcsak az Istennel való lényegi egységét mutatja. Harris így foglalja össze:

„Amennyiben Tamás magától mondta ezt a hitvallást, elismerte Jézus uralmát a földi és a mennyei birodalmak, továbbá a saját élete fölött (*ho kúriosz mou*), ugyanígy Jézus lényegi az Atyával, ami igazolta Jézus iránti tiszteletét (*ho theosz mou*). Ezekben a versekben tehát a *kúriosz* és a *theosz* címek, és nem tulajdonnevek. Az első közvetve, a második pedig közvetlenül hangsúlyozza a feltámadott Jézus lényegi istenségét” (Harris 1992, 10. o.).

Kolossé 1,15

„Ő a láthatatlan Isten képe (képmása), a teremtmények között az elsősülött.”

„Ő a láthatatlan Isten képe, minden teremtés elsősülöttje” (ÚVF).

Az új protestáns fordítás (Luther és Károli is) a Teremtő oldalán látja Krisztust – időben *minden* teremtés előtt – az ő „képmásaként” állni. Az Új Világ Fordítás a teremtmények oldalára állítja –, és Isten egyszerű „képét” ismeri fel benne. Hogyan magyarázzák ezt a felfogást a „Háromság”-iratban? Így:

„...a Biblia világosan kijelenti, hogy Jézus, emberi léte előtt, egy teremtett szellemi lény volt, az angyalokhoz hasonlóan, akik szintén Isten által teremtett szellemi lények. Sem az angyalok, sem Jézus nem léteztek megteremtésük előtt.

Jézus, emberi léte előtt ‘minden teremtés elsősülöttje’ volt (Kolossé 1,15, *B.–D., NJB*). Ő volt „Isten teremtésének a kezdete” (Jelenések 3,14, *Revideált Standard, Katolikus fordítás*). ... Igen, Jézust Isten teremtette, Isten láthatatlan teremtésének a ‘kezdetén’.”

„E mestermunkása vagy ifjabb partnere révén teremtett a Mindenható Isten minden más dolgot” (29. o.).

A „más” szót, amely az imént idézett mondatban szerepel, az ÚVF kiadója Kol 1,16k-be is beillesztette, noha a görög Újszövetségben nem található. Ezzel azt a gondolatot nyomatékosítja, hogy Jézus az első sok „más” „teremtmény” között. Amint már a „Biblia” című részben láthattuk, az ilyen szövegtoldások illegitímek, és semmit sem bizonyítanak.

A 15. versben a görögben „*prótotosz*” szerepel. A „*prótotosz*” „*elsőszülöttet*”, de nem „*elsőként teremtettet*” jelent. Ha Jézus teremtény lenne, akkor is „*elsőként teremtettnek*” („*prótoztosztosz*”) -nak kellene állnia. Az „*elsőszülött*” azonban a „*monogenezs*” -szel (egyszülött) van rokonságban, és Isten minden idő előtt nemzett Fiát jelöli.

Döntő, hogy a „*paszész ktiszeosz*” -t milyen fajta genitivusznak tekintjük: „*prótotosz pászész ktiszeosz*”: „*Minden teremtés/teremtény elsőszülöttje* (mint részük: genitivus partitivus – vagy hozzájuk való viszonyában: genitivus relationis) – vagy „*minden teremtény előtt az elsőszülött*” (időbeli összehasonlításban hozzájuk képest genitivus comparativus). A választ csakis a szövegösszefüggés adhatja meg, különösen is az „*eikón tou theou*” (Isten képmása) jelentése. Ez a fogalom azt mondja, hogy Krisztus képviseli Istent a világban. „Isten képeként Krisztus nem marad el a képmás gazdájától, ... hanem egészen Isten oldalán áll... Aki Krisztusról beszél, Istenről beszél. Krisztus preegzisztensként *eikón*, aki a teremtés előtt Istennél létezett” (Gnilka 1980, 61k).

Innen adódik, hogy a *genitivus comparativus* a megfelelő forma. Az újszövetséges Paul Ewald rámutat, „hogy ebben az esetben a genitivus egyáltalán nem lehet partitivus, mert a „*pasza ktiszisz*” nem az ‘egész teremtény’, hanem minden egyes teremtény, vagy minden, ami teremtény, az összes teremtény”. Az az elképzelés, „miszerint Krisztust – mindegy, hogy a világ előtt, vagy a világban való létével kapcsolatban – teremténynek tartjuk”, „minden analógiát nélkülözne az apostoli iratokban”. Az ilyesmi csak „mindenfelől elvetettnek” tekinthető (Ewald 1910, 317k).

Jézus abszolút különbözősége minden teremtménytől –, mégpedig az angyaloktól, akikkel Jehova Tanúi szívesen azonosítanak – tökéletesen világos lesz a következő bibliai rész vizsgálatakor.

Zsidók 1

Az egész fejezet azt mutatja, hogy *Jézus Krisztus, az Isten Fia teljesen különbözik az angyaloktól*. Jehova Tanúinak állítása, hogy a preegzisztens Krisztus Mihály arkangyal volt, és feltámadása után újra angyallá magasztosult, így minden alapot nélkülöz. Az egész Zsid 1 összefoglalásaként idézem az 5-8. verseket:

„Mert az angyalok közül kinek mondta valaha
‘Fiam vagy te,
ma nemzetelek téged!’

majd:

‘Atyjává leszek, és ő Fiammá lesz.’

Amikor pedig bevezeti az elsőszülöttet a világba, ismét így szól:

‘Imádja (*proszkűneszatószan*) őt az Isten minden angyala!’

És az angyalokról ugyan ezt mondja:

‘Angyalait szelekké teszi, és szolgálait tűz lángjává’

de a Fiúról így szól:

‘A te trónusod örökké megáll, ó Isten,
és királyi pálcád az igazság pálcája.’”

A Fiúnak az összes isteni és uralkodói cím és tisztelet kijár, míg az angyalokat csupán „szolgáló lelkeknek” (14. v.) nevez, akik imádják a Fiút. *Hiszen a Fiú mindenestől Isten – nem angyal*. Az angyalokat nem is szabad imádni, mivel ez istenellenes cselekedet lenne. Csak Isten részesülhet *imádatban*. Jel 22,8k ezt hangsúlyozza:

„Én, János hallottam és láttam ezeket, és amikor hallottam és láttam, leborultam az angyal lába előtt, hogy imádjam őt, aki megmutatta nekem ezeket. De ő így szólt hozzám: ‘Vigyázz, ne tedd, mert szolgatársad vagyok neked és testvéreidnek, a prófétáknak, és azoknak, akik megtartják e könyv ígét: az Istent imádd (*tó theó proszkűnészon*)!’”

Mind Jel 22,8-k-ben, mind Zsid 1,6-ban ugyanaz a görög szó: *proszkuneó* („imád, hódol”) szerepel. Az az imádat, amely Jel 22,8k alapján egyedül Istent illeti, és amelyet az angyaloknak nem szabad elfogadniuk, ugyanaz az imádat és hódolat, amellyel Zsid 1,6 szerint az angyalok imádják az elsőszülött Fiút. Azt, hogy Jézushoz imádkozni lehet, és hogy ő ezáltal Isten, sok más igehely kifejezetten megerősíti, például Jn 14,13k; Csel 7,59k; Róm 10,9.13; 1Kor 1,2 és Kol 3,17 (ld. feljebb). Jézus tehát nem angyal, hanem Isten.

Összefoglalás

Ha Jehova Tanúi különbséget akarnak tenni „az *egyetlen* Jehova Isten” és „Jézus mint *egy* isten” között, akkor ezzel korrumpálják az istenfogalmat. Ha „Istenről” való beszédüket szó szerint vennénk, akkor szorosabb értelemben *biteizmust* (két istenben való hit), vagy *politeizmust* (sokistenhit) róhatnánk fel nekik, (amit sok kritikus, például 5Móz 4,35; Ézs 43,10; 45,5 és 1Kor 8,4 alapján, így Hoekema 1972, 129k meg is tesz). Mivel azonban az Őrtorony Társulat Jézus esetében az „isten”-nel nem valódi (örök, mindenható, láthatatlan) Istent jelöl, visszaélést, *az istenfogalom kiüresítését* követi el –, ezzel pedig tagadhatatlanul *elveszíti a Szentháromság egy igaz Istent*.

Most pedig folytassuk ezzel a kérdéssel: Mit tanít az Őrtorony Társulat a teremtésről, különösen is az ember teremtéséről?

AZ EMBER

Az ember *maga* lélek-e, vagy pedig *van* lelke? Halhatatlan-e a lélek? Mi történik a halál után? Létezik-e a pokol? Van-e örök kárhozat? A mostani fejezetben ezekkel a kérdésekkel fogunk foglalkozni. Mielőtt az antropológiára (embertan) térnénk, tegyünk néhány megfigyelést az emberen kívüli világ, különösen is az angyal- és szellemvilág teremtéséről, ahogyan Jehova Tanúi látják, és amint ennek az antropológia szempontjából is jelentősége van.

Angyalok és démonok

Az Őrtorony Társulat bibliai lexikonában az *angyalokat* láthatatlan szellemekként, Jehova teremtményeiként írja le, akik nem házasodhatnak és nem szaporodhatnak, és akiket így Jehova „elsőszülött Fia”, „a teremtés kezdete” által egyenként teremtett. A legfőbb angyal Mihály, az arkangyal, akit – amint látni fogjuk az utolsó fejezetben – Jézus Krisztussal, „az elsőszülött Fiúval” azonosítanak. Az angyalok az emberek fölött állnak szellemi képességekben és erőben, gyorsabban mozognak, mint az emberek, és a légtérben élnek. Többet tudnak az embereknél, azt azonban nem, hogy „a dolgok jelenlegi rendszere mikor lesz elsöpörve”. Szolgáló szellemek, Jehova szolgálói (vö. Segítség a Biblia megértéséhez, 357kk).

Ezek a kijelentések részben bibliailag megalapozottak (például Ef 6,12; Mt 22,30; 24,36), részben azonban a szekta tanításai világnézetileg meghamisítják, és az isteni Szentháromsággal szemben alkalmazzák őket (ld. feljebb).

A *Sátán*, az ördög Jehova fő ellenfele. Teremtésekor „Isten tökéletes, igaz teremtménye”, „szellemszemély” volt. Első gonosz cselekedete Ádám és Éva elcsábítása volt, amikor kígyó által beszélt. A Sátán azóta „ellenszegülő/versengő, Isten, a mennyei Jehova előtt”, aki kihívta Jehovát (ld. Jób 1). Bizonyos hatalmat kap, de csak amennyire Jehova Isten megengedi. A Sátán mint vádoló és rágalmozó

egy sereg démon (bukott angyal) fölött uralkodik. Jézust (alias Mihályt) is meg akarta kísérteni, és harcol a keresztények ellen. A vége nem az örök győtrelem, hanem a „végső megsemmisülés” lesz (i. m. 1.290 kk). Különösen is az utolsó kijelentés képvisel olyan gondolatot, amellyel részletesebben vitába kell szállnunk a következő fejezetben.

A tökéletes ember

Most pedig vegyük közelebről szemügyre az embert. Milyen volt Jehova Tanúinak véleménye szerint az ember eredeti lénye(ge)? Az eredeti ember – Ádám – tökéletesnek számít –, és ezt a tökéletességet kell helyreállítani. Ezt a nézetet, amellyel közelebről is foglalkozunk, *restitucionalizmus*nak (a jó, vagy tökéletes ősállapot helyreállításáról szóló tannak) szeretném nevezni.

Bár az Órtony Társulat bibliai lexikona „tökéletesség” címszó alatt kifejti, hogy csak Jehova tökéletes, megkülönbözteti Jehova abszolút és az ember *relatív tökéletességét*:

„Figyeljünk arra, hogy az ember tökéletessége relatív, és csak emberi területre korlátozódik. Bár Ádám tökéletesnek lett teremtve, mégsem volt szabad átlépnie a Teremtője által kijelölt határokat” (Segítség a Biblia megértéséhez, 1.530. o.). Az ember teremtettségén belül bírt tökéletességgel; az Órtony Társulat nézete szerint ezt fogja visszanyerni, és örök földi paradicsomban élni.

Az Órtony Társulat elképzelése szerint *Jézus* is „tökéletes, szent, büntelen emberként” született. „Természetesen testi tökéletessége nem volt határtalan, hanem az emberi területre korlátozódott; megtapasztalta, hogy az embernek korlátai vannak –, elfáradt, éhezett, szomjazott és halandó volt... Ezenkívül halála mint tökéletes áldozat és feltámadása után szellemi teremtményként a mennyben halhatatlan életet kellett kapnia” (i. m. 1.531. o.).

A restitúció az Órtony Társulat tanításában az emberek földi tökéletességre való visszatérését jelenti. Ez a tanítás az eszhatológiával érintkezik (ld. a „Végső dolgok” című részt). A bibliai lexikon ezt mondja:

„Az imádság: – ‘Legyen meg a te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is!’ – szerint ez a bolygó bizonyosan meg fogja tapasztalni Isten szándékai végrehajtásának teljes hatóerejét... Ez magában foglalja a földi viszonyok és az emberi teremtmények tökéletességét... Ez visszatérést jelent ahhoz a tökéletes állapothoz, amelynek az ember az emberi történelem kezdetekor az Édenkertben örvendett... A Jelenések könyve 21:1-5 prófécijája beszámol ... Krisztus ezeréves uralmáról, mert az ‘új Jeruzsálemet’, amelynek ‘alászállása’ az emberiség szenvedéseinek megszüntetéséhez kapcsolódik, Krisztus ‘menyasszonyaként’ vagy gyűléseként mutatja be –, vagyis azokat, akik Krisztus ezeréves uralmának királyi papságát alkotják... Az emberek tökéletessége relatív, azaz emberi területre korlátozott lesz. Mégis, akiknek részük lesz benne, bizonyosan megkapják azt a képességet is, hogy a legteljesebb mértékben örüljenek a földi életnek... (i. m. 1.532. o.).

Itt tehát földi paradicsomot várnak az Őrtorony-hívek tömegének. A menny, amint még látni fogjuk, a 144 000 különleges kiválasztott részére lesz fenntartva. A milleniumot (ezeréves birodalom) és az örökkévalóságot – ha a Biblia ígéreteire tekintünk –, összekeverik egymással (ld. még a „Gyülekezet” és a „Végső dolgok” című részeket).

Már Charles Taze Russell is azt állította:

„A mi Urunk... az emberi *tökéletesség* ‘N’ szintjén jött a világba, míg mi Ádám nemzetségéből eleve az alacsonyabb ‘R’ szinten –, a bűn, a tökéletlenség, az Isten iránti ellenségeskedés – szintjén vagyunk. Így tehát annak feltétele, hogy a megigazulás vagy a tökéletes emberség szintjére kerüljünk, az, hogy Krisztus meghalt bűneinkért, megváltott minket, és ‘a vérében való hit által’ visszahelyezett a tökéletesség szintjére, ahonnan Ádám miatt elestünk” (Russell 1912, 240. o.)

Krisztus váltságáldozata tehát újra az embernek ajándékozza Ádám „*tökéletes*” *kiindulási helyzetét*, hogy a földi paradicsom próbaideje alatt lehetővé tegye neki önmaga megtisztítását és megváltását. Az Őrtorony Társulat bibliai lexikona ezt világosan ki is mondja:

„Azért, hogy az emberi szervezet tökéletességét helyreállítsa, és így megteremtse annak feltételét, hogy az ember örökké éljen, Jehova ellátta őt az igazsággal, az ‘élet szavával’, amely örök életre segíti, ha

követi.” A „válságdíj”, Krisztus áldozata „az egyetlen út, amely által az ember Istenhez való viszonya és testi tökéletessége teljesen helyreállítható” (i. m. 952. o.).

Ki kapja meg a halhatatlanságot és ezzel önmaga tökéletessé tételének lehetőségét a „válságdíj” alapján? Csak azok kapják, akik Jehovához tartoznak. Mindenki más – emberek, gonosz angyalok illetve démonok – megsemmisül. Ezt mondják:

„A Biblia szerint Jehova halhatatlan és elmúlhatatlan (1Timóteus 1:17), Ezeket a tulajdonságokat Fiának adományozta először. Abban a korban, amikor Pál Timóteusnak írt, Krisztus volt az egyetlen, aki a halhatatlanságban részesült. De azok is ígéretet kaptak rá, akik Krisztus szellemi testvérei lesznek... Emellett részesei lesznek az ‘isteni természetnek’, szellemi személyek mint Isten, az isteni, aki szellem... Az angyalok szellemi teremtmények, ők azonban nem halhatatlanok, mert azok, akik gonosz szellemekké, vagy démonokká lettek, meg fognak semmisülni” (i. m. 952. o.).

Jehova tehát Fiának, angyaloknak és embereknek is halhatatlanságot adományozott, a tökéletesség lehetőségével, sőt „az isteni természet részeseivé, szellemi személyekké” válással is összekötve. – Itt megintcsak világosan láthatjuk, hogy nem tartanak ki a Teremtő és a teremtmény bibliai megkülönböztetése (vö. Róm 1,25) mellett, hanem Isten, Krisztus, az angyal- és embervilág értelmetlen összekeverésével találkozunk náluk. Ezen elképzelés szerint Krisztushoz hasonlóan az ember is felfejlődhet *isteni természetre*. Viszont pontosan ez a bűn lényege. A *Sátán* az, aki kígyó formájában így szólt az emberhez: „Olyanok lesztek, mint Isten” (1Móz 3,5). Az ember öntökéletesítésének tanával Jehova tanúinál (más) ezoterikus rendszerekhez hasonlóan találkozunk, például a mormonoknál (vö. Decker/Matrisciana 1993), vagy Rudolf Steiner antropozófiájában. Ha az antropozófiában a „Krisztus-impulzus” „vér-föld-kontaktus” formájában a „golgotai misztériumban” viszi előre az emberi nem evolúcióját (részletesen ld. Gassmann 1993), akkor Jehova Tanúinál a „válságáldozat” az, ami alapot szolgáltat az ember öntökéletesítéséhez (ld. még az „Üdvösség” című részt).

Lélek és teljes halál

„A lélek halhatatlansága” ellen

Kicsoda tehát az ember Jehova Tanúinak nézete szerint? Az ember a föld porának és az élet lehetetének, illetve Isten szellemének kombinációja. A por és a lehelet együtt eredményezi az élő lelket (*nefes chajjá*, 1Móz 2,7). Az ember tehát *lélek*, de neki *nincsen* lelke. Az Órtorony Társulat szembefordul a „religionisták” (egyházak) véleményével, akik (állítólag) a lélek halhatatlanságában hisznek. A lélek halhatatlanságáról szóló tanítás – ugyanúgy, mint a katolikus tanítás a tisztítóútról, amely a halál utáni tisztulás helye –, pogány és nem igeszerű. A Bibliából az derül ki, hogy a lélek (=ember) halandó. Teljesen, mindenestül meghal a földi halálban, és semmilyen része sincsen az embernek, például a lélek, amely elszigetelten tovább létezne (*teljes halál*). Az örök élet nem közvetlenül a halál után kezdődik (illetve a hívőnek itt és most folytatódik a halál után), hanem az *újáteremtés* cselekedete után, amelyet Jehova elvégez az ő kiválasztottain. Minden más ember, továbbá a bukott angyalok (=démonok) is – amint már említettük –, *megsemmisülnek*. A bűnösök sorsa a halál, azaz, az örök, végleges megsemmisülés (*annihiláció*).

„Az igazság, mely örök élethez vezet” című Órtorony-iratban ezt találjuk:

„Hol volt Ádám, mielőtt Isten a porból megformálta és életet adott neki? Nos, egyszerűen nem létezett. A halálakor Ádám ismét visszatért ugyanabba az élettelen, öntudatlan állapotba. Ádám nem ment sem a tüzes pokolba, sem a mennyei boldogságba, hanem meghalt, mint Isten megmondta.” ... „A Biblia világosan tanítja, hogy a halottak öntudatlanok és élettelenek a sírban.” ...”Minthogy az emberi lélek maga az ember, az nem lehet egy árnyékszerű bizonytalan valami, ami csak lakja a testet, vagy ami a személytől elkülönülten is létezhet.” ... „Igen, a te lelked valójába *te* magad vagy...” ... „Látjuk tehát, hogy az emberi lélek maga a személy, s amikor a személy meghal, maga az emberi lélek hal meg” (34kk).

Mi a „szellem” az Órtony Társulat elképzelése szerint? Nagyon hasonló az „életerőhöz” az Istenről szóló tanításukban. Ugyanebben az írásban olvassuk:

„Az emberi lélek tehát nem más, mint maga az élő személy, a szellem pedig egyszerűen az életerő, amely ennek a személynek lehetővé teszi, hogy éljen. A szellemnek nincs egyénisége, nem is teheti meg azt, amit egy személy meg tud tenni. Nem tud gondolkodni, beszélni, hallani, látni, sem érezni. Ebben a tekintetben egy autó telepének elektromos áramához hasonlíthatnánk.” „...ez ... az erő, amely képesíti a készüléket ... műveletek elvégzésére.

Ezt a szellemet vagy életerőt megtaláljuk minden élő teremtményben, mivel a szülők nemzésnél átszármasztják utódaikra” (38k).

Rutherford „Teremtés” című írásában rámutat, hogy a szellem, vagy lehelet Istentől származik, és hozzá tartozik. „A lehelet, amelyet az ember lélegzik, Jehovához tartozik, mivel minden dolog Istentől való. Az élethez való jog Istentől származik. A lehelet nem halhatatlan. Magának a leheletnek nincsen élete. Ő csak fenntartja a vérkeringést, amely által az emberi test megelevenedik. Az Írás világosan megmagyarázza, hogy az élet a vérben van” (53. o.). A halál után a lehelet visszatér Jehovához. Az embernek nincsen hatalma felette.

Az Órtony Társulat bibliai lexikona is hangsúlyozza:” A ‘*nefes*’ maga a személy, táplálkozási szükséglete, a vér az ereiben, a lénye... a *nefest* különösen is a vér tartalmazza... Szöges ellentétben a görög tanítással, amely szerint a *pszühé* (‘lélek’) anyagtalan, láthatatlan és halhatatlan, a Biblia azt mutatja, hogy földi teremtményekre alkalmazva mind a *pszühé*, mind a *nefes* anyagit, megfogható, látható és halandót jelent” (Segítség a Biblia megértéséhez, 1.119. o.).

Kontinuitás vagy diszkontinuitás?

Az *értékeléshez* ki kell jelentenünk, hogy az Órtony Társulat e tanításai az emberről bibliait és bibliátlant egyaránt tartalmaznak, és ezek keverednek. Ez onnan származik, hogy túlzottan *leszűkítik* a „lélek” és a „szellem” fogalmát; a „lélek” csak „egész ember”, és a „szellem” csak „életerő”. Mindamelllett a bibliai lexikon szerzői elég nyíltak ahhoz, hogy bevallják: „Széles jelentéstartalmuk van ezeknek

a kifejezéseknek, különböző árnyalatokkal” (i. m. 1. 340. o.), akkor is, ha magyarázatukhoz nem vonnak le következtetéseket ebből a felismerésből. Éppen azért, mert a „*rúach*” és „*n'sámá*” (héber), továbbá a görög *pneuma* („szellem”), valamint a „*nefes*” (héber) és a „*pszühé*” (görög) kifejezéseknek oly „széles jelentéstartalmuk van”, magyarázatuk és elhelyezésük a teológia tudományában is nehéz. Így itt csak nagy vonalakban vázolhatjuk őket –, arra a kérdésre tekintettel, hogy van-e további lét a halál után (kontinuitás), vagy az ember a „teljes halálba” süllyed (diszkontinuitás). (Ennek a kérdésnek az *adventistákkal* folytatott beszélgetésben is jelentősége van, hiszen Russell és utódai tőlük vették át a „teljes halálról”, a „megsemmisülésről” stb. vallott nézeteiket.

Az ember *maga* élő lélek, vagy *van* lelke? A Biblia *mindkettőt* mondja. Az, hogy az embert, mint „*nefes chajjá*”-t („élő lélek”, általánosabban „élőlény”-nek fordítható) Isten teremtette, világosan kiderül az alapvető 1Móz 2,7-ből: „Azután megformálta az Úristen az embert a föld porából, és élet leheletét lehelte orrába. Így az ember élőlénnyé (*nefes chajjá*).” Az ószövetséges Claus Westermann így kommentálja ezt a helyet:

„... az ember nem több alkotórészből áll (mint test és lélek vagy hasonló), hanem 'valamiben' áll fenn [a föld pora], amely a megelevenítés által emberré lesz... az ember nem magába kapja Isten leheletét, hanem Isten fújja belé az élet leheletét... Az 'élet lehelete' tehát egyszerűen az eleveniséget, az élet leheletének belefújása az ember megelevenítését jelenti... Az Isten által teremtett ember az élő ember... az ember '*nefes chajjá*'-ként lesz megteremtve, nem a testébe adatik 'élő lélek'. Az emberről a maga eleven mivoltában, teljes egészében van szó” (Westermann 1976, 282k).

Az, hogy Jehova Tanúi az embernek ezt az „*egységességét*” hangsúlyozzák, érvelésüknek valós eleme. Igen, az ember a maga egészében „élő lélek”, amelyet Isten a földből formált, és életének leheletével (ha nem is olyan dinamisztikusan, majdhogynem materialisztikusan értve, mint az Örtorony Társulat, ld. feljebb) töltött be.

Mivel azonban a „*nefes*” és a „*pszühé*” fogalmát az Ó- és az Újszövetség *tovább* szélesíti, és egy sor jelentésárnyalatot mutat fel, másképp is alkalmazható, így például a következő kijelentésekben: „a

lelke (*pszühé*) benne van (*en autó*)” (Csel 20,10; vö. 1Kir 17,21k), „lelkük van (*ta ehonta pszühasz*)” (Jel 8,9 stb.). Jehova Tanúinak ismételten azok a helyek okoznak gondot, ahol test és lélek megkülönböztetéséről, sőt szétválasztásáról van szó, például Mt 10,28-ban: „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de a lelket (*pszühé*) meg nem ölhetik. Inkább attól féljete, aki a lelket is, meg a testet is el tudja pusztítani a gyeheennában.”

Az „Újszövetségi Teológiai Fogalmi szótár (TBLNT) a héber „*nefes*” és a görög „*pszühé*” következő jelentésárnyalatait sorolja fel a Szentírásban, a megfelelő helyekkel alátámasztva: „az élet helye, vagy az *élet*”, „az egész *természeti* lét és az ember élete”, „élő lélek”, „a *belső emberi élet*... én, személy, személyiség a lélek különböző erőivel... a személy a tudat minden képességével”, „az *elevenség és az akarat és kedély oldala az emberben*”, „az *eszhatológikus élet*”, „az az adottság, amelyen belül élet és halál, romlás és üdvösség eldől” (THBLNT II/1977 1. 116k).

Ha közös nevezőre akarjuk hozni a definícióknak ezt a zavaró (korántsem teljes) változatosságát, akkor talán így fogalmazhatunk: A „*lélek*” olyan fogalom, amely mind az emberi személy egészére, mind pedig lényegi tulajdonságaira és körülményeire vonatkozhat. Az Ó- és az Újszövetség úgy ábrázolja az embert mint „*lelket*”, de úgy is, mint „*szellem-lélek-test*” egységét, amely a testi halállal ideiglenesen megszűnik, és a testi feltámadáskor helyreáll. A köztes időben (köztes állapot a földi halál és az utolsó napi feltámadás között) az ember személyként tovább létezik, mégha földi, anyagi test nélkül is. A személy folyamatosága a földi halál és a feltámadás között az emberi én – vagy a „*lélek*” – továbbélésének is nevezhető, anélkül, hogy ezzel „a lélek halhatatlansága” pogány platonista elképzeléseinek hódolnánk. A „*lélek*” ebben az értelemben az embernek az *anyagi halálon túl is tartó személyisége*.

Az olyan bibliai igék, mint Mt 10,28; Lk 16,19-31; 1Pt 3,19 és ószövetségi kijelentések a Seolról (erre még részletesebben visszatérünk) világosan arra utalnak, hogy van *köztes állapot* –, ezzel pedig az ember további létezése a halál után. A „teljes” halál feltételezése ezért több mint kérdéses. Luther Mártonnal és Fritz Heidlerrel (aki többek között Lutherre hivatkozik), az a meggyőződésem, hogy a Biblia „az

elhunyt személyek köztes állapotban való lelki további létezéséről” beszél, és hogy Isten „a lelket halhatatlanul és örökkévalóságra teremti”, azért, hogy „megőrizze az én folyamatosságát, és így személyes identitásukban lehetővé tegye a halottak feltámadását” (F. Heidler: *Ganztod oder nachtodliche Existenz?* [„Teljes halál vagy halál utáni lét?”] *Theologische Beiträge* 4/1985 169 kk).

Wolfgang Trillhaas arra hívta fel a figyelmet, hogy *feltámadás és halhatatlanság* nem egymás ellentétei, hanem feltételezik egymást. Halhatatlanság és feltámadás úgy viszonyul egymáshoz, mint héj és mag, mint kezdet és vég. A feltámadás „a halhatatlanságba vetett hit egyik módja”. „Csak akkor gondolható el, ha a halálon túli élet egyáltalán a horizontra képzelhető” (W. Trillhaas: *Einige Bemerkungen zur Idee der Unsterblichkeit* [= „Néhány megjegyzés a halhatatlanság gondolatához”] , *Neue Zeitschrift für Systematische Theologie*, 1965, 147kk).

Amikor a Bibliában arról van szó, hogy a „lélek” meghal (például 4Móz 23,10; 1Kir 19,14), az mindig az egész embert (szélesebb értelem), de sohasem a lelket, mint az ember teremtésbeli elemét (szűkebb értelem) jelenti. Ez különösen az olyan helyekre vonatkozik, mint Ez 18,4, amelyet szívesen vesz elő az Őrtorony Társulat (például: „Érveljünk az Írásokból, 249. o.). Ha ott azt mondja a próféta, hogy „annak a léleknek kell meghalnia, amelyik vétkezik”, ezen nyilvánvalóan az ember szellemi-testi egységében értendő, mert egy elszigetelt lélek sem vétkezni, sem meghalni nem tudna.

A halandóság olyan tulajdonság, amely az Újszövetségben csak a *földi testre* vonatkozóan használatos (Róm 6,12; 8,11; 1Kor 15,53k; 2Kor 4,11; 5,4). Hiszen a földi test a látható és múlandó szférájába tartozik (2Kor 4,18). Az új test azonban, amelyben a személyes folyamatosságában tovább létező ember az utolsó napi feltámadáskor részesül, halhatatlan (1Kor 15,35-54; 2Kor 5,1-10; Fil 3,21; vö. Ronsdorf 1992, 114k).

A halhatatlanság bibliai kontra platonista reménysége

Ha a bibliai tanítás szerint így van az embernek (vagy ha akarjuk, a léleknek) halhatatlansága, ez semmiképpen sem azonos a pogány-

platóni felfogással. Jehova Tanúinak az a szemrehányása, hogy az egyházak itt pogány tant képviselnek (bizonyos kivételektől eltekintve, például a tisztítótűz, vagy népies elképzelések a halhatatlanságról) megalapozatlan. A bibliai és a pogány-platóni halhatatlanság-eszme között mélyreható különbségek vannak, mindenekelőtt az alábbi négy pontban:

1. A platóni filozófia a *testet* a „lélek börtönének” tekinti, és ezáltal a szellemi-lelkivel szemben leértékeli. A Biblia ellenben hangsúlyozza: „Az Ige testté lett” (Jn 1,14). Az ember a maga egészében „igen jónak” lett megteremtve (1Móz 1,31). A Bibliában a test sohasem másodrendű, hanem Isten jó teremtéséhez tartozik.

2. A platóni filozófia számára idegen a test feltámadása. Elképzelése szerint a meghaláskor a lélek pillangóhoz hasonlóan *elhagyja* a testet. – A Biblia ezzel szemben azt hangsúlyozza, hogy egy csak időlegesen test nélküli köztes állapot („mezítelenség”, „leplezetlenség”. vö. 2Kor 5,1-10) után kerül sor a *testi feltámadásra*. Bár a földi test meghal, az ember testi léte ezzel semmiképpen sem értékelődik le, amit Krisztus testi feltámadása és minden ember jövőendő testi feltámadása fejez ki (1Kor 15). A lelkek üdvösségét tehát a Szentírás mindig „a test feltámadásának, tehát a lelkek új testi valóságának szempontjából tekinti” (TBLNT II/1977, 1.119. o.)

3. A platóni filozófia azt tanítja, hogy a halál után „*az emberben lévő isteni*” „*Istenhez*” (erősen panteista ízzel) tér vissza. A halhatatlanságot minőségi képességnek tekinti, amely *természettől fogva* minden emberhez hozzátartozik –, függetlenül egy személyes istennel való bármiféle kapcsolattól. – A Biblia nem ismer ilyen „istenit”, amely az emberben meglévő képesség, hanem az ember természettől fogva bűnös voltáról és az abból eredő halálról beszél, amelyet a földi életben elmulasztott megtérés miatt örök kárhozat követ. A örök élet – mint örök üdvösség – egyes-egyedül Isten ajándéka és ingyenes adománya (Róm 6,23; Mt 25,31kk; Jel 21,11-15). Egyedül Istené a halhatatlanság (1Tim 6,16), ő azonban *rendelkezik* felette, és az embernek adja – örök üdvösségre vagy örök elvetésre (ld. alább).

4. A platóni filozófia az ember *preegzisztenciájából* (a nemzés előtti létezéséből) indul ki – részben „lélekvándorlással” is összekötve –, míg a Biblia elutasítja ezeket. Bár a Biblia ismeri Isten *tervét* az

emberrel még fogantatása előtt (vö. Zsolt 139,16; Jer 1,5) és az embernek Istentől való örök kiválasztását (Ef 1,4), nincs szó az ember létezéséről a fogantatás előtt. A preegzisztencia gondolata csak a Logosz Jézus Krisztussal kapcsolatban található a Bibliában (Jn 1,1kk; 8,58; Fil 2,5kk). Az embernek az a sorsa, hogy „egyszer meghaljon, utána pedig az ítélet következik” (Zsid 9,27).

„A pokol – a nyugalom helye”

„Nincsen örök gyötrelm”

Jehova tanúinak nézete szerint hagyományos értelemben vett pokol nem létezik. Egyetlen ember sem fog örökké kínlódní a pokol tüzében. A pokol a nyugalom, az alvás helye, végül is a sírral (ÚVF: „emléksír”) azonos. Azok az emberek és démonok, akik Jehova ellen döntöttek, nem fognak örökké gyötrődni, hanem egyszerűen megsemmisülnek.

Joseph Franklin Rutherford „Isten hárfája” című írásában *négy okot* nevez meg, amely miatt *az örök gyötrelmről szóló tanítás* nem lehet igaz: 1. mivel teljes képtelenség, 2. mivel Isten igazságával összeegyeztethetetlen, 3. mivel ütközik a szeretet elvével, 4. mivel egészen bibliátlan” (45. o.).

Képtelenség, „mert senki sem lenne örökké kínozható, ha nem lenne örökké tudatánál” (46. o.). Rutherford itt feltételezi a halál utáni tudat nélküli állapotot. Erre a tanításra a továbbiakban még rákérdezzünk.

Másodszor az örök gyötrelmről szóló tanítás *igazságtalan*, mert hát Isten teremtette tökéletlennek az embert, és így nem adta meg a lehetőséget, hogy tökéletesen teljesítse parancsolatait. „Nagyon igazságtalan lenne a Teremtő részéről, hogy tökéletlenül hagy világra jönni, olyan körülmények között megszületni egy gyermeket, amelyekre nincs befolyása; utána pedig, mivel nem tudott tökéletesen engedelmessé válni, pokoli gyötrelmekre kárkoztatná” (47. o.). – Itt feltűnő ellentmondással találkozunk a fent említett „relatív tökéletesség”

tanításához képest, amely nyilván mégsem volt olyan „tökéletes”. Rutherford ezzel az érveléssel mindenekelőtt azt hagyja figyelmen kívül, hogy egyetlen embernek sem *kell* pokolra mennie, mivel Isten szeretetből áldozta Fiát, Jézus Krisztust, azért, hogy büntől, haláltól és örök gyötrelemtől megváltson.

Harmadszor az örök gyötrelomról szóló tanítás *szeretetlen*, mert csak az ördögnek jutna eszébe, hogy a saját gyermekeit kínozza. Mivel azonban Isten szeretet, lényével nem egyeztethető össze ez a tanítás. – Itt azt hagyja figyelmen kívül, hogy Isten az ő „gyermekait” (vagyis a hozzá tartozókat) egyáltalán nem kínozza örökké. Csak azok kerülnek a pokolba, akik életükben megtagadták a Biblia Istenét, és harcoltak ellene (ld. alább).

Negyedszer az örök gyötrelomról szóló tanítás *bibliátlan*. Rutherford azt állítja: „Az egész Bibliában egyetlen textus sem található, amely az örök gyötrelomról szóló tanítás támaszául szolgálhatna. Van néhány szöveg, amelyet szimbolikusan, hasonlatokkal és homályos beszéddel írtak, azért, hogy nagy igazságokat illusztráljanak, de bármiféle utalás nélkül az emberi nem örök gyötrelmére... Az egész Írás azt mutatja, hogy az istentelenek bűnhődnek, a büntetés azonban nem gyötrelmet, hanem megsemmisülést jelent.” (48. o.).

Míg az első három érv *emberi-humanista* gondolkodásból és érzésből indul ki, amely ugyan részben követhető, de Istennek a Szentírásban adott igéjével szemben nem lehet mérvadó, a vita valódi és fő idegéhez a negyedik érv nyúl. *Bibliái-e* a pokolról szóló tanítás vagy sem? Mit jelent a „pokol”? Mit jelent a „pokol” értelmezése az ember számára? Tudatában vagyok annak, hogy az alábbi fejtegetések szorosan kapcsolódnak a *szótérológiához* és az *eszhatológiához*, mégis az *antropológiánál* tárgyalom ezeket, mivel szorosan összefüggnek az ember, a lélek, a teljes halál stb. kérdésével.

A „pokol” fogalma

Ha a német „*Hölle*”, (de a magyar „pokol” – a kiadó) fogalmat közelebbről megnézzük, láthatjuk, hogy pontatlan. A német „*Hölle*” szóval – mint Luther Márton bibliafordításában is – egészen különböző héber és görög fogalmakat foglalnak egybe. A bibliai nyelvekben

meg kell különböztetnünk (ha teljesen nem is választhatjuk szét) a következőket:

- *Abüsszosz* (görög) „mélység”, „alvilág”, különösen is „bűnhődő démonok börtöne” (Lk 8,31; Jel 9,1k; v. ö. Evangelisches Wörterbuch zum Neuen Testament [=Protestáns Újszövetségi Szótár] I/1980, 8. has. k.); a „*tartarosz*” jelentése is hasonló (2Pt 2,4).
- *Seol* (héber), *hádész* (görög) az anyag nélküli személyiség (=„lélek”), ideiglenes, köztes tartózkodási helye a feltámadásig, mégpedig mind az igazaké, mind a gonoszoké, akiket mély szakadék választ el egymástól, az a rész, ahol az igazak élnek „*Ábrahám kebele*” (Lk 16,22-23), vagy „*paradicsom*” (Lk 23,43 ld. alább). (Lk 16,23-ban Károli és az új protestáns fordítás a „pokol” szót használja – a kiadó.)
- *Géhenna* (görög) – „gyehenna”, az elveszettek örök tüzes „pokla” (az arám „gehinnám”, a Hinnóm-völgy nyomán, Jeruzsálem déli részén, ahol Jósiás király koráig (i. e. 620 körül) tűzben gyermekeket áldoztak, és amely az isteni ítélet helyének számított, ld. alább).

Az Újszövetségi Teológiai Fogalmi Szótár (TBLNT) így határozza meg a „hádész”-t és a „gyehenna”-t:

Az Újszövetség számára ...a *géhenna* eleve létező valóság (Mt 25,41), tüzes mélység (Mt 13,42.50). Ez az utolsó ítélet után a végső büntetés helye, amely örökké tart (Mt 25,41.46; 23,15.33). Test és lélek kerül benne ítélet alá (Mk 9,43.45.47k; Mt 10,28). A ‘hádész’-től tehát meg kell különböztetni, mivel az a feltámadás *előtt* fogadja magába az elhunytak lelkeit” (TBLNT I/1977, 713. o.).

Formailag hasonlóan Jehova Tanúi is különbséget tesznek. Rutherford így ír „Teremtés” című könyvében:

„A hádész, amelyet gyakran pokolnak fordítanak, a halálnak azt az állapotát jelenti, amelyből a feltámadás történik. A gyehenna azonban olyan állapotot jelöl, amelyből nincsen feltámadás” (271. o.).

Ez a külsőleg, *formailag* nagyon hasonló meghatározás azonban nem feledtetheti, hogy az Őrtorony Társulatnál *tartalmilag* egészen másról van szó mint a hagyományos egyházi magyarázatban: Jehova Tanúi másképp értelmezik ezeket a fogalmakat (hádész, gyehenna, pokol, tüzes kemence stb.), vagyis szimbolikusan, amint már az imént szó volt róla. A hádész és a gyehenna az Őrtorony Társulat állítása szerint nem a köztes vagy a végérvényes gyötrelem helye. A „hádész” vagy „seol” számukra az öntudatlanság állapotát jelöli: „sír, kripta, gödör vagy mélység” a valamikori feltámadásig (a Jehovához és Teokratikus Társaságához való viszony szerint) (vö. i. m. 269. o.). A „gyehennát” „a teljes megsemmisülés állapotának” tartják, „ahonnan nem lesz feltámadás vagy feltámasztás” –, így tehát nincs köze örök gyötrelemhez (i. m. 270. o.). Az „Örökké élhetsz Paradicsomban a földön” című Őrtorony-könyvben ez áll:

„A héber *Seol* és a görög *Hades* szó egyértelműen a sírt jelenti. De mit jelent akkor a gyehenna? A Héber iratokban a gyehenna a ‘Hinnom völgye’. Emlékezz vissza, hogy Hinnom volt a neve annak a völgynek, amely közvetlenül Jeruzsálem falain kívül fekszik, és ahol az izraeliták feláldozták gyermekeiket a tűzben. A jó Jósias király a maga idejében hulladék vagy szemégyűjtő teleppé alakította ezt a völgyet, s ezzel megszüntette ezt a borzalmas szokást (2Királyok 23:10).

Abban az időben tehát, amikor Jézus a földön tartózkodott, a gyehenna Jeruzsálem szeméttelpe volt. E telepen a szemét hatásos elégetésének fokozására kén adagolásával táplálták a tüzet.” ...

„Jézus a gyehennát a teljes és örök megsemmisülés találó szemléltetésére használta. ... hallgatói megértették, hogy a gyehennára jutók sorsa olyan mint a szemété: örök megsemmisülés.

Mit értsünk akkor a Jelenések könyvében említett ‘tűz tava’ kifejezésen. Ennek a gyehennához hasonló jelentése van. Nem öntudatos állapotban való gyötrést, hanem örökké tartó halált, vagy örök megsemmisülést jelent” (86k).

Valóban így van? Hogyan magyarázhatók azok a bibliai szakaszok, amelyekben a „seol”, „hádész”, „gyehenna” és a „tüzes tó” fogalma előfordul? Szimbolikus fogalmak és történetek-e (ezt állítják Jehova Tanúin kívül az „annihiláció” és a „kondicionalizmus” más képviselői

is, például Fudge 1994; vö. Harris 1961) –, vagy mostani és jövőendő valóságról szólnak? A pokol „a nyugalom és a reménység helye”, amint az „Isten hűséges marad” című Órtony-irat egyik fejezetének címe mondja –, vagy a „sírás és fogcsikorgatás” helye, amint Jézus többször kijelenti (ld. alább)?

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a „*seol*” és a „*hádész*” fogalma nem a sírt, hanem az alvilágot, mint a halottak tartózkodási helyét, a *holtak birodalmát* jelöli (Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament [= Ószövetségi Teológiai Kéziszótár] II/1984, 837kk hasáb, Bauer 1971, 32k hasáb, Evangelisches Wörterbuch zum Neuen Testament [=Protestáns Újszövetségi Szótár] I/1980, 72k has., Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament [= Ószövetségi Teológiai Szótár] VII/1993, 901kk has.). Ezzel szemben a „sír” szokásos kifejezése héberül „*qeber*”, görögül „*tafosz*” vagy „*mnémeion*”. A *seol* többek között abban különbözik a sírtól, hogy igen nagy „mélységben” található (5Móz 32,22; Jób 11,8; 26,5; Ézs 14,15), „kapuk” zárják el (Zsolt 9,14; Ézs 38,10; v. ö. Mt 16,18), és hogy az ember „leszáll”, „lemegy” ide, miközben sírba helyezik. Bár a *seol*-ban megszakad a kapcsolat a világgal, mégsem öntudatlanság, hanem észlelési képesség és tevékenység jellemzi. A megfelelő bibliai helyek (például Ézs 14,9-17; Ez 31k; Jób 14,18-22; 26,5; vö. Lk 16,19-31) lehetséges, hogy részleteikben képi elemeket tartalmaznak, a beszámolóknak azonban véleményem szerint halál utáni léte utalnak (Harris 1961-gyel szemben), Az ószövetségi korról szemben a „*seol/hádész*” fogalma jelentésében bővült az Újszövetségben. „A halottak teljes világára alkalmazott régi jelölésen túl a szó vagy minden halott köztes tartózkodási helyét, vagy az istentelenek lelkének helyét jelentheti (Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament [= Ószövetségi Teológiai Kéziszótár] II/1984, 841. has.).

A fentiekől eltérően a „*gyehenna*” a kárhozottak „célállomását”, az örök tüzes tavat jelöli. Az ehhez kapcsolódó valóságot az Újszövetség a következőképpen ábrázolja:

- Sírás és fogcsikorgatás (Mt 8,12; 13,42.50; 22,13; 24,51; 25,10).
- Sötétség (Mt 22,13; 2Pt 2,4.17; Júd 6)

- Tűz (Mt 3,10; 13,40; Jn 15,6)
- Örök tűz (Mt 18,8; 25,41; Mk 9,43)
- Tűz és kénkö (Jel 14,9 kk)
- Tüzes pocsolya (Jel 19,20; 20,15)
- Tüzes kemence (Mt 13,41k.50)
- Örök tüzes büntetés (Júd 7)
- Kiolthatatlan tűz (Mk 9,43.48; Lk 3,17)
- El nem pusztuló féreg (Mk 9,48; vö. Ézs 66,24)
- Gyötrelem (Jel 14,11; vö. Lk 16,23kk).

Még ha abból indulunk is ki, hogy ezek a leírások részben vagy teljesen képiesen értendők, akkor is kiábrándítóan valóságosak: Isten távolléte, sötétség és gyötrő fájdalmak. A gyehennában gyötrő fájdalmakra való drasztikus utalások véleményem szerint nem egyeztethek össze a létezés kioltásával vagy megsemmisülésével, ahogyan pedig az annihiláció elméletének képviselői hangsúlyozzák. Ha földi halálakor az ember valóban kihunyna, akkor felesleges, sőt érthetetlen lenne az „örök” vagy „kiolthatatlan” tűzre („*to pür to aszbeszton*”), az „el nem pusztuló féregre” („*ho szkolex ou teleuta*”) és az ezekkel kapcsolatos gyötrelemre utalás. Sehol sincsen a Szentírásban világos bizonyíték arra, hogy ez a „tűz” az egyszeri megsemmisülés alkalma lenne, amely megszünteti az ember létezését; hanem ellenkezőleg, örökkévalóságát (*aióniosz*, ld. alább) hangsúlyozza.

Ha összefoglaljuk az elkárhozottak örök sorsának jellemzőit, vagy leírásait, akkor semmiképpen sem beszélhetünk úgy a pokolról, mint „a nyugalom és a reménység helyéről”, ahogyan az Őrtorony Társulat teszi. Ha a Biblia az elkárhozottak örök sorsaként beszél a „pokolról”, erre állandóan olyan kifejezéseket használ, amelyek *irtózatot* és *rémületet* keltenek. A gyehenna *nem* valótlan, földi időleges, üres, tisztító-tűz, megsemmisülés vagy az újramegtesülés közötti állapot, ahogyan ezt különböző tanbeli irányzatok állítják. Sokkal inkább örök büntetés, gyötrelem és az Isten messzeségének helye (vö. Kreeft/Taelli 1994, 280kk; Fudge 1994 és mások ellenében).

„A második halál”

Az Őrtorony Társulat Jel 20,14-re hivatkozva a következőképpen érvel:

„... a tűz tava a ‘második halált’ jelenti, amelyből nincs feltámadás. Nyilvánvaló, hogy ez a ‘tó’ jelkép, szemléltetés, hiszen a halál és a pokol [Hádesz] is bele vettetnek. A halált és a poklot nyilván nem lehet szó szerint megégetni. De meg lehet őket szüntetni, és meg is lesznek semmisítve” (Örökké élhetsz Paradicsomban a földön, 87. o.).

Hasonlóan E. W. Fudge is rámutat arra, hogy „a halál és birodalma” a tüzes tóba lesz vetve: „És a halál és a ‘hádész’ belevetetett a tűz tavába, ez a második halál, a tűz tava” (Jel 20,14). Fudge ezt írja:

„Tradicionalista szerzők ezt a hasonlatot mindig a másik irányban olvassák, mintha arról lenne szó, hogy ‘a második halál’ (amely határozatlan) lenne a ‘tüzes tó’ (amely egyértelmű). János valójában azt mondja: A ‘tüzes tó’ (mint szimbólum) a ‘második halál’ (egyértelműbb valóság)” (Fudge 1994, 194. o.).

Ez a következtetés – ez a válaszom – csak akkor villanhatna fel, ha a tüzes tavat más helyeken is „megsemmisülésként” lehetne érteni. Ez azonban sem az igehely szűkebb, sem tágabb összefüggésében nem áll meg (vö. pl. Jel 20,10, ahol az ördög, a fenevad és a hamis próféta örök gyötrődéséről van szó). Így a „második halált” elkerülhetetlenül a gyehenna és a tüzes tó valósága felől – nem pedig fordítva – kell értelmeznünk.

Az a tény is, hogy „a halál és birodalma” a tüzes tóba kerül, nem a gyehenna valósága ellen beszél. E megfogalmazással sokkal inkább kifejeződik az átmenet a halottak birodalmából (seol, hádész), mint köztes állapotból (vö. Jel 20,12k kontextusát) az örök kárhozat végső szintjére. A seol feloszlik –, vagyis a benne lévők mind kijelölt végleges helyükre kerülnek.

„Aióniosz”

Az Őrtorony Társulat erre fel azt állítja, hogy az „örök” (*aióniosz*) nem a szüntelen gyötrelem állapotát, hanem a kihunyás egyszeri eseményének következményét jelöli: a soha véget nem érő megsemmi-

sülést (ld. fent). Ez az érvelés nincs összhangban az „*aióniosz*” újszövetségi fogalmának használatával, amely a megszakítatlan időtartamot fejezi ki (vö. Bauer 1971, 55. has.).

Az is mondható erre továbbá, hogy a görög „*aióniosz*” szó, amelyet az Újszövetség az „örök kárhozatra” használ, Istenre és áldásaira vonatkozik. René Pache kiszámolta, hogy az Újszövetség „hatvan-négyezer használja a másvilág mennyei és üdvözítő dolgaira” az „*aióniosz*”-t: „az örök Isten, örökkévaló hatalma, az örökkévaló Lélek, az örök élet, az örök evangélium, az örök ország, az örök üdvösség, az örök megváltás, az örök szövetség, az örök örökség, az örök dicsőség, az örökkévaló vigasztalás, az örök hajlékok, az örök láthatatlan dolgok”. Hétszer használja a kárhozat jellemzésére: Mt 18,8; 25,41; Júd 7 – az örök tűz; Mt 25,46 – az örök büntetés; Mk 3,29; Zsid 6,2 – az örök ítélet; 2Tesz 1,9 – az örök pusztulás. Isten és az üdvözültek jellemzésénél vitán felül áll, hogy az „*aióniosz*” az „örökkévaló” a *vég nélküli időtartam* értelmében jelenti, nem pedig más „létminőséget” (Fudge 1994 11kk ellenében). Pache joggal kérdezi: „Hogyan lehetséges, hogy egy szónak, amely 64-szer ‘örökkévalót’ jelent, hét további alkalommal más értelme legyen?” (Pache 1973, 163k). Ha tehát a Biblia a démonok és az istentelen emberek örök gyötrődéséről beszél, ebből az következik, hogy nem semmisülnek meg.

„*Apóleia*”

Jehova Tanúi állandóan csatasorba állítják az Újszövetségben használt „*apóleia*” szót, amely állítólag „megsemmisülést” jelent. Ezt találjuk az Őrtorony 1987. július 1-jei számában „Túlélni a nagy nyomorúságot vagy megsemmisülni” címmel:

„A görög nyelvi szótárak at ‘*apóleia*’ szónak a ‘kiirtás’, ‘örök megsemmisülés’ (Arndt /Gingrich), vagy ‘végső kudarc, nem egyszerűen a fizikai lét kihunyása’ jelentést (ThWNT – Újszövetségi Teológiai Szótár) adják.”

Az utóbbi idézet a maga összefüggésében éppen az ellenkezőjét mondja annak, amit az Őrtorony Társulat igazolni szeretne, hiszen rövidítés nélkül így hangzik:

„Az *'apollouszthai'* [ti. az Újszövetségben] a *'szódzeszthai'* és a *'dzóé aióniosz'* ellentétéként végső kudarc, nem egyszerűen a fizikai lét kihunyása, örök elsüllyedés a hádészbe, a halál reménytelen sorsa... Itt sem jelenti egyszerűen a lét kihunyását,... hanem a halál véget nem érő, gyötrelmes állapotát” (ThWNT I. 395k).

A bibliai lelet alapján tehát megállapítható, hogy az *'apollümi'*, *'apóleia'* és a hasonló gyökű formák egész sor jelentéssel bírhatnak: *'elvész'* (Mt 10,6.39; 15,24; 16,25; 18,11.14; Lk 15,4.6.8.9.24.32 stb.); *'elpusztul'* (Mt 7,13; 9,17; 10,28; 2Pt 2,1; Jel 17,8.11 stb.); *'pazarol'* (Mt 26,8; Mk 14,4); *'elvezsít'* (=megöl) (Mt 2,13; 12,14; 21,41 stb.); *'elvész'* (=meghal) (Mt 5,29k; 26,52 stb.). Az *apóleia* tehát elsősorban nem „megsemmisül”, hanem „elvész”, „elpusztul” jelentéssel szerepel. Az *apóleia* „nem az egzisztencia/létezés elvesztése, hanem a jó(l) létezés vége” (Ronsdorf 1992, 150. o.).

Kérdések

Az Örtorony Társulattól és más annihilacionistáktól azt kell kérdeznünk: Ha az embernek *semmilyen* további léte sincsen a halál után, hanem a gonoszok megsemmisülnek, az igazak pedig újjáteremtésükre várnak, hogyan magyarázhatók a következő bibliai tudósítások?

- A megdicsőüléskor (Mt 17,1-8 par) Jézusnak és a három tanítványnak Mózes és Illés, az Ószövetség alakjai jelentek meg. Hogyan jelenhettek volna meg, ha már (vagy még) nem léteztek volna ebben az időpontban?
- Hogyan mondhatta Pál, hogy „vagyódom elköltözni és Krisztussal lenni” (Fil 1,23), és „nem szeretnék ezt levetni, hanem felölteni rá amazt (átváltozni)” (2Kor 5,4), ha a földi halálhoz nem csatlakozik közvetlenül további lét?
- Hogyan kérhetné Jézus Krisztus két megölt tanúja Isten mennyei oltára alatt az ő beavatkozását, és hogyan kaphattak választ: „...nyugodjanak még egy kis ideig, amíg teljes nem lesz... szolgálóitársaiknak és testvéreiknek száma...” (Jel 6,9-11), ha nincs létezés a földi halál és az utolsó ítélet között?

- Hogyan szólhatott így Jézus a kereszten lévő „latorhoz”: „Ma velem leszel a paradicsomban” (Lk 23,43) – és hogyan ábrázolhatta a halál utáni állapotot Lk 16,19-31-ben, ha mindez egyáltalán nem lenne (ld. alább)?

A következőkben a két utóbbi és más bibliai helyekkel foglalkozom, amelyek különösen is fontosak a Jehova Tanúival folytatott beszélgetésben. Előtte azonban néhány mondatban még egyszer összefoglalom az Őrtorony Társulat álláspontját:

Jehova Tanúi azt mondják: nincs örök gyötrelem helye. Az ember öntudatlan a halál után. A lélek nem él tovább a halál után. Rutherford „Teremtés” című könyvében ezt írja:

„Ha az Írás bizonyosága megállapítja azt a tényt, hogy egy halottnak sem ismerete, sem bölcsessége nincs, hogy nincs emlékezete, hogy semmit sem tud gondolni, és hogy a hallgatás állapotában található, így a papság által adott válasz, hogy a halottak vagy valamilyen gyötrelmes, vagy valamilyen boldog állapotban léteznek, meg van cáfolva” (260. o.).

Ószövetségi „bizonyítékok”

Rutherford mindenekelőtt ószövetségi igehelyekre hivatkozik, különösen is a *Zsoltárok* és a *Prédikátor* könyvére, amelyek az ember múlandóságáról, Istennel való megszakított kapcsolatáról és a halál állapotában található teremtett világról szólnak (például Zsolt 6,5; 49,14; 115,7; Préd 3,18-22; 9,3-10). Ha elszigetelten olvassuk ezeket, és nem vesszük figyelembe helyüket az üdvtörténetben, akkor valóban olyan egyoldalú véleményre jutunk, mint Rutherford és utódai. Éppen ilyen egzegézis –, amely üdvtörténeti és teljes bibliai összefüggésükből kiragadja a szövegeket, és nem veszi figyelembe az előrehaladást – jellemzi az Őrtorony Társulat bibliamagyarázatát. A „Biblia” című részben már láthattuk, hogy ez mennyire problematikus.

Mi a helye a *Prédikátornak* (qóhelet) az üdvtörténetben? Ez az ember ószövetségi kori ismeretének szintje, Jézus Krisztus feltámadása előtt. Az örök életről és a halálról itt – mint általában az Ószövet-

ségben – még nincs olyan világos bizonyosság, mint az Újszövetségben. Akkor is, ha az Ószövetség egyes helyein ismételten felhangzik a halál utáni létezés (például Zsolt 88,11; 139,8; Ézs 26,19; Ez 37; Dán 12,1; Jób 19,25kk). (És 26,19 és Dán 12,1kk kivételével a többi vitatható – a kiadó.) A teljes bizonyosság csak Jézus Krisztus feltámadásával és általa, mint a halottak általános feltámadásának alapvetésével adatott. Ezzel szemben az Ószövetségben sok helyen találkozunk a fenyegető ítélettől és a földi élet múlandóságától való félelemmel, így a Prédikátornál is.

A Qóhelet „még erősen a jelen világon tájékozódik”, és „nincs bizonyossága az életre való feltámadásról” (Stoll 1993, 34. o.). Azzal számol azonban, hogy „a halállal még nincs mindennek vége (3,17; 12,7)”, hogy „van ítélet”. Préd 3,18kk például beszél „az Isten nélküli emberről, aki csak magával törődik, és az állatokkal összehasonlítva belátja és be is kell látnia, hogy a halálig menően nincs különbség”. A vonalvezetés azonban „következésként folytatódik a halált legyőző Jézus Krisztusig” (i. m. 76k). Ugyanez érvényes Préd 9,3kk-re: „‘A nap alatti’ elhelyezés újra felismerteti, hogy megfigyeléseivel a Prédikátor az élet józan valóságát Isten rendelése mellett elmenve írja le” (i. m. 139. o.).

Amikor Jehova Tanúi ilyen helyekre támaszkodnak, nem veszik észre, hogy ezek *kérdésekként* szerepelnek, amelyek Jézus Krisztussal jutnak válaszhoz és beteljesüléshez. Amikor Préd 3,21 ezt *kérdezi*: „*Ki tudja, hogy felszáll-e az ember lelke a magasba?*”, erre az újszövetségi hely, 2Kor 5,1 adja meg a *választ*: „*Tudjuk pedig, hogy ha földi sátorunk összeomlik, van Istentől készített hajlékunk, nem kézzel csinált, hanem örökkévaló mennyei házunk.*”

Ezért a témához közelebről is nézzünk meg két lényeges újszövetségi helyet: Lk 16,19-31 és Lk 23,43.

Lukács 16,19-31

Lukács 16,19-31-ben található az ún. *példázat a gazdagról és a szegény Lázárról*. „Az igazság, mely örök élethez vezet” című Örtorony-irat nyomtatékosan hangsúlyozza, hogy itt *példázatról* van szó,

semmi másról. Minden, a gyötrelem betű szerinti helyével kapcsolatos gondolatot ki kell zárni. Racionális módon kérdezik:

„Ésszerű vagy írásszerű-e azt hinni, hogy egy ember gyötrelmet szenved csak azért, mert gazdag, szép ruhát visel, és bőven van mit ennie? Írásszerű-e elhinni, hogy valakit mennyei étellel áldjanak meg csak azért, mert koldus? Gondolkodjunk csak azon is: Vajon a pokol szó szerint olyan közel van a mennyhez, hogy valaki, aki a pokolban van, beszélgethetne egy mennyben levő egyénnel? Azonkívül, ha a gazdag ember betű szerinti tüzes tóban van, hogyan tudná Ábrahám elküldeni Lázárt, hogy hűsítse a nyelvét csupán egy csepp, az ujjá hegyén vitt vízzel?” (42. o.)

Mindezek miatt nem lehet szó betű szerinti folyamatokat elbeszélő tudósításról. Jézus mégis mit akart vele mondani? Az Őrtorony Társulat *allegorikusan* értelmezi az elbeszélést:

„Ebben a szemléltetésben a gazdag ember a vallásvezérek osztályát jelképezte, aki Jézust elvetették, majd később meg is ölték” (i. m. 42k).

Egyes személyek itt egész népcsoportokká bővülnek. Átértelmezik a gyötrelmet is, amelyről az elbeszélés szól. Már nem a halál utáni létre vonatkozik (Lk 16,22), hanem a vallási vezetők sorsára, röviddel a pünkösdi esemény után:

„Míthogy Isten elvetette őket, gyötrelmet szenvedtek, midőn Krisztus követői Pünkösöd után erőteljesen leleplezték gonosz tetteiket” (i. m. 43. o.).

Azt, hogy ez a magyarázat nem meggyőző, egyrészt az a tény bizonyítja, hogy maga a bibliai szöveg egy ilyen pusztán kortörténeti értelmezéshez *semmiféle támpontot* nem nyújt. Másrészt az, hogy története folyamán az Őrtorony Társulat Lk 16,19-31 legalább öt különböző magyarázatával szolgált –, ezektől azonban helykímélés céljából eltekintünk.

Dietrich Hellmund (1971) disszertációjában a számos és sokféle magyarázási kísérlettel kapcsolatban Jehova Tanúinak „tartós, megoldatlan problémájáról” beszél. Russell vallomása volt még a legbecsületesebb: „Itt találjuk a Szentírásban az egyetlen helyet, amely utal, hogy a hédészben vagy seolban a gondolkodás, érzés, gyötrelem vagy öröm lehetőségére” (Bibliai tanulmányok 5., 1926, 361. o.). Amint

láttuk, a Lukács 16,19-31 semmiképpen sem az *egyetlen* hely, amely ezt igazolja.

Valójában hogyan is kell magyarázni a Lukács 16,19-31-et? Ez a teológiai kutatásban is nehéz kérdés. Nézetem szerint mégis tehetünk néhány alapvető kijelentést.

Mindenekelőtt nem maradéktalanul világos, hogy itt valóban *példázatról* van-e szó. Jézus (egyéb) példázataihoz képest legalább egy feltűnő különbség van, a névadás („Lázár”), ami különben sohasem fordul elő Jézus példázataiban. Különböző egyházatyák ezért azon a véleményen voltak, hogy ez nem példázat, hanem Jézus *valóságos* izraeli *eseményre* utal. Tertullianus ezt írja (De anima 7):

„Mit keresne itt a ‘Lázár’ név, ha nem valóságos esemény lenne? De még ha képes beszéd lenne is, amely hitet követel, akkor is az igazság tanúbizonysága.”

Theodor Zahn, a jeles bibliatudós is rámutat Lk 16,19-31 kapcsán a névadásra, amely „példa nélkül áll Jézus összes ránk maradt, szűkebb és tágabb értelemben vett példázatában”. Zahn itt tekintetbe veszi az egyházatyák említett magyarázatát, mégis valószínűbbnek tartja azt a lehetőséget, hogy itt példázatról van szó, és „Jézus éppen ezt a nevet választotta, tekintettel annak jelentésére (‘Lázár’ valószínűleg ‘Eleázár’ = Isten megsegít/megsegített rövidített alakja) (Zahn 1920, 583k).

Még ha valóban példázat is, (ahogyan ma a magyarázók többsége elfogadja), akkor is csaknem önkényes oly módon allegorikusan magyarázni, ahogyan az Őrtorony Társulat teszi. Annál inkább komolyan kell venni, hogy Jézus az ő hallgatóinak környezetükből, hagyományaikból szokásos elképzeléseihez kapcsolódik, azért, hogy szellemi igazságokat szemléltessen. Konkrétan: *az ószövetségi zsidó hagyomány seolra vonatkozó túlvilági elképzeléseit alkalmazza, azért, hogy illusztrálja, mennyire szükséges még az életben megtérni Istenhez.* Akkor is, ha az elképzelés súlypontja (scopus) nem a túlvilágról szóló tanítás, ez mégsem lényegtelen, hanem magától értetődőnek tételezi fel. Akkor is, ha az olyan részletek, mint „láng”, „nyelv” és „mély szakadék” földi szemléltető eszközül szolgálnak túlvilági szellemi, tényekhez, ezek a szellemi valóságok, mint olyanok akkor is *léteznek*.

A gazdag ember és a szegény Lázár történetében Jézus (többi) példázatához hasonlóan „valóságos helyzetet használ fel szellemi dolgok illusztrálására”. (Ez különbözteti meg a példázatot a mesétől – a kiadó.) Az embereknek valóban kell hogy legyen „tudatos egzisztenciájuk a halál után, és közülük egyeseknek valóban ‘kínok között’ kell lenniük, és elmúlt életüket a legmélyebben bánniuk”. Függetlenül attól, hogy mit illusztrál a példázat, az alapjául szolgáló történetet „a valóságos életből kellett venni” (Reed 1994, 64. o.).

Nézzük például az elveszett drachmáról juhról és a tékozló fiúról szóló példázatot (Lk 15,4kk): mindenhol valóságos helyzeteket ragad meg, amelyek talán nem úgy történnek, de mindenkor úgy történhetnek. Tehát a mindennapi életből vannak, szellemi valóságok, igazságok illusztrálására. Jézus a gazdagról és Lázárról szóló elbeszélésében ugyanígy – hogy paradox módon fogalmazzunk – „a halál utáni valóságos életre” támaszkodik, ahogyan az Isten Fiaként számára ismert, a szeme előtt van, és a földi életből vett képekkel szemlélteti.

Lukács 23,43

Mivel Jézus ismeri a halál utáni életet, a kereszten is így szólhat a vele együtt kivégzett bűnbánó gonosztevőhöz: „*Bizony mondom neked: ma velem leszel a paradicsomban*” (Lk 23,43). Mivel Jehova Tanúi tagadják a halál utáni közvetlen további létet, azon fáradoznak, hogy ezt a verset is másképp értelmezzék. Számukra elképzelhetetlen, hogy Jézus ezt mondta volna a gonosztevőnek: „Ma (vagyis ezen a napon) velem leszel a paradicsomban” (az üdvözültek köztes állapotában). Ezért az Új Világ Fordítás így adja vissza ezt a verset: „*Bizony mondom neked ma, velem leszel a Paradicsomban.*”

A gonosztevő tehát nem aznap kerül a paradicsomba (az üdvözültek köztes állapotába) Jézussal, hanem egyszer valamikor – újjáteremtése után – örökké „Paradicsomban a földön” fog élni (ld. még a „Végső dolgok” című részt). Mivel indokolják ezt a fordítást? Az Órtorony Társulat bibliai lexikonában ez áll:

„A központosítás e szavak visszaadásánál kényszerűen attól függ, hogyan fogja fel a fordító Jézus kijelentését. A görög szövegben nincsenek írásjelek, mivel csak a IX. században látták el a mai írásjelek-

kel. Sok fordításban a 'ma' előtt vessző van, így az a benyomásunk, hogy a gonosztevő még aznap jutott a Paradicsomba, ezt azonban a Biblia nem támasztja alá. Jézus maga halott volt és a sírban feküdt, amíg a harmadik napon azok 'zsengéjeként', akik feltámadnak, fel lett támasztva... Ezért minden arra utal, hogy a 'ma' szóval Jézus nem azt akarta mondani, mikor lesz a gonosztevő a Paradicsomban, hanem arra az időre akarta irányítani a figyelmet, amelyre az ígélet elhangzott, és a gonosztevő egy bizonyos hitet tanúsított Jézus iránt. Ez az a nap volt, amelyen Jézust népének legfőbb szellemi vezetői elvetették, majd halálra ítélték és kivégzésre átadták a rómaiaknak (Segítség a Biblia megértéséhez, 1.135. o.).

Jehova Tanúinak bibliai lexikona mindenesetre helyesen mutat rá, hogy az eredeti görög szöveg nem tartalmaz írásjeleket, és a(z utólagos) központosítás a fordító felfogásától függ. A központosítás persze nem lehet önkényes, hanem a közvetlen és a teljes bibliai *szövegösszefüggésből* kell származnia. Két kérdést kell tehát feltennünk: Mit akart Jézus mondani a gonosztevőnek ezen a helyen? Majd: Hová kerülnek az írásjelek párhuzamos vagy hasonló helyeken?

Az első kérdés: *Mit akart Jézus mondani?* Valóban arra akarta helyezni a hangsúlyt az evangélista, hogy Jézus a gonosztevőnek közös haláluk napján paradicsomi életet ígér a távoli jövőben? Vagy pedig az üdvözültek állapotában való azonnali részesedését kívánta kiemelni?

A szövegösszefüggésből kétségtelenül az utóbbi adódik. Hiszen az előbb a gonosztevő azt mondta Jézusnak: „Emlékezzél meg rólam, amikor eljössz országodban!” (Lk 23,42). Az Isten utolsó időben felállított országába vetett hit igen elterjedt volt a zsidóknál. ezzel szemben Jézus máshoz nem hasonlítható teljhatalommal hangsúlyozza: „Bizony, mondom neked: *ma* velem leszel a paradicsomban” –, bár még nem az örök királyságban, mégis az üdvözültek földi halál és utolsó nap közötti állapotában. Jézus itt „kora rabbijainak módján beszél arról az állapotról, amelybe a kegyesek lelkei a meghalás pillanatában kerülnek, a paradicsomban, a *gan édenben* (Édenkert, 1Móz 2,8kk) tartózkodva, anélkül, hogy ezzel előbbre hoznák azt az üdvösséget és dicsőséget, amely csak Isten jövőbeni országában várja a feláldozott kegyeseket” (Zahn 1920, 703k).

Ezt az értelmezést támogatja a tartalmilag hasonló hely, *Jn 11,23-26*. Jézussal szemben Márta is az „utolsó napi feltámadásról” beszél, amely jól ismert volt a zsidóságban. Jézus ezzel szembeállítja az újat: „*Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal, is él; és aki él, és hisz énbenem, az nem hal meg soha.*” A szokásos végidei várakozással szemben Jézus az „itt és most”-ot hangsúlyozza, az örök életet, amely nem veszíthető el, és amelyet az Ő jövetelével a hívők ajándékba kapnak.

Ezt az értelmezést – és itt már a fenti második kérdésre válaszolunk – a teljes bibliai összefüggés is támogatja, különösen is a görög „*szémeron*” („*ma*”) szó egyéb használata. Éppen Lukács evangéliuma használja jellegzetesen. Mégpedig *ismételten, hangsúlyosan elől*, hogy az üdvösség és az Üdvözítő jelenlétét hangsúlyozza: „*Ma született nektek a Megtartó*” (2,11). „*Ma teljesedett be az Írás a fületek hallatára*” (4,21). „*Ma hihetetlen dolgokat láttunk* (19,5). „*Ma lett üdvössége ennek a háznak*” (19,9). Ennek a láncolatnak szerves része ez a mondat is: „*Ma velem leszel a paradicsomban*” (23,43).

Mindenekelőtt a Jézus által gyakran használt „*bizony mondom nektek*” fordulatból adódik, hogy a „*ma*” a mondat második feléhez tartozik, oda kell tartoznia: „*Ma velem leszel a paradicsomban*”. Hiszen több mint 70-szer fordul elő az Újszövetségben: „*Bizony (bizony) mondom neked/nektek*”, és egyszer sincs „*ma*” hozzátéve – eszerint minden bizonnyal Lukács 23,43-ban sem.

Hallottuk már, hogy Jehova Tanúi szerint Jézus a halála után közvetlenül egyáltalán nem a „*paradicsomban*”, hanem egyszerűen „*holtan*” és „*a sírban*” volt, amíg három nap múlva újjá nem lett teremtve. A gonosztevő ezért egyáltalán nem lehetett vele halála után. A Jézus Krisztus személyére, a megfeszítésre, feltámadásra és üdvösségre vonatkozó kérdésekkel foglalkozunk vizsgálódásunk következő részében.

ÜDVÖSSÉG

Áttekintés

Az Órtorony Társulat nézete szerint Jehova Krisztus előtt 4128-ban, 4028-ban vagy 4026-ban teremtette az első emberpárt (az évszámot többször változtatták, ld. a „Végső dolgok” című részt). Lucifer, az egyik kerub és az angyalok serege ekkor már megvolt. Lucifer mindenekelőtt a fiatal emberi nem védelmezője volt. Jehovával szemben azonban hűtlennek bizonyult, amikor maga akart olyan lenni, mint ő, és ebbe az embert is be akarta vonni. Sátánná lett, és sok angyalt is (belőlük lettek a démonok) megnyert magának.

Jehova a Sátánt és a bukottakat (angyalokat és embereket) megsemmisítésre ítélte. Előtte azonban Jehovának 6000 évnyi időt kellett biztosítania a bukottak számára. Lucifer-Sátán ugyanis két vitakérdést tett fel: Valóban szuverén-e Jehova, ő-e a világmindenség uralkodója vagy sem? És: Valóban szeretetből engedelmeskednek-e szolgálai Jehovának –, vagy pedig mindannyian elfordulnak tőle, és a Sátán vezetését követik-e?

Jhovának ki kellett gondolnia szuverenitása bizonyításának módját. Ezért elhatározta, hogy egy másik kerubot, aki ugyanolyan hatalmas mint Lucifer, Mihály arkangyalt elküldi a világba, hogy az elsimítsa Lucifer lázadását. Lucifer azonban nem maradt tétlen: megalapította birodalmát a világban államok, vallások és egyházak formájában. A szervezett vallás Lucifer vezetése alatt „a nagy parázna”. A szervezett vallással szemben Jehova mindig tanúkat hívott el, így már Ábelt, majd Mózeszt is, aki ideiglenes „teokratikus előkormányzást” vezetett be. Ez Kr. e. 607-ben vagy 606-ban Júda királyainak engedetlensége miatt véget ért, és a babiloni fogsággal elkezdődött a „nemzetek ideje”, amelynek 2520 évig, 1914-ig kellett tartania (részletesebben a „Végső dolgok” és a „Gyülekezet” című részben).

A Sátán világuralmával szemben az Órtorony Társulat nézete szerint Mihály arkangyal elküldése volt a legerősebb ellencsapás, akit – amint már láthattuk az „Isten” című részben –, Jézus Krisztussal azo-

nosítanak. A következőkben részletesebben foglalkozom a bűn, Krisztus és az üdvösség értelmezésével Jehova Tanúinál, és kritikus kérdéseket teszek fel.

A bűn – diszharmónia

Jehova Tanúinak bibliai lexikonában rámutatnak, hogy a bűn a Sátán által lépett fel:

„Ismeretlen hosszúságú ideig az egész univerzum teljes harmóniában volt Istennel. A diszharmónia egy szellemi teremtmény által lépett fel, akit ellenállónak vagy ellenszegülőnek neveznek (héberül *szátán*, görögül *szatanasz*; Jób 1:6; Róm 16:20), mint Isten fő hamis vádlóját vagy rágalmazóját (görögül *diabolosz*; Zsid 2:14; Jel 12:9)” (Segítség a Biblia megértéséhez, 1.422. o.).

A Sátán táplálta a vágyat az Édenkertben, ő juttatta oda az embert, hogy egyék a jó és rossz tudásának fájáról, és vezetett az ember és Teremtője, önmaga és a többi teremtmény közötti „diszharmóniához”. Szó szerint így hangzik:

„A bűn diszharmóniához vezetett az ember és Teremtője között. Nemcsak Istenhez való viszonyát, hanem Isten többi teremtményéhez való viszonyát is károsította –, sőt önmagát, értelmét, szívét, testét. Nagy szerencsétlenséget hozott az egész emberi nemzetségre” (i. m. 1.422 kk).

A bűneset hatással volt az egész emberiségre: „A tények amellet szólnak, hogy Ádám bűnének átadását a következő nemzedékekre az öröklődés ismert törvényeire kell visszavezetnünk (Zsoltárok 51:5)” (i. m. 1.423. o.). A bűn következménye a halál, a betegség, a fájdalom és az öregedés. A bűn törvénytelen – és „csak egyetlen büntelen ember – mint Jézus Krisztus – tudta ezt a (Jehovától származó) törvényt tökéletesen betartani” (i. m. 1424. o.), és ezzel megszüntetni a bűn következményeit.

Jehova Tanúinak ezek a kijelentései első pillantásra részben ortodoxnak tűnhetnek, mégis jelentős különbséget takarnak a „bűn” bibliai értelmezéséhez képest. *Nem látják a bűnt a maga teljes radikalitásában és mélységében.* Figyeljük meg pontosan az Őrtorony Társulat

megfogalmazását: A bűn „*diszharmonióához*” vezetett, „*károsította*” az ember viszonyát Istenhez és a többi teremtményhez; magát az embert is „*károsította*”. – A Biblia ezzel szemben arról beszél, hogy a bűn teljesen *szétrombolta* az Istenhez való viszonyt, hogy *teljesen elveszettek* vagyunk, és hogy *semmi jó* sem lakik az ember szívében stb. (vö. Ézs 59,2; Róm 3,9-28; 7,18.24).

Csak mivel Jehova Tanúi nem látják a „bűnt” a maga teljes mélységében, állíthatják azt, hogy „egy büntelen ember – mint Jézus Krisztus” elegendő ahhoz, hogy „tökéletesen” megtartsa a törvényt, és helyreállítsa az igazságot, amelynek ezáltal mindenki részesévé lesz, és így lehetővé válik, hogy saját cselekedeteik által „kipróbálják” magukat (ld. alább). Tehát *pusztán egy ember* (ill. emberré lett arkangyal, ld. szintén alább) elegendő lenne a megmeneküléshez. – Az egész bibliai-keresztyén hagyomány azonban kitart amellett, hogy *egyedül Isten, aki emberré lesz*, segíthet az embernek, mivel *mérhetetlen* az ember bűne.

„Krisztus – Mihály arkangyal”

„Angyali szint – emberi szint – angyali szint”

Többször hallottuk, hogy az Őrtorony Társulat elképzelése szerint Krisztus *pusztán* az emberré lett Mihály arkangyal. Erre az állításra már az „Isten” című részben is kitértem, de ebben a szakaszban még egyszer foglalkoznunk kell vele, mivel elválaszthatatlanul összefügg az üdvösségtan (szótériológia) kérdésével.

Jehova tanúinak felfogása szerint Mihály arkangyal *három szinten* ment át: Jehova teremtette sokkal korábban minden más lénynél, így Lucifernél is (*első szint*). Időszámításunk kezdetén elhagyta a szellemi teremtmények birodalmát, és *tökéletes ember, Jézus Krisztus* lett, azért, hogy tökéletes emberi életének (ill. testének) odaadásával megfizesse a váltságdíjat Ádám törvényszegéséért (*második szint*). A kínzócsölöpön emberként elszenvedett halála után Jehova újra *szellemi teremtményként* – egy szinttel magasabban mint azelőtt – „isteni”

szintre (mégsem olyan hatalmasra mint a mindenható Isten), a mennyei dicsőségbe helyezte, amelyben megkapta azt a képességet, hogy Jehova segítségével „materializálja” a „feltámadott” Jézus testeit (*harmadik szint*).

Dualizmus és Krisztus leértékelése

Itt is mindenekelőtt az mutatkozik meg, hogy mennyire kétarcú Jehova Tanúinak *istenképe*. Azt állítják, hogy Istennek bizonyítania kell szuverenitását Lucifer-Sátán kihívásával szemben. Ha például Jób 1-ben támpontot lelhetnek az ilyen felfogáshoz, akkor sem lenne szabad odáig elmenni, hogy Istent egy szintre helyezték a Sátánnal, mintha versenytársak lennének, és Istennek a Sátánnal szemben erősebbnek kellene bizonyulnia. Az ilyen gondolatok, még akkor ha Jehova Tanúi messzire utasítanak, veszedelmesen közelítenek a *dualizmushoz* (két, általában egyforma erős hatalom küzd az uralomért). Ez pedig teljesen ellentmond JHVH mindenhatóságának, páratlanságának, szuverenitásának és (vö. 2Móz 2,20k; 5Móz 6,4). Jehova Tanúinak ilyen kijelentései Istenről további bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy Jehova egyetlen és abszolút voltának hangsúlyozása ellenére sem ismerik az igazi, abszolút Istent, hanem saját „istent” eszkábálnak össze, akinek bele kell simulnia az általuk eltervezett világdrámába.

Ez teljesen megmutatkozik, ha *Krisztusra* pillantunk. Az „Isten” című részben már kimutattam, hogy Krisztus nem teremtmény, hanem az isteni háromság második személye. Ennyiben tulajdonképpen szükségtelen is lenne a további fejtegetés arról, hogy azonos-e Mihály arkangyallal. A szótériológiával kapcsolatban azonban kérdések támadnak, amelyek szükségessé teszik, hogy közelebbről is szemügyre vegyük Jehova Tanúinak istenképét.

Itt látjuk, hogy Jehova Tanúinak dualista szemléletű istenképe különböző szinteken folytatódik. *Dualizmust* állítanak *Mihály és Lucifer között, Jézus és Lucifer között* és – más szinten – (*Mihály*)-*Jézus és Ádám között*. Mivel Jézust csak anyagi lénynek, vagy – átmenetileg – csupán embernek tekintik, az ilyen szembeállítás az éppenséggel „egyenjogú partnerek” vagy „kontrahensek” (szerződő felek) között legitimnek tűnik.

Eközben persze figyelmen kívül hagyják, hogy Jézus *nincsen* az angyalokkal és az emberekkel azonos szinten, hanem teljesen Isten oldalán áll. Időleges emberré lételét nem szabad úgy félreérteni, hogy csupán ember volt, hanem *egyszerre valóságos Isten és valóságos ember*. Földi működése során nem „angyali létét”, hanem isteni formáját nyilatkoztatta ki, anélkül, hogy isteni lény(eg)ét elveszítette volna (ld. az „Isten” című részt). Jehova Tanúi ezzel szemben leértékelik Krisztust. Bár központi helyet tulajdonítanak „váltásádjának”, – áldozatának, ez azonban véleményük szerint nem elegendő a megváltáshoz (ld. alább).

Jehova Tanúi mindenekelőtt négy bibliai helyet hoznak fel Jézus Krisztus és Mihály arkangyal állítólagos azonossága mellett: *Dán 12,1; 1Tesz 4,16; Júd 9 és Jel 12,7-12*. Mindegyik helyen *Mihály* angyalfejedelemről van szó. „Mihály” azt jelenti: „ki olyan mint Isten?” –, nem pedig azt, hogy „aki olyan mint Isten” (Russell hibásan így fordította; vö. Hellmund 1971, 318. jegyzet). Az, hogy Mihály a legfőbb angyal, és mint az isteni angyalseregek „főparancsnokának” különleges helye van, minden bibliai igéből kiderül, ahol előfordul a neve, de *sehol sem Krisztussal azonos személyként*. Jézus sokkal inkább Mihály és minden angyal *felett* áll (vö. Zsid 1 stb.; ld. feljebb).

Ha például Dán 12,1-ben és Jel 12,7-12-ben Mihály és a Sátán közötti harcról van szó, Mihály itt Krisztus teljhatalmával és *megbízásából*, de nem *Krisztusként* cselekszik. A Szentírás ismételten hangsúlyozza, hogy Krisztus nem egyedül harcol a Sátánnal és a démoni hatalmakkal, hanem angyalainak kíséretében –, és közöttük az első helyen Mihály, az arkangyal van, akinek hangja Krisztus visszatérésekor Isten harsonájával együtt megszólal (1Tesz 4,16; vö. Mt 24,30k par; 2Tesz 1,7). Mihály hangja csak a világ feletti ítéletkor harsan fel. A halottak feltámasztásakor azonban csak Krisztusnak, az Isten Fiának hangja lesz hallható. Egyedül Krisztusé – nem pedig Mihály arkangyalé – az a hatalom, hogy életre keltse a halottakat (Jn 5,25.28k). Hiszen Krisztus nem teremtmény, hanem az élő Isten Fia.

A „váltásdíj” – segítség az önsegélyezéshez

Hit és cselekedetek

Az elmondottakból világos, hogy Jehova Tanúinak Jézus Krisztusa nem érhetette el az ember teljes megváltását. Az Őrtorony Társulat nézete szerint nem az volt az első és igazi feladata, hogy meghaljon bűneink bocsánatáért, hanem hogy megvédje Jehova nevét, igazolja szuverenitását és felállítsa királyságát.

Jézus – az Őrtorony Társulat mindenesetre itt szeretne Róma 5,12-21-hez kapcsolódni – második Ádámnak számít. Az *első Ádám* tökéletes emberként (a már leírt „relatív tökéletesség” értelmében) lett megteremtve, de Lucifer sugalmazásának engedve elveszítette ezt az első tökéletességet. Krisztus pedig mint *második Ádám* lépett fel, aki nem adta meg magát Lucifer sugallatára. Testét és teljes emberi életét váltásáldozatként, *váltásdíjként* Jehovának adta, hogy kiengesztelje Ádám bűnét, amely öröklés által az egész emberi nemre áterjedt. Jézus, az emberré lett Mihály arkangyal tehát a tökéletes második Ádámnak számít, aki büntelen maradt. Az ő váltásáldozata következtében minden ember, aki azt igénybe veszi, *lehetőséget kap*, hogy éppígy tökéletességre emelkedjen.

Krisztus váltásáldozata azonban nem elegendő. Ő csak *Ádám* törvényszegését egyenlítette ki. Az embernek viszont a *saját* hibáit és bűneit – még ha e váltásdíj igénybevételével is – a saját teljesítményével kell kiegyenlítenie. A megváltás tehát nem egyedül Krisztus által, hanem *hit és cselekedetek* által történik. Ezekhez a cselekedetekhez számít: Jehova királyságának hirdetése, a Jehova rendelkezései szerinti élet és a Teokratikus Társaságnak való alávetés. Aki életében nem végezte (el) ezeket a cselekedeteket, és nem fogadta el Krisztus váltásdíját, az újjáteremtése után esetleg kap még egy (utolsó) lehetőséget, hogy alkalmassá legyen.

A bűnök jóvátétele vagy túláradó kegyelem?

Bibliai-teológiai szempontból hogyan ítélné meg az üdvösségnek és a megváltásnak ez a tanítása? A *szinergizmus* tipikus példájáról van szó: Isten megteszi a maga részét, az ember is a magáét, és a két rész együtt eredményezi a megváltást. Ez a nézet azonban feloldhatatlan ellentmondásban van a bűnösnek egyedül kegyelemből történő megmentéséről szóló evangéliummal.

Jézus Krisztus *mindent* megtett megváltásunkért a golgotai kereszten: „Elvégeztetett” (Jn 19,30). Az ő vére „megtisztít minket *minden* bűntől”. Ő „az engesztelés a mi bűneinkért, de nem csak a mieinkért, hanem az *egész világ* bűnéért is” (1Jn 1,7; 2,2). Ő „*egyszer s mindenkorra* bement a szentélybe, és örök váltságot szerzett”. „*Egyszer* jelent meg az idők végén, hogy áldozatával *eltörölje* a bűnt.” „*Egyetlen* áldozatot mutatott be a bűnökért.” „*Egyetlen* áldozattal örökre tökéletessé tette a megszenteltek (Zsid 9,12.26; 10,12.14).

„Mert nincs különbség: mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének. Ezért Isten ingyen igazítja meg őket kegyelméből, miután megváltotta őket a Krisztus Jézus által... Hiszen azt tartjuk, hogy hit által igazul meg az ember, a törvény cselekvésétől függetlenül” (Róm 3,22kk.28). „Hiszen kegyelemből van üdvösségetek a hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék” (Ef 2,8k).

A keresztyénséghez bizonyosan hozzátartoznak a cselekedetek is, de mindig csak *következményként*, és sohasem *feltételként*. Az Őrtony Társulatnak az üdvösség feltételeként kell követelnie a cselekedeteket, mert nem ismeri a valódi Krisztust, aki igazi, tökéletes bűnbocsánatot és megváltást hozott. A Biblia azonban az igazi Krisztust hirdeti nekünk, aki valóságos Isten és valóságos ember, aki nemcsak „elégtétel” szerez Ádám vétkéért, hanem sokkal *többet*. Nem csupán Ádám bűnéért (és következményeiért), hanem az egész világ bűnéért halt meg: múlt-, jelen- és jövőbeli bűnökért. És mindenkinek megbocsát, aki bűnbánattal és hittel megy hozzá. Ezt az áldozatot, amely végtelenül nagyobb Ádám vétkénel, csak azért hozhatta meg, mert nem csak valóságos ember, hanem öröktől fogva valóságos Isten is.

Bár *Róma 5,12-21* Krisztust mint második Ádámot szembeállítja az első Ádámmal, hangsúlyozza, hogy a kettő *nincs azonos szinten*: „De *nem* igaz az, hogy amilyen a vétkek, olyan a kegyelmi ajándék is. Mert ha annak az egynek a vétké miatt sokan haltak meg, az Isten kegyelme és ajándéka még bőségesebben kiáradt az egy ember, a Jézus Krisztus kegyelme által sokakra” (15. v.). Bűn és kegyelem nem úgy viszonyul egymáshoz mint a mérleg két, egyforma súllyal terhelt serpenyője; éppen ebben az összefüggésben *nem* az ószövetségi talioelv (szemet szemért... – a kiadó), hanem Isten kegyelmének „nagyszerű és óriási túlsúlya” (de Boor 1979, 137. o.) érvényesül.

Isten *emberré* lett Jézus Krisztusban, mert csak így tudott *helyettesítően* értünk, emberekért meghalni, bűneinket kiengesztelni és Istentől való eltávolodásunkat legyőzni (vö. Zsid 2,17; 4,15; Mt 27,46). Megváltani pedig csak azért tudott, mert *Isten* is, és rendelkezik a megváltáshoz szükséges *hatalommal*. „Csak Isten tudott olyan végtelenül értékes áldozatot hozni, hogy kiegyenlítse az örök pokol büntetését, amely pedig az isteni igazság jogos igénye szerint járna” (McDowell/Larson 1985, 76. o.).

Kereszt vagy kínczölöp?

Miután Joseph Franklin Rutherford Jehova Tanúit 1931-ben „az üdvösség új népének” kiáltotta ki, egyre fontosabb lett számukra, hogy minél több ponton megkülönböztessék magukat az egyházaktól. Így távolították el a keresztyénség fő szimbólumát, a keresztet az Őrtorony-iratokból. Ez persze kb. fél évszázaddal azután történt, hogy Charles Taze Russell megalapította az Őrtorony Társulatot. Történeti művükben: „Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői” „*Az elhagyott szokások*” címmel a keresztet is említik:

„A bibliakutatók évekig keresztet és koronát ábrázoló jelvényt viseltek azonosításként, és ez a szimbólum volt az 'Őrtorony' címlapján 1891 és 1931 között... 1936-ban rámutattak, hogy a bizonyítékok azt igazolják, Krisztus oszlopon és nem egy két gerendából álló kereszten halt meg” (200. o.).

Mi az alapja ennek az „új felfedezésnek”? Az Őrtorony Társulat lényegében a következő érveket nevezi meg:

a) A görög „sztaurosz”, amelyet szokás szerint „kereszt”-nek fordítanak, „pusztán egy függőlegesen álló törzset, cölöpöt, hegyes karót, pillért vagy támasztékot jelent”, de nem keresztet. ezt az is igazolja, hogy az Újszövetségben „a *xülon* a *sztaurosz* szinonimájaként” használható lenne, amely egyszerűen „fát” vagy „fagerendát” jelent (Segítség a Biblia megértéséhez, 1.158. o.).

Ehhez el kell mondanunk, hogy az Őrtorony Társulat a maga fordításával bizonyosan visszaadja a „sztaurosz” és a „xülon” eredeti jelentését (vö. Bauer 1971, 1086. has kk; 1.515k). Amit viszont nem vesz észre, az az eredeti jelentés *bővülése*, amely az idők folyamán ezekhez a szavakhoz tapadt. Így történetileg biztos tény, hogy a rómaiak mind egyszerű oszlopokon, mind pedig keresztteken (függőleges oszlop keresztgerendával) végrehajtottak kivégzéseket (vö. pld.: Seneca: *De vita beata* [= A boldog életről] 19,3; *Epistola* 101,12; Tacitus: *Historiae* IV,3; Josephus: *Antiquitates* [=A zsidók története] 11,261kk). *A Jézus korában szokásos kivégzési forma a keresztrefeszítés volt* (vö. ThWNT [=Újszövetségi Teológiai Szótár] VII/1964, 573k). A „kereszt”-re használt latin fogalmat, a „*crux*”-ot az Újszövetség szerzői a görög „sztaurosz”-szal (néha a „xülon”-nal adják vissza).

b) Az Őrtorony Társulat részéről továbbá úgy érvelnek, hogy „a két gerendából álló kereszt kaldeai eredetű”, ezért elvetendő (Segítség... 1.158. o.). – Erre ez a válaszom: Nyilvánvaló, hogy a keresztrefeszítés halálbüntetése (de a „cölöpreszegezés” is) *a pogány világból származik*. Ezt azonban a rómaiak, a görögök, a perzsák és más népek is gyakorolták. A kereszt különböző változatokban több vallásban is megtalálható szimbólumként. A pogány gyökerek és párhuzamok azonban semmiképpen sem szólnak a keresztyénségben való használat ellen. Hiszen először is Jézus nem maga választotta meg a kivégzési módot, hanem a rómaiak (a pogányok) saját szokásaik szerint ölték meg. Másodszor a kereszt csakis és kizárólag azért *lett* a fő keresztyén szimbólum, mert Jézust így végezték ki –, tehát az antik népek és a pogány vallások mindenféle egyéb szokásától függetlenül.

A probléma nem a kereszt mint szimbólum miatt van, hanem csak ott, ahol ma keresztyén köntösben mágikus célokra (babona, szellemidézés, fehér mágia) visszaélnék vele. Az ilyen *visszaéléseket* kell

elutasítani (vö. 5Móz 18,9kk). De sok máshoz hasonlóan itt is igaz: „Abusus non tollit usum” –, azaz, a visszaélés nem szünteti meg a (józan, ésszerű) használatot.

c) Az Új Világ fordítás függelékében található egy „*crux simplex*” (felállított gerenda) rajza a római kivégzési mód „illusztrálására”. Itt a következőket fejtegetik: „A gonosztevő rászögezésére szolgáló egyszerű törzset a latinban *crux simplex*nek nevezték. Egy ilyen kízóeszközt ábrázol Justus Lipsius (1547-1606) *De cruce libri tres* című könyvében, Antwerpen, 1629, 19. o. A *crux simplex* itt látható *foto-ráfíája* [sic!] valódi reprodukció az ő könyvéből (ÚVF [német] 1.642. o.). – Az Őrtorony Társulat elhallgatja azt a tényt, hogy „könyvében” Lipsius (valójában három könyv – „*libri tres*”) 15 további illusztrációt nyomtatott ki, amelyek legtöbbször keresztben való kivégzést (*crux commissa* és *immissa* formájában) ábrázol. Ez a kép tehát semmit sem bizonyít Jézus kivégzésének módjával kapcsolatban. Ha az Őrtorony Társulat Lipsiust akarja koronatanúnak a „cölöpözéshez”, akkor becsületesen be kellene vallania, hogy maga Lipsius (például könyvének 661. oldalán) kifejezetten a *keresztre* feszítést (nem pedig az oszlopra szegezést) ábrázolja Jézus kivégzésének módjaként.

d) A legfontosabb kérdés azonban az, hogy a *Biblia* tartalmaz-e valamiféle utalást Jézus kivégzésének módjára. Jehova Tanúi számára világos a helyzet: „A rómaiaknál az volt a szokás, mint Jézus esetében is, hogy az elítélt kezeit (és valószínűleg a lábait is) egy törzsre szegezték” (segítség a *Biblia* megértéséhez... 1.157. o.). A Lipsius könyvéből vett ábra megmutatja, hogyan képzei el a Őrtorony Társulat ezt a felszegezést: *Egy-egy szöggel fűrták át a kezeket és a lábakat.* – Van azonban egy vers a *Bibliában*, amely félreérthetetlenül megmondja, hogy Jézus kezeit *két* szöggel ütötték át: *Jn 20,25*. Tamás itt mondja Jézus feltámadása után: „Ha nem látom a kezén a *szegek* (*tón hélón*, többes szám) helyét, és nem érintem meg ujjammal a *szegek* (szintén többes szám!) helyét, és nem teszem a kezemet az oldalára, nem hiszem.”

Kényszerítően adódik tehát az a következtetés, hogy Jézus kitért karokkal egy *igazi kereszten* (*crux commissa* vagy *immissa*) halt meg, amit a Jézus környezetéből való kortárs tudósítások is megerősítenek, és amit – Jehova Tanúinak kivételével és náluk is csak 1931 óta – soha, semmikor sem vontak kétségbe az egyház története folyamán.

Feltámadás vagy újjáteremtés?

„Materializált testek”

Bár Jehova Tanúi beszélnek Jézus Krisztus és a halottak „feltámadásáról”, ezzel *újjáteremtésre* gondolnak. Nem ismerik a személy folyamatosságát és a testi feltámadást. Felfogásuk szerint Jézus emberként mindenestől meghalt. Testét és teljes emberi életét odaadta „váltságdíjként”. Ami „feltámadása” után megjelent a tanítványoknak, az nem Jézus volt, ahogyan őt ismerték, hanem egy Jehova által újjáteremtett lélek, a magasabb szintre emelt Mihály arkangyal. Ő Jehovától megkapta azt a képességet, hogy anyagi testeket hozzon létre, amelyekben találkozhatott a tanítványokkal, és azt a látszatot kelthette, hogy Jézus feltámadt a halottak közül.

Az Őrtorony Társulat összesen *három(féle) feltámadást* különböztet meg (ld. a „Gyülekezet”) című részt.

Az *első feltámadás* Krisztust és a kiválasztott osztályt, a 144 000 személyt foglalja magában, akik arra vannak rendelve, hogy Krisztussal együtt uralkodjanak a millennium idején, és örök életük legyen a mennyben. Ez a feltámadás láthatatlan szellemtestben való újjáteremtéssel történik. A 144 000 létmódjában nem (ők is szellemi teremtmények, halhatatlan „istenfiak”), hanem csupán rangban különbözik Krisztustól. A 144 000 közül 1918 előtt elhunytak újjáteremtése is már 1918-ban lezajlott. Azóta Krisztus mennyei kormányának „minisztereiként” ők irányítják Jehova látható szervezetét.

A *második feltámadás* az összes többi olyat magában foglalja, akik az élet feltámadására (örök életre a földi paradicsomban) rendeltettek: az ószövetségi szenteket, akik teokratikus uralkodók lesznek a millenniumban, és elsőként támadnak fel; Jehova további hívei, akik pünkösd előtt haltak meg; valamint a „nagy sokaság” vagy a „más juhok” (= Jehova Tanúi, akik Armageddon előtt meghaltak, és nem számítanak a 144 000 közé). Mindezek anyagi testtel lesznek újjáteremtve, és nem lesznek bejáratosak a mennybe.

A *harmadik feltámadás* azokat a személyeket foglalja magában, akiknek földi életük folyamán nem volt lehetőségük arra, hogy Jeho-

váról halljanak. Ők éppúgy anyagi testtel lesznek újjáteremtve, és a millennium idején szintén próbára lesznek bocsátva a földön. Ha elbuknak, akkor megsemmisülnek –, ugyanúgy mint a Sátán és démonai, továbbá minden ember, aki a teokratikus uralomhoz méltatlannak bizonyult életében.

Azok közé, akik *nem* „támadnak fel” (ill. nem lesznek újjáteremtve) tartoznak az Armageddonnál elesettek, mindenki, aki tudatosan és akarattal rosszat cselekedett, a „szent szellem” ellen vétkezett, és Krisztus váltságáldozatát visszautasította.

A „megsemmisülés” kérdésével már az „Ember” című részben foglalkoztunk. A különféle embercsoportok megkülönböztetésére a „Gyülekezet” című részben részletesen, kritikusan kitérek. Most arra helyezem a hangsúlyt, hogy Jehova Tanúinak nézete szerint hogyan is történt *Krisztus feltámadása*.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy véleményünk szerint *Jézus teste* nem lett feltámasztva, hanem Isten megmagyarázhatatlan módon eltüntette a sírból. Jehova Tanúi számára azonban, amint már rámutattunk, test és lélek ugyanaz, vagyis náluk nem található ilyesfajta megkülönböztetés. Következésképpen *Jézus lelke* sem támadt fel. A *szellem* az Őrtorony-hívek számára megintcsak nem más mint életerő, amelyet Jézus utolsó lélegzetével kilehelt a „cölöpön” (vö. Érveljünk az Írásokból, 340. o.). Így tehát a szellem sem támadhat fel.

Az Őrtorony-féle nézet szerint tehát Jézus *nem támadt fel*, hanem Jehova *újjáteremtette* ama életnyomok szerint, amelyeket ő Jehova emlékezetében hátrahagyott: „A feltámadás magában foglalja az egyes személyek életének visszaállítását mindazon jellemvonások figyelembevételével, amelyeket Isten az emlékezetében megőrzött” (i. m. 97. o.). (Így bizony félrevezető, ha az Őrtorony Társulat mégis „feltámadásról” beszél, mivel nem a hagyományos bibliai értelemben vett feltámadásra gondol. Jézus ezen életnyomok alapján tett nyilvánvalóvá különböző testeket, amelyekkel 40 napon át megjelent a földön. Bár ezeken a testeken ott voltak a kereszten szerzett sebek, Jehova Tanúi szerint mégsem voltak azonosan Jézus megfeszített testével, hanem teljesen új teremtetések.

Valóságos vagy látszólagos testi lét?

E nézetekre több pontban szeretnék válaszolni:

a) A személy léte (mind Krisztusé, mind az emberé) nem ér véget a halállal, hanem a mostani és az eljövendő lét között *folyamatosság* van (ld. az „Ember” című részt). Jehova nem teremtette újjá Jézust megdicsőült Mihály arkangyalként, hanem akként jelent meg tanítványainak, aki volt: megfeszített és feltámadott Uruk és Mesterük. Ily módon tehát bizonyosan új, megdicsőült testtel bírt, (földi képzelőerőt meghaladó) „szellemi testtel” („szóma pneumatikosz”, 1Kor 15,44 kk), ugyanakkor egyértelműen *azonosítható* volt.

„A halott és eltemetett Úr Isten cselekvése által újra életre kelt (vö. Csel 2,31-34; Ef 5,14), és bár új, anyagában nem azonos, de nem is csupán látszólagos testi létben (vö. Jn 20 és 21). Látható és tapintható formában jelenik meg a tanítványoknak (Jn 20,27; Lk 24; Csel 1,1-6; vö. 1Jn 1,1-3), akkor is, ha nem mindig engedi meg az ilyen érintést (Jn 20,17), mert a továbbiakban már csak megdicsőülteként – tehát testi formájától függetlenül (2Kor 5,16) – kell felismerniük. Bár Jézus az új korszak (aión) fény- és szellemvilágában található, evéssel és ivással (is) gyakorolja velük az emberi közösséget (Lk 24,29k; Jn 21,12-14)” (TBLNT [= Újszövetségi Teológiai Fogalmi Szótár] I, 45. o.).

b) Ha az Őrtorony Társulat azt állítja, hogy Jézus nem támadt fel valóban testileg, hanem „más angyalokhoz hasonlóan” csak látszólagos testtel mutatkozott, veszélyesen súrolja a *spiritizmust* és a *gnosztikus doketizmust* (mégha csak Jézus halál utáni állapotával kapcsolatban is). A Szentírás a látszólagos testiség és a szellemszerű megnyilvánulás mindenfajta állításával szemben nyomatékosan hangsúlyozza a feltámadás testi voltát (ld. az iménti íráshelyeket). A bibliai Jézus lényének, aki személyében „az igazság” (Jn 14,6) ellentmond, hogy látszattestben való megnyilvánulást tulajdonítsunk neki. Még hozzá abból a célból, hogy a tanítványoknak feltámadást színleljen, ami az Őrtorony Társulat tanítása szerint ilyen formában állítólag nem lehetséges.

c) Amint már az „Isten” című részben rámutattam, a hívők sohasem – még s feltámadás után sem – részesülnek abban a létmódban, amelyben Krisztus, mert Krisztus *Isten*, mi pedig emberek vagyunk.

Az ember feltámadása – a bibliai kijelentés szerint ez alól nincs kivétel – Krisztusnak, „az elhunytak első zsengejének” (vö. 1Kor 15,20-24) feltámadásából következik. Ez azonban sohasem adja meg ugyanazt az isteni létmódot, amelynek Krisztus öröktől fogva birtokában van.

A Biblia is *többféle* feltámadást ismer, de nem úgy, mint Jehova Tanúi. Sokkal nyilvánvalóbban beszél az örök életre vagy örök kárhozatra való feltámadásról (Mt 25,31-36; Jel 20,11-15), emellett (vagy az elsővel azonosítva) beszél „kifeltámadásról” (*exanasztaszisz*) vagy „első feltámadásról” a hitben elhunytak esetében, amely a földön élő hívők „elragadtatásával” egyidejűleg és az utolsó napi általános feltámadást megelőzően történik (Fil 3,11; 1Tesz 4,16k). Semmit sem említ az olyanok állítólagos próbalehetőségéről, akik a millennium alatt támadnak életre. Sokkal inkább érvényes: „...elrendeltetett, hogy az emberek meghaljanak, azután pedig ítélet következik...” (Zsid 9,27). Végül is az Írás nem tud az Őrtorony Társulat által elképzelt osztálytagozódásról (ld. a következő részt).

GYÜLEKEZET

„Jehova birodalma a földön”

Általános jellegzetességek

A gyülekezetről szóló tanítás (ekkleziológia) semmiképpen sem egységes Jehova Tanúinál. Ha történetüket tekintjük, bizonyos *változásokat* mutat: kongregacionalista, inkább demokratikus formától Russellnél, szigorúan monarchikus-autoriter és központosított kurzuson át Rutherfordnál, egy bár továbbra is centralizált, de a vezetésben kollegiális formáig Knorr óta. Rutherford alatt alakult a „Komoly Bibliakutatók” különleges közössége –, amely persze már Russell alatt is szektás vonásokat hordozott, de még nem hirdette a teljes elkülönülést és kizárólagosságot –, lépésről lépésre „Jehova Tanúinak új üdvgyülekezetévé”, szektává (ld. a „Történetük” című részt). Persze kezdettől fogva különös ellentmondás mutatkozott az Őrtorony Társulat mint óriási üzleti vállalkozás működése és a komoly bibliakutatóknak vagy Jehova Tanúinak a maguk módján mégiscsak „kegyes” buzgalma között. Utóbbiak – bár jogilag nem, de ez a tény – az „Őrtorony Biblia és Traktátus Társulat” ingyenes munkatársai.

„Vezető Testület” és hierarchia

Eközben a „Vezető Testület”, a brooklyni központban található 10-20 fős grémium (a taglétszám változó) „szellemi igénnyel” lép fel. A Vezető Testület tagjairól, akik a több mint ötmillió Őrtorony-hívő életéről és magatartásáról határoznak, a következőket olvashatjuk az „Örökké élhetsz Paradicsomban a földön” című könyvben:

„...határozathozatal alkalmával nem emberi bölcsességre támaszkodnak. Nem, hanem mivel teokratikus vezetés alatt állnak, az első jeruzsálemi vezető testület példáját követik. E testület döntései Isten

Szavára támaszkodtak és a szent szellem irányítása mellett születek...” (195. o.).

Az pedig, hogy az egész nagyon emberi módon folyik (a döntéseket általában kétharmados többséggel hozzák), világossá válik Raymond Franz tudósításából, aki maga is 9 évig volt az Őrtorony Társulat Vezető Testületének tagja. A testület nyolcvanas évekbeli összetételéről ezt írja:

„A vezetőség 14 tagjából Milton Henschel, Ted Jaracz és Lloyd Barry befolyása a legnagyobb az elnökön (annakidején Frederick Franz) kívül. Ha ők egyetértenek valamiben, akkor Carey Barber, Martin Pötzing, Jack Barr és George Cangas gondolkodás nélkül s majdnem mindig csatlakozik hozzájuk. Bár Albert Schroeder és Karl Klein valamivel több személyes profilt mutat az iménti négynél, ők is persze többnyire konform módon viselkednének. Az eddigiek szavazatai már biztosítják a szükséges többséget” (Franz 1991, 329. o.).

A Vezető Testület Jehova földi kormányzatának számít, „hű és bölcs szolga” Mt 24,45 szerint, Isten kinyilatkoztatásának csatornája, amelyet hónapról hónapra az Őrtorony és más iratok által az egész világra továbbít. Az egyének híven és engedelmesen alá kell rendelnie magát a benne megtestesülő teokráciának. Így ír erről a szabályok könyve: „Szervezetten a szolgálatunk elvégzésére”:

„Az egység azáltal marad fenn, hogy Krisztust mint főt lojálisan elismerik, és alárendelik magukat egy szervezeti, közlési csatornának, a 'hű és értelmes rabszolgának' is” (25. o.).

Kurt Hutten ezzel kapcsolatban „korlátlan szellemi diktatúráról” beszél, „amelyet a vezetés a követők fölé helyezett” (Hutten 1968, 97. o.). W. Schnell egykori Jehova Tanúja beszámol minden egyes tag átfogó ellenőrzéséről és a „kémrendszeréről”, amelyet azért építettek ki, hogy megfigyeljék és biztosítsák a hívek lojalitását (Schnell 1959a, 72. o. és 146k).

Jehova Tanúinak szervezete szigorúan *hierarchikus* felépítésű: Az egyes helyeken jönnek össze a gyűlések véneikkel és egy „felvigyázóval”. A helyi gyűlés felett áll – növekvő sorrendben, egyre nagyobb befolyással: a városi, a körzeti, kerületi, fiókhivatali és zónafelvigyázó –, végül a direktórium (Vezető Testület), élén az elnökkel és az alelnökkel. A direktórium felett nem áll semmilyen állam, kormány és

egyház, hanem csak maga Jehova, akivel közvetlen kapcsolatot vél fenntartani.

„Állam az államban”

Jehova Tanúi önmeghatározásuk szerint tehát *teokráciát* (isteni uralmat) valósítanak meg a földön, és ezzel államok feletti közösséget, vagy – az egyes országokra vonatkoztatva – „államot az államban”. Az ebből kinövő államkritikai és állam- (továbbá egyház)ellenes magatartásukból egy sor furcsaság és probléma adódik (egyesekről ezek közül már a „Történetük” című részben szó volt), mint a zászlónak tisztelgés, a katonai és a polgári szolgálat, az állami és egyházi ünnepek és szimbólumok elutasítása, távolmaradás a politikai pártoktól, választásoktól, véleménynyilvánítástól stb.

Knorr valamivel józanabb vezetése alatt – a különböző kormányokkal különösen is a század első felében való konfliktusok miatt – Jehova Tanúi a hatvanas évek óta mérsékelték államellenes magatartásukat, és eljutottak az állam *elismeréséig* – legalábbis annak rendező és fenntartó funkcióját illetően. Ha a korábbi években a Róma 13,1kk szerinti „felsőbbségen” Jehovát és Teokratikus Szervezetét értették, 1962 óta az Őrtorony Társulat felismerte a „felsőbbségben” az államok kormányzatait.

Ez az álláspont mindenképpen Róma 13-hoz közelít: a világi államok és kormányzási módok elismerése ama rendező és fenntartó hatalmakként, amelyeknek joguk és kötelességük, hogy törvényeket hozzanak és a gonoszt megbüntessék, hogy lehetővé tegyék az együttélést és megelőzzék a káoszt. A keresztyén ember állam iránti engedelmessége akkor ér véget, amikor ez a rendért felelős hatalom megpróbálja a lelki életet és az üdvösséget közvetlenül érintő területeket is befolyásolni, és olyan törvényeket hoz, amelyek közvetlenül elentmondanak Isten egyértelmű rendelkezéseinek és parancsainak, vagyis a Tízparancsolatnak (vö. Csel 5,29). Akkor is üdvözlünk kell a hatvanas évek óta tartó jelentősebb közeledést a bibliai-reformációi állametikához, ha Jehova Tanúi a kivételeknek ezt a szabályozását saját tanaik szerint értelmezik (ld. később pl. a vér tilalmánál).

Mindenesetre kritikusan meg kell állapítanunk, hogy az állam pusztá elismerése bizonyos területeken (amelyek Jehova Tanúi számára is előnyösek), még nem elegendő a felelős állampolgárként és keresztyénként folytatott élethez. Sokkal inkább az a keresztyének hivatása, hogy „világosság” és „só” legyenek a világban (Mt 5,13-16), vagyis hogy ne hagyják magára a világot, hanem konstruktívan és jobbra téve *működjenek benne* –, mind missziói, mind pedig diakóniai szemlélettel (az utóbbihoz tartozik a politikai befolyásolás, változtatás és jobbítás a szükségét szenvedő emberek érdekében). Az Őrtony Társulat itt megtartotta elhatárolódását az államoktól és a nyilvános közösségi formáktól. Ez az elkülönülő magatartás – már pusztán szociológiai szempontból is – *szektajelleget* kölcsönöz neki (olyan közösség, amely elkülönül a közös léttől). Akkor is megtartja ezt a jellegét, ha egy ideje „vallási közösségnek” nevezi magát, és például Németországban „közjogi testületként” való állami elismerésre törekszik.

„Igaz vallás” kontra „Babilon”

A fentiek jól láthatók az *egyházak és szabadegyházak* iránti viszonyukban. Semmiféle kapcsolatot nem tartanak velük, és kritikájukat sem mérséklik. Jehova Tanúin kívül minden egyház a Sátán műve, a parázna Babilon, a Jehova-hittől elszakadt névleges kereszténység. Nincs igazán „keresztényi” ennél a bukott „kereszténység”-nél. Egyedül Jehova tanúinál van igaz tanítás, a „kereszténységnél” csak tévtanok tömkelege található.

Az *„ördögi tévtanok”*, amelyeket Jehova Tanúi a nagy egyházaknál – itt megintcsak különösen hevesen a katolikus egyháznál – ki-pellengéreznek: az isteni Háromság, a lélek halhatatlansága, az örök pokoli büntetés, a tisztító tűz, Mária és a szentek tisztelete, a papok és a pápaság „kasztrendszer”, a transzszubsztanciáció (= a kenyér és a bor átlényegülése Krisztus testévé), „pogány” szokások és ünnepek mint karácsony, húsvét, születésnap stb. Ezenkívül a háborúk támogatását, az elvilágiasodást, a bibliakritikát, az evolúciótant, a papság hitelrontó életét és hasonlókat – mindenesetre részben jogosan – bírálják. (Ld. részletesebben azokat a kritikus pontokat, amelyeket *„Evangelische Kirche – wohin? Ein Ruf zur Besinnung und Umkehr”*

[= Hogyan tovább evangélikus/protestáns egyház? Felhívás belátásra és megtérésre] című könyvemben bemutattam.) Itt persze az Őrtorony Társulat „ugródeszkának” használja az ilyesfajta kritikát ahhoz, hogy az ilyen nyomorúságos állapotokkal szemben annál ragyogóbb színekkel ecsetelje a saját szervezetét (noha náluk is éppen elég „folt és ránc” van, amint már történetükön végigtekintve láthattuk).

„Az igazság, mely örök élethez vezet” című írásukban (123kk) az Őrtorony Társulat az „*igaz vallás*” öt jellemzőjét nevezi meg: egymás iránti szeretet, Isten igéjének tisztelete, Isten nevének megszentelése, Isten királyságának az ember igazi reménységeként való hirdetése, végül elkülönülés a világtól és annak ügyeitől. Ezek után megállapítja, hogy az igaz vallásnak „minden ismertetőjelet” –, tehát nem csak valamelyiket ezek közül – fel kell mutatnia. Végül arra a következtetésre jut, hogy csak ő maga, az Őrtorony Társulat felel meg az összes követelménynek.

Rámutattam már, például Isten igéjével kapcsolatban a „Biblia” című részben, hogy túlzott és hamis ez az állítás. A „szerelem” követelménye is igencsak kétséges, amint kiderül az ekkleziológia további bemutatásából. Azt azonban, hogy az egyházaknak a szekták, így Jehova Tanúi jogos kérdéseket is feltesznek, az iménti irat alábbi szakasza is mutatja:

„Amikor azt hallod vagy olvasod, hogy egyik-másik lelkész a Biblia egyes részeire mint 'mítoszra' utal, vagy a fejlődélméletet a Bibliának a teremtésről szóló tanítása elé helyezi; mondhatod-e, hogy ezzel az embereket Isten igéjének tiszteletben tartására buzdítja? Vagy amikor az ilyen egyházvezetőktől bizonyos kijelentéseket olvasol, melyekben úgy érvelnek, hogy a házasságon kívüli nemi érintkezés nem szükségszerűen rossz, vagy hogy a homoszexualitás teljesen helyénvaló, vajon mondhatnád-e, hogy ez arra buzdítja az embereket, hogy a Bibliát vezetőjükként használják? Ezek természetesen nem követik Isten fiának és apostolainak példáját” (i. m. 125. o.).

A két osztály rendszere

Jehova Tanúinak két osztályos rendszere egy mondatban így hangzik: *Csak 144 000 különlegesen kiválasztott ember jut a mennybe, minden más megmenekült a paradicsomi földön él majd örökké.* Bár ez a tan jelentős hatással van az eszhatológiára, már itt foglalkozom vele, mivel elválaszthatatlan Jehova Tanúinak földi gyülekezeti életétől.

Mennyei és földi osztály

Az Őrtorony Társulat szerint többféle felosztás létezik. Mindenekelőtt az ezeréves birodalomra és az örökkévalóságra tekintettel megkülönbözteti a mennyei és a földi világot. A *mennyei* Jehovának, Krisztusnak és a „többi” hű angyalnak, továbbá a mennyei osztály, vagy „felkent osztály”, a Mt 24,45kk szerinti „hű és értelmes rabszolga” 144 000 tagjának van fenntartva. A felkent osztályhoz tartozik Jehova minden hű és kipróbált tanúja, aki 1935-ig az Őrtorony Társulathoz talált (tehát addig az évig, amelyben hivatalos „dogmaként” kihirdették ezt a tant). Eközben persze – mondják – 1935 óta is mindig akadnak egyesek, akik közvetlen szellemi kinyilatkoztatást kaptak arról, hogy ők szintén a felkentek osztályához tartoznak. Ezek a földön élők, ha nem halnak meg előbb, szintén elragadtatnak a mennybe, és azután azokkal a tagokkal együtt uralkodnak a földön Krisztus vezetése alatt, akik már korábban meghaltak. A felkent osztályt pünkösöd óta, tehát a gyülekezet létrejöttével egyidőben, Jehova szellemének hatása hívta életre. Így az ószövetségi korból senki sem lesz a mennyben az Őrtorony-féle elképzelés szerint.

A felkentek, ill. „hű szolga” osztályán kívül még más csoportok is vannak, különösen is a „más juhok” „nagy sokasága” (Jn 10,16; Jel 7,9). Ezek a „juhokhoz hasonló emberek”, ahogyan az Őrtorony-irodalom nevezi őket, a „*földi osztálynak*” számítanak, akiken Krisztus a felkent osztállyal együtt uralkodik. Ehhez a földi osztályhoz tartoznak Jehova Tanúinak azok a milliói, akik ma élnek vagy a korábbi évtizedekben éltek – a 144 000 kivételével. A juhokhoz hasonló emberek rendeltetése az, hogy örökké a földön éljenek. Ugyanígy

velük együtt nagyszámú más ember, aki életében nem volt Jehova Tanúja, de akiket a millennium idején Jehova újjáteremt, hogy bebizonyítsák hűségüket, és utána szintén örök életre jussanak a földön. A millennium idején fognak uralkodni a földön az újra életre keltett (ill. újjáteremtett) ószövetségi pátriárkák és próféták. Mindazok, akik nem tartoznak az említett csoportokhoz, vagy eljátszották bizonyítási lehetőségüket a millenniumban, annihilálódnak, megsemmisülnek, amint már szó volt róla.

Az Órtorony Társulat tudja, hogy ezzel a kétfelé szakítással sokat, nagyon nagy lemondást követel híveitől, legtöbbjük számára mindekelőtt a lemondást arról, hogy örök életük legyen Krisztussal a mennyben. Ezért nem kerülheti meg ezt a kérdést „Az igazság, mely örök élethez vezet” című írásában: „Hitted-e ezelőtt, hogy minden jó ember a mennybe megy?” Majd így folytatja:

„Ha igen, akkor nyilván arra számítottál, hogy te is közéjük tartozol, hiszen arra törekedtél, hogy helyes életet élj. Nyilván azt is remélted, hogy ily módon ott újra találkozol elhunyt szeretteiddel. Mikor azonban erre számítottál, tudtad-e, hogy a Biblia szerint az Isten olyan hű szolgálói, mint például Dávid király és Alámerítő János nem mentek a mennybe? (Cselekedetek 2:29,34; Máté 11:11) Tudtad-e abban az időben, hogy az emberiség közül az elmúlt ezerkilencszáz év folyamán kiválasztott csupán 144 000 személy nyer mennyei életet?” (i. m. 78k).

„Hogyan tudhatja valaki, hogy a 'kicsiny nyájból' való” – kérdezte az imént ugyanez az írás, és a következőket válaszolja:

„Az Isten szelleme működésének segítségével, amely beléjük plántálta a mennyei élet reménységét és táplálja is bennük ezt a reménységet. ... Az Isten szellemének működése folytán az ilyen személynek egész kilátása és reménysége megváltozik, úgyhogy a gondolatai és imái Isten szolgálatára összpontosulnak mennyei reménységgel a szeme előtt. A Krisztussal való együttlét a mennyben számukra fontosabb bármely földi köteléknél” (i. m. 78. o.).

A 144 000 kicsiny nyájához tartozók „...olyan személyek, akik teljesen hisznek Istennek a Krisztus által jövő megmentés gondoskodásában. Olyan emberek, akiknek az élete az Ördögöt hazugnak bizonyítja, abban az állításában, hogy az emberek csak önző előnyökért

szolgálják Istent. Jehova a csodálatos elhatározása szerint a maga dicsőségére használja fel őket. – Efézus 1:9-12.

Jézus Krisztus vezetésével mint királyok és papok közreműködnek a mennyből Jehova emberekkel kapcsolatos akaratának keresztülvitelében. Milyen jó lesz majd, ha olyan emberek lesznek az uralkodók, akik hűségeseznek bizonyultak Istenhez! (Jelenések 20:4) ... Milyen nagy áldására lesz majd a föld lakosainak, midőn ezek a mennyei papok alkalmazzák rájuk Krisztus váltságáldozatának jótéteményeit, meggyógyítva őket szellemileg, elmebelileg és testileg, míg végül elérik a teljes tökéletességet! – Jelenések 21:2-4” (i. m. 76k).

Ebben az összefüggésben hadd emlékeztessünk Jehova Tanúinak váltságdíj-tanára: Ez megteremti a tökéletes emberi élet lehetőségét a földön. A mennyei életet azonban a 144 000-nek *magának* kell „megszolgáltatnia”, amennyiben méltó mivoltuknak bizonyosságát adják. Ez a bizonyíték a Krisztus váltságdíja által lehetővé tett tökéletes földi életük itt és most történő „feláldozásából” és a mennyei dicsőség iránti tökéletes odaadásból áll. Ez a magatartás megintcsak az Őrtorony Társulat tanai iránti feltétlen hűségben nyilvánul meg.

A sok juhnak, illetve „juhhoz hasonló embernek”, akik állítólag nem törekszenek a mennybe, akik „földi természetűek” és nem Isten szellemétől „újjaszületettek” (vö. Őrtorony 1982. február 1. 9kk) nem marad más hátra, mint hogy beletörődjenek sorsukba a „paradicsomi földön”, és engedelmesen *szolgálják* a 144 000-et. Nekik is meg kell szolgáltatniuk öröklétüket. Ha egy Jehova Tanúja nem ad havi „szántóföldi szolgálati jelentést” (ld. alább), „tétlen testvérnek” tekintik, és alig van reménye Armageddon túlélésére. Ez a szolgálat nem csak majd a millenniummal kezdődik, hanem már most. A 144 000 számára végzett szolgálat éppenséggel feltétele annak, hogy később a paradicsomian megújult földön élhessenek. A 144 000 ezzel több szempontból is „*társmegváltóként*” lép Krisztus mellé.

Kritikus kérdések

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy *csak 1935-ben* dogmatizálták ezt a tanítást. Korábban nem volt ismeretes az Őrtorony-hívek számára ebben a kötelező formában. Sokan közülük, de

majdnem minden keresztyén az elmúlt két évezredben, sőt a régi szövetség hívei is ezek szerint hamis reményeket tápláltak a mennyei dicsőségről. Isten becsapta volna őket, ha ez a Rutherford által dogmatizált tanítás helytálló lenne. Ez az elképzelés azonban összeegyeztethetetlen az Istenről szóló bibliai tanítással, aki *egy személyben* igazság és szeretet (2Sám 7,28; Jn 14,6; 1Jn 4,16 stb.).

E történeti és – a szó szigorú értelmében vett – „teológiai” érv mellett további kérdések merülnek fel az Őrtony Társulat egzegézisével kapcsolatban. Nézzük meg közelebbről is a legfontosabb helyeket:

Mindenekelőtt ez a kérdés adódik: *Jn 10,16*-ban valóban „juhhoz hasonló emberekről” vagy „Jónádábokról”, azaz Jehova Tanúinak 1935 óta összegyűjtött nagyobbik részéről van szó? Az evangéliumok valami mást mondanak: *A más juhok a pogánykeresztyének, akik a zsidókeresztyénekhez jönnek* (vö. Goppelt 1978, 619kk). Jézus Izraelben élt és működött, tehát elsősorban a zsidókhoz szólt. *Mt 15,24*-ben kifejezetten azt mondja: „Én nem küldettem máshoz, csak *Izrael házának elveszett juhaihoz*.” Tanítványaihoz így szól: „Pogányokhoz vezető útra ne térjete le, samaritánusok városába ne menjetek be, inkább menjetek *Izrael házának elveszett juhaihoz*” (*Mt 10,5k*). Csak később – teljes mértékben feltámadása után növeli a hatósugarat, amikor megparancsolja: „Menjete el tehát, tegyete tanítvánnyá *minden népet!*” (*Mt 28,19*). Az Apostolok Cselekedeteiben pontosan követhető, hogyan kezdődött Jeruzsálemben a misszió, és hogy onnan – szinte koncentrikus körökben – először a szomszédos területekre, majd egyre messzebbre terjedt. Ezért mondja Jézus mennybemenetele és pünkösöd előtt: „... erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (*Csel 1,8*).

János evangéliumában már akkor felcsendül az egyre jobban terjedő örömhír, amikor Jézus a rá hallgató, a Tóra „aklából”, azaz a törvény kerítésén át hozzá jövő zsidóknak ezt mondja: „*Más juhaim* is vannak nekem, amelyek nem ebből az akolból valók: azokat is vezetnem kell, és hallgatni fognak hangomra: és akkor lesz *egy nyáj, egy pásztor* (*Jn 10,16*). A páli levelek egyértelműen azonosítják ezt az egy nyájat az egy pásztor alatt: ez a *zsidó- és pogánykeresztyének* egysége:

„Itt már nincs többé görög és zsidó, körümetélttség és körümetéletlenség, barbár és szkíta, szolga és szabad, hanem minden és mindegyikben Krisztus” (Kol 3,11; vö. 1Kor 12,12k; Gal 3,28; Ef 2,11-12).

Az idézett helyeken említett „izraelitákat” nem lehet „spiritualizálni” és ezzel valamilyen más (például mai) csoportra vonatkoztatni, mivel itt a háttérben a zsidó- és pogánykeresztyének egy Úr által munkált (nem konfliktusmentes) egyesülése áll (vö. Gal 2; Csel 15 stb.). Jehova Tanúinak „magyarázata”, hogy „Izrael” vagy a „zsidók” fogalma a Teokratikus Társaságra és követőire vonatkozik, *szabad allegorizálás* következménye, és mivel minden szövegbeli alapot nélkülöz, mint önkényes értelmezést el kell vetni. Ezt megerősíti egy pillantás a további bibliai helyekre, amelyeket az Őrtorony Társulat a maga érvelésének „alátámasztására” hoz fel.

Így 2Kir 10,15-28, amely a „Jónadáb-osztály” megalapozásának „kardinális helye”, semmi mást nem ír le, mint azt, hogy Jónadáb, a keni Rékáb fia hűségesen szolgálja Jéhú izraeli királyt, és segít a Baál-kultusz kiirtásában. E történet alkalmazása a halál utáni világ földi és mennyei osztályba sorolásának „előárnyékolásaként” szabad asszociáción nyugszik. Egy idegen származású történeti személynek egy izraelihez fűződő szolgálai viszonyáról szól, és a puszta néven kívül semmiféle támpont nincs a szövegben.

Nehezebb az utolsó ítéletről szóló példázat magyarázata Mt 25,21-46-ban, amely a „juhok” és a „kecskék” szétválasztásáról és azokról a jó cselekedetokről beszél, amelyeket a „juhok” tettek Jézus testvéreinek. A teológiai kutatásban többféle magyarázata van annak, hogy kikre vonatkozik a „juhok” és a „kecskék”, továbbá a „Jézus testvérei” megnevezés. Joachim Jeremias úgy gondolja, hogy a juhok és kecskék a „pogányok”, akik „a végítéletben arra a tevékeny szeretetre vonatkozó kérdést kapnak”, amelyet „a szükölködők formájában” jelen volt Jézus iránt tanúsítottak (Jeremias 1977, 207. o.). Gerhard Maier is abból indul ki, hogy a juhok és a kecskék esetében „nemkeresztyénekről” van szó, a „testvérek” azonban Jézus tanítványai, akikkel a nemkeresztyének vagy jót vagy rosszat tettek (Maier 1980, 337k). A példázatban tehát semmiképpen sem a keresztyénsé-

gen belüli osztályokról van szó, amit már a bevezető versek is világossá tesznek:

„Amikor pedig az Emberfia eljön az ő dicsőségében és vele az angyalok mind, akkor odaül dicsősége trónjára. Összegyűjtenek eléje minden népet, ő pedig elválasztja őket (*a népek tagjait!*) egymástól, ahogyan a pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől. A juhokat jobb keze felől, a kecskéket pedig bal keze felől állítja” (Mt 25,31-33).

Következő vizsgálandó kérdésünk, hogy az *őszövetségi hívők* valóban nem jutnak-e a mennybe. Az Órtorony Társulat által felhozott helyek, mint Mt 11,11 és Csel 2,29-34 semmiképpen sem azt nyújtják, amit felszínesen beléjük szeretnének olvasni. Mindegyik alkalommal összehasonlításról van szó. Csel 2,29-36 megmutatja a különbséget Jézus és Dávid király között: Jézus felment a mennybe, és Isten, az Atya jobbjára ült, Dávid azonban nem, mivel ő nem a Messiás, hanem csak emberi őse –, ami azonban még nem jelenti azt, hogy nincsen mennyei reménysége (ld. alább). Mt 11 Keresztelő János példáján összehasonlítja a régi és az új szövetség híveit: „... nem támadt aszszonytól születettek között nagyobb Keresztelő Jánosnál; de aki a legkisebb a mennyek országában, nagyobb nála.” Mindkét hely a kegyelem teljességét hangsúlyozza, amely Jézus által jött a világba, és amelyet a régi szövetség hívei csak várhattak (vö. Jn 1,14; 3,1kk; Mt 13,17; Lk 2,25kk). Mivel Jézusban megjelent ez a kegyelem, és az üdvtörténetnek új korszaka kezdődött, „a mennyek országában a legkisebb is nagyobb nála”. Gerhard Maier ezt írja Mt 11,11-ről:

„Az Isten országának Jézussal való elindításával lehetséges az újjászületés Isten Lelke által. Az újjászületett ember Jézus testének részévé lesz... Isten Lelke állandóan benne lakik, és növeli az új embert (2Kor 4,16). Jánosnak még nem lehetett része ilyen újjászületésben. Ezért az újjászületettek, azaz Jézus tanítványai között a legkisebb is nagyobb nála” (Maier 1979, 380. o.).

Ez persze semmiképpen sem jelenti azt, hogy Keresztelő János, Dávid és a régi szövetség többi igaz embere számára ne vezetne út a mennybe. Az a kegyelem, amelyet a Messiás megjelenésével vártak, sokkal inkább visszamenőleg hat, mivel Isten a hitükre tekint. Különösen a Zsidókhoz írt levél 11. és 12. fejezete, amelyet az Órtorony Társulat a pátriárkák mennyei reménységének kétségbevonására állí-

tana csatasorba (ld. feljebb), a legerősebb bizonyíték a régi szövetség hithőseinek *mennyei reménysége és annak valós alapja* mellett. Zsid 11,16 ezt mondja: „Így azonban jobb után vágyakoztak, mégpedig *mennyei* után. Ezért nem szégyelli az Isten, hogy őt Istenüknek nevezék, mert számukra várost készített.” Ez a város kétségtelenül ugyanaz, amely az új szövetség híveinek is rendeltetett: „*a mennyei Jeruzsálem*” (Zsid 12,22; Jel 21). Az ószövetségi pátriárkáknak és prófétáknak tehát ugyanaz a mennyei reménységük mint az új szövetség részeseinek. Ha Zsidók 11,39 azt mondja, hogy „mindezenek ... nem teljesült be az ígélet”, ez semmiképpen sem a mennyei reménység teljesedésének elmaradására vonatkozik Isten részéről, hanem a gyülekezet, az élő szervezet tökéletesítésének titkára, ez pedig a régi és az új szövetség tagjaiból áll. Fritz Laubach találóan magyarázza ezt a titkot:

„...egymás mellett állnak a régi és az új szövetség hívei. Az Ószövetség férfiai számára még nem teljesült az ígélet –, ezzel azonban nem szűntek meg Isten ígéretei. Csak a gyülekezet megalakulásával lesz teljes Isten népének száma. A gyülekezet beteljesülésével minden, az ószövetségi tanúknak adott ígélet teljesülni fog, így az Izraelnek adott sok földi ígélet is, amelyek megvalósulása mindmáig hátravan” (Laubach 1977, 251. o.).

Az utolsó mondattal Laubach valami fontosra utal: *A végső idők fejleményeire földi és mennyei ígéretetek vonatkoznak*. E felismerés révén Jehova Tanúi érvelésének is van némi igazságmagva. Persze elkövetik azt a hibát, hogy ezeket az ígéreteteket nem *időben egymás után*, hanem *tárgyuk szerint egymás fölé* helyezik. Másszóval: sok evangelikál egzegéta szerint az Ószövetség különböző próféciai – például „a népek, akik Sionhoz jönnek”, „a farkas, aki a báránnyal lakik”, „az oroszlán, aki szalmát eszik”, a „kardokból ekevasak” és hasonlók (vö. Ézs 2,2-4; 11,6-9; 65,17-25; Mik 4,1-5 stb.) – a Jel 20,1-6-ban említett, titokzatos, sokféleképpen magyarázott, az egyház és a világ története folyamán sokszor visszaélésre használt „ezeréves birodalomra” (millennium) vonatkoznak. *Az ezeréves birodalomnak ezen a földön kell létrejönnie és az örökkévalóságot megelőznie*. Csak az örökkévalóságra érvényesek az „új ég és új föld” ígéretei (az utóbbi nemcsak „megtisztul”, hanem valóban újjá lesz teremtve, ahol is a

menny és a föld átjárja egymást, és minden emberi képzeletet felülmúl; ld. a „Végső dolgok” című részt).

Jehova Tanúinál a millenniumra és az örökkévalóságra vonatkozó előrejelzések igen plasztikus, szinte materiális formát öltenek. Mindezelőtt a „két osztályra” bontást írják elő az örökkévalóságig, ami bibliai-teológiai szempontból tarthatatlan. Bár Jel 20,4 beszél arról, hogy Krisztus vértanúinak serege vele együtt uralkodik a millennium idején, de az örökkévalóságra vonatkozóan, különösen is „osztályokra” szakítva ilyesmiről sehol sincsen szó.

Jehova Tanúinak „kétosztályos” tanítása – pusztán formailag – bizonyos tekintetben a *diszpenzacionalista* (üdvrendekben gondolkodó) teológusokra (például J. N. Darby és C. J. Scofield) emlékeztet. Ezeknél a felosztásoknál persze (a további megkülönböztetésen kívül) lényegében *Izrael* (a zsidókeresztyének, de részben a nemzeti Izrael is) és a *gyülekezet* (a pogánykeresztyének) között tesznek különbséget, és egyes diszpenzacionalisták szerint új égre és új földre – örökké elválasztott egységekként – lesznek szétosztva. Az ilyen, többféle csoportra (nem osztályra) való szétszedéstől, amely sokáig a diszpenzacionalizmus „sine qua non”-ja volt, egyre inkább eltávolodtak az elmúlt évtizedekben. *Bár Izrael és a gyülekezet továbbra is különböző ígéreteket és megbízatást kapott népek tekintendő, ez a felosztás legkésebb az örökkévalóságban megszűnik.* A „kétcsoportos” vagy éppen „kétosztályos” rendszer, bárhogy is építsék fel, az örökkévalóságban tarthatatlan.

A zsidó- és a pogánykeresztyének megkülönböztetésére (de semmiképpen sem örök szétválasztására) vonatkoznak véleményem szerint azok a helyek is, amelyek a „144 000”-ről és a „megszámlálhatatlan nagy seregről” (Jel 7,1-17) szólnak. A Jelenések könyvének magyarázatánál alapvetően arra kell ügyelni, hogy nyelve nagyon titokzatos, és sok dolgot csak szimbolikusan ír körül. Ezért óvatosnak kell lennünk a túl gyors magyarázatokkal. Mégis sok minden arra utal, hogy a Jel 7,1-8-ban és 14,1-5-ben említett 144 000 elpecsételt Izrael törzseiből való. A Jelenések szerzője különben miért venné magának a fáradságot, hogy minden törzset külön felsoroljon?! Az pedig, hogy a törzsek felsorolásának bizonyos jellegzetességei vannak (például Efraim és Dán kimarad), az az ószövetségi korban őket ért sorssal

magyarázható (vö. Zahn 1924/1926, 373k), és semmiképpen sem szól az ellen, hogy ez a felsorolás Izraelre (azaz a zsidókeresztyénekre) vonatkozik.

Arra hajlok tehát, hogy szó szerint vegyem az Izraelre történő utalást, hiszen itt még egyszer felsorol minden törzset. Ezzel szemben szimbolikusan értelmezem a számokat ($144\ 000 = 12 \times 12 \times 1000$), mivel itt a tökéletesség számairól van szó (Izrael 12 törzse, a 12 apostol 1000-rel megszorozva), és nehezen képzelhető el, hogy szigorú matematikai determinizmus értelmében minden törzsből csak pontosan 12 000 ember meneküljön meg (ha az üdvtörténet hosszúságára tekintünk, akkor minden bizonnyal több). Jehova Tanúi pontosan fordítva tételezik fel a helyes magyarázatot: Izrael törzseit szimbolikusan, a 144 000-et szó szerint kell érteni (erről az imént már szó volt).

Jehova Tanúi tehát azt állítják, hogy csak a 144 000 lesz majd Krisztussal a mennyben, a „nagy sokaság” azonban örökké a földön él. Nézzük meg tehát azokat a helyeket, ahol a „*nagy sokaság*”, azaz a nem zsidó népekből Krisztushoz tért sereg előfordul –, ekkor persze azt látjuk, hogy éppen az ellenkezője igaz. Jel 7,9-17-ben a következő elhelyezésről van szó (kivonatosan):

„Ezek után láttam: íme, nagy sokaság (*ohlosz polüsz*) volt ott, amelyet megszámolni senki sem tudott, minden nemzetből és törzsből, népből és nyelvből; *a trónus előtt* és *a Bárány előtt* álltak fehér ruhába öltözve, kezükben pedig pálmaágak, és hatalmas hangon kiáltottak:

'Az üdvösség a mi Istenünké, aki a trónuson ül, és a Bárányé!' ...

Ekkor megszólalt egy a vének közül, és megkérdezte tőlem: 'Kik ezek a fehér ruhába öltözöttek, és honnan jöttek?' Ezt mondtam nekik: 'Uram, te tudod'. Mire ő így válaszolt: 'Ezek azok, akik a nagy nyomorúságból jöttek, és megmosták ruhájukat, és megfehérítették a Bárány vérében. Ezért vannak *az Isten trónusa előtt*, és szolgálják őt éjjel és nappal *az ő templomában*, és a trónuson ülő velük lakik' (Jel 7,9k, 13-15).

Még egyértelműbben írja le a „nagy sokaság” tartózkodási helyét Jel 19,1:

„Ezek után hallottam, mintha nagy sokaság (*ohlou pollou*) hatalmas hangon szólna *a mennyben*: 'Halleluja, az üdvösség, a dicsőség és a hatalom a mi Istenünké...'”

Feltűnő, hogy a „nagy sokaság”, ill. a „nagy néptömeg” „a mennyben” található, ahol „Isten trónja előtt” és „a Bárány”, a mennybe ment Krisztus előtt áll, és dicséretet mond. Hogyan magyarázza az Őrtorony Társulat az ilyen helyeket? A bibliai lexikonból idézek:

„Ebben az összefüggésben felmerül a kérdés: Hogyan mondható, hogy 'a nagy néptömeg', bár olyan emberekből áll, akik megmentésre kerültek és a földön maradnak, 'a trón előtt és a Bárány előtt áll'? (Jel 7,9). Az álló testtartást a Biblia néha arra használja, hogy jelezze: egy személy vagy személyek egy csoportja elismerésre és jóindulatra talált annak szemében, aki előtt áll (Zsoltárok 1:5; 5:5; Példabeszédek 22:29; Lukács 1:19)... Eszerint úgy tűnik, hogy a 'nagy sokaság' olyan személyekből áll, akik megmaradtak Isten haragjának idején, és akik Isten előtt állhattak vagy 'fennállhattak', mert elismerést kaptak tőle és a Báránytól” (Segítség a Biblia megértéséhez, 582. o.).

Mégsem meggyőző ez az allegorikus magyarázat, mert az „*esztontesz enópion tou thronou...*” fordulat ebben az összefüggésben nyelviileg egyértelműen térbeli helyzetet („a trón előtt állva” fejez ki (vö. Bauer 1971, 535 k, 755 k has). Az az érv is, amelyet Jehova Tanúi szóbeli vitában említettek nekem, hogy bár a nagy sokaság a földön fog állni, Isten trónja azonban a mennyben, a tömegnek – mégha nagyon távolról is – a „szeme előtt van”, és kiáltása felszáll hozzá (vö. Érveljünk az Írásokból, 276. o.) teljesen elmegegy a szavak eredeti értelme és szándéka mellett. Hiszen a nagy sokaság elhelyezkedése egyértelmű: „a mennyben” („*en tó ouranó*”; Jel 19,1) sőt „Isten Templomában” („*en tó naó*”; Jel 7,15), szentségének központjában. Ha a nagy sokaság valóban nem a mennyben lenne megtalálható, akkor legalább valami „szakadékra” (mint a megmenekültek és elveszettek között Lk 16,26-ban) kellene utalnia; erről azonban sehol sincsen szó. Végül is a „nagy sokaság” dicsérete a maga lenyűgöző nagyságában és szépségében csak akkor érhető, ha abból indulunk ki, hogy ez a nagy sokaság a megváltottakhoz tartozik, akik a mennyi dicsőség ígéretét kapták, és akik sok nyomorúságon át jutottak el reménységük céljához.

Az Őrtorony Társulatnak az az érve is, hogy a Jel 19,1.6-ban említett „mennyei nagy sokaság” „nem ugyanaz mint a Jel 7:9-ben szereplő 'nagy sokaság'”, hanem „angyalokról” van szó, igen erőltetettnek hat. Egyedül arra támaszkodik, amit „a mennyben lévőkről” Jel 19,1-6 *nem* mond, vagyis, „hogy 'minden nemzetből' valók”, és hogy „megmentésüket a Báránynak köszönhetik” (uo.). – Erre azt mondhatjuk, hogy Jel 19,1.6 éppen azért feltételezi ezt, mert 7,9 már részletezte. A kifejezésmód alapján (a görög szövegben mindkét helyen „*ohlosz polüsz*” szerepel, ld. feljebb) egyértelműen adódik, hogy a „nagy sokaság” Jel 7,9-ben és 19,1-ben ugyanaz. Jel 7,9 szerint is, mint mondtuk, a nagy sokaság „a trón előtt és a Bárány előtt”, azaz a mennyben helyezkedik el.

A kérdést lezárva még egyszer hangsúlyozzuk: Az Őrtorony Társulat elveszi híveinek többségétől a mennyei reménységet, amikor a két osztályt tanítja. A legértékesebbet rabolja el tőlük, amit az Újszövetség mindazoknak megígért, akik Jézus Krisztusban mint Úrban és Megváltóban hisznek. Továbbra is érvényes:

„Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki nagy irgalmából újjászült minket Jézus Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre, arra az el nem múló, szeplőtelen és hervadhatatlan örökségre, amely *a mennyben* van fenntartva számotokra. Titeket pedig Isten hatalma őriz hit által az üdvösségre, amely készen van, hogy nyilvánvalóvá legyen az utolsó időben” (1Pt 1,3-5).

Jehova Tanúinak élete és szolgálata

Jehova Tanúinak életét az Őrtorony Társulat igen erősen meghatározza, rendezvényeivel és szolgálati utasításaival együtt. Már egy átlagos „*királysághírnök*” (egyszerű, megkeresztelt Jehova Tanúja) is szíves-örömet teljesít havi 40 órát gyűléseken és szolgálati alkalmon, fizetség nélkül. Az Őrtorony Társulat 1995. évi hivatalos adatai szerint egy átlagos Jehova Tanúja heti 17,5 órát teljesít a közösségért (vö. K. D. Pape levele a szerzőhöz, 1996. február 2.). Egy *kisegítő úttörő* legalább havi 60, egy *általános úttörő* pedig átlagosan 90 órát. A *különleges úttörő* legalább havi 140 órát dolgozik „Jehováért” és az

Örörony Társulatért; ezért zsebpénznek megfelelő juttatásban része-sül. Vannak még ezenkívül *Gileád-misszionáriusok*, (akik a South Lansingben/New York található kiképzőhelyről kapták nevüket), ők szintén havi 140 órai bevetést teljesítenek, külföldi szolgálatban; *kör-zet- és kerületfelvigyázók*, akik régiók feletti látogató és koordinációs feladatokat látnak el; továbbá *Bethel-munkatársak*, akik az Örörony Társulat kiadóiban és nyomdáiban tevékenykednek, ezért szállást-ellátást és csekély zsebpénzt kapnak.

Ilyen olcsó vagy ingyenes, sőt nyereséget termelő *munkaerők* se-gítségével (az átlagos „királyság-hírnöknek” vagy magának kell meg-vennie az Örörony-publikációkat, vagy pedig adományt adnia értük; ld. alább), az Örörony Társulat igen gazdaságosan állítja elő a maga milliós példányszámú kiadványait, és az alacsony eladási árak ellené-re *milliós nyereséget* ér el.

Klaus-Dieter Pape, az „Aus christlicher Verantwortung (ACV = Keresztyén felelősséggel) című folyóirat kiadója az Örörony Társulat brit fiókja 1983 és 1987 közötti éves mérlegének vizsgálatával arra az eredményre jutott, hogy „az irodalom nyomdai előállításának és ho-zamának aránya 1 : 6, vagyis 1 befektetett német márka 6 márkát hoz az Örörony Társulatnak”. Pape azt kérdezi: „...a világon melyik kia-dónak van 4 millió hűséges vevője, aki minden kiadványát azonnal – és nem csak egyszer – megveszi. Minden könyv, amelyet kerület-kongresszusokon új 'igazságként' terjesztenek, sok milliós nyereséget hoz az Örörony Társulatnak; ugyanígy a folyóiratok is” (ACV-Information Nr 2/1994, 4. o.).

Az Örörony Társulat újabban – például a „közhasznúságra” te-kintettel – egyes államokban, így Németországban is változtatott a finanszírozáson. K.-D. Pape 1996. február 15-i levelében ezt írta a szerzőnek:

„Az az állítás, hogy Jehova Tanúinak először maguknak kellett megvenniük az irodalmat, sok országban 1991 óta nem érvényes. Né-metországban 1991 óta 'ingyenesen' adják oda az irodalmat, utalva az adomány lehetőségére, amelyre Jehova Tanúi nyomtatékosan figyel-meztetnek. Tudomásom szerint Dél-Afrikában még mindig árusítják az irodalmat. Az angliai mérleg mégis fontos, mert az 1:6 arány ma is nagyjából érvényes, mivel Jehova Tanúi körülbelül ugyanazt az ösz-

szeget ajándékozzák egy-egy könyvért, amennyiért korábban megvették. Az 5 millió Jehova Tanúja mégiscsak a legjobb vevő, mivel minden kiadványból személyes példánnyal kell rendelkezniük, továbbá terjesztési példányokkal, amelyeket a 'prédikáló szolgálatukról' szóló beszámolóikban fel kell jegyezniük."

Hogyan zajlik egy egyszerű „királyság-hírnök” átlagos hete? A következő vázlat bemutatja *kötelezettségeinek és tevékenységének sokaságát*:

Vasárnaponként a *gyülekezetbe* megy a „királyság-terembe”. Ott – énekekkel és imádsággal keretelve – „*bibliai előadást*” hallgat. Az előadás nyilvános része után, amely körülbelül egy órát tart, következik a szintén egyórás új „*Őrtorony-tanulmányozás*”. Felolvasnak egy szakaszt az Őrtoronyból, átnézik a hozzá tartozó kérdéseket, és felszólítják azokat, akik válaszolni szeretnének. Utána részletesen megbeszélik a témákat, és – például a házról házra járáshoz – begyakorolják a válaszokat.

Egyébként nagy súlyt fektetnek a királyság-hírnökök *iskolázására*. Így a vasárnapi Őrtorony-tanulmányozáson kívül a hét folyamán több összejövételre is sor kerül, amelyek a „továbbképzést” és a „missziós” célokat szolgálják. Ezek az összejövetelek általában egy órát tartanak. A legfontosabbak: a *teokratikus iskola*, a prédikáló szolgálatra való összejövétel, tanulmányi programokkal és előadás-sorozatokkal, amelyeket a vének értékelnek; a *szolgálati összejövétel*, amelyen rövid előadásokat és vitahelyzeteket gyakorolnak és játszanak el, a gyülekezeti könyvtanulmányozás, amely határozott tanterv nélkül egy-egy magánlakásban történik. Ehhez járul még az egyéni és családos Őrtorony- és bibliatanulmányozás, például az étkezések előtt.

A kívülállóknak szóló tevékenységek ezenkívül: *folyóiratterjesztés* utcákon és tereken (legalább hetente 2-3 óra), a *házzól-házra végzett prédikáló szolgálat* (szintén legalább heti 2-3 óra) és az *otthoni bibliatanulmányozás* (hetente legalább egyszer), amikor Jehova Tanúja egy érdeklődőt lépésről-lépésre bevezet az Őrtorony-hitbe, amíg az illető meg nem keresztkedik és maga is „királyság-hírnök” nem lesz. Mindezekről a tevékenységekről feljegyzést kell vezetni, és a helyi gyülekezetet – illetve ezen keresztül az Őrtorony-központot – értesíteni, a „házzól-házra jelentési cédulák” vagy a „prédikáló szolgálati

jelentés” segítségével, amelyet minden Jehova Tanújának havonta ki kell töltenie. Ezt a havi jelentést azután átvezetik egy „hírmökkártyára”, amely a gyülekezeti irattárban található, és csak a vének számára hozzáférhető.

Kurt Hutten (1968, 100kk) „*agymosási*” eljárásról beszél „Jehova rabszolgái” esetében. Az Armageddontól való félelemmel és az örök földi paradicsommal vonzzák és tartják kordában az egyéneket. „Anynyira elárasztják iratokkal, tanulmányi feladatokkal és beszélgetésekkel, hogy nem talál nyugalmat a kritikai vizsgálódáshoz.” A bibliatanulmányozásnak csak az Őrtorony-iratok alapján szabad történnie, amelyek a kezébe adják a magyarázat kulcsát. Az Őrtorony Társulat előírja a Biblia magyarázatát, és a helyi vének feladata, hogy érvényt szerezzenek ennek a magyarázatnak. A saját bibliaértelmezés –, például nem az Őrtorony-iratok és -kommentárok alapján – veszélyesnek számít, és a szervezet elnyomja, amennyire csak tudja. Raymond Franz-ot például végül azért zárták ki, mert „függetlenül” olvasta a Bibliát, és nem konform eredményekre jutott. A kizárás másik okát (együtt evett egy szakadással) csak ürügyként hozták fel (vö. Franz 1991, 27kk, 215kk). A tilalmak, előírások és törvények sűrű szövésű hálója egyre erősebben köti az egyént a szektához, amely annak, aki hozzá tartozik és hűséges marad, a „mi” érzését nyújtja, és elrejtettséget ad. Ha viszont az egyén elhagyja a számára kijelölt területet, akkor közösségmegvonás (= kiközösítés) és Armageddonnál (ld. alább) megsemmisülés fenyegeti.

W. J. Schnell egykori Őrtorony-hívő (1959a, 102k) Jehova sok Tanúját „szellemileg és lelkileg betegnek” tekinti. „Üldözési mániában és Armageddontól való félelemben szenvednek.” Jerry Bergmann pszichológus „*Jehovas Zeugen und das Problem der psychischen Gesundheit*” (=Jehova Tanúi és a lelki egészség problémája) című vizsgálatában a következőkkel indokolja „a pszichikai megbetegedések magas számát” az Őrtorony-híveknél: erejük és idejük túlzott igénybevétele gyűléseken és „szolgálati feladatokon”, a szabadidő és a sport, a társadalmi, kulturális kiegyensúlyozás visszaszorulása, a parancsok és tilalmak sűrű hálója, ezeket nehéz betartani, ami büntudatot és agresszivitást kelt; a szinte naponkénti frusztráció a házról-házra járásnál és az utcán; a becsületes kritikus kérdések elnyomása

az Őrtorony Társulat részéről, ami pszichoszomatikus zavarokhoz vezet. Bergman ezt írja:

„Becsületes kérdéseket nem szabad hangosan kimondani, hanem el kell nyomni őket. Ezek gyakran tudat alatt gyötrik a Tanúkat, és pszichoszomatikus tüneteket: asztmát, magas vérnyomást, fekélyeket és más zavarokat idéznek elő” (Bergman 1994, 33. o.).

Ebből következik, hogy Jehova Tanúinak minden „misszionáriusi” elkötelezettsége –, amely első látásra csodálatra méltó –, és a magas erkölcsi mérce (például a házasságtörés, fajtalanság, házasság előtti nemi élet, homoszexualitás, abortusz, kábítószer, dohányzás stb. elvetése és a mérsékelt alkoholfogyasztás) ellenére az egészségi, társadalmi és szellemi hatások negatívak.

Kereszttség és emlékvacsora

A „kereszttség” Jehova Tanúi számára szimbolikus cselekmény, amely a Jehova akaratának és Teokratikus Társaságának való átadást fejezi ki. Egyenértékű az aktív „királyság-hírnökké” való „ordinációval” (=felavatás). Mivel a tudatos átadás cselekménye, csecsemőkön vagy kisgyermeken nem végezhető. Az Őrtorony Társulat bibliai lexikona ezt mondja:

„Ha arra gondolunk, hogy mi előzi meg a vízkeresztiséget, vagyis hogy az ember 'hallja az ígét', 'szívébe fogadja' és 'bűnbánatot tart' (Cselekedetek 2:14.22.38.41), és hogy a kereszttség a megkeresztelendő ünnepélyes elhatározását feltételezi, akkor világos lesz, hogy az illetőnek legalább olyan idősnek kell lennie, hogy halljon, higgyen és erre az elhatározásra jusson” (Segítség a Biblia megértéséhez... 1.447. o.).

Jehova Tanúinak „keresztsege” „teljes vízbe vagy víz alá merítés-sel és nem csak leöntéssel történik” (i. m. 1.448. o.). „Nem a bűnök lemosásának jelképe, hanem egy személy önátadásának aktusa Isten akaratának cselekvésére.” Az alámerülés szemlélteti „az illető halálát vagy temetését a saját akaratával szemben, és az újra felemelés szemlélteti, hogy az ember élővé lesz Jehova akaratának cselekvésére” (Őrtorony 1954. május 1.; vö. i. m. 1.447k).

A keresztség megtörténhet, de nem kell „az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” Mt 28,19 alapján történnie, mivel az Őrtorony Társulat tagadja Isten háromságát (ld. az „Isten” című részt). Ha „az Atya, a Fiú és a Szentlélek” nevében végzik, ami mégiscsak szokásos, akkor ez a következőket jelenti: A megkeresztelendőnek Jehovát („Atya”) legfőbb uralkodónak, Jézus-Mihályt („Fiú”) Jehova terve részének és a „szent szellemet” (így, kisbetűvel) Jehova tevékeny erejének kell elismernie. „Atya”, „Fiú” és „szellem” tehát új jelentést kap az Őrtorony tanításában. Az „Isten hű marad” című könyv így szól erről:

„Ha ... a megkeresztelendőt az Atya, a Fiú és a szent szellem nevére kell megkeresztelni, ez azt jelenti, hogy Jehovát nemcsak életadó-juknak, hanem a legfelsőbbnek kell elismerniük, akinek alattvalói hűséggel és szolgálattal tartoznak. Fel kell ismerniük, hogy a Fiú milyen szerepet játszik Jehova szándékában és mit tett értük; és a szent szellemet is mint Isten tevékeny erejét el kell ismerniük, amely segít nekik, hogy megszentelésük megtörténjék, és cselekedeteiket ennek kell vezérelnie. Csak ezen igazságok elismerésére végzett alámerülés ad helyes képet a megszentelésről, csak ez az Írások szerinti vízkeresztység” (319 k).

Véleményem szerint a *probléma* nem a felnőttkereszttség és az alámerülés (erről jó bibliai érvekkel az egyházak és a szabadegyházak is vitáznak), hanem a *Szentháromság megtagadása és a keresztség átértelmezése a Jehova és Teokratikus Szervezete iránti engedelmesség cselekményévé*. Mivel az Őrtorony-szervezet az egyedüli igaz hit őrzőjének tekinti magát, és „keresztsege” a kapu a szervezetbe (vagy érthetőbben: az alávetés cselekménye), és mivel tagadja Isten Háromságát, keresztségét tehát egyetlen egyház vagy szabadegyház sem ismeri el. Fordítva is igaz: az Őrtorony Társulat is elutasítja minden egyház és szabadegyház (akár gyermek-, akár felnőtt-) keresztségét. Így például a Németországi Egyesült Evangélikus Egyház (VELKD) már a „Handbuch zu Freikirchen und Sekten” (=Kézikönyv a szabadegyházakhoz és a szektákhoz) című kiadványa 1966-os kiadásában megállapította:

„A Jehova Tanúinál végzett kereszteleési cselekmény nem keresztyén keresztség, még akkor sem az, ha az Atyát, a Fiút és a Szentlelket szólítják” (Jehova Tanúi című fejezet, 9. o.).

Az Óratorony Társulat megkülönbözteti a vízkeresztséget a „szent szellemmel” való keresztségtől, ami persze a Biblia tanúsága szerint lehetséges (vö. Csel 8,15-17; 10,44-48; Róm 6,1kk; Kol 2,12 stb.). Ezt a megkülönböztetést ugyanakkor összeköti a fentebb már leírt „kétosztályos” rendszerrel.

Míg a vízkeresztséget mindenki megkapja, aki királyság-hírnök lesz, a „szent szellemmel” való kereszteleés illetve „felkenés” a 144 000 „szentségi osztályának” van fenntartva. Csak ők számítanak „szent szellemmel betöltöttnek”, „megigazultnak”, „újjászületettnek” és hasonlóknak (vö. Isten hú marad, 322k). A „két osztály” tanának tarthatatlanságát már bemutattam.

A két osztályról szóló tanítás folytatódik a Jehova Tanúi által gyakorolt jelképes cselekményben, az „*emlékvacsorában*”. Ennek sincsen szinte semmi köze a bibliai utolsó, illetve úrvacsorához. Hogyan zajlik?

„A 'kicsiny nyáj' maradékanak még a földön élő tagjai azonban Krisztus halálának évfordulóján minden évben megtartják Krisztus halálának Emlékünnepét. Mint Jézus elrendelte, magukhoz veszik a kovásztalan kenyeret és vörös bort, melyek az ő hústestét és véréét szemléltetik, amit Jézus odaadott az emberiségért. Jézus közölte követőivel, akiknek megparancsolta, hogy vegyék magukhoz ezeket a jelképeket, hogy 'szövetséget köt velük egy királyságra'. Aki tehát nem örökös a mennyei királyságnak, ne vegye magához a jelképeket. (Lukács 22:19.20.29) Olyan emberek azonban, akik abban reménykednek, hogy földi életet nyernek, minden évben nagy számban vannak jelen az Úr emlékvacsoráján mint megfigyelők.”

Jehova Tanúi emlékvacsorájának jellemzői a következők (vö. Segítség a Biblia megértéséhez, 12-15. o.):

- Évente csak egyszer, mégpedig Niszán 14-én (a Kr. u. I. század szerinti zsidó naptár alapján) ünneplik, mivel csupán emlékünnepnek tekintik.

- *Kenyeret és kiforrt vörösbort* használnak (eltérően az adventistáktól, akik kizárólag kiforratlan szőlőlevet).
- Csak a „*felkentek*”, akik a 144 000-hez tartoznak, vesznek a jegyekből (világszerte még néhány ezer személyről van szó, sok gyűlésen egyáltalán nincs belőlük; 1993-ban például világszerte 11 865 765-en voltak jelen az „emlékvacsorán”, és csak 8693 Jehova Tanúja vett a kenyérből és a borból.
- Minden „*más juh*” (Jehova Tanúinak milliói a 144 000 maradékan kívül) csak *nézőként* van jelen. Ahol senki sincs jelen a maradékból, ott végig érintetlenül hagyva adják tovább a jegyeket.

A „más juhok” tehát „jelen vannak az Úr Emlékvacsorájának ünneplésénél, mégis –, mivel ők sem nem Krisztus örökös társai, sem pedig Isten szellemi fiai, és nem részesülnek Krisztus halálában és abban a reménységben sem, hogy feltámadása által mennyei életben egyesülnek vele –, nem vesznek a szimbólumokból” (i. m. 14. o.).

Ezzel a tanítással az Órtorony Társulat a Jézus által parancsolt közös étkezést egy kihaló osztály „*elit-étkezésévé*” tette, és egyébként is megfosztotta lényegi tulajdonságaitól. Az emlékezés (Lk 22,19; 1Kor 11,24k) és az eszhatológia szempontját (Mt 26,29 par; 1Kor 11,26) túlhangsúlyozzák és átértelmezik (az utóbbit a „szentségi osztályra” redukálják). Az adomány-jelleget (Mt 26,26k par; 1Kor 11,24k) és a közösségi szempontot (Mt 26,27 par: „Igyatok ebből *mindnyájan!*”; 1Kor 10,16k) teljesen eltompítják, sőt lerombolják.

Jehova Tanúinál a közösség feladása – igencsak drasztikusan – a következő problémakörben: a közösségmegvonásban (kizárásban) is megmutatkozik.

Közösségmegvonás

A közösségből való kizárás olyan intézkedés, amelyet az Órtorony Társulat és helyi gyűlései a szakadár Jehova Tanúival szemben hoznak. Nem pusztán kizárásról van szó, hanem ezen messze túlmenő intézkedésekről. Olyanokról, amelyekhez lelki gyötrelem és kegyetlenség társul. Néhány bizonyosság erre:

A kivetettet *bojkottálják*, nem szabad többé kezét nyújtani, köszönni neki, beszélni vele, látogatásra fogadni. Ha házas és házastársa továbbra is Jehova Tanúhoz jár, akkor bár fennmarad a családi kötelek, és a szokásos házimunkát továbbra is elvégzik, szellemi közösség már nem áll fenn. A kizárttal nem szabad vitázni, mert – szeretném megjegyezni – „negatívan” befolyásolná az Órtorony-hívőt a szervezettel szemben. David von Rieder így ír „Sünder unter Jehovas Zeugen” (= Bűnösök Jehova Tanúi között) című cikkében:

„...az Órtorony Társulattól 'aktívan elszakadtak' azok, akikről félnek. Ők, akik pontosan megvizsgálták az Órtorony-tanítást, és felismerték, hogy legnagyobb részben emberi találmány, az összefüggésből kiragadott bibliai szövegekkel igazolt Órtorony-költemény, beszélgetéseikkel és írásaikkal másokat is gondolkodóba ejthetnének. Az Órtorony épülete számára nincs veszélyesebb az önálló gondolkodásnál. Ezért ezek az 'aktív szakadárok' a leggonoszabb bűnösök, akiknek nem bocsátanak meg, és akik iránt nem tanúsítanak irgalmat, sőt akiket halottnak kell tekinteni (ACV 1/1995, 26. o.).

A „Szervezetten a királyság prédikálására és a tanítványságra” című Órtorony-könyvben egyértelműen rendelkeznek az Órtorony-híveknek a kivetettek iránti viselkedéséről:

„Isten iránti hűséggel senki se köszöntse a gyülekezetben ilyen személyt, ha a nyilvánosság elé lép, és a saját házában sem kell fogadnia. Még a vérrokonok is, akik olyan rokonnal, akitől megvonták a közösséget, ha nem ugyanabban a lakásban élnek, mert a lelki rokoni szálakat többre értékelik, mint a betű szerinti, kerüljük az érintkezést az ilyen rokonnal, amennyire lehetséges... És azok is, akik egy személyvel, akitől megvonták a közösséget, ugyanannak a családnak tagjai, abbahagyják a közösség ápolását azzal a gonosztevővel, aki nem tanúsít megbánást. Ilyenképpen a gonosztevő érzi, hogy milyen óriási jogtalanságot követett el, és ugyanakkor Jehova megőrzi földi szervezetének jó hírét, és szolgálainak lelki javát a földön” (172. o.).

A házastársról és a gyermekekről a következőket mondja:

„...mindezekben az esetekben nincs ok arra, hogy hallgassunk olyan gyerekekre vagy házastársra, akitől megvonták a közösséget, ha az illető megkísérli igazolni magát, vagy ha azon fáradozik, hogy a hűségest a maga gondolkodása és cselekvése irányában befolyásolja.

Akkor se hallgassanak rá, ha kifogásokat emel a jogi bizottság eljárásával kapcsolatban. Ha fellebbezést kíván benyújtani, menjen a bizottsághoz, és ne azáltal próbáljon panaszt emelni, hogy esetét olyanokkal vitatja meg, akik nem a vénekhez tartoznak” (i. m. 173k).

Bibliai szempontból meg kell jegyeznünk, hogy vannak igék, amelyek *a gyülekezetből való kizárásról*, sőt *a köszönés tilalmáról* szólnak (Mt 18,15-17; 1Kor 5; 2Jn 10k). Hivatkozhat-e ezekre az Őrtorony Társulat a maga szankcióival? Semmiképpen sem! Először is ebben az esetben más helyeket (például Mt 18,14; 1Kor 5,5; 1Tim 2,4) elhanyagolnak, vagy figyelmen kívül hagynak, amelyek pedig Isten helyreállító szeretetét tanúsítják (az Őrtorony Társulat is nyitva hagyja a „bűnbánat” lehetőségét a tanaihoz való visszatérés értelmében; vö. i. m. uo.). 1Kor 5 és 2Jn 10k azonban mindenekelőtt az olyanok ellen irányul, akik hamis tanításokat vagy magatartást visznek a keresztyén gyülekezetbe –, ezek bibliai-teológiai nézőpontból éppen az olyan szekták mint az Őrtorony Társulat, nem pedig ezek ellenfelei, amint ezt megkísérlem kimutatni ebben a könyvben. Azt, hogy Jézus gyülekezete hogyan találkozhat és bánhat velük, a jelen mű utolsó, „Misszió – Jehova Tanúi iránt” című részében fogom bemutatni.

A vér fogyasztása és a vérátömlesztés

Jehova Tanúi nem csak *a vér élvezetét* kerülik (például a véreshurkát), hanem a *vérátömlesztést* is – akár életveszélyes helyzetekben. Konkrét esetben ez odáig mehet, hogy inkább hagynának meghalni egy embert, aki vérátömlesztéssel megmenthető lenne, mint hogy a véleményük szerint „bűnös” és „szellemileg tisztátalanná tévő” idegen vér átvitelével kiragadják a halálból (az Őrtorony Társulat a saját vér alkalmazását is elutasítja, így K-D. Pape a szerzőnek 1996. február 15-én írott levelében). Jehova Tanúi szükség esetére írásos „*meghatalmazást*” hordanak maguknál:

**SÜRGŐSSÉG ESETÉN
KÉRJÜK ÉRTEŚITENI:**

Név: _____

Lakcím: _____

Telefon: _____

VAGY:

Név: _____

Lakcím: _____

Telefon: _____

Itt kell kinyitni az aláírt dokumentumhoz. ➤

Allergia: _____

Rendszeresen szedett gyógyszerek: _____

Egyéb rizikó faktorok/megbetegedések: _____

AZ ORVOS FIGYELMÉBE
(aláírt dokumentum a belső részben)

VÉR NÉLKÜL

AZ ORVOS FIGYELMÉBE: NYILATKOZAT ORVOSI ELLÁTÁSSAL KAPCSOLATBAN FELMENTÉS

Én, _____, ezzel az előzetes nyilatkozattal határozott óhajomat akarom kifejezni. Az itt megadott kérésem szilárd döntésemet tükrözi.

Kérem, hogy semmilyen körülmények között **ne adjanak vérátömlesztést** (teljes vért, vörösvértesteket, fehérvérsejteket, vérlemezkéket vagy vérplazmát) még akkor sem, ha az orvosok azt szükségesnek látják az életem vagy az egészségem megóvása érdekében. Viszont elfogadok vért nem tartalmazó térfogatpótlókat (úgy mint dextránt, só- illetve Ringer-laktát oldatokat, Gelifundol vagy Hydroxyetilkenyítőt) és egyéb vér nélküli gyógykezelést.

Ez a törvényes direktíva azon jogom gyakorlását képezi, hogy elfogadjak vagy visszautasítsak orvosi kezelést mélyen gyökerező értékítéletem és meggyőződésem szerint. Jehova Tanúja vagyok, és ezt a direktívát a bibliai parancs iránti engedelmességből adom, amely így szól: „Tartózkodjatok a vértől” (Cselekedetek 15:28, 29). Ez a megingathatatlan vallásos álláspontom _____ év óta. _____ éves vagyok.

Azt is tudom, hogy a vérátömlesztés különféle veszélyekkel jár. Ezért elhatároztam, hogy elkerülöm az ilyen veszélyeket és inkább vállalom minden olyan kockázatot, amely úgy tűnik, velejárója annak, hogy az alternatív, vér nélküli gyógykezelést választottam.

Felmentem az orvosokat, aneszteziológusokat, kórházakat és azok személyzetét minden felelősség alól, amely szakavatott kezelésük ellenére a vér elutasításából eredő károsodással kapcsolatos.

Felhatalmazom a túloldalon megnevezett személyt (személyeket), hogy gondoskodjon arról: jelen döntésemet tartsák be, és válaszoljon (válaszoljanak) minden olyan kérdésre, amely a vér részemről történő teljes elutasításával kapcsolatos.

Aláírás

Lakcím

Dátum

Telefon

Tanú (olvasható aláírás)

(személyi igazolvány száma)

Tanú (olvasható aláírás)

(személyi igazolvány száma)

md-H 4/94

Printed in Germany

Az ilyen vallási meggyőződéses az önrendelkezési jogra hivatkozva konkrét esetekben *lelkiismereti konfliktusokba* taszíthatnak orvosokat és ápolókat. Az a kérdésük, hogy a vallásos meggyőződésnek vagy a beteg életének van-e elsőbbsége, és hogy ilyen esetben előírhatják-e a kezelést (vagy inkább nem kezelést). A bécsi Orvosi Antropológiai és Bioetikai Intézet foglalkozott a „*Jehova tanúja mint páciens*” problémáival, és rámutatott az egyértelmű döntés nehézségeire. Enrique H. Prat, az intézet vezetője két lehetőséget vesz számításba:

„...etikai szempontból vészhelyzetben éppen az operáció alatt kétféle magatartás elfogadható: egyszer az orvosé, aki 'bebiztosította magát' a műtét előtt, vagyis, hogy a páciens tudja, mire hagyatkozik, és ezért a szomorú végkifejletig vérkonzervek nélkül következetesen elvégzi a műtétet. De éppenséggel *annak* az orvosnak a magatartását is méltányolni kell etikailag, aki – vészhelyzetben magára hagyva – vérkonzervek adása mellett dönt, mégpedig abból a mély antropológiai meggyőződésből, hogy a beteg a különben feltartóztathatatlan vég előtt csak engedélyezné a vérkonzervek felhasználását” (Imago Hominis II/Nr 1, 1995, 66. o.).

Az ilyen etikai megfontolásoktól eltekintve még mélyebb és gyakorlatibb kérdést kell feltennünk: Egyáltalán hogyan jutnak Jehova Tanúi erre a meggyőződésre? Az indoklásul felhozott igehelyek pedig valóban így értendők? Nézeteik jó összefoglalását nyújtja a „*vér*” szócikk az Órtorony Társulat lexikonában. Ebből idézem a legfontosabb állításokat:

„Mivel a vér szoros kapcsolatban van az életfunkciókkal, Isten igéje, a Biblia azt mondja, hogy a lélek az életben van... Az élet szent. Ezért a vér, amelyben az élet lakik, szent, és nem szabad visszaélni vele. Jehova Noénak, minden élő ember ősatyjának az özönvíz után megengedte a húsevést is, de szigorúan megtiltotta neki a vér élvezetét. Ugyanakkor megparancsolta neki, hogy tisztelje embertársainak életét (a vért) (1Móz 9:3-6)...

Egyes régi pogány népeknél szokásban volt az állatvér ivása, és némely népek harcosai megitták a legyőzött ellenség véréit, mert azt hitték, hogy ezzel a magukévá teszik azok bátorságát és erejét is. A kannibalizmushoz hasonlóan vallásos jelentőséget is tulajdonítottak ennek a cselekménynek... Jehova azt kívánta, hogy Izrael mindennel,

ami a vérrel kapcsolatos, a legnagyobb óvatosságot tanúsítsa. Egy nő a menstruáció alatt 'tisztátalannak' számított... A mózesi törvény alatt a vérnek *csak egy* jogszerű használata volt: áldozati célokra. Az első század keresztyén gyülekezeteinek látható vezető testülete, amelyhez az apostolok is tartoztak, a vér tekintetében a következő döntést hozta: „A szent szellem és mi magunk jónak láttuk, hogy ne vessünk rátok további terheket ezeken a szükségeseken kívül. Tartózkodjatok a bálványoknak áldozott dolgoktól, a vértől, a megfojtott állattól és a párnaságtól. Ha ezektől gondosan megtartjátok magatokat, jól lesz dolgotok. Legyetek jó egészségben! (Cselekedetek 15:6.20.28.29; 21:25). Ez a tilalom arra a húsrá is vonatkozott, amely még tartalmazta a vért ('megfojtott'). A szent szellem itt azzal a törvénnyel megegyezően működött, amelyet Isten, a Mindenható évszázadokkal a törvény szövetségének megkötése előtt adott Noénak (1Mózes 9:4). Ez a törvény az egész emberiségre vonatkozik; minden korban érvényes volt, és ma is érvényes. A mózesi törvény fel lett oldva (Kolossé 2:14), az azt megelőző törvény azonban mégsem lett érvénytelen. Ez az évszázadokkal korábban kiadott törvény csupán fel lett véve a mózesi törvénybe, közelebbről meghatározva” (Segítség a Biblia megértéséhez, 212kk).

Az Örtorony Társulatnak ez az érvelése – meg kell állapítanunk –, valami helyeset tartalmaz, mégis hamis következtetésekhez vezet. Hogy miért, azt az alábbiakban próbálom indokolni:

Mindenekelőtt igaz, hogy a vér az Ó- és az Újszövetség irataiban, de a világ sok vallásának könyveiben és szertartásaiban is fontos helyet foglal el. A vér az antik kultúrák, így Izrael számára is különösen szent elem. „Mivel az ember és az állat elvérezhet, a vérben éppen az élet anyagát látják; a lélek (*nefes*), amely az állatokat is élőlényé teszi, a vérben lakik (1Móz 9,4; 3Móz 17,11; 5Móz 12,23)”. A vallások és a kultuszok sokszor egymásnak ellentmondó képzetekkel társtítják: szellemek hordozója vagy megvéd a démonoktól, tisztátalanná tesz vagy megtisztít, árt vagy használ. Mivel Izrael pogány környezetében a vér élvezete (állat- és embervér ivása) elterjedt és mágikus elképzelésekkel kapcsolatos volt (vagyis az illető állat vagy ember életerejét akarták megszerezni), az ilyen praktikák utálatosak voltak Isten és az ő népe számára: „A vér élvezete szigorúan tilos (1Móz 9,4; 3Móz 3,17; 7,26; 17,10-14; 19,26; 5Móz 12.16.23; 15,23; vö. 1Sám

14,32-34; Ez 33,25)”, sőt halálbüntetés jár érte (3Móz 7,27; 17,10-14). A zsidók ezért mindmáig betartják a szigorú levágási előírásokat, amelyek az állat kivéreztetését biztosítják. „A korai keresztyénség – zsidó anyavallása nyomán – osztozik a vér fogyasztásának és a vérontásnak utálatában. „Mivel a zsidókeresztyének számára magától értetődő a félelem a pogányok által élvezett, le nem vágott húsból lévő vértől”, az apostoli döntés (Csel 15,20.29; 21,25) szabályozza „a pogánykeresztyének által követelt engedményeket a ki nem véreztetett hús zsidókeresztyén elutasításával szemben”. A négy követelményből három a vér elutasításával kapcsolatos: „Tartózkodjatok a bálványáldozati hústól, a megfojtott, azaz le nem vágott állattól és a vér(fogyasztás)tól!” (Theologische Realenzyklopadie [=Teológiai reállexikon] IV/1980, 729kk).

Theodor Zahn is rámutat Cselekedetek 15 nyomán a zsidó- és pogánykeresztyének együttélése érdekében tett engedményekre:

„Nem a mózesi törvényt kell... a pogánykeresztyén gyülekezetekre rákényszeríteni, hanem valami egészen mást, azaz a tartózkodást kell ajánlani nekik a Jakab megítélése szerint részben veszélyes, részben visszataszító dolgoktól... A kettős formában, egy általános (*haima*) és egy különleges (*pniktou*) kifejezett óvásnak az állati vér élvezetétől nem volt közvetlen kapcsolata a keresztyén hittel és a keresztyén erkölcsi tanítással abban a formában, ahogyan Jézus hirdette. Sokkal inkább a zsidókeresztyének örökölt és a mózesi törvény által beléjük nevelt utálatával a vér mindenfajta élvezetétől, mivel azt *pogány erkölcstelenségnek* tartották” (Zahn 1919, 531k).

Felmerül tehát a kérdés e vallástörténeti háttér nyomán: A Jehova Tanúi által manapság kárhóztatott véreshurkaevés valóban megfelel-e a „pogány erkölcstelenségnek”? Konkrétan: aki ma ilyen húsrut eszik, az az életerő átköltözését várja-e, ahogyan a pogányok rituális vérfogyasztása (vagy mai sátánista közösségek) esetében volt és van? Vagy van-e olyan, aki vérátömlesztés esetén hasonlóval számolna? Úgy látom, hogy ma csak nagyon-nagyon keveseknek jutnak eszébe ilyen gondolatok. Ha pedig *a vér fogyasztásával kapcsolatos pogány-mágikus magatartás már nincs jelen*, akkor mi a célja az ilyen tilalomnak? Csel 15 csak a korai keresztyén egyház helyzete alapján érthető, amely zsidó- és pogánykeresztyénekből állt, akik szembehelyez-

kedtek az őket körülvevő pogány-mágikus világgal. Az utálatos véres szertartások annakidején napirenden voltak. Ma már azonban (titkos sátánista kultuszoktól eltekintve) nem ez a helyzet.

Az Őrtorony Társulat biblia-magyarozatára jellemző, hogy egy *melléktémát* (adiaforon) *főtémává* tesz, ami követőit a legsúlyosabb lelkiismereti konfliktusokba taszíthatja. Az Újszövetség azonban egészen másképp foglalkozik az ilyen témákkal. Így például Róm 14 és 1Kor 8 a bálványáldozati hús evését, ami Csel 15-ben a „vérrel” és a „megfojtottal” együtt fordul elő, és maga is tartalmaz vért, az egyén lelkiismereti döntésére bízta:

„Az egyik azt hisz, hogy mindent ehet, az erőtlen pedig zöldségfélé-t eszik. Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik, aki pedig nem eszik, ne ítélje meg azt, aki eszik, hiszen az Isten befogadta őt. ... Aki eszik, az is az Úrért eszik, hiszen hálát ad az Istennek. Aki pedig nem eszik, szintén az Úrért nem eszik, és szintén hálát ad az Istennek... Hiszen az Isten országa nem evés és ivás, hanem igazság, békesség és a Szentlélekben való öröm...” (Róm 14,2k.6.17).

„...nem mindenkiben van meg ... az ismeret, sőt némelyek a bálványimádás régi szokása szerint a húst még mindig bálványáldozati húsként eszik, és lelkiismeretük, mivel erőtlen, beszennyeződik.

Az étel pedig nem változtat Istenhez való viszonyunkon; ha nem eszünk, nem lesz belőle hátrányunk, és ha eszünk, abból sem lesz előnyünk” (1Kor 8,7-8).

Jézus maga is a *bizonyos ételek miatti „beszennyeződés” mágikus képzetei ellen* fordult (bizonyosan a vér felvétele is ide tartozik), amikor ezt mondta:

„Nincs semmi, ami kívülről jutva az emberbe tisztátalanná tehetné őt; hanem ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná... Nem értitek, hogy ami kívülről megy be az emberbe, az nem teheti tisztátalanná, mert nem a szívébe megy, hanem a gyomrába, és az árnyékszékbe kerül? Jézus ezzel tisztának nyilvánított minden ételt, de hozzátette: 'Ami az emberből előjön, az teszi tisztátalanná. Mert belülről, az ember szívéből jönnek elő a gonosz gondolatok, paráznaságok, lopások, gyilkosságok, házasságtörések, kapzsiságok, gonoszságok; valamint csalás, kicsapongás, irigység, istenkáromlás, gőg esztelenség. Ezek a gonoszságok mind belülről jönnek; s ezek teszik tisztátalanná az embert’ (Mk 7,15.18-23).

A Timóteushoz írt első levél kifejezetten figyelmeztet azokra a tévtanításokra, amelyek az ételekre vonatkozó előírásokkal árasztják el az embereket, és arról gyözködik őket, hogy ilyesmin múlik az üdvösségük:

„A Lélek pedig világosan megmondja, hogy az utolsó időkben némelyek elszakadnak a hittől, mert megtévesztő lelkekre és ördögi tanításokra hallgatnak; és olyanokra, akik képmutató módon hazugságot hirdetnek, akik meg vannak bélyegezve saját lelkiismeretükben. Ezek tiltják a házasságot és bizonyos ételek élvezetét, amelyeket az Isten azért teremtett, hogy hálaadással éljenek velük a hívők és az igazság ismerői. Mert az Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő, ha hálaadással élnek vele, mert megszentelődik az Isten igéje és a könyörgés által” (1Tim 4,1-5).

Mindazzal, amit elmondtam, semmiképpen sem a véreshurka és hasonlók evését szeretném népszerűsíteni, csak helyére tenni a kérdést: ez az *egyén lelkiismereti döntése*. Akinek valami kifogása van – például az említett ószövetségi helyek vagy Csel 15 nyomán – mondjon le róla. Aki azonban megesi az ilyesmit, annak pedig szabad tudnia, hogy üdvössége nem ezen múlik.

Fokozottan igaz ez a *vérátömlesztésre*. Aki megengedi, hogy idegen vért adjanak neki, nem fog elveszni. Nem kap idegen lelket más emberektől (véleményem szerint végső soron ez a mágikus gondolat áll az Örtorony Társulat tilalmának hátterében). *Semmi köze utálatos pogány szokásokhoz, hanem életmentésről van szó*. Itt egyértelműen érvényes Istennek már az Ószövetségben szereplő felhívása: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot!” (Hós 6,6), amelyre Jézus is hivatkozik, és megerősíti (Mt 9,13; 12,7 par). Han-Jürgen Twisselmann találóan fogalmazza meg az Örtorony Társulat gondolkodásának hibáját ezen a ponton:

„Isten tilalma a vérről az élet szentségét hangsúlyozta. Az állati vér fogyasztása tehát az élet szentségének lebecsülését jelenti. Ezzel szemben a véradás és a vérátömlesztés azt tanúsítja, hogy meg tudjuk becsülni és különböztetni az élet szentségét. E két alapvetően különböző dolog azonos szintre helyezése az ember megvetésével és gonoszszággal határos” (Twisselmann 1992, 59. o.).

VÉGSŐ DOLGOK

A „végső dolgokkal” való foglalkozás, azaz, az eszhatológia központi helyet foglal el Jehova Tanúinak életében és szolgálatában. Sőt azt mondhatjuk, hogy rendszerük döntően a végidei várakozások körül forog. Szektaszakértők, mint Kurt Hutten (1968, 9kk) ezért – a katolikus-apostoli gyülekezetek, hetednapos adventisták és mások mellett – az „*apokaliptikus közösségek*” közé sorolják őket, noha persze hangsúlyeltolódások (például ariánus hatások a krisztológiában, ld. ott) lehetségesek.

Az Őrtorony-eszhatológia legszembevetőbb vonása, a múltban mindenesetre az volt, hogy kronológiát állítson fel, pontosan kiszámított végidei dátumokkal. A „Történetük” című részben néhányat már megismerhettünk ezek közül. A következőkben valamivel részletesebben mutatom be a legfontosabb időpont-számításokat, és kritikus kérdéseket teszek fel. Utána a végidei várakozás további jellemzőire térök.

Kronológia és végidei dátumok

A megítélés három kritériuma

Ha az Őrtorony Társulat történetére pillantunk, akkor kiderül, hogy nem csak egyetlen, hanem többféle kronológia létezik; ezek részben lényegesen különböznek egymástól. Egyáltalán hogyan jutott oda az Őrtorony Társulat, hogy kiszámolja a végső idők eseményeinek dátumát? Abból indul ki, hogy *maga Jehova a kiszámoló*, és számításait – ha gyakran rejtetten is – kinyilatkoztatja. Így olvashatunk erről az „Őrtorony” 1951. október 1-jei számában:

„Isten az idő nagy rendezője, az Egy, aki meghatározza az időket és időszakokat, és a dolgokat az előre meghatározott időben pontosan véghezviszi. Így megállapított egy bizonyos időt arra, hogy mikor

érjen véget a Sátán uralma. Ez azt jelenti, hogy magának is meghatározott egy időt, amikor megígért királyságával uralkodni fog a föld felett.”

Ezt az időt – mint mondtuk – különféleképpen határozták meg. Mindig, amikor mégsem teljesült a várakozás, új dátumokat (éveket, sőt napokat is) állapítottak meg, hogy mikor öltsenek konkrét formát a nagy események. Az alapul vett számok kombinációjánál feltűnik a „Biblia” című részben bemutatott „lóugrásos” módszer, amely megengedi egészen különböző összefüggésekből vett bibliai helyek kombinációját. Az pedig, hogy helyesek és megbízhatóak-e az eredmények, *három kritérium* függvénye: *először* azé, hogy mit mondanak a Szentírás alapvető kijelentései Jézus visszatérésének és a végső időknek *kiszámíthatóságáról* vagy *kiszámíthatatlanságáról*; *másodszor* a kronológiák „bizonyítékául” felhozott *igehelyek összefüggésének* szemléletéé; *harmadszor* a próféciák *beteljesüléséé* vagy *nem teljesüléséé*.

A második és a harmadik kritériumot később részletesen fogom vizsgálni. Ami az *első kritériumot* illeti, Jézus kijelentései itt egyértelműek. Amikor tanítványai megkérdezik tőle: „Mi lesz a jele a te eljövetelednek (*parouszia*; ld. alább) és a világ (*aión*) végének?” (Mt 24,3), akkor egy sor jelet említ, amelyek jövetelének közeledtével (egyre gyakrabban) lépnek fel (Mt 24,4kk par). Ami azonban *a pontos dátum kiszámítását* illeti, ezt mondja nekik (és nekünk is):

„Azt a napot viszont, vagy azt az órát senki nem tudja: sem az ég angyalai, sem a Fiú, hanem csak az Atya egyedül... Vigyázzatok tehát, mert nem tudjátok, hogy melyik órában jön el a ti Uratok!” (Mt 24,36.42).

A szövegösszefüggés itt félreérthetlenné teszi, hogy a „nap és óra” említése általában a dátum kiszámítására vonatkozik. Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert minduntalan azt állítják, hogy „a napot és az órát” ugyan nem lehet tudni, az évet viszont igen. Jézus azonban éppen nem ezt akarja mondani. Csak azt állapítja meg, hogy a jelek szaporodásával jövele közeledik. Ennek ellenére a kiszámítás minden lehetőségével szemben megjelenésének *meglepő* voltát hangsúlyozza, amely olyan lesz „mint a villám”:

„Akkor, ha valaki ezt mondja nektek: Íme, itt a Krisztus, vagy amott: ne higgyétek! Mert hamis krisztusok és hamis próféták állnak majd elő, jeleket és csodákat tesznek, hogy megtévesszék – ha lehet – a választottakat is. Íme, előre megmondtam nektek! Ha tehát azt mondják nektek: Íme, a pusztában van, ne menjetek ki! Íme, a belső szobákban, ne higgyétek! Mert ahogyan a villámlás keletről támad, és ellátszik nyugatig, úgy lesz az emberfiának az eljövetele is. Ahol a tetem, oda gyűlnék a saskeselyűk” (Mt 24,23-27).

A feltámadott Krisztus kijelentése is ezt hangsúlyozza, röviddel mennybemenetele előtt. Amikor a tanítványok megkérdézik: „Uram, nem ebben az időben állítod fel újra a királyságot Izraelnek?“, így felel nekik: „Nem a ti dolgotok, hogy olyan időkről (*knouosz*) és alkalmakról (*kairousz*) tudjatok, amelyeket az Atya a maga hatalmába helyezett. Ellenben erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (Csel 1,6-8). A tanítványok tehát ne spekuláljanak üdvtörténeti időpontokról, és ne készítsenek számításokat, hanem hűségesen végezzék missziói munkájukat. Krisztus majd csak azután jön vissza dicsőségben (vö. Mt 24,14).

Vannak persze helyek az Ó- és Újszövetségben, mindenekelőtt az apokaliptikus iratokban, amelyekben az üdv- és a világtörténet eseményeire vonatkozó *számok* találhatóak. Megengedik-e ezek a számok, hogy Jézus visszajövetelének és „a dolgok jelenlegi rendszere lezárásának” időpontját kiszámítsuk? Ellentmondás van-e egyrészt Jézus idézett szavai között a végidei dátumok kiszámíthatatlanságáról, másrészt például a Dániel és a Jelenések könyvében előforduló számadatok között? Vagy éppen a különböző szekták kudarcot vallott (és később részben átértelmezett) számításai (nem csak az Őrtorony Társulatéi) azt mutatják, hogy Jézus elutasítása Jahve napjának kiszámíthatóságáról, saját maga visszajöveteléről stb. más bibliai (kronológiai) kijelentésekkel egyeznek?

Ahhoz, hogy válaszolhassunk a kérdésekre, tekintsük át nagy vonalakban az Őrtorony Társulat történetének legfontosabb számításait. Mely bibliai helyek és számok szolgálnak alapul? Helyesen magyarázzák-e ezeket, vagy – óvatosabban fogalmazva – valóban annyira egyértelmű-e ezek magyarázata, ahogyan az Őrtorony Társulat állítja?

Ők – és csak ők – találták volna meg a „rejtjelezett” végidei dátumok magyarázatának kulcsát? Vagy önkényesen magyarázzák és kombinálják a számokat, ahogyan a szektás tanítás megköveteli?

A következőkben tehát sorra veszem az Őrtorony Társulat által „kiszámított” vagy számításaihoz alapul vett legfontosabb évszámokat az illető bibliai helyekkel együtt, és bibliai-teológiai szempontból értékelem őket. Nem csak „végidei”, hanem „ősidei” és más olyan dátumokról is szó lesz, amelyek igen fontosak voltak vagy ma is azok az Őrtorony Társulat számára. Eközben tudatában vagyok annak, hogy e „számítások” bonyolultsága és sok bibliai szám titokzatossága miatt sok mindent csak nagyfokú óvatossággal lehet kijelenteni.

Kr. e. 4028/4026: „Ádám teremtése”

A Kr. e. 4028. vagy 4026. év (az Őrtorony Társulat jobban szereti az „i. e.” rövidítést) *Ádám teremtése* évének számít Jehova Tanúinál. Ez nem mindig volt így –, Charles Taze Russell száz évvel korábban (i. e. 4128) helyezte ezt az időpontot, ami már önmagában mutatja egy ilyen kronológia nehézségeit. Jehova Tanúi számára Ádám teremtésének azért van jelentősége, mert ezzel egy *6000 éves* korszaknak kellett elkezdenie, amely a mi korunkban ér véget, és az ezeréves birodalomba (a hetedik évezredbe) megy át.

Hogyan jutott az Őrtorony Társulat ehhez a dátumhoz? Úgy, hogy a Biblia nemzetségtáblázataiból és más kronológiai adataiból minden évszámot összeadott. Így például „Az igazság szabaddá tesz titeket” című Őrtorony-iratban egész oldalas táblázatok találhatóak évszámok felsorolásával „a bibliai kronológia” alapján. „*Időmérés napjainkig*” címmel a következőket fejtegetik:

„Ádám teremtésétől az özönvízig... 1Mózes 5:3-29; 7:6 szerint 1656 év volt... Az özönvíz kezdetétől Isten szövetségéig Ábráhámmal Kánaánban ... 1Mózes 11:10-32 és 21:1-7 tudósítása szerint 427 év” (147k).

Ezekután hiányosabbak lesznek az adatok, és egymástól távol lévő helyeket kell lóugrással kombinálniuk, mindenekelőtt 2Móz 12,40-43; 4Móz 1,1; 10,11k; 12,16; 13,-130; 1Kir 6,1k; 11,42k; 2Krón 12-36; Csel 13,9-22; Gal 3,17. Ezen és más helyek kombinációjával az Őrto-

rony Társulat „Ábrahám szövetségétől a Kr. e. 1. év végéig ... 1945 évet” számol. Így „Ádám teremtésétől a Kr. e. 1. év végéig ... 4028 év” adódik, és „a Kr. u. 1943. év végéig ... 5971 év”. Az 1943-ban megjelent könyv szerzői ezekután így summázzák: „Így tehát közel vagyunk a hatezer éves emberi történelem végéhez” (148 kk). Következésképpen ez 1975-ben fog véget érni (ld. alább).

1980-ban, amikor Jehova Tanúinak bibliai lexikona német nyelven is megjelent, már túl voltak ezen a „mágikus” dátumon. Ádám teremtését itt a *Kr. e. 4026.* évre tették, és a fentiekhez hasonló kronológiai számítások után további kommentár nélkül megállapítják: „Ádám teremtésétől i. sz. 1981-ig összesen 6006 év...” (Segítség a Biblia megértéséhez, 258. o.).

Bár ezáltal a Kr. e. 4028-as, 4026-os vagy 4126-os időpont az Őrtorony Társulat számára a millennium elmaradása miatt (sem 1874-ben, sem 1975-ben nem jött el) megint háttérbe szorult, mégis meg kell vizsgálnunk azt az alapvető kérdést, hogy lehetséges-e *hiánytalan bibliai kronológia* Ádámgig, sőt a világ teremtéséig, és a Szentírásnak szándékában áll-e ilyet nyújtani?

Először is semmiképpen sem szeretném kétségbe vonni, hogy a Biblia kiváltképpen *történeti érdeklődést feltételez és ébreszt.* Isten térben és időben cselekszik, ezáltal pedig a történelemben. Ő kormányozza a világ- és az üdvtörténetet. Ő küldte el Fiát, „amikor betelt az idő” (Gal 4,4). Jövetelét egy nemzetségtáblázatba illeszti, amely Ádámgig megy vissza (Lk 3,23-28). Igen, sőt életkorokat és időtartamokat is megad (1Móz 5,3-32); 11,10-26 stb.). Isten tehát semmiképpen sem valamiféle elkülönült lény valamilyen felettes történés történelem nélküli világában, ahogyan azt némelyik vallás és filozófia képzeleli.

Isten és cselekvése történetiségének ez a hangsúlyozása Jehova Tanúi érvelésének középpontja. A probléma ott kezdődik, hogy az élő Istennek a történelemben adott kinyilatkoztatását olyan *merev séma-ként* félreértelmezik, amely számokat ad a kezükbe bizonyos időpontok meghatározásához. Az ilyen eljárás megrabolja Isten elevenségét. „*Apokaliptikus számítógépbe*” (Kurt Hutten) szereli, ahol semennyi helyet nem hagy szabad és kiszámíthatatlan működésének (ld. feljebb).

Az, hogy Isten nem szándékozott kinyilatkoztatásában olyan időszámítást bátorítani, amelyet az Őrtorony Társulat megkísérel, már pusztán abban is megmutatkozik, hogy *a kronológia semmiképpen sem állítható össze annyira hézagmentesen*, amennyire Jehova Tanúi képzelik. Érvelésükben óvatosan megjelennek a gyenge pontok is, amikor ezt mondják a bibliai lexikonban:

„Az izraeliek Kánaánba való bevonulása és a bírák kora közötti idő hosszát nem mondják meg közvetlenül, de logikai következtetésekkel kinyomozható” (Segítség a Biblia megértéséhez, 261. o.).

Az ilyen „logikai következtetések” – a bibliai kronológiára ez mindenestől érvényes – *egészen különböző eredményekre* vezettek a számításokban, és határozottan rámutattak a kronológiában lévő hézagokra. Ezt már a Russell és utódai közötti összehasonlítás is nyilvánvalóvá teszi, hiszen számításaik, mint említettük, Ádám teremtését illetően 100 évvel különböznek. Nem csak Jehova Tanúi számolták, hanem *James Ussher* (1581-1656) ír érsek és a zsidók is. Ussher arra az eredményre jutott, hogy a föld teremtése *Kr. e. 4004.* október 23-án délelőtt 9 órakor történt, az emberé pedig a rákövetkező hetedik napon (vö. Clark 1985, 20. o.; Wiskin 1994, 24. o.). A *zsidó naptár* (ennek kellene – az Ószövetség tartalma alapján – a leghitelesebbnek lennie!), amely szintén a világ és Ádám teremtésével kezdve számol, a *Kr. e. 3760.* évet tekinti nulladik évnek. A 6000-et csak a keresztyén időszámítás szerinti 2240-ben éri el (tehát semmiképpen sem 1874-ben vagy 1975-ben).

A Mózes első könyvében és az evangéliumokban szereplő nemzetiségtáblázatok (ezek nélkülözhetetlenek a számításokhoz) pontosabb vizsgálatával néhány olyan megfigyelés adódik, amelyek alapján lehetetlennek tűnik a hézagmentes kronológia:

a) *Eltérések* vannak a maszoréta szöveg és a Septuaginta között az ősatyák felsorolásában és életkorában. A Septuaginta például 1Móz 11,12-ben Arpaksad és Selah közé Kainan (Kénan) nevét is beilleszti, akivel (a legjobb kéziratok szerint Lk 3,36-ban találkozunk újra. Ezenkívül „gyanús ... a Septuaginta egyes kronológiai eltéréseinek szabályossága a maszoréta héber szöveggel szemben (mindannyiszor 100 év)”, és a Septuaginta alkalmazkodására utalhat az egyiptomi Manetosz kronológiájához. „A maszoréta szöveg szerint Ábrahám az

Ádám születése utáni 1948., a Septuaginta szerint a 3312. évben született. A Septuaginta tehát további 1364 évet 'ajándékoz'!" (Wiskin 1994, 30kk). Melyik a helyes kronológia: a maszoréta szövegé vagy a Septuagintáé-e, amelyet Lukács (de Russell is) nyilvánvalóan használt (ld. a Krónikák könyveinek nemzetségtáblázatait is)?

b) A „nemz”(jálad) szónak nem feltétlenül apa-fiú viszonyát kell jelentenie a nemzetségtáblázatokban, hanem *több nemzedéket is átugorhat*. Így például Mt 1,8 szerint „Jórám nemzette Uzziást”, 2Krn 21kk-ből azonban az következik, hogy Uzziás Jórám ükunokája volt. Hasonló helyzet más rokoni viszonyok esetében is elképzelhető, így tehát szintén lehetetlenné válna a hézagmentes kronológia. Jézus Mt 1,1-17 szerinti nemzetségtáblázata kimutathatóan csak bizonyos ősokeket választ ki, másokon pedig átlép (Lk 3,23-28-hoz hasonlóan). Samuel Külling (2/1992) találóan mutat rá, hogy a nemzetségtáblázatok az ígéretet hordozóit akarják dokumentálni, akiken át az üdvtörténet vezet, nem pedig matematikai pontossággal az időtartamokat.

Vannak tehát nyitott kérdések a bibliai kronológiában. Emiatt nem lehetséges a hézagmentes dátumozás, és a Biblia szerzőinek nem is állt szándékában. Az időmeghatározási kérdésekkel kapcsolatos számos hézag miatt Richard Wiskin: „Das biblische Alter der Erde” (=A föld bibliai kora) című tanulmányfűzetében arra következtet: „Mindaddig viszont, amíg vannak ilyen nyitott kérdések, mindazok előtt, akik abszolút megbízhatónak tekintik a Bibliát minden kijelentésével együtt, egy dolognak világosnak kell lennie: azokat a kísérleteket, amelyek bibliai adatok alapján *pontosan* ki akarják számítani a föld korát, óvatos józansággal kell kezelnünk (1994, 33. o.). Ugyanez érvényes „Ádám teremtésére”, valamint a további események időpontjára is.

Kr. e. 607/606: „A nemzetek idejének kezdete”

A *Kr. e. 607. vagy 606. év* (attól függően, hogy – mint Russell – hibásan egy nulladik évet is számolnak-e vagy sem; az Őrtorony irodalomban mind a két szám előfordul, a maiban azonban már csak a *Kr. e. 607*), további fontos kiindulópont a végidei számításokhoz. Jehova Tanúi ezektől az évektől számítják „*a pogányok idejének*”,

illetve „*a nemzetek idejének*” kezdetét, amelynek 2520 év után 1914-ben kellett véget érnie (az 1914-es évről és a további számításokról ld. alább). Kr. e. 607-ben vagy 606-ban *hódította volna meg Nebukadneccár babiloni király Jeruzsálemet*, és a zsidóknak Cidkijjá király alatt *száműzetésbe* kellett vonulniuk. Így olvasunk erről Rutherford: „Isten hárfája” című írásában:

„Kr. e. 606-ban taszították le Cidkijját a trónról. Ekkor fogolyként Babilonban vitték, és utána Nebukadneccár megalapította az első univerzális birodalmat a földön; innen számítható a nemzetek ideje. A nemzetek idejét az Írás szigorúan hét szimbolikus, mindannyiszor 360 éves szakaszra, együttesen 2520 évre korlátozza. Mivel ez az időszak Kr. e. 606-ban kezdődött, szükségszerűen Kr. u. 1914-ben kellett véget érnie” (230. o.).

Az Őrtorony Társulat úgy jut a Kr. e. 607-es vagy 606-os dátumhoz, hogy *Círusz* perzsa király valószínűleg *Kr. e. 538-ban vagy 537-ben* kiadott *rendeletéből* indul ki, amely lehetővé tette a zsidók visszatérését a fogságból. Bizonyos helyekre – például Jer 25,8kk; Dán 9,2 és 2Krn 26,20k – való hivatkozással azután a Kr. e. 538-hoz vagy 537-hez *hozzáad hetven évet*. 537 plusz 70 azután Kr. e. 607-et ad ki (vö. Segítség a Biblia megértéséhez, 258. o., 270 k.). Ez a konstrukció azonban tarthatatlan.

Sokféle régészeti bizonyíték alapján történetileg kifogástalanul megállapítható, hogy bár Nebukadneccár háromszor foglalta el Jeruzsálemet (Kr. e. 605, 597 és 587), a város végső elfoglalása és lerombolása, továbbá a zsidók fogságba vitele csak 587-ben történt (és az Őrtorony meghatározása szerint ekkor kezdődött el „a nemzetek ideje”). Cidkijjá, Júda utolsó királya, akit a babiloni fogságba hurcoltak, csak Kr. e. 597-től uralkodott. Kr. e. 608-597 között Jójákin volt Júda uralkodója. A babiloni fogság tehát nem hetven, hanem csak *ötven évig* tartott. Ezekről az időpontokról a történeti és a teológiai kutatásban messzemenő egyetértés uralkodik (vö. Donner 1986, 371. o.; Stoll 1987, 71kk; Maier 1982, 67kk).

Az Őrtorony Társulat bibliai lexikonának „*kronológia*” *szócikke* a leghosszabb cikk az egész műben. Észrevehető, milyen görcsösen próbálja megvédeni a(z anonim) szerző a Kr. e. 607-es dátumot –, kizárólag a visszavezetés imént említett érvével.

Azt, hogy az Őrtorony Társulat kronológiai adatai – és közöttük a központi jelentőségű Kr. e. 607 vagy 606 – mennyire mesterkéltek és agyaglábakon állók, maga a szócikk szerzője vallja be. Ez pedig nem más, mint Frederick Franz-nak, az Őrtorony Társulat hosszú időn át volt főideológusának unokaöccse, a Vezető Testület többször említett egykori tagja, *Raymond Franz*. „A lelkiismereti konfliktus” című könyvében így emlékszik vissza:

„Abszolút semmit nem találtunk, ami a Kr. e. 607. évet igazolta volna. Minden történész húsz évvel későbbi dátumra utal. Csak a 'Segítség...'-könyv 'régészet' címszaván dolgozva tudatosult bennem, hogy Mezopotámia területén számos, a régi Babilonból származó ékírásos égetett agyagtáblát találtak. Egyetlen tábla sem tartalmaz semmiféle utalást arra, hogy az újbabiloni birodalom (Nebukadnecár uralkodása is ide tartozik) elég hosszú ideig fennállt volna ahhoz, hogy ebbe Jeruzsálemnek szerintünk i. e. 607-ben történt lerombolása beleférjen. Minden 20 évvel rövidebb időre utalt” (Franz 1991, 32k).

Az Őrtorony-kronológia egykori apológétájának megsemmisítő önkritikus ítélete után még az a kérdés marad: Mi a helyzet azokkal a szentírási helyekkel, amelyek a babiloniak uralma nyomán hetven évi szolgaságról vagy pusztulásról szólnak?

Az alapvető textus, amelyre más helyek (például Dán 9,2) hivatkoznak, Jeremiás próféta ítéletről szóló prédikációja *Jer 25*-ben. Jeremiás „Jójákim negyedik évében” (1. v.). tehát körülbelül Kr. e. 605-ben tartotta ezt a prédikációt. Bár „Júda egész népéhez és Jeruzsálem minden lakójához” fordul (2. v.), a környező népek sorsáról is beszél (9. v.). Így hangzik:

„Azért ezt mondja a Seregek Ura: Mivel nem hallgattatok beszédemre, elhozatom észak valamennyi népét – így szól az ÚR –, meg szolgámat, Nebukadnecart, Babilónia királyát. Rázúdítom őket erre az országra, lakóira és valamennyi szomszédos népre. Kiirtom őket, megborzadnak és felszisszennek láttukra, mert örökre romhalmazzá teszem őket. ... Ez az ország szörnyű romhalmazzá lesz, és ezek a népek Babilónia királyának fognak szolgálni hetven esztendeig.

De ha majd eltelik a hetven esztendő, megbüntetem Babilónia királyát és népét – így szól az ÚR –, meg a káldeusok országát bünei miatt, és pusztává teszem örökre” (*Jer 25,8-9. 11-12*).

Jer 25,17kk számos népet felsorol, amelyekre Isten kiönti „haragjának serlegét”. A felsorolás így ér el csúcspontjára: „A föld minden országát” (26. v.) éri, vagyis az akkor ismert területeket.

A szövegből tehát az adódik, hogy a szolgaság „hetven éve” semmiképpen sem egyedül Júdára, hanem „a körülöttük élő népekre” (többesszám!) vonatkozik, amelyek Babilon átka alá kerültek. Ezáltal tehát nem kényszerít a hetven évnek Jeruzsálem lerombolásától való számítására, hanem sokkal inkább Nebukadneccar hódító hadjáratainak kezdetétől az újbabiloni birodalom végéig. Ha ezt tesszük, akkor az idő körülbelül Kr. e. 612-től (a babiloniak győzelme az asszírokon, Ninive bukása) vagy 605-től (Nebukadneccar győzelme Nékó egyiptomi fáraón Karkemisnél) Kr. e. 539-ig (Círus perzsa király győzelme Babilon felett) tart, tehát mintegy hetven év.

Egyes helyeken persze, például Dán 9,2-ben vagy 2Krón 36,20kk-ben arról van szó, hogy *Jeruzsálem és Júda földje „nyugodni fog a pusztulás alatt, teljes hetven évig”*. Nem lehet, hogy ez mégiscsak hetven évi száműzetésre – és ezzel együtt Kr. e. 606-ra vagy 607-re – utal? (Így érvel az Őrtorony Társulat bibliai lexikona, „Segítség a Biblia megértéséhez, 279. o.) Úgy gondolom, hogy semmiképpen sem kényszerítő erejű ez a következtetés. Hiszen Círus rendelete, amely feltehetően Kr. e. 538-ban vagy 537-ben kelt, a zsidóknak megengedte ugyan a hazatérést és a templom felépítését, de nem vetett véget egy csapásra az ország és a templom pusztulásának. Sokkal inkább arról van szó, hogy az 537 utáni években hosszas újjáépítés következett, sok ellenállással és visszaeséssel (ld. Ezsdrás könyve). Jeruzsálem és a templom, mint vallási központ újjáépítése Ezsd 6 szerint csak a perzsa Dárius király alatt gyorsult fel és fejeződött be –, és csak azután lett vége a „hetven évi pusztulásnak” (Ezsd 6,6kk; vö. Zak 7,1-6), tehát körülbelül Kr. e. 515-ben (a templomszentelés éve), amikor is a „pusztulás” fizikai és lelki értelemben véget ért. Ez pedig majdnem pontosan hetven év a lerombolás bizonyosan Kr. e. 587-es dátuma óta.

A „70-es” szám tehát nem a zsidók babiloni száműzetésének időtartamát (Kr. e. 587-538/537), hanem egyrészt sok nép babiloni elnyomását (kb. Kr. e. 612-538), másrészt a Jeruzsálem és a templom lerombolásától az újjáépítésig és a templom felszenteléséig eltelt időt jelenti (Kr. e. 587-515). Az Őrtorony Társulat kronológiájához tehát,

amely össze-vissza keveri a vonatkozó bibliai helyeket, semmiféle támpontot nem nyújt.

1914: Az aratási idő vége vagy kezdete?

Az 1914-es évnek továbbra is központi szerepe van Jehova Tanúinak számításaiban. Amint már a „Történetük” című részben említettem, a Russell által megjósolt események elmaradása miatt radikálisan átértelmezték. Míg Russell évtizedeken át a földi kormányzatok végét és Krisztus királyságának földi felállítását várta 1914-re, 1914 után ő is majd követői is a mennybe helyezték Krisztus trónralépését, és az első világháborút annak jeleként értelmezték, hogy a Sátán ekkor hullott le az égből. 1914 tehát többé nem az aratási idő vége, hanem a kezdete, amelyre az ítélet fájdalma és az „utolsó nemzedék” jelenléte jellemző.

Azt, hogy 1914 után milyen kimagyarázásra és átértelmezésre volt szükség a „komoly bibliakutatók” részéről, Franz Stuhlhofer történész „Charles Taze Russell – der unbelehrebare Prophet” (=Ch. T. Russell – a javíthatatlan próféta) című könyvében részletesen dokumentálta (90kk). Különböző „kerülőutakat” ír le a „*be nem teljesedett próféciákkal*” kapcsolatban, például a „próféciák” relativizálása vagy átértelmezése elmaradásuk után annak állítása, hogy az „Örtorony” olvasói túl sokat vártak és félreértették a „próféciákat”, a prófécia láthatatlan beteljesülésének állítása, sőt néha még a tévedés beismerése is. Stuhlhofer így summázza „1914”-gyel kapcsolatban:

„Russell ... egy sor konkrét előrejelzést tett 1914 előtt. Ezek az előrejelzések mindenestül félresiklottak; egyes esetekben semmi sem történt, máskor meg éppen az ellenkezője. Russell úgy gondolta, hogy az armageddoni csata már el is kezdődött, és 1914-től világszerte béke fog uralkodni. Ehelyett olyan heves háború tört ki 1914-ben a nemzetek között, amely boldog békeidővé tette a megelőző évtizedeket” (90. o.).

Az 1986-ban kiadott, revideált „Igazi béke és biztonság – hogyan található meg?” című Örtorony-irat kitér erre a paradox helyzetre és annak értelmezésére:

„Első pillanatra talán szokatlannak tűnik, hogy éppen egy példa nélküli háború jellemezte a földön Krisztus trónra emelését. De ne feledjük, hogy 'a világ uralkodója' Sátán, az Ördög (János 14:30). Ő nem szerette volna azt látni, hogy Isten Királysága irányítja a föld ügyeit. Hogy elterelje a figyelmet a Királyságról [sic! L. G.], olyan háborúba vezette az embereket, amelyben a szuverenitásra irányuló saját igényeiket kívánták támogatni. ... 'Háború tört ki az égben...a nagy sárkányt, az Őskígyót, akit Ördögnek és Sátánnak neveznek, aki az egész lakott földet félrevezeti; levették őt a földre és az angyalait vele együtt levették.' ... (Jel 12:3-12).” (74. o.)

Hogyan magyarázta 1995-ig az 1914-ben történeteket az Őrtorony Társulat? Először is az 1968-ban kiadott „Az igazság, mely örök élet-hez vezet” című iratból idézek:

„Arról az időről, amelyben most élünk, a Biblia mint az 'utolsó napokról', vagy a 'vég idejéről' beszél. (2Tim 3:1; Dán 11:40) A tények azt mutatják, hogy ez egy meghatározott ideig tartó időszak, amelynek kezdete és vége pontosan meg van határozva. Elkezdődött 1914-ben, amikor Isten Jézus Krisztust a mennyben királyként trónra emelte. S véget ér akkor, amikor Isten a dolgok e jelen gonosz rendszerét megsemmisíti. ...

Mikor fogunk már ott tartani? Isten Fia, Jézus Krisztus adja meg a választ. Miután felhívta a figyelmet arra a sok dologra, melyek mutatják, hogy 1914 óta 'a vég idején' élünk, ezt mondta: 'Semmiképpen nem múlik el ez a nemzedék, míg mindezek a dolgok meg nem történnek.' (Máté 24:34, ÚV) Melyik nemzedékre gondolt?

...'Ezek a dolgok' azok az események, amelyek 1914 óta már megtörténtek, s amelyek még megtörténnek egészen e gonosz rendszer végéig (Mt 24:33)...

Ez azt jelenti, hogy már csak rövid idő van hátra, mielőtt eljön a vég!” (94k).

1968-ban írták le ezeket a mondatokat, amikor azok, akik 1914-ben fiatalok voltak, már a hetedik évtizedüket taposták. Időközben (25-30 évvel később) az Őrtorony Társulat az „1914-es” tétele miatt egyre inkább lépéskényszerbe került, mivel ma már alig él valaki az akkori nemzedékből. Egy ideig azzal segítették ki magukat, hogy egyre lejjebb szállították az akkor élők korát, és így nyertek néhány évet. Így

az 1984 május 1-jei Őrtoronyban elhagyták a tudatos érzékelést, mint feltételt, és az 1914-es határidőt az akkor született *csecsemőkre* vonatkoztatták:

„Ha Jézus ilyen értelemben használta a 'nemzedéket', mi pedig 1914-re alkalmazzuk, akkor e nemzedék csecsemői most 70 évesek vagy idősebbek.”

Találón jegyzi meg Raymond Franz az ilyen (át) értelmezésről:

„Minden évvel persze egyre nehezebb ezt a tant és minden hozzá kapcsolódó igényt fenntartani. 1984-ben 70 év telt el 1914 óta. Egyszer majd az 1914-es 'nemzedékre' vonatkozó tanítást már nem lehet anélkül fenntartani, hogy el ne veszítse minden hitelét” (Franz 1991, 330. o.).

1995 óta az Őrtorony Társulat valóban ejtette az 1914-es nemzedékről szóló tant, ami persze nem jelenti azt, hogy maga az 1914-es év is elveszítette volna jelentőségét az Őrtorony Társulat számára (ld. alább). Ezért most egy kicsit részletesebben foglalkozunk ezzel az évszámmal.

Jehova Tanúinak „1914-tételével” kapcsolatban a következő kérdéseket kell feltennünk: Valóban fenntarthatók-e azok a *számítások*, amelyek az „1914-es” dátumhoz vezettek? Továbbá: Mi a „*genea*” fogalom jelentése Mt 24,34-ben, amelyet az Őrtorony Társulat „generáció”-nak fordít, és – többféleképpen – az „1914-es nemzedékre” vonatkoztat?

Hogyan jut az „1914-es” dátumhoz az Őrtorony Társulat? Abból indul ki, hogy Kr. e. 607/606-ban Jeruzsálem Nebukadneccar általi lerombolásával véget ért Izrael teokratikus mintauralma, és elkezdődött „a nemzetek ideje”. A Kr. e. 607/606 tehát a kiindulási pont, ezzel kezdik számításaikat. Utána azt kérdezik, hogy meddig tart „a nemzetek ideje”. A válasz Dán 4-ben található, ahol Dániel Nebukadneccar álmát magyarázza. Itt olvasható:

„Számúznék téged az emberek közül, a mezei vadak közt tanyázol, füvet eszel, mint az ökrök, és az ég harmatja áztat. *Hét időszak* telik így el fölötted, amíg el nem ismered, hogy a Felséges uralkodik az emberek királysága fölött, és annak adja azt, akinek akarja” (Dán 4,22).

A „*hét időt*” tehát „a nemzetek idejével” magyarázzák. Hogyan törhető meg azonban évszámokkal ez a „*hét idő*”? Ennek megválaszolásához a Jelenések könyvéhez „ugranak”, ahol „*három és fél időről*” van szó. Az eljárás folytatását az „*Igazi béke és biztonság – Hogyan található meg?*” című Örtorony-iratból vett alábbi idézet világítja meg:

„A Jelenések 11,2.3 azt mutatja, hogy 1260 nap egyenlő 42 hónappal, vagy három és fél évvel. A Jelenések 12,6.14. verse ugyanannyi napot (1260 napot) említ, de úgy utal rájuk, mint 'időre [1], időkre [2] és fél időre' vagyis három és fél 'időre'. Ezen idők mindegyike 360 nappól áll ($3 \frac{1}{2} \times 360 = 1260$). Ezen próféta 'idők' minden napja egy egész évet tesz ki, annak az elvnek alapján, amely szerint: 'egy napot egy esztendőért' (4Móz 14,34; Ez 4,6). A 'hét idő' tehát 2520 évnek (7×360) felel meg. I. e. 607 ősztől számítva, amikor Isten előképes királyságát Júdában Babilon leigázta, a 2520 év i. sz. 1914 őszéhez vezet el bennünket ($606 \frac{1}{4} + 1913 \frac{3}{4} = 2520$). Ez volt az az év, amikor 'a világ királysága' Jézus Krisztus kezébe adatott (72k).

Bármennyire is következetesnek tűnik első pillantásra ez a számológépes elmélet, a vele szemben felhozható *kifogások* igen súlyosak. Csak a leglényegesebb négyre szorítkozom:

a) Nebukadneccar nem Kr. e. 607/606-ban, hanem *587-ben* rombolta le Jeruzsálemet (ld. feljebb). Így hamis a kiindulópont –, vele együtt az eredmény is.

b) A Dán 4-ben szereplő „*hét idő*” Örtorony Társulat szerinti magyarázata pusztán *allegorizálás*. Semmi más nem derül ki a szövegből azon kívül, hogy Nebukadneccart „*hét időn*” át gyötri valamilyen elmebetegség, és mindaddig elveszik tőle a királyságot, amíg fel nem ismeri, hogy egyedül „a Felséges uralkodik az emberek királysága fölött, és annak adja azt, akinek akarja” (vö. Dán 4,13.22). Dán 4 nem magyarázza meg közelebbről a „*hét időt*”, de a Septuaginta és Josephus (Antiquitates [=A zsidók története] X 216) alapján elfogadható, hogy „*hét évről*” van szó. Feltűnő, hogy a „*hét idő*” mennyire *Nebukadneccar* sorsához kapcsolódik, így az ezen túlmenő magyarázat rendkívül ingatag talajon áll: „... *hét időszak teljék el így fölötté...*” (13. v.); „*A Felségesnek az ítélete ér utol téged, uram, király!*” (21.

v.); „*Hét időszak telik el így fölötted...*” (22. v.); „Mindez megtörtént *Nebukadneccar királlyal*” (25. o.).

A Jel 12,14-ben szereplő összesen „*három és fél idő*” (szó szerint: „ideig, időkig és idő feléig” – a kiadó) is minden valószínűség szerint szóról-szóra „*három és fél évnék*” értendő, amit a párhuzamos jelölések: „*42 hónap*” és „*1260 nap*” (Jel 11,2k; 12,6) még hangsúlyoznak is. Mint feljebb már bemutattam, feltehetően a nyomorúságnak az Antikrisztus uralma miatti idejére vonatkozik, amely hét (2 x 3 1/2) évig tart. Az, hogy az Őrtorony Társulat Nebukadneccar közelebről nem jellemzett „hét idejét” kapcsolatba hozza a Jelenések könyvének „három és fél idejével”, a „lóugrásos” módszer tipikus példája, amely összefüggésükből kiragadja és önkényesen kombinálja az ígéket.

d) Ugyanez vonatkozik a Jel 11,3-ban és 12,6-ban szereplő „*1260 nap*” „1260 évként” való magyarázatára. A „napok” „évekkel” való magyarázata teljesen nyilvánvalóan ellentmond az „1260 nap” és a Jel 11,2k-ben szereplő „42 hónap” párhuzamának, továbbá az ott leírt és időben szűkre szabott eseményeknek (még ha az egész Jelenések könyvét allegorikusan is értelmezzük, ahogyan Jehova Tanúi teszik; erről majd később részletesebben). Mindenekelőtt azonban a Bibliában *semmiféle* ilyen általános érvényű alapelv nincsen, miszerint „*egy nap egy év*”, hanem csak bizonyos helyzetekben alkalmazza ezt az eljárást, ilyenkor – éppen 4Móz 14,34-ben és Ez 4,5k-ben – világosan jelzi is. Ezzel szemben Jel 11-12-ben sehol semmi utalás nincsen erre az „alapelvre”, tehát nincs rá ok, hogy a „napokból” „éveket” csináljunk. A 2Pt 3,8-ban szereplő kijelentés is: „... az Úr előtt *egy nap* annyi mint ezer esztendő...” a közvetlen szövegösszefüggés része. Türelemre kell intenie és vigasztalnia a Krisztus visszajövetelére váró gyülekezetet. Hamis lenne absztrakt szabályt csinálva belőle Jel 11-12-re alkalmazni.

Az elmondottak alapján az *1914-es év* nem tartható. Ezzel a „generáció” kérdése is magától feleslegessé válik, vagyis hogy azok-e, akik tudatosan érték meg 1914-et (korábbi változat), vagy pedig azok-e, akik akkor születtek (későbbi változat, a legújabbat ld. alább). Mégis, a teljesség kedvéért szeretnék kitérni a Mt 24,34-ben szereplő „*genea*” kifejezésre, amely e tan alapjául szolgál.

Az „Újszövetségi Teológiai Szótár” a „genea” következő jelentéseit nevezi meg az általános görög szóhasználatban: „Születés, származás ... utódok... nemzetség, közös származással kapcsolatban ... nemzedék, mint időmeghatározás, emberi életkor ... korszak is. Az Újszövetségben a „genea” „időszak, szakasz ... fajta értelmében fordul elő, de a „legtöbbször a kortársakat” jelenti. Az „ez a nemzetség” („hé genea auté”) fordulat „mindenekelőtt időben értendő”. „Azonban mindig elítélő mellékjelentése” van, így a „gonosz nemzedék”, a „házasságtörő nemzedék” vagy a „hitetlen nemzedék” (ThWNT I/1933, 660k). Jézus ebben az értelemben gyakran zsidó kortársaira vonatkoztatja, akikhez először küldetett (Mt 15,24), akik jelt kívánnak tőle (vö. 1Kor 1,22), és akik elvetik mint a megmentőt (vö. Mt 12,38kk; 16,4; 17,17; Mk 9,19, stb.).

E sokféle jelentési lehetőség mutatja, milyen nehéz Mt 24,34-ben pontosan meghatározni a „genea” fogalmát. Az *emberi nem* (emberi faj) általában? „A zsidók nemzetsége” általában? Vagy kifejezetten *Jézus zsidó kortársai? Az utolsó nemzedék Jézus visszajövele előtt?*

A fentiek alapján arra a magyarázatra hajlok, hogy az „ez a nemzedék” Mt 24,34-ben a *Jézus korabeli zsidó népre* vonatkozik. Ezt még az is aláhúzza, hogy Jézus előtte a „fügefáról” beszél, amely a Szentírásban mindig Izraelt szimbolizálja (Mt 24,32k; vö. 1Kir 5,5; Mt 21,19k; Lk 13,6kk; Jn 1,48kk). Gerhard Maierral és más egzegétákkal együtt az a véleményem, hogy Mt 24par-ben egy távoli és egy közeli prófécia van egymás mellett. A két szál, ill. perspektíva egymásba fonódik.

„Az egyik szál a még meglévő templomtól a templom lerombolásáig fut, a templom meggyalázásán és Júdának a rombolás okozta nyomorúságán át. A második szál a templom lerombolásával indul, és Jézus visszajöveteléig fut. Ekkorra világszerte ínség, üldözés, hamis próféták, a népek missziója, végső nyomorúság, kozmikus változások és a gyülekezet egyesülése a visszatérő Jézussal lesz meghirdetve. Az elsőt Izrael, a másodikat a népek távlatának nevezhetjük” (Maier II/1980, 267. o.).

Jézus tulajdonképpen a tanítványok két (vagy három) különböző kérdésére válaszol. Első válasza a jeruzsálemi templom lerombolására

vonatkozik, hiszen az Olajfák hegyéről ezt láthatta maga előtt tanítványaival együtt.

„Amikor Jézus kijött a templomból, és tovább akart menni, oda léptek hozzá tanítványai, hogy megmutassák neki a templom épületeit. Ő azonban így szólt hozzájuk: 'Hát nem látjátok mindezt? Bizony mondom néktek: nem marad itt kő kövön, amit le ne rombolnának.'

Amikor Jézus az Olajfák hegyén ült, odamentek hozzá tanítványai külön, és ezt kérdezték: 'Mondd meg nekünk: mikor lesz ez, (*első kérdés*) és mi lesz a jele a te eljövotednek és a világ végének?' (*második és harmadik kérdés*).

Az *első kérdésre* véleményem szerint Jézus világos választ adott: „...nem múlik el ez a nemzedék addig, amíg mindez meg nem történik.” A *közeli beteljesedés* Jeruzsálem és a templom lerombolásával a római seregek által *Kr. u. 70-ben* megtörtént –, ezt a beteljesedést érte meg „ez a nemzedék”, amely megmentőjét, Jézus Krisztust keresztre feszítette.

R. Franz „A lelkiismereti konfliktus” című könyvében egy régóta szolgáló Őrtorony-misszionárius kérdését idézi, aki erről a lehetőségről szolt:

„Franz testvér, nem lehet, hogy Jézus az 'ez a nemzedék'-kel csak az akkori emberekre gondolt, akik megérték Jeruzsálem pusztulását? Ebben az esetben minden összeillene” (Franz 1991, 210. o.).

Némileg bizonytalanná teszi ezt az értelmezést az „addig, amíg mindez meg nem történik”. Ha a „mindez” *minden* Mt 24-ben ábrázolt eseményre vonatkozik (ami egyáltalán nem biztos), „ez a nemzedék” mégiscsak megérné a végidők fejleményeit Jézus visszajöveteléig és a világ végéig. Ekkor ugyan az „ez a nemzedék/nemzetség” az egyéb nyelvhasználat alapján a zsidókra vonatkozna, de *általában* a zsidókra, nem csak Jézus kortársaira. Gerhard Maier erre a magyarázatra hajlik:

„'...ez a nemzedék/nemzetség' általában a zsidók nemzetsége. A föld egyetlen hatalma sem irthatja ki őket. Sem a középkori zsidóüldözések, sem a XIX. századi oroszországi pogromok, sem a náci koncentrációs táborok megsemmisítő gépezete nem volt képes rá. A 'fügefa' Jézus visszajöveteléig létezik” (Maier II/1980, 297. o.).

Akár a közeli, akár a távoli várakozás a helyes –, itt mindenesetre megint megmutatkozik, hogyan próbálnak Jehova Tanúi Izraelnek, mint az üdvösség népének helyére lépni. Azt, hogy milyen abszurd spekulációkhoz vezet ez a kísérlet, már láttuk.

(A magyar kiadásban nem foglalkozunk az 1874-es és az 1925-ös évszámmal, ezekre a történeti részben már utaltunk – L. G. .)

1975: „Az ezeréves birodalom kezdete”

1966-ban, Nathan Homer Knorr elnöksége és Frederick William Franz alelnöksége idején adták ki az „Örök élet – Isten fiainak szabadságában” című könyvet. Ebben új végső dátumot állapítottak meg:

„Ebben a huszadik században független tanulmányt végeztek, amely nem követte vakon a kereszténység hagyományos kronológiai számításait, és a közzétett időtáblázat, amely ebből a független tanulmányból származik, i. e. 4026-ban adja meg az ember teremtésének dátumát. E megbízható bibliai kronológia szerint 6000 év, az ember teremtésének időpontjától kezdve 1975-tel fog véget érni, és az emberi történelem hetedik ezeréves szakasza az i. sz. 1975. év őszén kezdődik” (29k).

A hetedik évezred azonos a millenniummal. Ezt lehetett olvasni az „Örörony” 1968. augusztus 1-jei számában:

„Legfeljebb még egy pár évig tart, amíg a bibliai prófécia utolsó része ezekről az 'utolsó napokról' be nem teljesedik, és az emberek, akik még életben vannak, Krisztus nagyszerű ezeréves uralma által megszabadulnak.”

A millennium azonban 1975-ben sem jött el. Azt, hogy az első emberpár teremtésének ideje kronológiailag nem számolható ki, már bemutattam. Így az egész konstrukció kudarcra van ítélve. A korábbi negatív tapasztalatok alapján azonban persze óvatosabbak lettek. Az „1975-prófécia” vonatkozásán már az „Örörony” 1967. január 1-jei száma ezt írta:

„Azt jelentheti. Mégsem mondjuk. Istennél minden dolog lehetséges. Mégsem mondjuk.”

Az új dátum megjelölésének oka valószínűleg az a pánik volt, amelyet a megkeresztelt hívek számának csökkenése okozott az Örto-

rony Társulatnak a hatvanas évek közepén. 1964-ben még 68 236 megkereszteltet számoltak, 1965-ben 64 393-at, 1966-ban már csak 58 904-et.

„Mégis, 1966-tól, attól az évtől kezdve, amikor 1975-ből ügyet csináltak, fenomenális lendületet vett ... a növekedés” (Franz 1991, 199. o.). Ez 1975-ig tartott. Utána, azonban először visszaesés következett be a csalódott reménység miatt. Az Őrtorony-szervezetnek több év kellett, amíg kénytelen-kelletlen legalább részben bevallotta tévedését (ld. a „Történetük” című részt).

A legújabb előrejelzések

Az 1975-ös év elteltével az Őrtorony Társulat súlyt helyez arra, hogy már ne nevezzen meg *konkrét végidei dátumot* a millennium kezdetére. Azóta inkább „*időtartamokról*” beszél, és az időtartamok jellemzésére az ezeréves birodalom felállításáig a „*nemzedék*” szót használja. Ebben az 1914-es év „Jézus láthatatlan mennyei trónralépésének” dátuma, mint már bemutattuk, persze továbbra is jelentős szerepet játszik a végső idő fejleményeinek kiindulópontjaként.

A legutóbbi időben mélyreható változás történt. *Míg az Őrtorony Társulat a „nemzedék” fogalmát évtizedekig a különböző hosszúságú emberéletre vonatkoztatta, 1995-től ejtették ezt az elhatárolást.* Ennek egyszerű oka van: az a nemzedék, amely 1914-ben fiatal volt, vagy legalább akkor született, 1995-ben átlépte a 80. vagy a 90. évét, és egyre inkább kihal. Egyre nehezebb világossá tenni az Őrtorony Társulat híveinek, hogy Jézus még az 1914-es nemzedék életében láthatóan eljön.

Raymond Franz már 1983-ban megjelent, „A lelkiismereti konfliktus” című könyvében rámutatott ezekre a nehézségekre. Ebben bemutatja, hogy vitatkozott a Vezető Testület több ülésen keresztül az időmeghatározás kérdéséről, és hogy 1979. november 14-én az „1914-es nemzedék” meg a vele kapcsolatos várakozások fenntartása mellett döntött (Franz 1991, 205kk). Csak 1995-ben ejtették szüregségből ezt a tant, és józanabb állásponthez közeledtek az időpontok meghatározásának kérdésében. Az Őrtorony 1995. november 1-jei számában „*Egykor, amelyben ébernek kell maradnunk*” címmel jelent meg egy cikk,

amely bár általánosan nem vonta vissza Jehova Tanúinak évtizedeken keresztül ápolt korábbi várakozásait, mégis lényeges pontokon, különösen is az időpontok kérdésében revideálta. A kihaló 1914-es nemzedék nehézségeit a brooklyni központ most *szimbolikus magyarázattal* fogadja –, ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy „*a nemzedék*” *fo-galmának kronológiához nem kötött időbeli kiterjesztésével.*

Kérdés, hogy az átlagos Jehova Tanúi hallgatólagosan tudomásul veszik-e ezt a változtatást. Olyanoknak kell magukat látniuk, akiket vezetőségük évtizedeken át hamis reménységgel csapott be, azaz Krisztus látható visszajövetelének várásával egy – betű szerint értett – nemzedéken belül. A szektaszakértő Klaus-Dieter Pape emiatt azzal számol, hogy az Őrtorony Társulatot ez a változás „történetének legnagyobb válságával fenyegeti” (Idea-Spektrum Nr 46/1995, 16. o.).

A végső idő eseményeinek lefolyása

Áttekintés

Az alábbiakban először az Őrtorony Társulat nézetei szerint összefoglalom a *végső idők* eseményeinek lefolyását a legújabb (a második világháború óta kiadott) írások alapján. Majd a lényeges kritikus pontokra térek:

Jehova Tanúinak nézete szerint *Jézus Krisztus 1914-ben láthatatlanul visszajött*, és felállította láthatatlan királyságát a mennyben. Ennél az eseménynél a Sátán az égből a földre vettetett, ahol káoszt és katasztrófákat, háborúkat és nyugtalanságot okozott, amelyek egyre sűrűsödnek, és az armageddoni csatához vezetnek. Az első világháborút erre a „sátánhullásra” vezetik vissza, és az 1914-es évet egy olyan szakasz kezdeteként hangsúlyozzák, amelyben a katasztrófák és az ítéletek egyre súlyosabbak lesznek, ugyanakkor az Őrtorony Társulat hirdetői működése is nagy léptekkel halad előre. 1914 óta – állításuk szerint – pozitív és negatív jelek teljesedtek be a világban, amelyeket a Jelenések könyve, Mt 24par és más helyek előre megmondtak.

Az 1988-ban kiadott „*A Jelenések nagyszerű csúcspontja közel!*” című Őrtony-könyv például 1914 óta *a világ és az Őrtony Társulat történetének* minden 1914 óta lejátszódott eseményét a Jelenések könyvének próféciáival hozza kapcsolatba. Hadd illusztráljam néhány példával ezt a fajta „egzegézist”:

„*A megpróbáltatás órája ... amelynek el kell jönnie az egész lakott földre*” (Jel 3,10, ÚVF) a „komoly Bibliakutatók” első világháború alatti szorongatására vonatkozna, amely Joseph Franklin Rutherford és a vezetőség tagjainak 1918 nyarán történt letartóztatásával érte el csúcspontját:

„A felkent keresztényekből álló János-osztály 1918-ban – a filadelfiai hithű gyülekezethez hasonlóan – kénytelen volt szembenézni a 'Sátán zsinagógája' újkori változata részéről megnyilvánuló ellenállással. A kereszténység vallási vezetői, akik szellemi zsidóknak állították magukat, alattomos módon rávették az uralkodókat arra, hogy tegyék félre az útból az igaz keresztényeket [sic – a kiadó]” (62. o.).

A Jel 11-ben szereplő „*két tanút*” a „felkent osztállyal „azonosítják, amelynek sokat el kellett tűrnie az első világháború alatt, 1919-ben azonban „életre kelt” (vagyis szabadon bocsátották az Őrtony-vezetőket):

„Micsoda megütközést kelthetett ez az üldözőikben! A két tanú holtteste hirtelen életre kelt és újra tevékeny lett. Bizony keserű pirula volt ez a papság számára...” (i. m. 169. o.).

A Jel 9-ben leírt *sáskahadat és lovasseregeket*, amelyek az ítéletre érett emberiséget gyötrik, Jehova Tanúival azonosítják, akik a királyság üzenetének hirdetésével kárt okoznak a kereszténységnek:

„Mit jelképez tehát ez a lovasság? Ahogyan a felkent János-osztály elkezdte hirdetni, trombitaszóhoz hasonlóan, az isteni bosszúval kapcsolatosan Jehova ítéletét, azzal a képességgel, hogy 'szúrjon' és 'ártson', ugyanúgy számíthatunk arra is, hogy ugyanazt az elő csoportot használja fel Isten a 'megölésre', vagyis annak ismertetésére, hogy a kereszténység és papsága szellemi vonatkozásban teljesen halott; Jehova elvetette és készen áll az örökké tartó pusztulás 'tüzes kemencéje' számára. Természetesen az egész Nagy-Babilonnak el kell pusztulnia... (i. m. 150k).

A Jel 6-ban és 11-ben szereplő „*hét trombitaszót*” az 1922-28 közötti Őrtorony-kongresszusokon a világhoz és a keresztyénséghez intézett „*ítéletüzenetekkel*” azonosítják:

„Amikor kezdett felharsanni a hét trombitaszó, 1922-ben ... Isten Krisztus Jézus általi Királysága a figyelem homlokterébe került és ez nagy lendületet adott a Királyságról szóló prédikáló munkának, aminek hozzátartozott mind a hét angyali trombitaszó által bejelentett *ítéletüzenetnek* a prédikálása is.

A hetedik angyal trombitaszava tükröződött vissza abban is, ami t a Bibliakutatók kiemelték a Michigan állambeli Detroitban, 1928. július 30-tól augusztus 6-ig megtartott kongresszusuk alkalmával” (i. m. 172. o.).

Az *ítéletek az armageddoni csatában* érik el csúcspontjukat, amely az Őrtorony Társulat nézete szerint közel van (akkor is, ha a sokszoros csalódás után ma már nem jelölnek meg konkrét időpontot; ld. feljebb). Jehova Armageddonnál minden ellenségével leszámol (akik persze egyúttal az Őrtorony Társulat ellenségei is). Elképzeltetlen vérfürdőben fognak megsemmisülni. Az 1985. február 1-i Őrtorony így ír erről:

„Igen, patakokban fog folyni a vér, amikor Isten *ítéletvégrehajtó* erői munkához látnak. A két világháború 69 millió halottja semmi sem lesz az armageddoni háború áldozataihoz képest... Isten *ítéletvégrehajtó* erői korra és nemre való tekintet nélkül lecsapnak. Hiszen Isten megparancsolja nekik, hogy ne tanúsítsanak irgalmasságot.”

Senki sem lesz *újjáteremtve*, ill. nem fog „*feltámadni*”, aki megsemmisül az armageddoni csatában, mivel „*Jehova ellenségeiről*” van szó. Jehova ellenségei örök pusztulásra jutnak, nem pedig örök gyötrelmekre (ld. az „*Ember*” című részt). Ki fogja azonban túlélni Armageddont, ki lesz *újjáteremtve*, hogy örökké a mennyben vagy a paradicsomi földön létezzen? Jehova Tanúi, mint már a „*Gyülekezet*” című részben utaltunk rá, többféle csoportot különböztetnek meg:

a) *Mennyei* létet, az isteni teokrácia társuralkodóiként Mihály-Krisztus vezetése alatt csak a 144 000 különleges kiválasztott, a „*felkentek*”, a „*János-osztály*” kap. Ők megtapasztalják az „*első feltámadást*”, vagyis az Őrtorony-elképzelés szerint a láthatatlan szellemi testben való *újjáteremtést*.

b) *Földi paradicsomi* létet – miután a föld Armageddon után a pusztulás minden nyomától megtisztul – a következők kapnak: az armageddoni túlélők és utána született gyermekeik, a keresztyénség és a keresztyénség előtti idő újjáteremtett győztesei (Jehova egyes tisztelői minden évszázadban), különösen is Jehova Tanúinak „nagy sokasága”, amely a XX. század harmincas éveitől kezdve lett összegyűjtve... Azok az emberek is életre kelnek, akiknek életükben nem volt rá alkalmuk, hogy Jehova mellett döntsenek, és akik a millenniumi próbaidő után vagy örök életet kapnak, vagy megsemmisülnek. Mindezek az emberek új fizikai, anyagi testtel léteznek a földön.

A második feltámadás (ill. újjáteremtés) azokra vonatkozik, akik kiállják a próbát, ez az „életre való feltámadás”. Azok, akik nem állják ki, „ítéletre való feltámadásként” élik meg újjáteremtésüket. Jehova korábbi ellenségei (például Ádám és Éva, Kain, Sodoma lakói, Júdás, Jézus ellenfelei földi életében, az Őrtorony Társulat már meghalt ellenségei) nem támadnak fel, hanem örökre megsemmisülnek.

A *millennium* tehát arra szolgál, hogy *vizsgálóra* bocsássa az armageddoni túlélőket és a korábbi időkből újjáteremtetteket. A mennyei teokrácia alatt megkapják a jogot, hogy Krisztus váltságdíja által megtérjenek, kiállják a próbát, és tökéletesedjenek (vö. az „Üdvösség” c. rész). Akinek nem sikerül, az a millennium végén, amikor a Sátán még egyszer el lesz engedve, végül mégiscsak megsemmisül (még ha egykor Jehova hű Tanúja is volt). Az Őrtorony Társulat nézete szerint tehát van próbaidő a földi (első) halál után.

Miután ez az utolsó, ezeréves próbaidő is letelt (betű szerint értik Jel 20,1-7 számait), végső formájában előállhat az „új ég” és az „új föld”. Az Őrtorony Társulat szerint azonban a régi(mostani) ég és a régi (mostani) föld nem semmisül meg, hanem az „új ég” és az „új föld” a tökéletes teokrácia új kormányzási formáit jelöli minden Jehova-ellenes ember és hatalom (démonok) eltüntetésé után a kozmosz megtisztult állapotában.

Anthony A. Hoekema a következőképpen foglalja össze az embernek az Őrtorony Társulat szerinti „négyféle lehetséges sorsát” a halál után:

„1. A nemlét állapotában maradhat, amelybe a halál után került.

2. 'Szellemi testtel' 'feltámadhat' és a halhatatlanságban részesülhet, hogy utána rögtön a mennybe menjen és ott Krisztussal együtt uralkodjon.

3. Anyagi testtel feltámadhat, és miután kiállotta az ezeréves birodalom próbáit, örök életet nyerhet a megújult földön.

4. Miután új anyagi testtel feltámadt, a millenniumi próbán elbukhat, és így megsemmisülhet (kihunyhat)" (Hoekema 1972, 88. o.).

Az iménti eszchatologikus szemléletben szereplő több pontra (1914, teljes halál, kétosztályos rendszer, tökéletesedés stb.) már a korábbi fejezetekben kitértem. Így a következőkben elegendő csak néhány lényeges, még nyitott kérdésre szorítkoznom: Beszél-e Jézus Krisztus *láthatatlan* visszajöveteléről az Újszövetség? Valóban vonatkoztathatók-e az „*Órtorony-történetre*” a Biblia apokaliptikus irataiban szereplő próféciák? Helyesen magyarázza-e az Órtorony Társulat az idők jeleit, Armageddont, a millenniumot, továbbá az új eget és az új földet? A véső időben élünk-e már vagy sem?

Jézus Krisztus látható vagy láthatatlan visszajövele?

Az Órtorony Társulat Krisztus láthatatlan visszajöveteléről beszél, amely 1914-ben megtörtént. Krisztus azóta a mennyei királyság uralkodójaként láthatatlanul jelen van a földön. A görög „*parouszia*” szó, amelyet gyakran „visszajövetelnek” fordítanak, „jelent, jelenléte” is jelent, és ma így értendő (vö. *Érveljünk az Írásokból*, 243. o.)

Úgy gondolom, bizonyosan igaz, hogy a „*parouszia*”-nak több jelentése van, és mind „jelent, jelenléte”, mind pedig „megérkezést, visszajövetelt” jelenthet (vö. Bauer 1971, 1.248. has; TBLNT [=Újszövetségi Teológiai Fogalmi Szótár] I/1977, 470kk). Ezért az összefüggésnek kell megmutatnia, hogy adott esetben melyik jelentés a helyes. Meg kell persze állapítanunk, hogy az Újszövetség szerzői számára Jézus második visszajövele mindenképpen a *jövő* eseménye, még akkor is, ha Jézus időközben (1914-ben) eljött volna, és láthatatlanul jelen lenne. Már ebből is a Jézusról szóló „*parouszia*”-helyek (például 1Kor 15,23; 1Tesz 4,15-17) „megérkezés, visszatérés” értelmű fordítása adódik. Csak az marad a kérdés, hogy láthatóan vagy láthatatlanul történik-e Jézus visszajövele?

Ha egyenként nézzük az Újszövetség lényeges helyeit, akkor feltűnik, hogy mennyire hangsúlyozza azok „látását”, akik jövetelének tanúi: „... jajgat a föld minden népe, és meglátják az Emberfiát eljönni az ég felhőin nagy hatalommal és dicsőséggel” (Mt 24,30). „Íme eljön a felhőkön és meglátja minden szem, azok is, akik átszegezték, és siratja őt a föld minden nemzetsége” (Jel 1,7). „Ez a Jézus, aki felvitetett töletek a mennybe, úgy jön el, ahogyan láttátok őt felmenni a mennybe” (Csel 1,11; – vö. Mk 13,26; Lk 21,27 stb.).

Az Őrtorony Társulatnak nem marad más hátra, mint hogy rákérdezzen erre a „látásra”, és átértelmezze azt: „*Miként fogja 'minden szem meglátni őt'?* A földi eseményekből felismerhető lesz, hogy ő láthatatlanul jelen van” (Érveljünk az Írásokból, 244. o.). – Az újszövetségi helyek azonban nem (csak) arról szólnak, hogy minden szem meg fogja látni jövetelének *kísérő jelenségeit* (ezeket is biztosan), hanem hogy „*őt*” magát is meg fogja látni. Az Őrtorony Társulat ezt nem képes megérteni, és megpróbál racionalisztikus ellenérvet találni:

„Ha Jézus az égen láthatóan jelenne meg, logikus, hogy nem láthatná 'minden szem'. Vajon látható lenne Európában, Afrikában és Amerikában, ha például Ausztráliában jelenne meg?” (uo.).

Az Őrtorony Társulat itt alábecsüli Isten lehetőségeit. Ha ma az embernek lehetséges, hogy műholdakon keresztül világméretű kommunikációt folytasson, és látható híreket is közvetítsen, akkor *Istennek* miért ne volna lehetséges, hogy Fia által kinyilatkoztassa magát az embernek?

További ellenérvük az újszövetségi „*felhőkhöz*” kapcsolódik, amelyekkel Jézus eljön:

„*Mire utalnak a 'felhők'?* A láthatatlanságra. Ha a repülőgép sűrű felhőben, vagy a felhők fölött repül, a földről általában nem látják az emberek, jóllehet motorjának hangját hallhatják. Jehova azt mondta Mózesnek: 'Sötét felhőben megyek hozzád.' Mózes nem látta Istent, a felhő azonban Jehova láthatatlan... jelenlétére utalt (2Móz 19:9; vö. még 3Móz 16:2; 4Móz 11:25)” (uo.).

Itt látható, hogy az Őrtorony Társulatnál hiányzik az üdvtörténeti szemlélet. Isten a maga fenségében bizonyosan rejtve volt a régi szövetség emberei előtt, de Fiában, Jézus Krisztusban mint Isten szenvedő szolgájában kinyilatkoztatta magát; második eljövetelekor pedig az

egész emberiség számára láthatóan, Úrként fogja kinyilatkoztatni. Ekkor senki sem menekülhet majd előle, hanem mindenki látni fogja, akár akarja, akár nem (vö. Mt 24,29-31par). Láthatatlan visszajövetelénél nem lehetne szó erről. Ha Isten a régi szövetségben *felhőben* (héberül „*b*”, 2Móz 16,10; 24,18; 40,34 stb.) volt elrejtve, Jézus Krisztus úgy jön „*felhőkben*” (görögül „*en*” Mk 13,26; Lk 21,27), de „*felhőkkel*” (görögül „*meta*”; Jel 1,7; vö. Dán 7,13), vagy „*felhőkön*” (görögül „*epi*”; Mt 24,30). A felhők továbbra is a titokzatosat, a fenségest fejezik ki. Szerepük már nem az, hogy eltakarjanak, hanem Krisztus hatalmas és dicsőséges uralkodásának kinyilatkoztatását nyomatékosítsák (vö. Künneth 1982, 281kk).

Az Örtorony Társulat utolsó mentsvárként megkísérli a „látás” – így Jel 1,7 – szimbolikus kifejezésként való magyarázatát:

„Itt a Biblia nem fizikai szemmel való 'látásról', hanem értelmi *érzékelésről*, vagy szellemi felismerésről beszél. Amikor például valaki megért vagy felfog valami lényegest, azt szokta mondani: 'most már látom'. A Biblia valóban beszél ilyen értelemben a látásról: 'Világossítsa meg értelmek szemeit' (Ef 1:18, *Károli*). Az a kifejezés tehát, hogy 'minden szem meglátja', azt jelenti, hogy mindenki megérti, vagy felismeri, hogy Krisztus jelen van.”

De – ez a válaszom – ez a felismerés *mindenki* számára csak a *látással* történik meg, amely alól Krisztus hatalommal és dicsőséggel való megjelenésekor senki sem vonhatja ki magát, és amely felváltja az egyes emberek *hitét*. Most „*hitben járunk és nem látásban*” (2Kor 5,7). Ez a kijelentés már magában foglalja a jövőendő látást, amelyről számos helyen szól az Ó- és az Újszövetség.

Az ilyen kifejezésnek mint „szívetek szemei” (= lelki szemeitek – a kiadó) Ef 1,18-ban szimbolikus értelme is lehet. Az alkalmi szimbolikus értelem azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy a „szemet” és a „látást” *mindig* szimbolikusan kell érteni. Sokkal inkább az alkalmi szimbolikus értelem tér el a szokásos nem szimbolikus értelemtől. „Egy bibliai szöveg szimbolikus értelmét csak azután ismerhetjük fel, ha mindenekelőtt a betű szerinti történeti értelmet kikutatjuk” (Pietron 1979, 327. o.).

Apokaliptika és Órtorony-történet

Az imént példákat idéztem arról, hogyan vonatkoztatja az Órtorony Társulat 1914 óta a Jelenések könyvének kijelentéseit a saját történetére. Nézetem szerint a következő okok miatt nem lehet így használni a Bibliát:

a) Nem tartható az 1914-es dátum.

b) A bibliai kijelentések azonosítása (például a „két tanú”, a „hét trombitaszó” stb.) azonosítása a saját csoporttal, minden más ember és esemény kizárásával párosítva világosan megmutatja Jehova Tanúinak *szektás szellemiségét*.

A Jelenések 1988-ból való magyarázata alig marad el „A beteljesült titok” című könyv 1917-es kiadásától polémia és intolerancia tekintetében. Tartalmilag néhol változtattak, a hang valamelyest mérséklődött, de a szekta és a szektával kapcsolatos élmények abszolútizálása ugyanúgy megmaradt.

c) A Jelenések könyvének az Órtorony Társulat szerinti magyarázata keresztül-kasul *allegorikus*, azaz olyan tartalommal töltik meg a bibliai szövegeket, amilyen azok szó szerinti értelméből és összefüggéséből nem adódik. Az apokaliptikus irodalommal jár az a probléma, hogy némely dolgok rejtjelezve vannak, és csak szimbolikus utalás történik rájuk. Bizonyos könyvek, mint Dániel és a Jelenések ezért kedvenc játszóterei a különböző kalandos spekulációknak. Az ilyen visszaélések megelőzésére mondja egy már Ágostonnál is ismert ezgezetikai alapszabály (De doctrina christiana [=A keresztény tanításról] II,9; III,27), hogy ha fel akarunk állítani egy tant, akkor *világos* bibliai helyekből kell kiindulnunk, és ezek alapján érte(lmez)nünk a homályosakat. A szekták, mint Jehova Tanúi is, éppen fordítva csinálják.

A fenti példákra vonatkozó kritikám bemutatásához a következő kérdéseket teszem fel az Órtorony Társulat „magyarázataival” kapcsolatban: Hol van a Szentírásban, hogy „a megpróbáltatás órája” az első világháború idején jön el? Hol van az, hogy „a két tanú” egyáltalán nem „két tanú”, hanem az Órtorony Társulat vezetősége által felkent emberek egész „osztálya”, akik az első világháború idején agitálnak? Hol van az, hogy ezek „megölése és „feltámasztása” puszt-

tán szorongattatásnak, letartóztatásnak és börtönből való szabadulásnak felel meg? Hol van az, hogy a „hét trombitászó” az Őrtony-kongresszusok prédikációira vonatkozik? Hol van az, hogy a sáskahadak és lovasseregek egy üzenet („királyság-üzenet”) hirdetésére kaptak megbízást?

Látható, hogy ezeket a magyarázatokat csak ráhúzták a bibliai szövegekre, sőt megtoldották őket velük. Ilyen alapon azonban bármit lehet a Bibliára hivatkozva állítani. Az effajta „egzegézis” azonban a Biblia használatának valójában önkényes és illegitim formája, „eiszegézis” (idegen tartalom belemagyarázása).

Armageddon

Ilyen új tartalommal látnak el központi eszhatológiai eseményeket, fogalmakat is, mint „Armageddon”, „ezeréves birodalom”, továbbá „új ég és új föld”. Bár az Őrtony Társulat sok bibliai helyet idéz ezzel kapcsolatban, és bibliai kijelentésekből indul ki, ezeket azonban a fentebb vázolt tanítás alapján átértelmezi.

„Armageddon” fogalma Jehova Tanúinak szótárában már annyira meghonosodott, hogy sok keresztyénnek már nincs is bizalma a használatához, nehogy a szektásság gyanújába keveredjék. Mit jelent azonban a Szentírásban „Armageddon”? Jel 16 Isten haragja hét pohárának kiöntéséről beszél. A hatodik pohárról ezt olvashatjuk:

„A hatodik is kiöntötte a poharát a nagy folyamra, az Eufráteszre, és kiszáradt a vize, hogy megnyílják a napkeletről jövő királyok útja. És láttam, hogy a sárkány szájából, a fenevad szájából és a hamis próféta szájából három tisztátalan lélek jön ki: olyanok voltak, mint a békák, mert ördögök lelkei ezek, akik jeleket tesznek, és elmennek az egész földkerekség királyaihoz, hogy összegyűjtsék őket a mindenható Isten nagy napjának harcára (*polémosz*). ... És összegyűjtötték a földkerekség királyait arra a helyre, amelyet héberül Harmageddónak neveznek” (Jel 16,12-14.16).

Az egyháztörténet folyamán a legeslegkülönbözőbb módon magyarázták ezt a szakaszt –, a tisztán szó szerinti értelemről kezdve, azaz a népek végidei csatájaként az izraeli Jezeel-síkságon Megiddónál (például Pentecost 1993, 373. o.) – Armageddon szimbolikus felfogá-

sáig, mint „a hirdetés fogalma” láthatatlan, félrevezető démoni hatalmak támadásának jelölésére (például Pohl II/1978, 190k). Jehova Tanúi kettős magyarázatot követnek: egyrészt „Armageddon” összefüggésében a látható világban lezajló valóságos csatáról beszélnek. Másrészt nem helyezik a Jezréel-síkságra Megiddónál, hanem egy világméretű konfliktus kialakulása szimbólumának tekintik:

„Az Armageddon [Har-Magedon] név használata nem jelenti azt, hogy a háborút a betű szerinti Megiddó hegyénél vívniák meg

Betű szerint Megiddó hegye nem létezik; csupán egy kb. 21 m magas halom található az ókori Megiddó romjainál.

'Az egész lakott föld' királyai és katonai haderői számára nem lenne hely a Megiddó lábánál elterülő Esdrelon síkságán. Ez a síkság háromszög alakú, csupán 32 km hosszú és 29 km széles a keleti végén...

A név találó Megiddó történelmi szerepe miatt; a Megiddó alatt elterülő síkság döntő csaták színhelye volt...

A Megiddóra való hivatkozás (a 'seregek gyülekezése' értelemben) igen találó, mivel Armageddon esetében olyan világhelyzetről beszélhetünk, amely egy bizonyos értelemben egyesíti a seregeket és a nemzetek uralkodóinak többi támogatóit" (Érveljünk az Írásokból, 38k).

Ha azt kérdezzük, hogy az Őrtorony Társulat miért képviseli ezt a kettős magyarázatot, és miért van ellene annak, hogy a csata színhelye valóban a Jezréel (Esdrelon)-síkság, akkor nem nehéz elárulni a választ: *a végidők eseményeit el kell választani az izraeli vonatkozásoktól*. Jehova Tanúi persze 1931 óta magukat tekintik Isten új népének, amely átveszi Izrael helyét. Az armageddoni csata ezért véleményük szerint nem izraeli területen fog lezajlani, hanem *világszerte* – mindenhol, ahol Jehovának és Teokratikus Társaságának ellenségei megtalálhatók. Ezek az ellenségek pedig megsemmisülnek:

„Az embereket világszerte rémületbe ejtik az égő lövések, a tüzéső és más pusztító elemi erők, amelyek Isten ítéletével együtt járnak. Az általános zűrzavarban mindenki a felebarátja ellen fordul. Isten ítéletvégrehajtó erői korra és nemre való tekintet nélkül lecsapnak" (Őrtorony, 1985. február 1.).

Az iménti érv persze nem meggyőző az *izraeli Jezréel-síkság* melletti, betű szerinti magyarázattal szemben. Először is a Biblia nem

mondja, hogy *hány* katona áll majd csatasorba „Armageddonnál”; ezzel máris kérdéses, hogy valóban nincs-e helyük. Másodszor a görög „*polémosz*” szó nem csak „harcot”, „csatát”, hanem „*háborút*” is jelenthet, úgy, hogy egy „Armageddon”-nal kapcsolatos eseménynél egy közvetlenül a millennium előtti, elhúzódó konfliktusról lehet szó; nem is kell tehát minden seregnek egyszerre felsorakoznia a Jezréel-síkságon (vö. Pentecost 1993, 357. o.). Harmadszor a Jezréel-síkságon folyó harcok nem zárják ki, hogy Isten ítélete és harc *máshol* is lejátszódjon, inkább ellenkezőleg. A *helymegjelölést* („egy Armageddon nevű *hely*”) mégsem szabad egyszerűen kihagyni, vagy elspiritualizálni. Végül negyedszer ilyen helyek mint Zak 12,2; 14,2kk stb. alapján, amelyek szintén az „Úr napja” előtti eseményekre vonatkoznak, kézenfekvő, hogy Jel 16,2kk-t és az armageddoni háborút semmiképpen sem *Izraeltől* különválasztva kell látnunk. René Pache ezt írja:

„Végül is az Úrnak magának megvan rá az oka, hogy Palesztinában akarja legyőzni ellenségeit. Ez volt földi jelenlétének és működésének helye. Neve itt dicsőült meg, ügyének látszólagos veresége után a népek itt kezdték el lábbal tiporni Isten népét és templomát. Mindezekelőtt itt szenvedett az egyszülött Fiú, és végül itt utasították el. Ezért szükséges, hogy éppen ezen a helyen legyen nyilvánvaló 'az Úr bosszúja templomáért' (Jer 50,28) ...” (Pache 1987, 213. o.).

Az ezeréves birodalom

Az Armageddon-próféciához hasonlóan problémát okoz az „ezer év” magyarázata Jel 20,1-7 szerint. Itt is a legkülönbélebb magyarázasi kísérletek sokasága mutatja a bizonytalan helyzetet (például az a-, poszt- és premillenarizmus a mindenkori változatban, vö. Clouse 1983 – azaz nem is lesz ilyen, már utána vagy még előtte vagyunk – a kiadó). Jehova Tanúai – nyilvánvaló, hogy adventista hagyomány alapján – a *premillenarizmus* sajátos, önkényes formáját képviselik, vagyis nézetük szerint Krisztus-Mihály először visszajön (ami 1914-ben már „láthatatlanul” megtörtént), és a (majdani) „tisztogatási akció” (Armageddon) után felállítja ezeréves birodalmát a földön. Ez a – szó szerint értett – ezer év és különböző feltámadások, érlelődések, próbák és tisztogatások után az örök teokratikus kormányzási formába

megy át. Az „ezeréves birodalom” „*ítéletnapnak*” („nap” = ezer év, átvitt értelemben) is nevezhető. Ezt írja az „Örökké élhatsz Paradicsomban a földön” című könyv:

„Az Ítéletnap ... nem 24 órás nap. ... Az Ítéletnap ... 1000 évig fog tartani. ...

Az Ítéletnap folyamán Armageddon túlélői azon fognak szorgoskodni, hogy paradicsommá tegyék a földet. Ebbe a paradicsomba várják majd vissza a halottakat... Az Ítéletnap folyamán mindenki tanulni fog Jehováról és alkalmat nyer arra, hogy engedelmeskedjen és szolgáljon neki” (175kk).

Mégha valaki csatlakozik is a jövőendő ezeréves birodalom iránti várakozáshoz –, és úgy gondolom, hogy a bibliai-üdvörténeti szempontból van, ami emellett szól –, az Őrtorony Társulat felfogását akkor is kritikával kell illetnünk:

a) A Szentírásban csak nagyon szórványosan előforduló, az ezeréves birodalomra való utalásokat (csak Jel 20,1-7-ben nyilvánvaló; esetleg még Ézs 2,2-4; 11,6-9; 65,18-25; Mik 4,1-5 stb.) az Őrtorony Társulat a legtarkább színekkel festi le (a szó eredeti értelmében, kiadványaiban is), és híveivel az üdvösség ígéretéként láttatja. Ezzel az „örök élet a paradicsomi földön” lesz legtöbbjük céljává, amely elfedi a mennyei üdvösség reménységét. *A mennyei dicsőség eme elrabolt reménységének problémáira* már a „Gyülekezet” című részben rámutattam.

b) Jehova Tanúi nem vonnak éles határt az „ezeréves birodalom” és az „örök földi paradicsom” között, mivel a millennium után elmarad a régi ég és a régi föld megsemmisítése (ld. feljebb). Pusztán az „elbukottak” megsemmisítése marad hátra, akik a millenniumban nem töltötték be Jehova akaratát, ezek a sátáni seregek végső felvonulása-kor, a ezeréves birodalom végén pusztulnak el (ld. Jel 20,7-10). Azt, hogy egzegetikailag állítható-e ez a régi elesett világ közötti és Isten új világa közötti *folyamatosság*, a következő fejezetben fogjuk megvizsgálni.

c) A többféle „*feltámadásról*” (valójában újratelemtésről) szóló Őrtorony-tanítás egy sor problémát vet fel. Először is, mint már rámutattunk, nem különböztethető meg egy földi és egy mennyei osztály a végső örökkévalóságig. Másodszor, a millennium idején Isten csak

azokat támasztja fel, „akiknek fejüket vették a Jézusról való bizony-
ságtételért és az Isten igéjéért; akik nem imádták a fenevadat, sem az
ő képmását, és nem vették fel az ő bélyegét a homlokukra és kezükre”.
Csak róluk mondja, hogy „ezek életre keltek, és uralkodtak a Krisz-
tussal ezer esztendeig”. Eközben „a többi halott nem kelt életre, míg
el nem telt az ezer esztendő” (Jel 20,4k). Az „első feltámadás” tehát
a Jézus Krisztusba vetett hit tanúinak, a hitvallóknak feltámadása, akik-
nek az uralkodás és a dicsőség már *a millennium idejére meg lett
ígérve* (vö. Mt 19,28; Lk 12,32; 22,28k; Jel 5,9k). Ez az örök életre
történő feltámadás a millennium *kezdetén* (vö. Jn 5,28k; Fil 3,11; Dán
12,2k). A „második feltámadás” ezzel szemben *minden más* elhunyt
ember ítéletre való feltámadása a millennium és a Sátán utolsó félre-
vezetési kísérlete *után* (Jel 20,7-15; vö. Jn 5,29). Az Armageddon
előtt elhunyt hitetlen embereknek az ezeréves birodalom alatti feltá-
madásáról, érési vagy próbaidejéről sehol sincs szó a Szentírásban (a
„tökéletesedés” kritikájáról lásd az „Üdvösség” című részt), ugyanígy
a bukottak „megsemmisítéséről” sem (ld. az „Ember” című részt).

Az új és az új föld

Az Őrtorony Társulat felfogása szerint az új ég és az új föld nem
más mint a *régi ég* és a *régi föld* –, azzal az egyetlen különbséggel,
hogy az Armageddon és a millennium alatti tisztulási folyamatok kö-
vetkeztében minden Jehova-ellenes hatalom és ember kihuny, és a
teokrácia teljes mértékben kibontakozhat. A teokratikus uralom két-
osztályos rendszere (mennyei és földi osztály) a legvégső örökkévaló-
ságig folytatódik. Az Őrtorony Társulat bibliai lexikonában „ég” cím-
szó alatt ezt olvashatjuk:

„Az 'új és az új föld' kifejezés jelentését – ez Ézsaiás 65:17-ben és
66:22-ben található, és Péter apostol 2Péter 3:13-ban idézi – köny-
nyebben megértjük, ha észben tartjuk, hogy 'az egek' az uralkodói
hatalommal vannak kapcsolatban... Ugyanúgy, ahogyan a 'föld' fogal-
ma az emberi társadalomra vonatkoztatható (Zsoltárok 96:1), 'az egek'
is jelképezhetnek egy ilyen 'föld' fölötti magasabb uralkodói hatalmat
vagy kormányzatot. Az Ézsaiás által közölt prófécia, amely az 'új egek
és új föld' ígérletét tartalmazza, eredetileg Izraelnek a babiloni fogság

utáni helyreállításáról szólt. Amikor az izraeliek visszatértek hazájukba, a dolgok új rendjében találták magukat... Az a körülmény tehát, hogy a 'korábbi ég' elmúlik, az államok kormányainak a Sátánnal és démonaival együtt való elmúlását is jelenti" (Segítség a Biblia megértéséhez, 663k).

Itt az „ég” és a „föld” bibliai fogalmát átértelmezik, amennyiben a fő jelentés mellé egy mellékjelentést is állítanak. Az „ég” és a „föld” valóban összefügg az *uralkodás területeivel* (az Úr az égben uralkodik, és uralma – ma is – hat a földre; vö. Mt 6,10; 11,25 stb.), ezzel azonban mégsem zárható ki, hogy az uralkodásnak ezekhez a területeihez „*terek*” tartozzanak, amelyeket Isten teremtett, ill. amelyeket a régi, bűnbe és halálba süllyedt teremtés után újjá fog teremteni. A bibliai kijelentések igen világosak ebben a dologban. Az Újszövetségi Teológiai Szótár az alábbiakban foglalja össze őket:

„Az Újszövetség az Ószövetség nyelvhasználatát folytatva az *ouranosz*-t [menny] a szinte mindig *ouranosz kai gé* [ég és föld]-nek nevezett *mindenség felső és vezető részének* tekinti... Az eget és a földet Isten *teremtette*... Nem csak a föld, hanem vele együtt és előtte *az ég is elmúlik*: ... Mk 13,31par; vö. Jel 21,1; Zsid 12,26 ...; hasonlóan 2Pt 3,10.12. Az ég és a föld ennek az elmúlásnak van tartogatva (2Pt 3,7), és mind a kettő megtapasztalja az Isten nyilvánvalóvá válása előli menekülés eszhatológikus rémületét (Jel 20,11)... *Az ég a földdel együtt ugyanúgy Isten uralma alatt áll*... És 66,1 nyomán ég és föld Mt 5,34-ben és Csel 7,49-ben Isten abszolút uralkodói területének számít” (ThWNT 7/1954, 513kk).

Aki vitatja, hogy „ég és föld” betű szerint és anyagi értelemben elmúlik, annak az összes olyan kijelentést el kell távolítania a Szentírásból vagy elspiritualizálnia, ahol ilyen kozmikus katasztrófákról van szó. Jehova Tanúi a vonatkozó helyek *spiritualizálása és allegorizálása* mellett döntöttek, ahogyan már több példán („trombitaszavak” stb.) bemutattuk. Az ilyen eljárás azonban nem meggyőző, ha csak nincsen valamilyen kényszerítő és általánosan belátható oka rá az egzegézisnek.

Nem csak a „titokzatos” Jelenések könyve van tele olyan helyekkel (például Jel 6,8k; 16,19kk), amelyek e világ elmúlásáról és Isten új világának rákövetkező (!) teremtéséről szólnak (mellesleg Jehova

Tanúi, akik tagadják ezt, helytelenül választották maguknak az „Új Világ Társasága nevet), hanem a Biblia más részei is (például Mt 24,35; 1Kor 7,31; 1Jn 2,17; 2Pt 3,10-13) világosan tanúsítják ezt. Két záró idézet jól érthetővé teszi az új kezdet radikalitását, amely a jelenlegi világ és kor elmúlásával lép be, és amelynek neve „örökkévalóság”:

„De el fog jönni az Úr napja, mégpedig úgy, mint a tolvaj, amikor az eget recsegve-ropogva *elmúlnak*, az elemek *égve felbomlanak*, a föld és a rajta levő alkotások is megégnek. Mivel pedig mindezek így *felbomlanak*, milyen szentül és kegyesen kell nektek élnetek, akik várjátok és siettetitek az Isten napjának eljövetelét, amikor majd az eget lángolva *felbomlanak*, és az elemek *égve megolvadnak!* De új eget és új földet várunk az ő ígérete szerint, amelyben igazság lakik” (2Pt 3,10-13).

„És láttam egy nagy fehér trónust és a rajta ülőt: színe elől *eltűnt* a föld és az ég, és nem maradt számukra hely. ...

És láttam új eget és új földet, mert az első ég és az első föld *elmúlt*, és a tenger sincs többé. És a szent várost, az új Jeruzsálemet is láttam. amint alászáll a mennyből az Istentől, felkészítve, mint egy menyasszony, aki férje számára van felékesítve. Hallottam, hogy egy hatalmas hang szól a trónus felől: 'Íme az Isten sátora az emberekkel van, és ő velük fog lakni, ők pedig népei lesznek, és maga Isten lesz velük; és letöröl minden könnyet a szemükről, és halál sem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az *elsők elmúltak*'. A trónuson ülő ezt mondta: 'Íme, *újáteremték mindent*', (Jel 20,11; 21,1-5).

Ha az „Érveljünk az Írásokból” azzal érvel, hogy az ég és a föld betű szerinti elmúlása „ellentétben áll a Máté 6:10, a Zsoltárok 37:29; 104:5 és a Példabeszédek 2:21.22 kijelentésével” (110. o.), akkor itt *látszólagos* ellentétet konstruál. Hiszen az „*erec*” (föld), amelyet „az igazak örökölnek, és ott laknak mindvégig” (Zsolt 37,29) vagy a zsidók földjét, vagy – a millennium leteltével – az új földet jelenti (vö. THAT [=Ószövetségi Teológiai Kéziszótár] I/1984 228kk has.).

Hol tartunk a végső időben?

Az eszhatológia eddigi ábrázolása alapján az a benyomás támadhatott, hogy tagadom Jézus közeli visszatérésének lehetőségét. Erről azonban semmiképpen nincs szó. Ha bibliai-teológiai okokból bírálnom kell az Őrtorony Társulat végidő-spekulációit és –modelljeit, mégis ugyanezen bibliai-teológiai okokból arra a következtetésre jutok, hogy várjuk *állandó készenlétben* Jézus Krisztus visszajövetelét. Hiszen maga az Úr szólít fel ismételten rá: „Vigyázzatok tehát, mert nem tudjátok, hogy melyik órában jön el a ti Uratok” (Mt 24,42; ld. a folytatást is a példázatokban; Mt 24,43-51; 25,1-41).

Ezenfelül az a véleményem, hogy a Jézus Krisztus jövetelének közeledésére utaló *idők jelei* nagyon megsűrűsödtek az elmúlt években. Ő maga nevezte meg a legfontosabb jeleket az Olajfák hegyén a végső időkről mondott beszédében (Mt 24par): a keresztyének félrevezetése, hamis Krisztusok fellépése, háborúk, éhínségek, járványok, keresztyénüldözés, sok keresztyén hitehagyása, hamis próféták fellépése, igazságtalanság, törvénytelenység, szeretetlenség, de az evangélium világméretű hirdetése és egyebek is. Jézus ezzel kapcsolatban óvott jövelele időpontjának számításától (Mt 24,36; Csel 1,7). „*Mégis van jövőnk. A világ válságai és az idők jelei*” című könyvemben leírtam a legfontosabb jeleket, és elemeztem teljesülésük jelenlegi helyzetét.

Persze – így is lehetne érvelni –, ilyen jelek már (amelyekkel bizonyos mértékig jogosan, Jehova Tanúi is hasonlóan érvelnek) azelőtt is mindig voltak. Ez helyes. Egy jelről azonban mostanáig hallgattam, amely Jehova Tanúinak irodalmában a semmivel egyenlő szerepet játszik, mégis döntő: *Izrael államának megalapítása 1948-ban*. – Ezt az eseményt részben még hátralévő következményeivel együtt a próféták és Jézus évezredekkel korábban előre megmondta (vö. Ézs 11,10kk; 43,5k; Ez 36,39; Zak 8,7k; Dán 12,7; Lk 21,24), és már a keresztyének sok nemzedéke számára, akik ennek beteljesedése *előtt* éltek, a világra isteni mutatójának számított. René Pache, a kiváló bibliatanító például Mt 24,32k alapján így gondolja:

„A zsidók az egész világ számára eleven bizonyítékai a jövődölések igazságának és Isten velük kapcsolatos szándékainak... Csoda,

hogy Izrael a szétszóratás és üldözés évtizedei ellenére még mindig fennáll, miközben az ókor szinte minden népe eltűnt... Az Írásban a fügefafa gyakran Izrael népének szimbóluma. E nép törzse sokáig száraz és halott volt. Most pedig pattannak a rügyek, és sarjadnak a levelek. Innen tudjuk, hogy közel van a nyár, és az Emberfia az ajtó előtt áll” (Pache 1987, 259. o.).

Ha tehát egy dátumot akarnánk javasolni –, nem Krisztus visszajövetelére, hanem a szorosabb értelemben vett *végső idő* kezdetére –, akkor számos evangélikál szerzővel összhangban (például Dyer/Hunt, Fruchtenbaum, Heide, Hubmer, Hunt, Koch, Lindsey/Carlson, Pache, Pentecost, Riosenthal, Walvoord; ld. az irodalomjegyzékben) Izrael Állam 1948. évi megalapítását (nem pedig a prófétai szempontból közömbös 1914-et és hasonlókat) nevezném meg. E dátum persze nekünk nem többet és nem kevesebbet mond, mint azt, hogy különösen éberek legyünk, és a világunkban, egyházainkban, gyülekezeteinkben történő dolgokat különös figyelemmel kísérjük. Mégpedig azért, hogy hitünkkel és életünkkel készen legyünk az Úr napjára.

„Akkor ne is aludjunk, mint a többiek, hanem legyünk éberek és józanok. Mert akik alusznak, éjjel alusznak, és akik megrészegeznek, éjjel részegednek meg. Mi azonban, akik a nappal fiai vagyunk, legyünk józanok, vegyük magunkra a hit és a szeretet páncélját, és mint sisakot, az üdvösség reménységét. Mert az Isten nem haragra rendelt minket, hanem hogy elnyerjük az üdvösséget a mi Urunk, Jézus Krisztus által...” (1Tesz 5,6-9).

MISSZIÓ – JEHOVA TANÚI IRÁNT

1. Jehova Tanúit ne tekintse az ajtóban álló ellenségnek, hanem olyan embereknek, akiket *Isten* küldött, azért, hogy a Szentháromság Isten megmentő üzenetét és a Jézus Krisztusban kapott megváltást közölhesse velük. (Ez nem jelenti azt, hogy azonnal a szentháromságtant kezdjük el magyarázni nekik – a kiadó.)

2. *Imádkozzon* a találkozás előtt és után. De imádkozzon a találkozás alatt is, persze csak magában, hiszen keresztyének számára nem lehetséges a közös imádság Jehova Tanúival (hiszen ők tagadják a Szentháromság Istent, akihez a keresztyének imádkoznak).

3. Kérjen *szereetet, kedvességet és bölcsességet* Istentől. De azt is kérje, hogy őrizze meg családjával együtt a hamis tanításoktól és ártó hatalmaktól. Jézus Krisztus keresztyé alá kell állnia.

4. Fogadja *tisztelettel* Jehova Tanúit. Ne tegye nevetségessé nézeiteket, hanem a Szentírás tekintélyét elismerve beszélgessenek.

5. Hangsúlyozza, hogy Jehova Tanúihoz hasonlóan abszolút zsinórmértéknek ismeri el a *Szentírást*, persze *csak* a Szentírást és nem az „Örtornyot”, sem az Örtorony Társulat Új Világ Fordítását, hanem csak az eredeti szöveget, ill. az ahhoz hű fordítást.

6. Jó, ha már a beszélgetés előtt valamennyire tisztában van az Örtorony Társulat alapvető tanításaival és azok cáfolatával is. Olvasson erről jó *keresztyén irodalmat*.

7. Sokkal fontosabb azonban a Biblia alapos ismerete és útmutatásainak követése. Ezért kell felvennünk a „*lelki fegyverzetet*” Ef 6,13-18 alapján.

8. Ügyeljen arra, hogy bár Jehova Tanúi állandóan bibliai fogalmakat használnak, de gyakran egészen másképpen értik őket. Szólítsa fel őket a *fogalmak tisztázására*. Például Jehova Tanúi is „Isten fiának” nevezik Jézust, eközben azonban Mihály arkangyalra mint egy istenfíura gondolnak (nem Jézus Krisztusra mint a Fiúistenre).

9. Térjen ki az ún. „lóugrásos módszer” elől (amikor a beszélgetőpartner az egyik bibliai helyről a másikra ugrik), méghozzá úgy tegye,

hogy kevés témára és bibliai ígére koncentrál, és azokat alaposan megvitatja.

10. Ne hagyja, hogy beszélgetőpartnere kiragadja az ígéket összefüggésükből, hanem ismételten hivatkozzon a *kontextusra*, és a bibliai kijelentések ebből adódó szó szerinti értelmére.

11. Igyekezzenek magához ragadni a kezdeményezést a beszélgetésben, és *a keresztyén hit központi témáit* (Isten, Krisztus, megváltás) állítsa középpontba.

12. Amennyiben kéznél van megfelelő irodalom, mutasson rá az Őrtorony Társulat számos *tévedésére és hamis próféciájára* (például az 1874-re, 1878-ra, 1914-re, 1925-re és 1975-re vonatkozó be nem teljesült jóslatokra). Kérdezze meg látogatóitól, hogy valóban bizalomra érdemes tekintélynek tartják-e azt a szervezetet, amely már oly gyakran becsapta híveit.

13. Méltassa Jehova Tanúinak misszionáriusi lendületét és erkölcsi buzgalmát, de határozottan mutasson rá, hogy *emberi cselekedetek* semmiféle kiegészítő biztosítékot nem adnak az örök üdvösségre, hiszen ezek a Jézus Krisztus által a Golgotán szerzett *tökéletes üdvösség* következményei.

14. Ha már nehezebbre esik a teológiai vita, akkor ne folytassa, hanem boldogan *vallja meg a Jézus Krisztusban kapott teljes megváltást*. Ezután fejezze be a beszélgetést, búcsúzzon el Jehova Tanúitól, és ajánlja őket Isten megmentő szeretetébe.

15. További lehetőség is van, mégpedig az, hogy jó *keresztyén irodalmat adunk nekik*. Mivel az Őrtorony-híveknek szabályaik szerint nem szabad „a keresztyénység” könyveit olvasniuk, azzal a javaslattal adja nekik, hogy a legközelebbi látogatáskor majd erről is beszélgetnek. Mivel itt folytatásról, meghívásról van szó, ez alól aligha vonhatják ki magukat.

16. Az egész találkozásnál (és természetesen azon kívül is) fontos a hiteles keresztyénység gyakorlása és kinyilvánítása –, ez konkrétan azt jelenti, hogy maradjunk barátságosak, ne hagyjuk provokálni magunkat, és esetleg kínáljuk meg őket étellel-itallal.

17. Ha nincs időnk a beszélgetésre, ezt is megmondhatjuk –, a látogatónak pedig tudomásul kell vennie. Ha valaki úgy érzi, hogy még nem nőtt fel a Jehova Tanúival folytatandó vitához, más keresztyéne-

ket is meghívhat a beszélgetésre (az Őrtorony-hívek is általában kettésével járnak). Alapvető azonban, hogy *ne vonjuk ki magunkat* a Jehova Tanúival történő missziós találkozás alól. Hiszen ők is emberek, akiket Isten szeret és meg akar menteni.

18. Ha egy Jehova Tanúja nyitottnak mutatkozik a bibliai evangélium iránt, elkezdődik a szektától való *elszakadás* fájdalmas *folymata*: szakadárnak és megvetettnek számít, elveszíti addigi barátait és az Őrtorony Társulat „elrejtettséget adó” környezetét. Ezért fontos, hogy olyan *új otthont* ajánljunk neki; ahol jól érezheti magát, vagyis a Bibliához hű, segítőkész gyülekezetet, ahol hordozzák és vigasztalják egymást, egy-egy házi bibliakört, ahol jótállnak egymásért, tehát valamilyen biztonságot nyújtó közösséget.

19. *Lelki sérülések* is előfordulnak a lelkiismereti kényszer és az Őrtorony-szervezetnek való alávetettség következtében, amelyeknek szépen, óvatosan be kell gyógyulniuk. *A bűnösnek egyedül kegyelem általi megváltásáról szóló üzenet* fellélegeztet; megszabadít a cselekedetek általi igazságtól és az Armageddontól való páni félelemtől.

20. A Jehova Tanúival való missziói találkozást nem lehet „betanulni” (ahogyan az Őrtorony Társulatnál szokták), hanem az imádsággal és a *Szentlélek* szuverén vezetésével történik.

21. Nem egy bizonyos egyházba, felekezetbe térítés a cél, hanem az élő Úr Jézus Krisztushoz, az Isten Fiához fordulás, úgy, ahogyan a Biblia bemutatja őt nekünk:

„Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen” (Jn 3,16).

ŐRTORONY-TANÍTÁS ÉS KERESZTYÉN HIT

Végezetül még egyszer összefoglalom a legfontosabb tanításbeli különbségeket. Itt már nem szerepelnek bibliai és egyéb hivatkozások, ezeket ld. a könyv megfelelő fejezeteiben.

Őrtorony-tanítás	Keresztyén hit
<i>A Biblia</i>	<i>A Biblia</i>
<ul style="list-style-type: none"> • teljesen Istentől ihletett; • minden része egyenértékű; 	<ul style="list-style-type: none"> • teljesen Istentől ihletett • üdvtörténetének dinamikája van (Ószövetség – Újszövetség, ígéret – beteljesedés, törvény – evangélium, betű – lélek/Lélek);
<ul style="list-style-type: none"> • Jehova királyságára irányul; 	<ul style="list-style-type: none"> • Krisztus és megváltói műve van a középpontban;
<ul style="list-style-type: none"> • csak az Őrtorony Társulat képes helyesen és mértékadóan magyarázni. 	<ul style="list-style-type: none"> • önmagát magyarázza, és az üdvösséghez szükséges kijelentéseit csak a Szentlélek vezetésével értheti meg minden keresztyén;
<ul style="list-style-type: none"> • sok helyen előárnyékolás, párhuzamok és allegorizálás által érthető; 	<ul style="list-style-type: none"> • alapvetően a szó szerinti értelem és a szövegösszefüggés ismeretében érthető;
<ul style="list-style-type: none"> • adatokat tartalmaz történeti és végidei események pontos kiszámításához; 	<ul style="list-style-type: none"> • tartalmaz adatokat, de nem tesz lehetővé hézagmentes kronológiát, és figyelmeztet a végső időpontokra vonatkozó spekulációkra;

Örörony-tanítás	Keresztyén hit
<ul style="list-style-type: none"> • az „Új Világ Fordítás”-ban, például a „Jehova-név” beillesztésével nyerte el Istentől rendelt formáját. 	<ul style="list-style-type: none"> • héber, arám és görög kéziratok szövegén alapul, amelyektől az „Új Világ Fordítás” parafrázisok, értelemzavaró beszúrások, hamis fordítások, továbbá félrevezető lábjegyzetek és apparátusok által eltér.
<i>Isten</i>	<i>Isten</i>
<ul style="list-style-type: none"> • a „Jehova” nevet viseli; • egy; a Szentháromságtan bibliátlan és pogány eredetű. 	<ul style="list-style-type: none"> • a „JHVH” nevet (tetragramm) viseli, amelyet valószínűleg „Jahve”-nak ejtettek; • egy lényeg három személyben: Atya, Fiú és Szentlélek; bár a Szentháromság-fogalom nem található a Bibliában, jelzések azonban vannak rá.
<i>Jézus Krisztus</i>	<i>Jézus Krisztus</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Istennek egy fia, vagyis Mihály arkangyal (=Jehova első teremtménye, aki tökéletes emberré lett), halála és feltámadása által (újjáteremtés értelmében) magasabb angyali szintre emelkedett; • tökéletes emberként Ádámmal egy szinten van. 	<ul style="list-style-type: none"> • ő az Isten Fia, azaz a Fiúisten, a Háromság második személye, egyszerre valóságos Isten és valóságos ember. • valóságos emberként és valóságos Istenként végtelenül fellette áll Ádámnak és minden teremtménynek.

Órtorony-tanítás	Keresztyén hit
<i>A Szentlélek</i>	<i>A Szentlélek</i>
<ul style="list-style-type: none"> Jehova személytelen „hatékony ereje”, vagy „ihletett ki nyilatkoztatás”. 	<ul style="list-style-type: none"> Isten, azaz az isteni Háromság harmadik személye: beszél, gondolkodik, tanít, ismeri a jövőt, meg lehet szomorítani, csalni, lehet káromolni, ő a vigasztaló (Paraklétosz), aki Jézust felmagasztalása után képviseli a gyülekezetben.
<i>Az ember</i>	<i>Az ember</i>
<ul style="list-style-type: none"> nincs lelke, hanem ő lélek; 	<ul style="list-style-type: none"> összességében, lényében lélek, van azonban lelke, abban az értelemben, hogy személyiségének van elpusztíthatatlan magja.
<ul style="list-style-type: none"> mindenestől meghal a földi halállal. Feltámadás csak a teljes újjáteremtés értelmében létezik, a Jehova emlékezetében tárolt életminta alapján. 	<ul style="list-style-type: none"> A földi halálkor elpusztíthatatlan személyiségének formájában köztes állapotba megy át (földi test nélküli további lét), amelyben a feltámadást (új, örök testtel való felruházást) várja;
<ul style="list-style-type: none"> Jehova elutasítása esetén nem kerül örök kárhozatba vagy gyötrelemre („pokol”), hanem egyszerűen megsemmisül. A „pokol” sírt jelent, és a nyugalom helye. 	<ul style="list-style-type: none"> A Háromságos Isten elutasítása esetén a gyehennára („tűz-pokol”, Istentől való távolság, örök kárhozat) kerül, amelyet a Biblia a szüntelen tudatos gyötrelem helyeként jellemez.

<p>Őrtorony-tanítás</p>	<p>Keresztyén hit</p>
<p><i>A megváltás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • úgy történik, hogy Mihály-Krisztus mint második Ádám feláldozza tökéletes testét a kínczölöpön, azért, hogy alapot szolgáltatson az embernek, aki megfelelő cselekedetek által szintén tökéletességre juthat. Az emberi cselekedetek tehát szükségesek a megváltáshoz. 	<p><i>A megváltás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Jézus Krisztus tökéletes keresztáldozata által történik, aki mindent elvégzett értünk, és legyőzte a bűnt, a halált és az ördögöt. Az emberi cselekedetek a Jézusban mint megváltóban való hit gyümölcsei és következményei, de nem a megváltás feltétele(i).
<p><i>A gyülekezet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Jehova Tanúinak végidei üdvgyülekezeteként léteznek, amely ilyen minőségben lép fel az államokkal és a vallási közösségekkel szemben, és amennyire csak lehet, távortartja magát tőlük; 	<p><i>A gyülekezet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • minden, Krisztus tökéletes áldozatával megváltott és Isten hittel fogadott Szentlelke által újjászült keresztyén láthatatlan közössége, akik különböző látható felekezetekben gyűlnek össze, és ott képmutatókkal és hitetlenekkel keveredve élnek;
<ul style="list-style-type: none"> • 144 000 személyre, akik Pünkösd óta, de különösen az Őrtorony Társulaton belül lettek összegyűjtve, azért, hogy Krisztussal mennyei osztályként uralkodjanak, és több millió „más juhok”-ra (= nagy sokaság) tagolódnak, akik örök életre vannak rendelve a paradicsomian megújult földön (nem pedig a mennyben); 	<ul style="list-style-type: none"> • bár ma felekezetekre, továbbá pogánykeresztyénekre és a messiásban (Krisztusban) hívó zsidókra tagolódnak, ezek azonban legkésőbb a mennyei dicsőség örökkévalóságában egyesülnek.

Örörony-tanítás	Keresztyén hit
<ul style="list-style-type: none"> • az Örörony Társulaton belüli Vezető Testület formájában „Jehova látható földi kormányzatának” birtokosa. 	<ul style="list-style-type: none"> • egyedül Krisztus, a Fő alá tartozik, földi helyettes nélkül (a protestantizmusban mindeenesetre).
<i>A végső idő</i>	<i>A végső idő</i>
<ul style="list-style-type: none"> • 1914-ben kezdődött, amikor Krisztus felállította láthatatlan királyságát a mennyben, a Sántánt pedig levetette a földre; Krisztus tehát 1914 óta láthatatlanul jelen van, nem tér(t) vissza láthatóan; 	<ul style="list-style-type: none"> • Krisztus felmagasztalásával és mennybemenetelével (Kr. u. 30-33 körül) megkezdődött, eközben szaporodnak az idők jelei (mindenekelőtt az izraeli államalapítás 1948-ban); Krisztus a jövőben láthatóan, hatalommal és dicsőséggel vissza fog jönni;
<ul style="list-style-type: none"> • az armageddoni csata felé halad, amelyben Jehova és az Örörony Társulat ellenségei világszerte megsemmisülnek, ezután a túlélők megtisztítják a földet a pusztulás maradványaitól, a föld örökkévaló paradicsommá fog változni, amely a „nagy sokaság” számára van rendelve. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jézus visszajövele, a jelen világ elmúlása és az új ég, új föld teremtése felé halad (lehetséges, hogy ezt megelőzi egy – időben korlátozott – „ezeréves birodalom”).
<ul style="list-style-type: none"> • mennyei reménységet csak a „János-osztály” 144 000-re korlátozott tagjának ad. 	<ul style="list-style-type: none"> • minden embernek, aki szereti Jézus Krisztust és hozzá tartozik, mennyei reménységet ad.

IRODALOM

A/ Az Őrtorony Társulat kiadványai

A megjelenés helye, amennyiben más hely nem szerepel, az amerikai eredeti esetében Brooklyn/New York, a német kiadványok esetében 1984 óta Selters/Taunus, azelőtt Magdeburg vagy Wiesbaden. Utána következik (ha mást nem említünk) az első amerikai és az első német kiadás éve. A rengeteg könyvből és traktátusból itt csak válogatás szerepel. Jehova Tanúi számára ma alapvetően kötelező az 1942 (Joseph Franklin Rutherford halála, Nathan Homer Knorr elnöksége) óta a szerző(k) neve nélkül megjelent irodalom, bár bizonyos tanokat (különösen is az évszámok kérdésében) többször is megváltoztattak. Bár C. T. Russell és J. F. Rutherford művei történetük szempontjából jelentősek, már régóta nem irányadók.

A fordításban felhasznált magyar nyelvű kiadványokat (ezek legtöbbje szintén Selters/Taunus-ban jelent meg) külön felsoroltuk (csak ezeket, és nem a magyarul megjelent összes művet). A német (angol) cím, évszám után szögletes zárójelbe tett szám azt mutatja, hogy a magyar nyelvű jegyzékben milyen sorszámon szerepel.

Alle Schrift ist von Gott inspiriert und nützlich (1963)

Auch du kannst Harmagedon überleben und in Gottes neue Welt gelangen (1955; dt. 1958)

Babylon die Große ist gefallen! Gottes Königreich herrscht! (1963; dt. 1965)

Die Bibel – Gottes-oder Menschenwort? (1989)

Bibellexikon der Zeugen Jehovas: siehe: Hilfe zum Verständnis der Bibel...

Blut, Medizin und das Gesetz Gottes (1961)

Cole M., Jehovas Zeugen. Die Neue-Welt-Gesellschaft. Geschichte und Organisation einer Religionsbewegung, Frankfurt/M. 1956

Dann ist das Geheimnis Gottes vollendet (1969; dt. 1970)

Dein Name werde geheiligt (1963)

Dein Wille geschehe auf Erden (1958; dt. 1960)

Dinge, in denen es unmöglich ist, daß Gott lügt (1965)
 Dreieinigkeit: siehe: Sollte man an die Dreieinigkeit glauben? ...
 Du kannst für immer im Paradies auf Erden leben (1982) [9]
 Edgar J., Wo sind die Toten? (1913)
 Einsichten über die Heilige Schrift, 2 Bde. (1990)
 Erkenntnis, die zu ewigem Leben führt (1995) [6]
 Erwachtet! (Zeitschrift, seit 1947) [Ébredjetek! – Folyóirat 1947 óta]
 Ewiges Leben – in der Freiheit der Söhne Gottes (1966; dt. 1967)
 Fragen junger Leute - praktische Antworten (1989)
 Frieden und Sicherheit. Wie wirklich zu finden? (Rev. 1986) [5]
 Die ganze Schrift ist von Gott inspiriert und nützlich (1967)
 Der göttliche Name, der für immer bleiben wird (1984) [2]
 Das Goldene Zeitalter (Zeitschrift, 1919-1937)
 Gebt acht auf euch selbst und auf die ganze Herde! Lehrbuch für die König-
 reichsdienstschule (1977)
 Gott bleibt wahrhaftig (1946; dt. 1948)
 Der größte Mensch, der je lebte (1991)
 Die gute Botschaft, die Menschen glücklich macht (1976)
 Hat sich der Mensch entwickelt oder ist er erschaffen worden? (1967; dt. 1968)
 Hilfe zum Verständnis der Bibel. Fakten über den historischen, geographischen,
 religiösen und kulturellen Hintergrund der Bibel und Einzelheiten über
 darin erwähnte Personen, Völker, Orte, Pflanzen, Tiere und Aktivitäten
 (1971, dt. 1980) (HVB; Bibellexikon)
 In Einheit miteinander predigen (1955)
 In Frieden und Einheit miteinander predigen und lehren (1960)
 Ist die Bibel wirklich das Wort Gottes? (1969)
 Ist die Religion der Weltkrise gewachsen? (1951)
 Jahrbuch der Zeugen Jehovas (jährlich)
 Jehovah's Witnesses in the Divine Purpose (1959)
 Jehovas Zeugen in Gottes Vorhaben (1959; dt. 1960)
 Jehovas Zeugen und die Blutfrage (1977)
 Jehovas Zeugen und die Schule (1983)
 Jehovas Zeugen. Verkündiger des Königreiches Gottes (1993) (JZ) [7]
 Kannst du ewig in Glück auf Erden leben? (1950)
 Das Königreich ist herbeigekommen (1944)
 Kommentar zum Jakobusbrief (1979)
 Das Leben hat doch einen Sinn (1977)
 Das Leben – wie ist es entstanden? Durch Evolution oder durch Schöpfung?
 (1985)
 Macmillan A. H., Faith on the March, Englewood Cliffs (1957)
 Die neue Welt (1942; dt. 1946)

- Neue-Welt-Übersetzung der Heiligen Schrift (Rev. 1986)
- Die Nationen sollen erkennen, daß ich Jehova bin (1972)
- Die Offenbarung – ihr großartiger Höhepunkt ist nahe! (1988) [3]
- Organisation zum Predigen des Königreiches und zum Jüngermachen (1972)
- Organisiert, unseren Dienst durchzuführen (1983) [10]
- Organisiert zum Predigen des Königreiches und zum Jüngermachen (1972)
- Das Paradies für die Menschheit durch die Theokratie wiederhergestellt (1972; dt. 1973)
- Pastor C. T. Russell. Sein Leben und sein Wirken (1917)
- Qualified to Be Ministers (1955)
- Rat über Theokratische Organisation für Zeugen Jehovas (1949)
- Rettung aus der Weltbedrängnis steht bevor (1975)
- Russell C. T., Schriftstudien: Bd. I: Der (göttliche) Plan der Zeitalter (1886; dt. 1888, hier, 1912); Bd. z: Die Zeit ist herbeigekommen (1889; dt. 1900); Bd. 3: Dein Königreich komme (1890; dt. 1898); Bd. 4: Der Krieg von Harmagedon (1889); Bd. 5: Die Versöhnung des Menschen mit Gott (1899; dt. 1903); Bd. 6: Die neue Schöpfung (1904; dt. 1920); Bd. 7: Das vollendete Geheimnis. Die Kelter des Zornes Gottes und der Fall Babylons (1917; unter Verwendung Russellscher Texte bearbeitet von C. J. Woodworth u. G. H. Fisher)
- A Conspiracy Exposed (Sonderdruck) (1894)
  - Beröer-Handbuch zum Bibelunterricht (1908; dt. 1912)
  - The Object and Manner of our Lord's Return (1874)
  - Das Foto-Drama der Schöpfung in Wort und Bild (1914)
  - Himmlisches Manna (o. J.)
  - Die Stifftshütte – ein Schatten der wahren, »besseren« Opfer (1881)
- Russell C. T./Barbour N. H., Three Worlds, and the Harvest of This World (1877)
- Rutherford J. F, Befreiung (1926); Freiheit für die Völker (1927); Feinde (1937); Gericht über Richter, Prediger, Nationen, Geldmänner, Politiker, Satans Organisation und das Volk (1929); Die Harfe Gottes (1922); Leben (1929); Licht (3 Bde., 1930); Millionen jetzt lebender Menschen werden nie sterben! (1920); Das Panier für das Volk (1926); Rechtfertigung (3 Bde., 1932); Regierung (1928); Schöpfung (1928; dt. 1929); Versöhnung (1928); Was ist Wahrheit? (1932); Wer ist Gott? (1932); Wo sind die Toten? (1927); u. v. a.
- Singt Jehova Loblieder! (1986)
- Singt und spielt Jehova in euren Herzen (1969)
- Sollte man an die Dreieinigkeit glauben? Ist Jesus Christus Gott, der Allmächtige? (1989) (Dreieinigkeit) [8]
- Die Suche der Menschheit nach Gott (1990)

Trost (Zeitschrift, 1938-1946)
 Überleben – und dann eine neue Erde (1984)
 Unterredungen anhand der Schriften (1985) [4]
 Vergewissert euch über alle Dinge! (1953; dt. Rev. 1957)
 Der Wachturm (Zeitschrift, seit 1879) [Őrtorony – folyóirat 1879 óta]
 Die Wahrheit, die zu ewigem Leben führt (1968) [1]
 Die Wahrheit wird euch frei machen (1943; dt. 1946)
 Was hat die Religion der Menschheit gebracht? (1951; dt. 1953)
 Watchtower Publications Index of Subjects Discussed and Scriptures Explained
 (1930-1960, Brooklyn 1961)
 Der Weg zu wahren Glück (1980)
 White T., A People for His Name (New York 1967)
 Das Wort (1962)
 Zum Predigtamt befähigt (1957)

B/ További irodalom

Aland K., Synopsis Quattuor Evangeliorum, Stuttgart, 9. Aufl. 1976
 – Vollständige Konkordanz zum Griechischen Neuen Testament, Berlin
 1977 ff.
 Die apostolischen Väter, hg. v. J. A. Fischer, Darmstadt, 6. Aufl. 1970
 Des heiligen Athanasius vier Reden gegen die Arianer, BKV 13, Kempten o. J.
 Aurelius Augustinus, Vier Bücher über die christliche Lehre (De doctr.
 chr.), BKV 49, München 1925
 Aus christlicher Verantwortung, Hg. Christliche Dienste e.V., 1993 ff.
 (Zeitschrift)
 Axup E. J., The Jehovah's Witnesses Unmasked, New York 1959
 Bachmann P., Der erste Brief des Paulus an die Korinther, KNT, Leipzig/Erlangen
 1921
 Barth K., Die Kirchliche Dogmatik, Bd. I/1-IV/4, Zürich 1932-67 (KD)
 Bauer W., Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen
 urchristlichen Literatur, Berlin/New York 1971
 Baumgartner W., Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament,
 Leiden 1967 ff.
 Bautz E W., Die Zeugen Jehovas, Witten, z. Aufl. 1955
 Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche. . ., Göttingen, 8.
 Aufl. 1979 (BSLK)
 Bergman J. R., Jehovas Zeugen und das Problem der seelischen Gesundheit,
 München 1994

- Biblia Hebraica Stuttgartensia: Editio funditus renovata, hg. v. K. Ellinger u. W. Rudolph, Stuttgart 1967/77 (BHS)
- Bjornstad J., Counterfeits At Your Door, Uentura/California 1979
- Blaising C. A./ Bock D. L. (Hg.), Dispensationalism, Israel and the Church. The Search for Definition, Grand Rapids/Michigan 1992
- Blass E./Debrunner A. (Bearb. F. Rehkopf), Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Göttingen, 16. Aufl. 1984
- Boor W. de, Das Evangelium des Johannes, WStB, Wuppertal 1968
 – Der Brief des Paulus an die Römer, WStB, Wuppertal, 7. Aufl. 1979
 – Die Briefe des Johannes, WStB, Wuppertal, z. Aufl. 1977
- Borst E.-M., Ein Wort an Jehovas Zeugen. Was ich Ihnen sagen möchte..., Lahr, 5. Aufl. 1992
- Bowman R. M., Understanding Jehovah's Witnesses. Why They Read the Bible the Way They Do, Grand Rapids/Michigan, 3. Aufl. 1992
- Bowser A., What Every Jehovah's Witness Should Know, Denver 1975
- Brücke zum Menschen, hg. v. Bruderdienst-Missionsverlag, 1965 ff. (Zeitschrift)
- Brüning E., Sind Zeugen Jehovas Christen? Ihr Leben, ihre Lehren und ihre Prophetie, Lahr, 3. Aufl. 1994 (a)
 – Drei Systeme. Was verbindet Freimaurer, New Age und Jehovas Zeugen?, Lahr, 2. Aufl. 1994 (b)
- BSLK: siehe: Bekenntnisschriften...
- Carson D. A./Moo D. J./Morris L., An Introduction to the New Testament, Grand Rapids/Michigan 1992
- Chretien L. u. M., Witnesses of Jehovah. A Shocking Exposé of What Jehovah's Witnesses Really Believe, Eugene/Oregon 1988
- Clark R. W., Charles Darwin, Frankfurt/M. 1984
- Cline T., Questions for Jehovah's Witnesses, Ventura/California 1975
- Clouse R. (Hg.), Das Tausendjährige Reich. Bedeutung und Wirklichkeit, Marburg 1983
- Countess R. H., The Jehovah's Witnesses' New Testament, Phillipsburg N. J. 1982
- Cullmann O., Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten? Antwort des Neuen Testaments, Stuttgart 1962
- Czatt M., The International Bible Students. Jehovah's Witnesses, New Haven 1933
- Daten zur antiken Chronologie und Geschichte, hg. v. M. Deißmann, Stuttgart 1990
- Decker E./Matrisciana C., The God Makers II, Eugene/Oregon 1993
- Dencher T., The Watch Tower Heresy Versus the Bible, Chicago 1961
 – Why I Left Jehovah's Witnesses, Fort Washington 1966

- Donner H., Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen, Bd. 2, Göttingen 1986
- Doyon J., Hirten ohne Erbarmen. Zehn Jahre Zeugin Jehovas. Magyarul: Jehova Tanúja voltam, egy tévút története, Agapé, 1998.
- Duncan H., Heart to Heart Talks with Jehovah's Witnesses, Lubbock/Texas, z. Aufl. o. J.
- Dyer C. H./ Hunt A., Der Golfkrieg und das neue Babylon, Asslar 1991
- Eggenberger O., Die Kirchen, Sondergruppen und religiösen Vereinigungen, Zürich, 4. Aufl. 1986
- Enroth R., Evangelizing the Cults, Ann Arbor/Michigan 1990
- Eusebius von Caesarea, Kirchengeschichte, hg. u. eingeleitet v. H. Kraft, München, z. Aufl. 1981
- Evangelisches Lexikon für Theologie und Gemeinde, hg. v. H. Burkhardt u. a., 3 Bde., Wuppertal 1992 ff. (ELThG)
- Ewald P., Der Brief an die Kolosser, KNT, Leipzig 1910
- Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament, hg. v. H. Balz u. G. Schneider, Stuttgart/Berlin/Köln/Mainz 1980 ff. (EWNT)
- Exodus-Materialdienst, Meran 1980 ff.
- Franz R., Der Gewissenskonflikt. Menschen gehorchen oder Gott treu bleiben? Ein Zeuge Jehovas berichtet, München, z. Aufl. 1991
- Fruchtenbaum A. G., Handbuch der biblischen Prophetie, 2 Bde., Asslar 1984/85
- Fudge E. W., The Fire that Consumes. The Biblical Case for Conditional Immortality, Carlisle, z. Aufl. 1994
- Garbe D., Zwischen Widerstand und Martyrium. Die Zeugen Jehovas im »Dritten Reich«, SzZ, München 1993
- Gassmann L., Das anthroposophische Bibelverständnis. Eine kritische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung der exegetischen Veröffentlichungen von Rudolf Steiner, Friedrich Rittelmeyer, Emil Bock und Rudolf Frieling, Wuppertal/Zürich 1993
- Evangelische Kirche - wohin? Ein Ruf zur Besinnung und Umkehr, Uhldingen 1995
- Okkultismus, östliche Religionen und die New-Age-Bewegung. Eine Orientierungshilfe, Lahr 1990
- Die Zukunft findet doch statt. Die Krisen der Welt und die Zeichen der Zeit, Lahr 1991. Magyarul: Mégis van jövőnk, Evangéliumi Kiadó
- Der Traum von der einen Welt. Neue Weltordnung, New Age und Konziliarer Prozeß, Bad Liebenzell/Lahr 1996
- Gebhard M., Die Zeugen Jehovas. Eine Dokumentation über die Wachturm-Gesellschaft, Leipzig/Jena/Berlin 1970
- Geppert W., Die Zeugen Jehovas - »Ernste Bibelforscher« im Zeichen der Schlange, Neuffen 1952

- Gerstner J. H., *The Teachings of Jehovah's Witnesses. A Comparison...*, Grand Rapids/Michigan, 12. Aufl. 1994
 – *The Theology of the Major Sects*, Grand Rapids 1963
- Gesenius W., *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. In Verbindung mit H. Zimmern... bearbeitet v. F. Buhl, Neudruck Berlin 1962 (= 17. Aufl. 1915)
- Gnilka J., *Der Kolosserbrief*, HThK, Freiburg/Basel/Wien 1980
 – *Der Philipperbrief*, HThK, Freiburg/Basel/Wien 1982
- Goppelt L., *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen, 3. Aufl. 1978
 – *Typos. Die typologische Deutung des Alten Testaments im Neuen*, Darmstadt 1973 (= Gütersloh 1939)
- Greber J., *Das Neue Testament. Erster Teil: Übersetzung*, Teaneck N. J. 1936
- Grigg D. H., *Do Jehovah's Witnesses and the Bible Agree?*, New York 1958
- Gruss E. C., *Apostles of Denial*, Nutley/New Jersey 1970
 – *We Left Jehovah's Witnesses. Personal Testimonies*, Grand Rapids/Michigan 1974
- Guthrie D., *New Testament Introduction*, Downers Grove/Illinois 1970
 – *New Testament Theology*, Downers Grove/Illinois 1981
- Haack F.-W., *Jehovas Zeugen*, München, 15. Aufl. 1993
 – *Sekten*, München, 6. Aufl. 1994
- Haldeman I. M., *The Millennial Dawnism. The Blasphemous Religion which teaches the Annihilation of Jesus Christ*, New York o. J. (vor 1914)
- Handbuch der Dogmen- und Theologiegeschichte*, Bd. i: *Die Lehrentwicklung im Rahmen der Katholizität*, hg. v. C. Andresen, Göttingen 1989 (HDT)
- Handbuch Religiöse Gemeinschaften. Freikirchen. Sondergemeinschaften. Sekten. Weltanschauungen. Missionierende Religionen des Ostens. Neureligionen. Für den VELKD-Arbeitskreis Religiöse Gemeinschaften im Auftrage des Lutherischen Kirchenamtes* hg. v. H. Reller u. M. Kießig, Gütersloh, 4. Aufl. 1993
- Handbuch zu Freikirchen und Sekten. Eine Arbeitshilfe der Vereinigten Evangelisch-Lutherischen Kirche Deutschlands. Teil II: Sekten und Weltanschauungsgemeinschaften*, hg. v. Lutherischen Kirchenamt Hannover, 1966 Hanhart R., »Textgeschichtliche Probleme der LXX von ihrer Entstehung bis Origenes«, in: Hengel/Schwemer 1994, S. 1-19
- Harris M. J., *Jesus as God. The New Testament Use of Theos in Reference to Jesus*, Grand Rapids/Michigan 1992
- Harris R. L., »The Meaning of the Word Sheol as Shown by Parallels in Poetic Texts«, in: *Bulletin of the Evangelical Theological Society* Nr. 4/1961
- Harrison R. K., *Introduction to the Old Testament*, Grand Rapids/Michigan 1969
- Hebert G., *Les Témoins de Jehovah*, Montreal 1960

- Heide M., Warum noch warten... Das Reich Gottes im Wandel der Zeiten, Bielefeld 1992
- Heidler E, Ganztod oder nachtodliche Existenz?, The 4/1985, S. 169-175
- Hendriksen W., Das Jenseits. Grundriß der biblischen Lehre von den letzten Dingen, Marburg 1992
- Hengel M., »Die Septuaginta als christliche Schriftensammlung, ihre Vorgeschichte und das Problem ihres Kanons«, in: Hengel/Schwemer 1994, S. 182-284
- Hengel M./Schwemer A. M. (Hg.), Die Septuaginta zwischen Judentum und Christentum, WUNT 72, Tübingen 1994
- Hennecke E./Schneemelcher W., Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung, Bd. 1: Evangelien, Tübingen, 5. Aufl. 1987
- Hellmund D., Geschichte der Zeugen Jehovas (in der Zeit von 1870 bis 1920). Mit einem Anhang: Geschichte der Zeugen Jehovas in Deutschland (bis 1970), nichtpaginierte Xerographie, Hamburg 1971
- Heussi K., Kompendium der Kirchengeschichte, Tübingen, 15. Aufl. 1979
- Hieronymus, Liber de viris illustribus, Migne PL 23, 631-766 (De vir. ill.)
- Hislop A., The Two Babylons, Neptune/New York 1959
- Hoekema A. A., Jehovah's Witnesses, Grand Rapids/Michigan, 4. Aufl. 1972
 – Der siebente Tag. Ellen G. White, die Adventisten und der Sabbat, Bielefeld 1995
 – The Four Major Cults, Grand Rapids/Michigan 1963
- Hoffmann G./v. Siebenthal H., Griechische Grammatik zum Neuen Testament, Riehen, 2. Aufl. 1990
- Holthaus S., Fundamentalismus in Deutschland. Der Kampf um die Bibel im Protestantismus des 19. und 20. Jahrhunderts, BeS, Bonn 1993
- Hubmer F., Endzeit-Prophetie. Die Aktualität der Zukunftsreden Jesu Christi, Neuhausen-Stuttgart, 2. Aufl. 1987
- Hunt D., Globaler Friede und Aufstieg des Antichristen, Hamburg 1993
- Hutten K., Seher, Grübler, Enthusiasten. Sekten und religiöse Sondergemeinschaften der Gegenwart, Stuttgart, 2. Aufl. 1968, 12. Aufl. 1982
- Imago Hominis (Quartalsschrift des Instituts für medizinische Anthropologie und Bioethik, Wien)
- Irenäus, Adversus haereses, hg. v. W. W. Harvey, I/II, Cambridge 1857
- Jeremias J., Die Gleichnisse Jesu, Göttingen, 9. Aufl. 1977
- Jonsson C.O., The Gentile Times Reconsidered, Atlanta, 2. Aufl. 1986
- Kaiser E, Zions Wachturm- oder Millennium-Tagesanbruchs-Lehren, Witten 1920
- Keil C. E/Delitzsch E, Commentary on the Old Testament, Vol. I: The pentateuch, Grand Rapids/Michigan 1986
- Kern H., How to Respond to the Jehovah's Witnesses, St. Louis 1977

- Kirban S., Jehovah's Witnesses. Doctrines of Devils, No. 3, Chicago 1973
- Koch K. E., Israel in der Erfüllungszeit, Aglasterhausen, z. Aufl. 1989
– Seelsorge und Okkultismus, Berghausen/Bd. o. J.
- Köppel E., Die Zeugen Jehovas. Eine psychologische Arlalyse, München, z. Aufl. 1990
- Konkordanz zum hebräischen Alten Testament, hg. v. L. Rost u. G. Lisowsky, Stuttgart, z. Aufl. 1966
- Der Koran. Das heilige Buch des Islam. Nach der Übertragung v. L. Ullmann neu bearbeitet u. erläutert v. L. W. Winter, München, 13. Aufl. 1982
- Kreeft P./Taelli R. K., Handbook of Christian Apologetics, Downers Grove/Illixlois 1994
- Külling S. R., Genesis, 44.-47. Teil: Gen. 5,1 ff., in: Fundamentum 1-4/1992
- Kümmel W. G., Einleitung in das Neue Testament, Heidelberg, 21. Aufl. 1983
- Küng H., Christentum und Weltreligionen, München, 3. Aufl. 1982
- Künneht W., Theologie der Auferstehung, Gießen/Basel, 6. Aufl. 1982
- Kürzinger J., Papias von Hierapolis und die Evangelien des Neuen Testaments. Gesammelte Aufsätze., Regensburg 1983
- Lamparter H., Das Buch der Weisheit. Prediger und Sprüche, BAT, Calw, 2. Aufl. 1959
– Die Hoffnung der Christen: Das biblische Wort vom Ziel aller Dinge, Wuppertal/Metzingen, z. Aufl. 1977
- Larkin C., The Greatest Book on Dispensational Truth« in the World, Glenside/Pasadena, z. Aufl. 1920
- Laubach E., Der Brief an die Hebräer, WStB, Wuppertal, 5. Aufl. 1977
- Lewis G. R., The Bible, the Christian and Jehovah's Witnesses, Philadelphia 1966
- Lexikon zur Bibel, hg. v. E Rienecker, Wuppertal, 10. Aufl. 1985
- Lindsey H./ Carlson C. C., Alter Planet Erde wohin? Im Vorfeld des Dritten Weltkriegs, Asslar, 17. Aufl. 1989
- Lipsius J., De cruce libri tres, Antwerpen 1629
- Loofs F., Die »Internationale Vereinigung Ernster Bibelforscher«, Leipzig 1918
- Lutherbibel erklärt..., Stuttgart 1974
- Luz U., Das Evangelium nach Matthäus (Mt 8-17), EKK I/2, Zürich-Braunschweig 1990
- Magnani D.Barrett A., The Watchtower Files. Dialogue With A Jehovah's Witness, Minneapolis/Minnesota 1985
- Maier G., Johannes-Evangelium, 2 Bde., Neuhausen-Stuttgart 1984/86
– Lukas-Evangelium, 2 Bde., Neuhausen-Stuttgart 1991/92
– Matthäus-Evangelium, 2 Bde., Neuhausen-Stuttgart 1979/80
– Der Prophet Daniel, WStB, Wuppertal 1982
- D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Weimar 1883 ff. (WA)

- Martin W. R., *The Kingdom of the Cults*, Minneapolis/Minnesota, 3. Aufl. 1985
- Martin W. R./Klann N., *Jehovah of the Watchtower*, Minneapolis/Minnesota 1985
- Materialdienst der Evangelischen Zentralstelle für Weltanschauungsfragen (EzW) (Zeitschrift)
- McDowell J./Larson B., *Jesus - eine biblische Verteidigung seiner Gottheit*, Weichs 1985
- McDowell J./Stewart D., *The Deceivers. What Cults Believe. How They Lure Followers*, Nashville/Atlanta/London/Vancouver 1994
- McKinney G. D., *The Theology of the Jehovah's Witnesses*, Grand Rapids 1962
- Metzger B. M., »The Jehovah's Witnesses and Jesus Christ«, *Theology Today*, April 1953, S. 65-85
- Morey R. A., *How to Answer a Jehovah's Witness*, Minneapolis/Minnesota 1980
- Neidhard L., *Die Zeugen Jehovas*, Altenberge 1986
- Neuner J./Roos H., *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung*, neu bearb. v. K. Rahner u. K.-H. Weger, Regensburg, 10. Aufl. 1979
- Nitschke K., *Die Zeugen Jehovas. Eine kritische Betrachtung*, Berlin 1949
- Nobel R., *Falschspieler Gottes. Die Wahrheit über Jehovas Zeugen*, Hamburg 1985
- Novum Testamentum Graece, post Eberhard Nestle et Erwin Nestle communitè ediderunt K. Aland et al., Stuttgart, 26. Aufl. 1979 (Nestle-Aland)
- Obst H., *Apostel und Propheten der Neuzeit*, Berlin o. J.
- Pache R., *Das Jenseits*, Wuppertal 1957
– *Die Wiederkunft Jesu Christi*, Wuppertal, 11. Aufl. 1987
- Pape G., *Die Wahrheit über Zeugen Jehovas*, Rottweil 1970
– *Ich war Zeuge Jehovas*, Aschaffenburg, 19. Aufl. 1993
- Pape K.-D., *Brief an den Verfasser vom 15. 2. 1996*
- Patristic Greek Lexicon, ed. by G. W. H. Lampe, Oxford 1961
- Pentecost J. D., *Bibel und Zukunft. Untersuchung endzeitlicher Aussagen der Heiligen Schrift*, Dillenburg 1993
- Pesch R., *Das Markusevangelium*, 2 Bde., HThK, Freiburg/Basel/Wien 1976-77
- Pietron J., *Geistige Schriftauslegung und biblische Predigt. Überlegungen zu einer Neubestimmung geistiger Exegese im Blick auf heutige Verkündigung*, TThTh, Düsseldorf 1979
- Pike R., *Jehovah's Witnesses. Who They Are, What They Teach, What They Do*, New York 1954
- Platon, *Phaidon oder von der Unsterblichkeit der Seele*, Stuttgart 1984
- Rad G. von, *Das erste Buch Mose. Genesis*, ATD, Göttingen, 7. Aufl. 1964

- Reallexikon für Antike und Christentum. Sachwörterbuch zur Auseinandersetzung des Christentums mit der antiken Welt, begr. v. E. J. Dölger u.a., hg. v. Th. Klausner, Stuttgart 1950 ff. (RAC)
- Reed D. A., Jehovah's Witnesses. Answered Verse by Verse, Grand Rapids , 20. Aufl. 1994
- Die Religion in Geschichte und Gegenwart..., 6 Bde. u. 1 Reg.-Bd., Tübingen, 3. Aufl. 1957 ff. (RGG)
- Rienecker E, Lexikon zur Bibel, Wuppertal 1976
 – Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament, Gießen/Basel, 15. Aufl. 1977
- Rogerson A., Millions Now Living Will Never Die, London 1969
- Rogerson A., Viele von uns werden niemals sterben. Geschichte und Geheimnis der Zeugen Jehovas, Hamburg/Zürich 1971
- Ronsdorf H. J., Und die Toten leben doch. Die Unsterblichkeit der Seele, Bielefeld 1992
- Rosenthal M., Was glauben Sie über die Wiederkunft Christi? Ein neues Verständnis der Entrückung, der Trübsal und des zweiten Kommens Jesu, Solingen 1994
- Ross J. J., Some Facts About the Self-styled »Pastor« Charles T. Russell, 1912
 – Some Facts and More Facts About the Self-styled »Pastor« Charles T Russell, 1914
- Ruppert H. J., Okkultismus - Geisterwelt oder neuer Weltgeist?, Wiesbaden/Wuppertal 1990
- Sadlack E. u. O., Die Verwüstungen des Heiligtums. Mahnruf an alle Bibelforscher, Angerburg 1928
- Schnackenburg R., Das Johannesevangelium, 4 Bde., HThK N/1-4, Freiburg/Basel/Wien 1970 ff.
- Schmoller A., Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament, Stuttgart 1982
- Schnell W. J., Christians: Awake!, Grand Rapids 1962
 – Thirty Years a Watchtower Slave, Grand Rapids 1956
 – Falsche Zeugen stehen wider mich. 30 Jahre Sklave des Wachturms, Konstanz 1959 (a)
 – Into the Light of Christianity, Grand Rapids 1959 (b)
- Schrupp E., Izráel az utolsó időben, Evangéliumi Kiadó
 Septuaginta. Id est Uetus Testamentum graeca iuxta LXX interpretes, ed. A. Rahlfs, Stuttgart 1935
- Sieben Sekten. Eine Warnung für evangelische Christen, Wuppertal, 27. Aufl. 1977
- Siedenschnur G., Kleiner Sekten-Katechismus, Gütersloh, 9. Aufl. 1966
 – Wer sind die Zeugen Jehovas?, Gütersloh, 3. Aufl. 1966

- Sierszyn A., 2000 Jahre Kirchengeschichte, Bd. I: Von den Anfängen bis zum Untergang des Weströmischen Reiches, Neuhausen-Stuttgart 1995
- Spier H. J., De Jehovah's Getuigen en de Bijbel, Kampen, z. Aufl. 1971
- Sprachlicher Schlüssel zum Griechischen Neuen Testament. Nach der Ausgabe von E. Nestle, bearb. v. E. Rienecker, Gießen/Basel, 15. Aufl. 1977
- Stadelmann H. (Hg.), Epochen der Heilsgeschichte. Beiträge zur Förderung heilsgeschichtlicher Theologie, Wuppertal 1984
– Grundlinien eines bibeltreuen Schriftverständnisses, Wuppertal 1985
- Stadelmann H. (Hg.), Glaube und Geschichte. Heilsgeschichte als Thema der Theologie, Gießen/Basel/Wuppertal 1986
- Stevenson W. C., The Inside Story of Jehovah's Witnesses, New York 1968
- Stoll C.-D., Der Prediger, WStB, Wuppertal/Zürich 1993
– »Der Untergang Jerusalems - 587 oder 586 v. Chr.? Ein Beitrag zur alttestamentlichen Chronologie am Ende der jüdischen Königszeit«, in: Jahrbuch für evangelikale Theologie 1987, S. 71-107
- Strack H. L./Billerbeck P., Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, München 1924 ff.
- Stroup H. H., The Jehovah's Witnesses, New York 1945
- Stuhlhofer E., Charles T Russell und die Zeugen Jehovas. Der unbelehrbare Prophet, Bemeck, 3. Aufl. 1994
– »Das Ende naht!« Die Irrtümer der Endzeit-Spezialisten, Gießen/Basel 1992
- Süsskind E. v., Zeugen Jehovas. Anspruch und Wirklichkeit der Wachturm-Gesellschaft, Neuhausen-Stuttgart 1985
- Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament, 2 Bde., hg. v. L. Coenen, E. Beyreuther u. H. Bietenhardt, Wuppertal 1977 (TBLNT)
- Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, hg. v. E. Jenni u. C. Westermann, z Bde., Zürich/München 1976 (THAT)
- Theologische Realenzyklopädie, hg. v. G. Krause u. G. Müller, Berlin/New York 1977 ff. (TRE)
- Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, hg. v. G. J. Botterweck u. H. Ringgren, Stuttgart 1973 ff. (ThWAT)
- Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, begründet v. G. Kittel, hg. v. G. Friedrich, 9 Bde., Registerband u. I Bd. Literaturnachträge, Stuttgart 1933-79 (ThWNT)
- Thomas F. W., Masters of Deception: An Exposé of the Jehovah's Witnesses, Grand Rapids 1970
- Thompson R. C., The Epic of Gilgamesh, Oxford 1930 Thompson-Studienbibel, Neuhausen-Stuttgart 1986
- Tibusek J., Auf der Suche nach dem Heil. Religiöse Sondergemeinschaften. Wer sie sind und was sie wollen, Gießen, z. Aufl. 1991

- Trillhaas W., »Einige Bemerkungen zur Idee der Unsterblichkeit«, NZSTh 1965, S. 147 ff.
- Twisselmann H. J., Brief an den Verfasser vom 6. 2. 1996
- Jehovas Zeugen - die Wahrheit, die frei macht? Eine Orientierungs- und Entscheidungshilfe, Gießen/Basel, z. Aufl. 1992
  - Vom Zeugen Jehovas zum Zeugen Jesu Christi, Gießen/Basel, 7. Aufl. 1985
  - Der Wachturm-Konzern der Zeugen Jehovas. Anspruch und Wirklichkeit, Gießen/Basel 1995
  - Die »Zeugen Jehovas« - Erwählte oder Verführte?, Wuppertal/Zürich, 8. Aufl. 1991
- Vogel G. L., Was wissen wir von der Seele?, Aschaffenburg 1960
- Walvoord J. E., Brennpunkte biblischer Prophetie. Was kommt auf uns zu?, Neuhausen-Stuttgart 1992
- Wass B., Leben »in der Wahrheit«. 12 Jahre Zeugin Jehovas, Salzburg 1989
- Watters R., Refuting Jehovah's Witnesses. An Exposé of Doctrinal Errors, Manhattan Beach 1987
- Weis C., Zeugen Jehovas – Zeugen Gottes? Eine Hilfe zur kritischen Auseinandersetzung mit der Lehre der Wachturm-Gesellschaft, Salzburg 1984
- Westcott and Hort, The New Testament in the Original Greek, New York 1885
- Westermann C., Genesis. Kapitel I-II, BK I/1, Neukirchen-Vluyn, 2. Aufl. 1976
- Whalen W. J., Armagedon Around the Corner, New York 1962
- White E. G., Der große Konflikt, Zürich/Wien/München/Winterswijk o. J. (1888)
- Magyarul: A nagy küzdelem
- Wiskin R., Das biblische Alter der Erde, Neuhausen-Stuttgart 1994
- Wohlenberg G., Das Evangelium des Markus, KNT, Leipzig/Erlangen 1930
- Wunderlich G., Jehovas Zeugen, die Paradies-Uerkäufer, München, 3. Aufl. 1992
- Zahn T., Das Evangelium des Johannes, KNT, Leipzig/Erlangen, 5. + 6. Aufl. 1921
- Das Evangelium des Lukas, KNT, Leipzig/Erlangen, 3. + 4. Aufl. 1920
  - Der Brief des Paulus an die Römer, KNT, Leipzig/Erlangen, 3. Aufl. 1925
  - Die Apostelgeschichte des Lukas. Erste Hälfte, KNT, Leipzig, 1. + 2. Aufl. 1919
  - Die Offenbarung des Johannes, Wuppertal 1986 (= Leipzig/Erlangen, 1-3. Aufl. 1924/26)
- Einleitung in das Neue Testament. Zweiter Band, Leipzig, 3. Aufl. 1907

C/ A fordításhoz felhasznált, magyar nyelven is megjelent Órtorony-irodalom

- Az igazság, mely örök élethez vezet, 1970
Az ISTENI NÉV, amely mindörökké fennmarad, 1985
A Jelenések nagyszerű csúcspontja közel!, 1989
Érveljünk az Írásokból, 1989
Igazi béke és biztonság – hogyan található meg?, 1990
Ismeret, amely örök élethez vezet, 1995
Jehova Tanúi – Isten királyságának hirdetői, 1997
Kell-e hinned a Háromságban?, 1989
Örökké élhetsz Paradicsomban a földön, 1985
Szervezetten a szolgálatunk elvégzésére, 1986
Vér nélkül – Az orvos figyelmébe, 1994

* * *

Függelék a magyar kiadáshoz

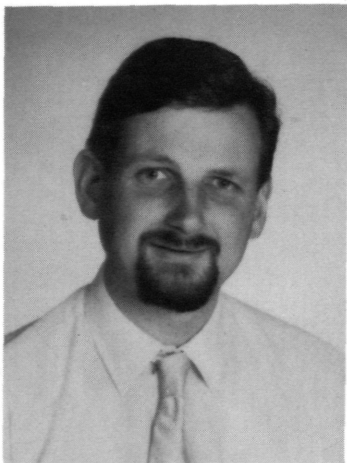
Az Órtorony Társulat történelemlékönyve szerint Russell tanai már a múlt század végén eljutottak hazánkba. „Egy volt professzor, egy magyar ember 1898-ban elhagyta Kanadát, hogy hazájában terjessze a Biblia sürgős üzenetét” (Jehova Tanúi... 413. o.). Majd „1908-ban Benedek Andrásné, egy szerény magyar asszony visszatért az Osztrák–Magyar Monarchia területére, hogy másokkal is megossza azokat a jó dolgokat, melyeket megtanult... A dühös papság heves ellenállása ellenére tanulmányozási csoportok jöttek létre, és kiterjedt tanúszkodás folyt. ...1935-re a Királyság-hirdetők csapata 348-ra növekedett Magyarországon” (i.m. 431. o.). Első magyar nyelvű könyvük Russel Bibliai tanulmányainak első kötete volt (A korszakok isteni terve), amely 1910-ben jelent meg. A magyar nyelvű Órtorony valószínűleg 1913-ban indult. „Az egyes egyházaknak a szekták ellen kiadott védőirataiban az 1920-as évek második felében jelennek meg a Jehova Tanúi” (ld. A magyar protestantizmus 1918–1948, szerk. Szigeti Jenő, Kossuth, 1987. 233kk). A mozgalom csak 1989-ben kapott állami elismerést, addig – elsősorban az állam iránti negatív hozzáállás, különösen pedig mindenféle katonai szolgálat elutasítása miatt – illegálisnak számított. (Bár a hetvenes évektől kezdve egyre inkább eltűrték.)

Az „Órtorony” 1998. január 1-jei számában „Az 1997-es szolgálati évről szóló jelentés” szerint Magyarországon és a szomszédos országokban a következő az Órtorony-szervezetek taglétszáma:

	Összes tag	Ebből új tagok
Magyarország	19 457	1 914
Ausztria	20 842	570
Horvátország	5 133	343
Jugoszlávia	3 883	481
Románia	36 405	459
Szlovákia	12 587	613
Szlovénia	1 839	82
Ukrajna	85 242	13 612

**Az EVANGÉLIUMI KIADÓ
1997-ben megjelent könyvei**

Farkas Jánosné:	Fehérke	
Pflaum, L.:	Erőforrás	
Sauer, E.:	A hit versenypályáján	}
	Nyerd el az élet koszorúját	
Boddenberg, D.:	A páratlan, senkihez sem hasonlít- ható – Jézus Krisztus nevei és címei	
Drüeke, S.:	Utazás a dinoszauruszok korába	
Gitt, W.:	Jelek a mindenségből	
Taylor, H. L.:	A Kis Zarándok vándorútja	
Gerber, S.:	Halál, hol a te fullánkod?	
Junker, R.:	Ádámtól származik az ember?	
Patricia St. John elmondja élettörténetét		
Lorch, J.:	Imádkozók előtt megnyílik az ajtó	
Gooding, D.:	Keresztyénség: ópium vagy igazság?	
Reimer, J.:	Gerusszia barlangjaiban	
MacDonald, W.:	Ösvényem világossága	
Bühne, W.:	Ha valóban van Isten?	
Wilder-Smith, A. E.:	Miért engedi meg Isten?	
Lukátsi V.:	Élő kövek (2. kiadás)	
Bullinger, E. W.:	Két természet Isten gyermekében	}
	Több, mint megmentettnek lenni	
D. H.:	A legnagyobb gazdagság	

Jehova Tanúinak száma világszerte erőteljesen növekszik. Folyóiratuk, az „Órtorony” körülbelül 19 millió példányban, 120 nyelven jelenik meg. Ez a legnagyobb példányszámú vallási folyóirat a világon. Az Órtorony Társulat Németországban arra törekszik, hogy „közjogi testületnek” ismerjék el.

Ebben a helyzetben, továbbá tekintettel arra, hogy majdnem mindenkinek akadt már dolga Jehova Tanúival, igencsak szükséges történetük és tanításuk átfogó bemutatása és értékelése. *Hogyan keletkezett az Órtorony Társulat? Hogyan fejlődött? Melyek az alapvető tanításai? Összhangban vannak-e ezek a Bibliával? Hogyan misszionálnak Jehova Tanúi, és hogyan találkozhatnak velük misszói lelkülettel a meggyőződéses keresztyének?*

Ezekre a kérdésekre kíván tudományos megalapozottsággal, ugyanakkor közérthetően felelni ez a könyv.

Dr. Lothar Gassmann (1958) 1977–84 között teológiát tanult Tübingenben, ugyanitt doktorált 1992-ben, disszertációját az antropozófiai biblíamagyarázatról írta. 1991–93 között a Badeni Egyház segédlelkésze, 1993–97 között a giesseni Szabad Teológiai Akadémián a dogmatika és az apologetika oktatója, továbbá a korntali Szabad Missziói Főiskola és a szentpétervári Keresztyén Egyetem vendégtanára. 1998-tól a hitvédelemmel foglalkozó Walter Künneth Intézet munkatársa. Több mint 20 teológiai és világnézeti témájú könyv, számos tanulmány, továbbá több mint 600 ének szerzője. Kezdeményezője a Luther halála 450. évfordulójára kiadott, az egyház és a társadalom mai helyzetére vonatkozó „új 95 tételnek”.

Magyarul megjelent könyvei: New Age; Jézus Krisztussal a hidakon át; Jézus Krisztus feltámadt; Mégis van jövőnk; Valamennyi vallás ugyanazt az Istent tiszteli?; Rudolf Steiner.